

79

ISSN 0132-568 X

საქართველოს
ანტიკვნილობის
სამეცნიერო ცენტრი

გეოგრაფია

114

7

75
1979

გენათობი

საქართველოს მწერთა კავშირის-გეოგრაფიული
და საზოგადოებრივი-კულტურული მუშაკების

წელიწადი 56-ე

№ 7

ივლისი, 1979 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

მწერის ღვაწლი — ლექსები	3
მაცნე მოწყალური — მოთხრობები	9
მინი ბარათული — ორი ლექსი	23
შალე მატარებელი — კრეატივი კვლევა. მოთხრობა	31
მანო ჩიკვაძე — ლექსები	37
ინალი ბაზაძე — მოთხრობები. ლექსი	40
სტია იოსელიანი — შავი და ცისფერი მღინარი რომანი. ვაგჟელეზა	46
ჯემალ იფეია — ლექსები	78
გრიგოლ რუხია — ლექსები	80
ვახტანგ ბარბილაძე — ლექსები	83
კაპიტონ ნიჭიაძე — ლექსები	86
გულაში მათაიაძე — ლექსები	89
დავით ასკარაძე — ბავშვების წინ. მოთხრობა	91
ვაჟა მცირეხატარი — ლექსები. თარგ. შედეგ კახიძე	110

კრიტიკა და კულტურული

გუგუშვილი — „სივრცითი სივრცე და სივრცე“. დასასრულო	113
დავით მანუჩიძე — ვიქტორ ჰერბსტის საბავშვო ლექსები	125
მედიკალი ბარბილაძე — ვახტანგ კრეატივი	135
გიორგი ჯიბლაძე — შალვა მთავრის „ბავშვების თეორია“	145
კრეატივი მთავარი — მკვთავი ივანიძე — ბავშვული კრეატივის ავტორი	166
ვახტანგ ბარბილაძე — კრეატივი და მკვთავი საბავშვო ლექსები	179
ივანე მატარებელი — ბავშვის მოთხრობის მიხედვით	187

წიგნების მიმოხილვა

ა. კახიძე — ორის მართალი სურათები	191
---	-----

ქ. ა. ა. ა. ა.
15 11/11-79

მთავარი რედაქტორი ზიორბი ნატროშვილი

ნაკრებებით კომპლექტები

ზრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ანაწუაძე (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბარულაშვილი, მ. გვიგენი-
ეშვილი, ა. გომიზაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლეხანიძე, ლ. შველაშვილი, ბ. სულაბაძე,
ა. ქუთათელი, ს. შანთიაშვილი, დ. შინაბერიძე, ნ. წაღვიძირი, ვ. წულუკიძე, ი. ში-
ლაძე, ბ. ხარაძე, რ. ჯანაშია, ბ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ნაკრებები

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-66-11.
პ/მგ. შვეციანი — 98-66-13, განყოფილება-
ბის — 98-66-16, 98-66-17, 98-66-20.

გადაცემა ასაწყობად 22/V-79 წ., ხელმოწერა-
ლი დასაბეჭდად 12/VII-79 წ., ასაწყობის ზომა
7 1/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108 1/16,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 13, სააღრ.-სივამომცემლო
თაბახი 16,58.
№ 08351. ტირაჟი 15.250. შეკვ. 1584
საქ. კ. ც-ის გამოცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

• • •

მოგდგამს ოქროს წნულუბად
სიტყვის ჩაწენა-ჩაგრება;
უმარჯვია ბუნებას,
ღმერთს არ დაუწაგრისხარ.

ღმესი უნდა ქალს ჰგავდეს, —
პროსპექტს რომ მოანათებს,
სიშინეს რომ მოგანატრებს
სიყრმეს რომ მოგალანდებს.

გახაფრენად გცეცხლავდეს,
რომ იყო საპყარივით —

ღექსი უნდა ცხენს ჰგავდეს —
კოჭებში სამზარებით...
ყალბის ერთი გამოკვრით,
მარქვი, რაფრად, რაგვარად
არაფრისგან ჩამოქპნი
უჭვირფასეს საყვარლად!

სიტყვის ჩაწენა-ჩაგრება
მოგდგამს ოქროს წნულუბად —
ღმერთს არ დაუწაგრისხარ და
ღვთივეკურთხეულ ბუნებას!

• • •

ფლოსტებში ფეხი წაპყო, ხელ-პირი დაიბანა,
დღის ჩამოირეცხა კვარტლი და ტალახი,
ივანშია — ჰაიპარად, საბანი — წაიფარა,
საძილედ ემზადება დადლილი ქალაქი...

წენუთიდან დავფურებ სკას მილიონიანს —
ვარსკვლავთა მდინარეს ზვალის დღე მოჰყავს —
ყურს ვუგდებ ქალაქის წრიალს და ბორიალს,
ყურს ვუგდებ ქალაქის ფშვინფას და ოხვრას.

ათასი საწუხარი რჩება უთქმელივით,
ათასი საფიქრალი არ თქვა რომ არ აქვს.
სძინავს კურდღელივით, სძინავს კურდღელივით,
უჭირს დაძინება მშობლიურ ქალაქს.

ფიქრისგან ამაოდ ლამობს თავდაღწევას,
ფიქრობს, — იფიქროს ამაღამ რაზე...
ფიქრს რომ შესძლებოდა რაიმედ გადაქცევა,
კვამლი დადგებოდა ქალაქის თავზე.

ქ. მარტისი სპ. სპ.
სსრ. სახელწიფო
რასწაწლიცქერი

* * *

აი, სოფლები, —
 სად ჯერ კიდევ ამოდის კვამლი!
 აი, სოფლებიც, —
 სად არამცთუ შვება-ხალისის,
 არამცთუ ხმევა
 ალტაცების ყიფინის მძლავრის,
 არამცთუ „ლაღე“
 ხეობაზე ჩავლილი მგზავრის, —
 ვლიან დღეები
 და, — უბრალოდ, ყიფილი მამლის,
 უბრალოდ —
 ძაღლის ყუფაც არ იხმის!

* * *

ერთი ზამთარი, ალბათ, იმდენს ვერაფერს იზამს, —
 მოვა, მეორე,
 გადაბამბავს
 კუკიის მიწას;

მოვა მესამე, — მეოთხეც და მეხუთეც მოვა, —
 იქნება ქარი,
 იქნება მზე,
 იქნება თოვა;

და, უცბად, ერთ დღეს, გაზაფხულიც ხომ იტყვის მისას,
 გაფაშფაშდება
 და ჭურჭლისას
 ჩატეხავს ფიცარს..

ამასობაში, — ათას დღიურ საქმეში ჩამხრჩვალს, —
 კაცს მაინც ახსოვს
 მშობლის ბორცვი —
 შოულობს სახსარს;

გაზაფხულია, — გამოსულა ფოთოლი ნორჩი, —
 ხედავს, რას ხედავს,
 დაწვეულა
 სამარხი ბორცვი;

ვაი, სირცხვილო! — ბორცვს ჩარღვეულს ჩაქყურებს
 დიდხანს! —
 კაცს უახლოესს
 იჭენეულად
 მაზანდას ჭკითხავს;

ვიღაც არიგებს, ვიღაც ძმურად რაღაცას ურჩევდ —
შეწუხებული
ურიცდება
წარბშეკრულ მუშებს;

რიგი და წესი ძველთა ჩვენთა შორს განთქმულია —
არა, ხომ ვარგა!
ხომ კარგია!
ხომ ქართულია!

სიცოცხლეს ვაშა! — ის ჩოჩიდავს ხრეშსა და ქვიშას! —
მაგრამ ესეც ხომ,
ეს სიკვდილიც
რაღაცას ნიშნავს!

ხომ ლამაზია: ბაზალტს სწუნობს, ქვაში: ერჩევა, —
მამის საფლავზე
მშენებლობას
კაცი ეწვეა!

■ ■ ■

კი, ზატონო, ტაძრები
დავდგათ მკვდართა ქალაქს
მაგრამ — ცაში დამწვრები?!
ახლა — წყალში დამხრჩველები
ატლანტს, პონტოსს, არაგვს?!
ჰო, იმათთვის რას შერები,
ვისაც საფლავიც არ აქვს?!

იმან, იმან, ციალავე,
მშობელს, თვისტომს, სახლ-კარს
ხორციანა, ძელიანა
ვინც მოსწყვეტეს მთლიანად,

ვინც ხანძრებში იალა
და უკვალოდ გაჰქრა,
იმან?! იმან, ციალავე?!
არა, იმან კი არა,
მისმა მშობელმა რა ჰქნას?!

— არაფერი! არწინოს
მოგონება ლურჯი...
თაუნალებით გასწიოს
წუთისოფლის ხნულში —
სასაფლაოთი გულში!

ა გ ე. თ უ ა რ ა

მშაა თუ დაა?!
მეგობარი, ცოლი თუ დედა?!
ვინ გვინთებს სანთელს?!
ვინ გვიზარშავს კოლიო-წანდილს?!
ვინ გვიცხობს საკურთხეს?!
შავით მოსილს ვის — რომელს
უხედავთ?!

სასაფლაოზე
უფრო ხშირად რომელი დადის?!

აყვავდა ნუში,
კუკისიკენ წამომყე მალა,
მე შენ გინევენო,
ვისიც მეტად ჰყვავის წუხილი...
აგე, თუ არა!
მარტოდმარტო მოსულა ახლაც —
ზის დედაბერი
შე გრანიტზე შავი კრუხივით!

გურამი იხვეის...

პოეტზე იტყვი, — ჯამი იტყვის, ფეხლევი იტყვის,
რუდაქი იტყვის, — სიტყვისსიტყვით ამასვე თითქმის!

შორიდან ხალმით შენს ხელმწიფეს დასდევდი ფასი —
კაცია ისიც — მაგრამ მაინც ქვეითად გასწი!

არ შეგეშალოს,
არ გაბრიყვედ,
არ იყო ბავშვი —
არამც და არამც
არ ჩაუჯდე
ხელმწიფეს ნავში!

ვთქვათ, გაწყრა ღმერთი და გრიგალმა დაჰქერა ავმა,
მიემსხვრა მეჩენს, ანუ ზღვაში დაყვინთა ნავმა,

ეტყვიან ერთნი: „აეციდა ხელმწიფეს გზაში
ვერ უვაზირა — ვაზირობა იცოდა ნავსი!“

იტყვიან სხვანი: „უყვარდათ ლიქნი და ტაში!“
შენ დაგბრალდება — ჩაგარდები დუნიანს ვაშაში..

კიდევ რომ გიხმოს,
არ გაბრიყვედ,
არ იყო ბავშვი,
არამც და არამც
არ ჩაუჯდე
ხელმწიფეს ნავში!

ხოლო თუ დაცხრა, ვინც დღეებში ქარიშხლებს ურევს,
ნავმა მშვიდობით წიაღწია დიდების ყურეს, —

დიდებას დიადს, არ გაბრიყვედ, ხელმწიფე კმოვეზს, —
ხელმწიფის ჩრდილში ლიგისდება დადგომა პოეტს..

კვარცხლობაზე მდგარიც და ქარიშხლით წყალწაღებულაც —
ასეც და ისეც — ხალხის თვალში ხარ წაგებულად!

მაშ, გასწი ფუბით! პურს გიწვდიან ჩანგში და თარში
სვი ხალხის დვინთ — ხალხისა შეილი ხალხადვე დარწი..

არ შეგეშალოს,
არ გაბრიყვედ,
არ იყო ბავშვი —
არამც და არამც
არ ჩაუჯდე
ხელმწიფეს ნავში!

დაეუფა ნაღირობა

სივკალით დათვი...
დაეუფინეთ ლუწრუტი ტყავი

მწეზე საშრობად, —
დაეუფა ზაენეთ მეზობლებს ზორცი;

დათვის ხინკალი
იყო ვახშმად... შავი და მჭავე —
თბრობას, პურობას,

არყის სმას და
ხუა-ზაასს მოვრჩით;

და შტამე, როცა

დაეუფლა წყვედიანი პალატს,

ცა მოიკენჭა

და ქვიტკირი გაივსო ზურინვით,

მე ხელში შევრჩი

დათნაშავედ საკითხავს მარადს,

არ დაშეძინა

გუშინდელის

ბელაილა ხილვით...

და დავინახე —

შუა ტყეში მდგელო ტბასავით, —

თეთრი გვირაღით,

ზაფხ მოცვით, წითელი მარწყვით, —

ხადაც წაქცაქცულს

გაძოვებრით ყელი ხარსავით,

ცხოვრება ხიხი

ხადაც წუთში

დასრულდა მარცხით...

ჩაშთდირდა

ტყე გორიგორ მდგელომდე ფერდად, —

ფეწულბოლათ

გორგადაღმა ჩვენს თუშებს ბერო, —

ის კი აქ სძოვდა —

ირხეოდა ყვაფილთან ერთად

ჩირვებსუკან

მისი ხაარაკო,

მშხინეარე ქებო.

არც ხეახტავს გლვფადა,

არც არავის გვიღრუნდა ავად,

ჩაედოთ თ-ვი —

ხატო-რჯული, ხმობავით სძოვდა...

დაშლილი ჩვენგან
 ღმერთო ჩემო,
 ცალკე ხორცად და ცალკე ტყავად,
 თუ დათვი თავად —
 რომელი სჯობდა!

კ ა ს უ ხ ი

გაუგებარო! თავქლესო!
 ბრიყვო!
 ჯერ ტყინტო!
 სულელი!
 თვით — არარაიხ წაქნისო!
 სხვისის
 კაცობის მწუნელი!

მე — სისხლი გამდის წურწურით,
 წყლულს ვიფეგ,
 ჰაერს ვნატრულობ,
 ვუყვამ სკულიან-უსკულის,
 შენ —
 საყვედურებს კადრულა!

• • • • •

სხვა თუ არა და, სოფლისაგინ
 ჩვენ —
 ძერა აგვიშევიდა..

შენ, შენ მეტს ჰყვირი, სწოპლცხივის
 ფის
 „ჩხირი არ გიქცევია!“

მოთხრობები

დასასრული და... დასაწყისი

ბიჭს აყაყუელი ტანი და ღონიერი წვი-
გები ჰქონდა. ვიწრო, მოზღუნძული
მხრებით, ჭანგამოცლილი მკლავებით
და თვალთმაქცი კაცივით ზომახე მე-
ტად გაძენილი თეძოებით უწყლოობით
ჩამქნარ უყვავილო მცენარეს ჰგავდა.
ზურგიდან, კისრის აქეთ-იქით ორი ფა-
რთო ყბა და კეფაზე მოხუქუქო თმებს
შორის ხორბლისფერი, ღინღლიანი სიმ-
რგვალე მოუჩანდა.

ცხოვრების ავ-კარგს არც მისი ოდნავ
დაქანებული, თვალებთან ბეჭობად გად-
მომდგარი შუბლი დაენდო და სამახსო-
ვროდ რამდენიმე ხაზით ჩაეხრამა.
ხრტილიანი, თხელი კანის ქვეშეიდან ცი-
სფერგამომკრთალი, ფართო ხვრელები-
ანი ცხვირით, წვრილი, მუდამ კიდებ-
აპრეხილი, სიგრძეზე წასული ტუჩებით
და ლამის ქვედა ბაგემდე ამობორცვა-
კებული ნიკაპით ერთი შეხედვით ნების-
ყოფიანი კაცის შთაბეჭდილებას ქმნიდა.

გამოხუწებული წარბები ისე ჩასცი-
ცაობებოდა საფეთქლებისაკენ, რომ
სულ მუდამ რალადაზე გაჯავრებულსა
და აღრენილს ჰგავდა. გალადებულ,
წარბებისფერივე თვლებში ორი
მსხვერპლს დადარაჯებული, ბეწვაბურ-
ძენული ავაზა განაბულიყო.

საუბარი ცხარე და ენერგიული იყო-
და. თავის გასამართლებლად ათასგვარ

გატყლარქულ ფრაზებს ხორხოშელას-
ვით ისე დაუნდობლად დაგაყრიდათ,
ვიდრე იმდენი, იმ საუბრისათვის ზედ-
მეტრი, სრულიად შეუსაბამო და გაუგე-
ზარი სიტყვების ტყვეობაში უმწეოდ არ
იგრძნობდით თავს. მერე სიფრიფანა,
მოკაუჭებულ თითებიან ხელებსაც მოი-
შველიებდა და ისე შემზარავად კრუნ-
ჩხავდა და პრანქავდა, რომ უნებურად
ორივე ხელს ისე იტაცებდით ყელზე,
თითქოს ამ ვინმეს დასაშთობად ენება-
მოგვრილ ხელებს იგერიებდით; ხახვა-
ფხროკილს რალაც ადამიანებისადმი გა-
მოუცნობი შიში აკაწკაწებული კბილე-
ბით ჩაგიძეკავდათ აფართკალებულ
ქვედა ტუჩს. სუნთქვაშეკრულნი უხმოდ
შეათვალისწინებდით ბიჭს თავიდან ფე-
ხებამდე, ფეხებიდან თავამდე. ზიზლი
თუ სიბრალული დაგიკეჭნიდათ ლო-
ყებს და აბედივით გაგიხევებდათ ოდნავ
დაშორებულ ბაგეებს.

მერე იმ ბიჭის მაგივრად სირცხვილის
გრძნობა თქვენ თვითონვე ავილანძავ-
დათ წითლად ყურებს და კარის სახე-
ლურს ჩაქიდებული ამ კაცისაგან რაც
შეიძლება შორს ინატრებდით თავს. მი-
უხედავად ამისა, მაინც დიდხანს, ფეხის
მონაცვლეობით დადგებოდით ნახევრად

ლი კართან და რაიმეს თქმა, ან წასვლა გაგიჭირდებოდათ.

— მისაბრუნებელი, მე ვტყუივარო, — იტყობოდა ბოლოს თავჩაქინდრული და ბიჭისკენ მიმართულ მხერას ისევ ის სირცხვილის გრძნობა გაამრუდებდა და ისტელტდა.

— არაფერსო, — იტყობდა თითქოს ამის მომლოდინე ბიჭიც და ორი ავაზას ოთხი თვალი აცვესდებოდა...

საკვირველი ის არის, რომ თავიანთი სისასტიკის მიუხედავად და ხანდახან კი ამავე თვისების გამოც, ეს ადამიანებიც უყვართ და ხშირად საოცარი თავდავიწყებით...

...გოგო სულ რაღაც ორწელნახევრით იყო უმცროსი ბიჭზე...

ტანმორჩილი, მხრებამდეც ძლივს სწვდებოდა, თუმცა ესეც საოცრად ზიზღავდა მას.

სიყვარულით ატაცებული გოგო ლექსებსაც სწერდა, მაგრამ ბიჭს ეტყობა ისიც მოყირპებოდა და მისი მხატვრულად დაწერილი სისულელეებიც.

...უფრო ხშირად მარტო დადიოდა. ამოიჩრდიდა ჩანთას ილიაში, ააფრიალებდა ჰაერში თმას და სახიდან საქმიანი, ეკვიანი ქალის გამომეტყველებას არ იცილებდა. თუმცა ამოად ირჩებოდა გოგო...

...თვალეები დატყვევებულ, თავისუფლებას მონატრებულ, რიდიფარებულ საწადელს გაეთანჯა; ხანაც სარკმელთან მომდგარი, ამხრზენ, ეჭვიან ღიმილში მოსერილ ქრიალდავლილ თითქოს ცრემლით იბანდა, დახავსებულ რიკულებს ჩაეჭიდებოდა და უხმო კვილით ეძახდა მშველელს...

...არაფერს იცოდა ვის ელოდა სარკმელთან დამებდებათოვლილი გრძნობა, ვინ იყო, რა ერქვა, ან რისთვის, რა დანაშაულისათვის დაეტყვევებინათ ესოდენ მშვენიერი და ლამაზი.

საიდუმლოებით მოცული საწადელის გინობას და ყისმათს ყველა თავისი ბუნების დარად სჯიდა და ამიტომაც იყო, რომ გოგოს თითქმის ყოველი ბირველი შემხედდარე თქმით თუ არა,

გულში მაინც გაივლებდა, რომ მის უცნაურს, შინაგანიდან, მთელი სხეულიდან დაძრულ იდუმალ მხერას თითქოს რაღაც შავბნელი, სვეტო წარსული უნდა სდებოდა საფუძვლად...

ბიჭს არ ეძინა. ოდნავ წაზრდილფრახილებიანი ფეხები საწოლის რიკულის გარეთ გამოეყო და თავკომბალა თითებს ასავსავებდა.

გოგო კარადაში ჩაწიქციებულ დამტვრილ წიგნებს ვინ იცის უკვე მერამდენედ ითვლიდა. გონებას ატორღიალებულ ციფრებს ამრავლებდა. უმატებდა... მერე რატომღაც ისევ ყოფდა, აკლებდა... გულის ეუნქულში საღათას ძილს მიცემულ წვრილმან მოგონებებს აჯანჯღარებდა, აღვიძებდა, აფორიატებდა, დაუსრულებლად რაღაცაზე ეკინკლავებოდა; ვიღაც უსხეულო არსებებს, ბინდისფერ ბურუსს რაღაცას დიდი მოთმინებით უმტკიცებდა...

კუთხეში გაბმული ქსელი გამოხუტული მწერების სიმძიმეს გუმბათოვით მოეფსკერა და გოგოს ყოველი ამოსუნთქვისას ირწეოდა. ამ ბაწაწინა ჰამაკიდან გადმოვადებულ რამოდენიმე გოგონას ოდნავ პრიალა კიბეზე მშვენიერ ობობა აღმა-დაღმა ბოლთას სცემდა და ხანჯოხან თუ ახედავდა ნამუსრევს... მერე ეტყობა რაღაც შენიშნა, თავქვე დაეკიდა და გაილურსა.

გოგომ თითქოს მისი ნახვერად მთქუტული ნემსის წვერისოდენა დაკვესებული თვალეებიც დანახა და მოეჩვენა, რომ ეს თვალეები საღლაც უნახავს... ერთხანს გაუაციციებთ ათვალეობა თავმოკატუნებული მწერი...

იგრძნო როგორ დააწვა ტყვილი ეფლის დაკოდილ კიდეს, ბასრი ზრკყალეებით გაავართობა და უზარმაზარი ტრნით შიგ ჩაიყურყუმელავა.

უმტკივნეულო ტყვილმა იტანა მთელი სხეული.

— არა! — გულზე ხელეუბ იტაცა გოგომ.

ტყვილმა თვალეებს ჩამოფარებულად

მოფხრუნწული ქუთუთოები და ერთმანეთს შეხლართული, სიმრგვალე დაკარგული წარბები შეუძივტივა და მხრებში ჩარგული კისერი გაუხევა.

— არა! — მუდარით სთხოვა კვლავ ვილაცას შიშით ატანილმა გოგომ.

მერმე ძლივს აპგლიჯანიაკაბი კანახორკლილ მკერდს, ბიჭისკენ შებრუნდა და თვალის ვახელა გაუქიჭდა.

ბიჭი თითქოს თავის სხეულში იშვრებოდა. გუგები ნახევრად გადმოფარებულ ბრტყელკიდებთან ქუთუთოების სიღრმეში აეტანა და წამწამების ორ ზოლს შუა წითლად დაკაწრული სითეთრე მოუჩინდა... თითქოს იგრძნოთ გოგოს შურა...

გუგები ნელა დაეშვენნ ფსკერზე... გულს დაწაფებული ტყვილი ნადირივით ბორგავდა, გაშმაგებული, კედლებს აწყდებოდა და სისხლიან ნაკვალევს სტოვებდა...

...ბიჭმა იდაყვზე წამოიწია. ქვედა წვრილი ტუჩი გადმოაბრუნა, ვარდისფერი, სველი კანი გამოაჩინა, მერე ფეხზე ამოხავესებული კოყრი მოისინჯა.

გოგომ თავი ასწია, ფიქრიანი მზერით დააკვდა მყესებდარუმბულ მამაკაცურ თითებს, ოდნავ შემაგრებულ ქუსლს და საოცარი სიცხადით იგრძნო, რომ ქალი იყო თვითონ.

— იცი, მამაკაცებს ძალიან უხდებათ, როცა ფეხზე კორბი აქვთ!

— თანაც სტივიათ, — დაამთქნარა ბიჭმა.

— გეძინება?

— ნტუ!..

— იცი?... — ენაზე მომდგარი სიტყვა ნერწყვთან ერთად გადაყლაბა გოგომ.

— რა?!

— რატომ მატყუებ?!

— გატყუებ?... — მხრების აჩეჩვით ზეწარი მოჭუჭკა ბიჭმა — ვითომ რატომ არ უნდა მოგატყუო. მე არ მოგატყუებ, სხვა მოგატყუებს... რა მნიშვნელობა აქვს. მაინც მოტყუებული დარჩები... ყველანი ვატყუებთ და ყველანი მტყუდვდები; ტყუილი მოქმელსაც და

გამგონესაც ორივეს ერთნაირად ატყუებს; ქვეყანა კი ტყუილების გულაა...

— მეც?... მეც უნდა მომატყუო? — გაოცდა გოგო.

— ვითომ შენ ვინა ხარ.

— მე?... მე ვინა ვარ?... მართლაც ვინა ვარ? — ჩაფიქრდა.

მოგონების ლიანდაგზე ჩაირახრახხეს განვლილმა დღეებმა. იქ იყო ცრემლი, იყო ნუგეში. იყო სასოწარკვეთა და იმედი, სიყვარული და სიძულვილი, იყო ღიმილი და სიხარული, იყო ლოდინი...

— ...და მე ვინა ვარ?... ეს ხომ მე ვარ... მე! — ხელები მკერდზე გადაიხასკვა მან, — მე...

მერე თვლებამოკრიალებულმა ბიჭის ისე შეხედა, თითქოს უკვირდა — გაიხსენე, ეს როგორ დაგავიწყდაო — და თავი უკან, ალბათ წარსულისაკენ გადააქნია — იქ ხომ ჩვენ ვიყავით... მე და შენ... იქ ხომ მე ვიყავი... იქ ხომ სიყვარული იყო...

— სისულელეა! — შეკრულმა კრიჭამ ყურის ბიბლიოები ოდნავ მაღლა შეუქანა ბიჭს და სახის გასაყართან კანი სამი ნაკეციტ მოუფხრუნწა, — მომკლა ამდენმა ვათხლემმა: გულისამარწყვბელმა სიტყვებმა.

„დამნაშავეები ხშირად ამბარტავენბი ხდებიან!“ — გაიფიქრა გოგომ.

გეტურმა ხარხარმა გაკვეთა გამოღვიძებული სიჩუმე. იყო ამ სიცილში რალაც საშინელი და ამბზრზენი, ბიჭს ტანზე დახორკლა და ძვლებიც კი აფხრიალა.

„...და მართლაც რომ სისულელეა, — მოძალებული ცრემლებისაგან ხითხითებდა მისავათებული გოგო, — ვითომ რაო, რა მინდა-მეთქი. რას მოვითხოვ ამ კაცისაგან... საბრალო! სულს იქით თურმე არაფერი აბადია... მაშ, ეს კაცი ყველასაგან უპატრონოდ მიტოვებული, სიცოცხლეჩამკვდარი ციხე-სიმაგრე ყოფილა, დროყამის მწვრველ მარჯვენას უბრძოლველად რომ მინებებია... ეს კაცი გრძნობებისაგან ყოფილა დაცლილი... ჩემი გრძნობები მისთვის უცხოა, რადგან მას არასოდეს უგრძენია, ამ

გრძნობების არსებობის შესახებაც კი არაფერი იცის. გრძნობების სიღარიბე... საბრალო!.. მაშ, რაღა მინდა ამ კაცისაგან!.. განა შეიძლება ადამიანს მოსთხოვოს ის, რაც არა აქვს...

...ასეთები ცხოვრებაში ერთ მიზანს დანახავენ და ყველას და ყველაფერს მას ამსახურებენ. ზიზლით გადათელავენ სუსტს და უხმოდ დაემორჩილებიან ძლიერს მანამ, სანამ ძალას არ მოიკრებენ, რომ უფრო მეტი სისასტიკით მიუზღონ მაგიერო.

მათ გული მუდამ დაკეტილი აქვთ და თუ მაინც ვინმეს შეუცდება ფეხი, დონდლო თითები რკინის მარწყუებად იქცევიან და გლეჯენ და ამსხვრევენ. არ დაინდობენ ახლობელ ადამიანებსაც, დაფლეთავენ ატირებულ გულებს, უგულვლად ჩააყვანებენ ცრემლის გუბეში და მხოლოდ მაშინ, როცა ასრულებული მიზნისა და სარკიდან გამომშვირალი დაღვრემილი თეთრთმანიან ორეულის ანაბარა რჩებიან, თავის თავსაც არ უშხებენ რომ უბედურნი არიან... ბედნიერი კაცის ნიღაბს შინ მისვლამდე არ ჩამოიშორებენ და მათ გარდა არავინ იცის რა ძვირად უჯდებათ ზოლზე ეს..."

...ესენი როდის იყიდეთ — სიცილისაგან ხმა ჩაეხრინწა გოგოს.

— მაჩუქეს, — ისე ნაძალადევად და მზაკვრულად იღიმებოდა ბიჭი, თითქოს იმ ღიმილს იქით რაღაც მნიშვნელოვანს და საიდუმლოს ფარავდა.

— გაჩუქეს, გაჩუქეს, ყველაფერი გაჩუქეს? — ხელში აფრიალებდა ტანსაცმელს საშინლად გამხიარულებული გოგო, — მაშ ყველაფერი გაჩუქა?..

— მაჩუქა!

— გაჩუქა? — უცებ შეკრთა გოგო, ბიჭი შიშნულად შეათვალიერა და სახე დაეძაბა...

მერე ისევ ბიჭს დახედა, მაგრამ ისე უაზროდ, რომ ეტყობა მის სახეზე მხოლოდ იმ საბედისწერო სიტყვას ხედავდა, მანამდე ათასჯერ გავიონილს, ნაცნობს, ჩვეულებრივს... კითხულობდა, იმეორებდა... კვლავ კითხულობდა, იმე-

ორებდა, თუმცა ვერაფრით ჩასწვდომიდა მის აზრს.

...და ბოლოს მიხვდა...

...მიხვდა და გაოცდა — ...და ამ საჩუქრების გულისათვის?.. და მე მიყვარდა?.. ეს კაცი მიყვარდა? — ხმაძალდა ფიქრობდა გოგო და ეტყობა ვერც თავისი ნათქვამის სიღრმესთვის ჩაეწვდინა თვალი.

მერე კვლავ შიშით შეხედა ბიჭს...

— როგორღა მიყვარდეს?! — გონებას ამოჩემებულ სიტყვებს უაზროდ, ბუტბუტით იმეორებდა გოგო.

კვლავ ამორგდა გულში ტყიფილი ხმაურით თქველედ და სვლევდა განწირულს... ლამაზს, საყვარელს და საშინლად კარგს...

გოგო მოეშვა, დაიმტვრა, მუხლებზე დაეცა ძალაგამოცლილი. ერთხანს ისევ რაღაცას ფიქრობდა გამწარებულ. მერე თავი ასწია, ბიჭს სახეზე დაამტვრდა და ერთბაშად ჩახვდა ყველაფერს.

ხელები გაუწოდა და სთხოვა — დაუბრუნე ყველაფერი და... დამიბრუნე სიყვარული, რწმენა დამიბრუნეო.

მოჩხუბარი მამლებივით ეძიძვილაგებოდნენ ერთმანეთს ბიჭის დამტვრეული, ბოლოებამარეხილი წარბები. პაერში აღიოდნენ მძლავრად ატოკებულ მკერდზე დამხოვილი ხელები.

— არა! — თავს ძალა დაატანა და მტკივნეულად გამოსცრა ბიჭმა.

...და გოგო მიხვდა, რომ გულიდან იგლეჯდა ბიჭი.

— სინდისი არა გქონია, უსინდისო ყოფილხარ, — დამკინავი ღიმილით ვილაცას გაუცინა გოგომ.

— სინდისი ყველას აქვს; სინდისიანებსაც და უსინდისოებსაც.

— სინდისი მეორე „მე“ არის, უსხეულო, უხორცო, მხოლოდ ხმაა, მუნჯი ხმა, რომლის ენაც მხოლოდ ჩვენ გვესმის... მხოლოდ ჩვენ ის იგივე ჩვენი ხმაა, მხოლოდ გულში გავლილი და დაწმენდილი, სუფთა, სამართლიანი. სინდისი ყველას გვაქვს, იგი ჩვენში უმანკო ქალწულია, რომელიც მთელი ჩვენი სიცოცხლის განმავლობაში უნდა

ვმალეთ და გავუფრთხილდეთ, რადგან ერთხელაც კი თუ მოხვდა ცხოვრების თქვეში, წაიბილწება, გზას ასდებდა და გაიწყვენება.

— მაგრამ თუკი სინდისსაც გადაიბირებენ, მოატყუებენ და თანამონაწილედ გაიხდიან?... ან სულ აუკრძალავენ ლაპარაკს, დასჯაბნიან?..

— დასჯაბნიან და ჰგონიათ დასჯაბნეს... მაშინ უარყოფლი, მობზრებულ სინდისი სადღაც გულის კუნჭულში მიიყუებდა და დრომდე სდუმს. მას ვერაფერს გამოაპარებ, მას ყველაფერი ესმის, ყველაფერს ხედავს და გასაპართლებს... და თუ ერთხელაც ხმა აიმაღლა, არაფერს შეგარჩენს, ყველა შენს ცოდვას გაგახსენებს, ყვედრებით სულს ამოგხდის და სიცოცხლეს გაგიმწარებს... სინდისისაგან ოდნავ უკანონობასაც არ ელოდო, რადგან მასაც აქვს საკუთარი სინდისი.

— სისულელეა, ყველაფერი სისულელეა, — ღრიალებდა მზერაგაგვიებული ბიჭი.

„თავის თავს უმტკიცებს... ოჰ! როგორ იტანჯება, როგორ დავიტანჯება!.. განა ადვილია მთელი შენი სიცოცხლის განმავლობაში შენს თავს საკუთარი უდანაშაულობა უმტკიცო მაშინ, როცა შენც და ისიც დარწმუნებულნი ხართ რომ დამნაშავე ხარ“ — გულს სიბრაღული უმღერებდა გოგოს.

— სისულელეა, ყველაფერი სისულელეა, — კვლავ ამტკიცებდა ბიჭი.

„მძულვარ, საშინლად ვძულვარ... იმიტომ, რომ მის ყველა მოქმედებაში შეამზანაგებულ სინდისთან ეპიზოდს, უნდობლობა და შუღლი გავადივიე, მშვიდობა დავარღვიე... დაიწყება ერთმანეთის თვალთვალი, ფიქრების გამოცნობა... გაუჭირდებათ ერთად ყოფნა.“

ბიჭი დაწყნარდა.

— ცუდად დამთავრდა ყველაფერი, — ისე თქვა გოგომ, თითქოს ის „ცუდი“ მას კი არა, სულ სხვას შემთხვეოდეს — „საოცარია, თავს დატეხილი უბედურება არც ისეთი საშინელი ყოფილა, როგორც ამ უბედურებამდე გა-

მოვლილი გზა და... ლოდინი უბედურებისა... მთელი გზა ლოდინი და მღელვარება სუნთქვას მიკრავდა, სულს მიმფოთებდა... ეხლა კი, როცა ეს ყველაფერი ერთად შეიკრა, ჩიხლართა და გამკვრივდა... ეხლა როცა ეუშუად დგას ჩემს წინ, ვგრძნობ, რომ თავისუფლად ვსუნთქავ. ვუვლი ამ შავ საფლავის ქვას გარშემო და სულაც ვერ ვგრძნობ, რომ ჩემთვის არის განკუთვნილი... საოცარია! ეს ქვა ხომ ის ლოდინი, გზა და ღელვაა, რომელსაც განვიცდიდი, ვგრძნობდი... და ეხლა, როცა ეს ყველაფერი შედუღადა, ვუყურებ მას და მივიჩნევ, რომ ვერაფერს ვეღარ ვგრძნობ... მხოლოდ ვხედავ, სხვისი თვალით ვხედავ“...

— ცუდია... ცუდი — ამოიხირა გოგომ.

— არ არსებობს ცუდი და კარგი, — მუბღზე დარუმბული ძარღვი დაეტოტა ბიჭს, — ცხოვრებაში ბევრ რამეს ვნანობთ და შემდგომ ვამართლებთ. ის, რაც ეხლა ცუდად გვეჩვენება, მერე შეიძლება კარგიც აღმოჩნდეს... და საერთოდ ვერაფერს გაუგებ, მომზადარი „ცუდი“ მართლა ცუდია, თუ იქნებ კარგიც... გგონი კი, ცხოვრებაში ყველაფერი ისე ხდება როგორც უნდა მოხდეს, როგორც საჭიროა... იქნებ შენთვის ასეც სჯობდა.

— იქნებ ასეც სჯობდა, — ვილაცა ანუგეშა გოგომ, — იქნებ...

— გგონია გიყვარდი?... გავა ხანი და მიხვდები, რომ ჩემზე უფრო ძალიან ჩემდამი სიყვარული გიყვარდა. შენ სხვა არავინ არ გიყვარს, ვერც შეიყვარებ... შენ მხოლოდ ის სიყვარული გიყვარს, რომელიც შენში არის და მუდამ გეყვარება ვგონისტური სიყვარულით... მე კი იმიტომ გვირდებოდი, რომ ამ გრძნობის სიმძიმის ზიდვა გვიკირდა მარტოს.

— იქნებ... — ფიქრებისაგან თავი ვეღარ დაეღწია გოგოს, რომ ეფიქრა.

ერთხანს სიჩუმემ იმეფა. გოგო შუა ოთახში იდგა ზურგშექცეული. თავი-

ქინდრულს მკლავები წყნარად ჩამოეკიდა ძირს.

ბიჭმა უეცრად სიბრალული იგრძნო ამ ბატარა, აკანკალებული სხეულისადმი. საოცრად მოუნდა ყველაფერი ეთქვა, თუმცა თვითონაც არ იცოდა რა.

— დაქექიო — საწოლის კიდეზე მიუთითა მან.

გოგო ჩამოჯდა, გულზე თითებჩაწნული ხელები დაიკრიბა და გატერენილმა თავი უფრო ჩაქინდრა.

ბიჭმა გადანასკვული ხელები გაუსხნა, მოეხვია, მუშტისტოლად ქვეულ მკერდზე შებლით მიეხუტა და ღრმად ჩაისუნთქა.

— არ მემეტება, — მიხვდა და გული ეტყინა — სხვისთვის როგორ ვავიმეტო.

გოგომ წამოიწია, წამოდგა. თავი არ აუწევია, ფეხსაცმლის წვერით იატაკზე ბატარა რგოლები შემოხაზა და შებლი მოიქიციყნა.

— ნუთუ მართლა მთავრდება ყველაფერიო, — აფორიაქდა ბიჭი, — შემომხედო — სთხოვა.

გოგომ თავი ასწია და ბიჭი გაოცდა — პირველად შენიშნა მის თვალბეჭდის თვისი.

მერე თვალბეჭდს ცვარი მოერიათ: იმატეს, ცრემლის ბურთულებად იქცნენ.

ბიჭი შეძრწუნდა — იმ ცრემლებში თვითონ იყო... ის ცრემლები თვითონ იყო.

თვალი ველარ მოსწყვიტა ცრემლებში აღუფხულ თავის თავს. დინახა როგორ გადმფეკიდა წამწამებზე, ერთხანს შემზარავი კივილით ტორტმანობდა... მერე ლაწევებზე გადმოიჩიხა და დასრიალდა.

ბიჭმა შეპკივლა...

გვიანდა იყო, გოგოს ფეხებთან ორი ცრემლი გორავდა...

მერე კვლავ ტიროდა გოგო და ბიჭი მიხვდა, რომ ის იმ ცრემლებს დასტიროდა... ის ცრემლები კი არასოდეს აღარ დაუბრუნდებოდნენ თვალბეჭდს...

ქუჩაში სამნი იყვნენ... ორს ეგონა, რომ ორნი იყვნენ: ერთმა კი იცოდა, რომ სამნი იყვნენ.

გოგო ხის ტანს აპკეროდა და ბიჭს უყურებდა...

ბიჭი თვალბეჭდულ ქალს ლაწევებს, ოღნავ ნაოკებმიყრილ საფეთქლებს, შუბლს, ბაგეებს უკოცინდა და... გოგო ხედებოდა, რომ არც ის ქალი უყვარდა ბიჭს.

— განა შეიძლება მღვიძარე ადამიანი სიზმარს ხედავდესო — გულუბრყვილო ღიმილით ვიღაცას უცინოდა გაშეშებული ხმით ანურჩულებული გოგო.

უყურებდა და უკვირდა, რომ არაფერი არ უკვირდა, რომ სულაც არაფერი არ სწყინდა; რომ სულაც არაფერი იყო საკვირველი და საწყენი; რომ თითქოს სასეირო და სასაცილოც კი იყო ქალის სახეზე ბიჭის ზანტად, უგემურად მოცოციალე, კიდეებაბრებილი ტუჩების ცქერა.

გოგოს კვლავ გაეღიმა და ეოცა — საკუთარი უბედურების ცქერა თითქოს ართობდა კიდეც.

მერე ლამპიონიდან მოფარფატე სინათლეზე ალაპლაპებულ ბიჭის შუბლს პკიდა თვალი და უფრო გაოცდა — სისხლმიმხმარი კრილობებზე თვალდასერა მტკივნეულ ნაოკებს.

...ქალმა თვალი გაახილა და ბიჭს შესცინა, ბიჭმა შორს გადახვეწილი მზერა დააბრუნა და ტუჩებით გაუღიმა...

— სასაცილოა, აბა რა არის, — ითრიკებოდა გოგოც — დახუჭობანას ვთამაშობთ.

...აკლ-დუკლ-დუკი-ზანი-ჩარან-ჩურან-ფუკუ-ზანი-ვახტა - ტოტე - დამპალ-კოტე-კიანური-ჭუტ... — გაითვალა...

მორღვეულმა მუხლებმა უმტყუნეს გოგოს. ხის ძირას ჩაიჩოკა და ცრემლგამოწურული, დახუჭული თვალები გაყინული ხელისგულებით დაიფარა...

• • •

ირველივე ზმორებამოჩრეული, მოთენ-
 თილი სიჩუმე იდგა...

უღროოდ დაქვრივებული, მწუხარე-
 ბისაგან შეშლილი ქალივით შიშველი
 ფეხებით დატანტალეზდა ყველასაგან
 მიტოვებული, მარტოობისაგან გამოყ-
 რებული, გაბოროტებული დანე.

ხესთან ჩამობილი გოგო რომ შენიშ-
 ნა, შავ გულში სიბრაღული აღნაკვერც-
 ხლდა... გოგო ფრთხილად წამოაყენა,

გაქვავებული ხელები სახიდან ჩამოხს-
 ნა, თვალები გაუხილა და ცრემლი შე-
 უშრო...

შავბნულ თავში ნათელი ფიქრები და-
 ებადა...

მერე ის სინათლე გოგოს ფეხებთან
 დაეცა და ღამის ქვეყნისტოლ, კუპრის-
 ფერ მისასხამზე შექიან ბილიყად გაი-
 წოწა...

შორს, ძალიან შორს ვარსკვლავები
 ეტრავდნენ თვალებს...

ბჟინსცველი

გიორგიმ ცელი გვერდით შიავდო,
 მოკაყვული წელი გაისწორა და წალ-
 დით დაკვენილი ხის ქერქივით დანაფო-
 ტებული ხელებით ბებრულ მკერდზე
 შერჩენილ ჭალარა ბალანზე ჩალიცილი-
 ცებული ოფლის წვეთები ჩამოიწრიტა.

პაპიროსს მოუკიდა და თივით დატ-
 ვირთულ ურემს გახედა. ხარები დაქუ-
 ძულ, გადალღეტილ კისრებზე მობზუი-
 ლე ბზიყებს თავის წელი ხვანხვალით
 აფრთხოზდნენ და ღაბაზჩამოშვებულნი,
 ზედაპირდაჩორკნილი თეთრი ჩირკის
 მსგავსი კბილებით ბალახს აღლაქუნებ-
 დნენ.

„ცოტა კიდევა ძოკონ და წავალო,“ —
 გაიფიქრა გიორგიმ და ავუნგლულ თი-
 ვაზე გულადმა წამოწვა.

ღრუბლების თეთრი ტყაბუქით და
 ბოხობა ქუდით მოსილი მზე ნიგვზის
 ტოტზე შემომქადარიყო და კენკაობდა.
 უნაგირა მთას ხეუქუმატყლა ცხვრის
 ფარასავით ჩაგრუზული ღრუბლები
 რქებზე წამოიგო და ჩამწვანებული პი-
 რით ილიმებოდა...

...დაცხული ნიადგიდან ჰიანტყველე-
 ბი ამოლოდნენ და წვნიკი ფეხებით
 მოხუცს ყურის ძირში შეუღიტინეს. გო-
 ორგი წამოდგა და კისერში მოტანტალე
 პაწია მწერები დაიბერტყა. მერე ნაბდის
 ქუდი კისერზე მოიგდო, ხრამის პირას

აბიბინებულ ლოდზე ჩამოჯდა და გაღმა
 ნაპირს მიაჩერდა.

იქ, სადაც ხევში აყვებული მდინარე
 მკვეთრ მოსახვევს ქმნიდა და მოტიტე-
 ლებულ, ქვა-ღორღით ახორხლილ ცი-
 ცაბოს ყელსაბამივით შემოხვეოდა, მა-
 ლალ სალ კლდეს წამოიყვო თავი. ერთი
 შეხედვით კი მიხვდებოდა ყველა, რომ
 ეს უბრალო პიტალო კი არა, ბუნების
 მადლიანი მარჯვენით გამოკვართული
 ტიტველი ქალი იყო.

ამ ქვა ქალის შემხედვარე გიორგის
 რატომღაც ცრემლი მოერეოდა და თა-
 ვისი შვილიშვილი, პატარა დარო გაახ-
 სენდებოდა. გააკანკალებდა ამ დროს
 მოხუცს, თვალებს დახუქავდა და ხე-
 ლებს ისე გაიქნევდა ხრამის პირას, თი-
 თქოს რაღაც საშინელ ფიქრებს იგერი-
 ებსო. მერე ისევ ქალის ახლად აკოკრე-
 ბულ ქვის ძუძუებს შეხედავდა და
 კლდებზე აბლატებულ დოღრიელა მდი-
 ნარეს მუშტს მოუღერებდა.

— ბეჩავი ქალი! რარიგად ენდომებო-
 და სიცოცხლე, — დასცდებოდა დამკვ-
 ნარი ბაგეებიდან და ისევ თავისი ჰიკ-
 ჰიკა დარო მოაგონდებოდა.

ერთ ადგილას ხავსისფერ მდინარეს
 უჩვეულო როკვა-ტორტმანი გაეჩაღებო-
 ნა, დოღაბივით დატრიალებულიყო და
 მღელარესავით დგანდვარებდა. პირდა-

სავსავებულ, წითლად დაკენვილ თევზებს შიდა აისროდა და ხახადამანული დგაფუნით ყლაპავდა.

— ე ტიელი მორვეი საწუთროს არა გავს?! — აჯაგრული ნიკაპი მოიფხანა გიორგიმ — ...აი, დედასა... თვალებს აგვიპრელებს და მიგვიზიდავს. ჩვენც, რეტდასხმულნი გადავეშვებით და მერე ცივი წყლით გონისმოსულნი ფონის საპოვენელად ვიბრძვი, ვფართხალებთ და ტობველ კლდეებზე ამოწვერილ ბლაბზულას ვებლაუჭებით... ვაი იმასა, ვინც დაიღლება, ჩაითრევს, წყალს აყლაპებს და შავბნელ ხახაში ჩანთქავს...

— გაჩერდი ბალო, თორემ ისე დატყლიშავ რო... — მოესმა გიორგის.

ჩიკვანარში ენაგატლევალი, წვივებდა... ზოლი გოგო მოხტოდა. ცხვირთან თითებგახანხლი ორვე ხელი ერთის ბერათი და მეორის იეკით ერთმანეთთან შეკრთებია და უკან მომავლ ბიჭს ენაგადმოგდებელი ევლანებოდა.

— დაახლოე იქითა... წინ დატყლევშილები აგრე ექით, დრანტეზე ყრთან, — დაუტია ზურგზე ფინსაყუდალავებულმა ბიჭმა, — დაკვლიე ერთი ანასა, ბაღს გაუციუნე და უკანას გჩჩინებსო... ისე დატყლიშავ, რო ყურებსშუა თავს ამოგაყოფინებ...

— ეს ფილოთ გოგოშავბნელაა, — თვალეები ხელით მოიჩრდილა გიორგიმ, — ი ბაღლი ალბათ ძმა იქნება, რამოდენა გაზრდილა — გაიფიქრა და ლაფში მოტუსტუსე მუცელგამობზეკილი, ცინგლიანი ბაღლი გაახსენდა.

— გამარჯობა, გიორგი პაპავ, — წნელით შეკრული ფინხი ძირს დაავლო ბიჭმა და ბამბახის ხალათის კალთით კისერში ჩაწურწურებული ხვითქი მოიწმინდა.

— აი, გაგიმარჯოს, ლექსო... ე გოგოშავას რაღა აღნავლებს.

— რა და... ვუთხრა?..

— არა!.. — სველ თვალეებში მუშტები ამოიტრიალა გოგომ.

— გიორგი პაპავ... ამ ჩემ აბდაუბდა დასა ქვაწურიაანთ გახუხული ბაღლი შეპყვარებიაო, — იკრიბებოდა ლექსო

და საკებნად პირდაღებულ დას იგერიებდა, — გადი, ძალო, იქითა... გაღმეთქი ძალო...

— არ დაუქვრო, გიორგი პაპავ, — ცრემლებისაგან დასველებულ კბილებს აწკაპუნებდა გოგო და კისერწაგრძელებული ბიჭს მკლავე ეფოფრებოდა.

— განა მჭერა რო!.. მაგან ეგრე იცის პატარების დაბრკელება... ი ქვაწურიაანთა სწორედ მაგის საფერი წუწიანი გოგო ჰყავთ — მოხუცის დაბებრილ, დაფიცებულ ხელებს ესაიამოვნათ გოგოს გრილ თმაზე შეხება.

— ინდუ... — გაითრიკა პატარა ქალი.

— დამალე ენა, თორე... გიორგი პაპავ, წითელი წყალი... ნახე, ნახე... კლდიდან წითელი წყალი გადმოდის, — გაფოფინებული პირიდან ენის წვერი გადმოუვარდა თვალეებდამრგვალებულ ლექსოს.

ვებდავო — კობი დაისეა მოხუცმა შუბლზე და კლდეზე მოწანწყარე წყაროს შეხედა, თიხისაგან შეწითლებული, მზის სხივებზე სისხლისფრად რომ მოქცეულიყო. წყალი ოკრობოკრო, დაჩეხილ სხეულს თავქვე მოუყვებოდა და უცებ იკარგებოდა.

— შეხედეთ... ამ პატარა ჩქერალს, ისე ჩაუბუტებია მკერდში თითოეული წვეთი და ისეთი სიფრთხილით მიცოცავს, თითქოს ეშინია, ემანდ ფეხი არ დამიცდეს და მდინარეში არ გადავიჩეხოვო. ნახეთ, ნახეთ... თითქოს ქალის გამობილი გულიდან იღვრება სისხლი და აქერცლილ, დამბალ ლოდზე ძარღვებივით დახლართულა... ვაიმე, დედილო... გულსაც ჰქონია ფესვები... ამოშრება, ამოიხაპება სისხლი, გახმება დამბალი ლოდი და... მოკვდება გულიც...

გოგოს ძმისათვის წელზე მაგრად შემოკვდო ხელი, წვრილი კისერი წავერძელებინა და ქალის მუხლებთან დამხობილ მდინარეს ბაღლური ცნობისმოყვარეობისაგან დაცეცებული თვალეებით ჩასცქეროდა...

— ქისტეთში... — დაიწყო გიორგიმ და მისკენ შემოტრიალებულ და-ძმის ხელით ტყის მხარეს მიუთითა, — ძალი-

ან დიდი ხნის წინათ, სოფლის განაპირას ერთი კომლი დასახლებულა. ჯალაბთ უფროსი დიდი უჭილაგო, ყიამყრალი კაცი ყოფილა. სალამ-ქალამი იმას არ სცოდნია და სტუმარ-მასპინძლობა. აზონდრიდებოდა ცხენზე და დაეხეტებოდა ტყე-ღრეში.

იმისაგან მარტო ორიოდ სიტყვას თუ მოჰკრავდა კაცი ყურს — სხვისი არა გვინდა რაო.

ჰოდა, სოფელსაც მეტი კი არ სდომნია, გული და ენა იმით მოუფხანიათ, რომ ი ცხვირაბზეცილი კაცისათვის „არა-გვინდა“ შეურქმევიათ და თითონაც ცხვირი აუბზეციათ.

— აბა, ესრეთი სიცოცხლე რა ბედენაო, მეზობელი ჩვენ არა გვყავს და მოჭირისუფლე, რომ დავიხონეთ, დასამარხნი დავრჩებითო — ტყუილად იყაწრავდა სახეს იმისი ჩამომხმარი ცოლი და ტყუილად იცემდა ექვსი ბაღისაგან გამოხვრებილ, ჩამომქნარ მკერდში ჯაგისაგან დაჩხვლეტილ ხელებს.

წამოვარდებოდა კაცი, ცოლს სულ გამჭვარტლულ კედელზე ახლევინებდა თავს, აღრიალებულ ბაღლებსაც მიაყოლებდა და ისევ ტყეს მისცემდა თავს.

ქალს თითო-ოროლა მეზობელი თუ გამოუჩნდებოდა პატრონად, საჭმელს მიაწოდებდნენ, დახოკილ, დალილავებულ ადგილებზე მრავალძარღვას დაადებდნენ. მისი ცოდვით თვითონაც ცოტას წაუტირებდნენ, ანუ გეშებდნენ და ისევე ჩუმად გაიპარებოდნენ, როგორც აქეთობას მოსვლისას.

ერთხელ, თურმე „არაგვინდას“ ტყეში წაწილისას კაცი შემოჰკვდომია, გადაულაჭვებია თავის შუბლფოთოლა ცხენზე, დაუყრია ჯალაბი უპატრონოდ და ჩვენსკენ გადმოხვეწილა.

მაშინ ეს ტყე ისეთი ხშირი და გაუვალი ყოფილა, რომ თურმე მზის ერთი სხივიც კი ვერ აღწევდა მიწამდინა, გაუთიბია „არაგვინდას“ ტყის პირას ქვემძრომით საცხე ყელყელა ბალახი და ერთი ფარალალა ქოხი მოუწნავს.

...კარგა ხანს ისე გაუვლია, რომ იმის ყურთასმენას დათვების ბურღულენს,

მგლებს ყმეილისა და ტურების კივილის გარდა არა მისწვდომია რა, მაგრამ...

...გამომხდარა ხანი და „არაგვინდას“ რაც არ სდომნია, ყველაფერი ერთბაშად მოსდომნია. ჩუმჩუმად სოფელშიც ჩადიოდა თურმე, საქონლის ნეხვით გალუფებულ გომურთან მოლანდებასავით აიტუზებოდა და გაფოფინებულ წვერზე ჩამომხტარ კაცალ-კაცალ ცრემლებს დაკორძებული ხელებით იღვებდა.

მონატრებია თურმე თავისი სახადით გაყვითლებული მუშტისტოლა დედაკაციცა, იმისი ჯაფისაგან დამქნარი სხეულიცა და მანამდე აქლებული ბაღებიცა.

ერთხელ ის უყისმათო „არაგვინდა“ თავის ლასტებით აჩონჩხილ ქოსში წოლილა, რომ თავქვე მიშავალი ქურციკით წერწეტწვივა გოგო დაუნახავს. იარალი მოუბლუჯია, გამოსდევნებია და შიშისაგან ენაჩავარდნილი და დაფეთებული კარავში შეუთრევია.

— მიყვარხარ, ქალო... — მეხლებზე დაცემულა წვერგაბურღნული კაცი — ...ძალიან მიყვარხარო... დავებეტები ტყე-ღრეში და შენზე ვფიქრობ, ძილშია ც სულ შენ მესიზმრები, ძალიან მომენატრეო... ქალავ, გამეცი ხმა, მითხარი, რომ შენც გიყვარეარ, რომ ეხლაც მე გეძებდი, ტყუილად ამ უკაცურ ადგილზე რა მოგიყვანდაო... ხმა გამეცი, ქალო. ადამიანი ხომ ხარ... მეხუთე ზაფხულია შენი სიყვარული არის ჩემთვის საგზალიც და მეგზურიც, მეხუთე ზაფხულია შენს კვალს დავდეგ... მეხუთე ზაფხულია ჩემს თავს გარდა არავის დავლაპარაკებეიარო... მითხარი რამე, ამ მთისა, იმ მთისა, გამძლე შენი ცქერით, პატარა ხანს მიინც მეფიხენე რაიმეზე, მელაპარაკე, მარტო არ დამტოვოო...

შიშისაგან კანკალავარდნილი და თვლებდატყვრეილი ქალი კუთხეში მიჯრუნჩხულა და კრინტიც ვერ დაუძრავს.

— ვაიმე, ბედშავს — ბნედიანივით დაუწყია ძირს ფართხალი დორბლმორეულ „არაგვინდას“ — მაშ, არა გყვარე-

არძინს ხახ ს.ძ.
ს.ი. სახელმწიფო

ბივარო... ჩემთან ლაპარაკიც არა გდომებიოთ... მაშ, უშენოდ რაღა ბედენაა ჩემი სიცოცხლე. აბა, სატევარი, მომკალი ბარემ... ქრისტიანი ხო ხარ, შემიბრალებ. ამამართვი ე ძალი სული და მომასვენებო...

მერე გონარეულს ქალი ქოხში გამოუმწყვდევია და ტყეს მოსდებია.

...შინ დაბრუნებულს მომაკვდავი უნახავს... ძუძუებს შორის სატევარი ვაღამდე ჩარკობოდა და დაქარგულ გულისპირზე წითელი სისხლი მოწანწკარებდა...

ღმუილით მივარდნაა კაცი და ახრიალებულს თავი წამოუწევია. ქალს წამწამები აუფახტლებია, ერთხელ კიდევ შეუხედდას ქოხში შემოკვრეტილი მზისათვის, ფოთლებისათვის, ბალახებისათვის და ცისფერი თვალებიდან უკანასკნელი ცრემლი გადმოჰკიდებია...

დაკონებია „აბაგინდა“ ქალის ასკილის ყვავილივით გაფითრებულ, სითბოშერჩენილ ტუჩებს, ხელში აუტაცია და ერთხანს გიჟივით ურბენია.

მერე ძირს დაუსვენებია, გულისპირი შეუხსნია და უმანკო სხეული კოცნით დაუფარავს. სატევარი განზე უსვრია, ქალს მუხლებზე შემოხვევია და უთქვამს — ღმერთო დამსაჯე, ამ ქალს კი არ მომამორაო...

იმ წამსვე ხმლის ნაჭდევი მიწაზე ხრამად ქცეულა. მკერდგამოშვლებული ქალი პიტალო კლდედ, მის მუხლებთან დამხობილი კაცი კი ვადარცულ მდინარედ...

... — მაშ, წითელი წყალი მართლაც სისხლი ყოფილა — ძლივს გამოერკვა ლექსო.

— არა, სისხლი როგორ იქნება, — ვალიმება სცადა გიორგიმ, — წყალია, ჩვეულებრივი წყალი, ოღონო შემოთაჯეობ?... ნაპრალებს შორის წითელი შლამია. მაგრათა, რომ წყალსაც ფერი ეცვლება... მაგრამ მთელი საკვირველება ის არის, რომ ეს წყალი ხანდისხან თუ გადმოხეთქავს და მაშინაც იტყვიან ხოლმე — ტყეს რაღაც უჭირსო.

— მაშ ეხლა რო... — ენა დაებნა ლექსოს.

— რა ვიცი, შვილო, მეც ეგ მაფიქრებს.

— ვაიმე, როგორი ბუჭი დამდგარა იქითა?! — ლოყებზე ხელები შემოირტყა გოგომ.

...ხევს გაღმა, ფიქვების თავზე ალინფერი ენები ცას მჭვარტლავდნენ, ტყეს თითქოს შავი ოხშივარი ასდიოდა.

— მწყემსებია, თუ ტყეს მოედო ცეცხლი, — წამოიჭრა შესუფოთებული გიორგი, — ამოდენა ცეცხლი მწყემსებს რისთვის დასკირდებოდათ. აკი ვთქვი ტყეს რაღაც უჭირს-მეთქი, წყალი ტყუილად კი არ გადმოსკდა... აბაიმე, ვერ გაიგო ამ ხალხმა, რომ ამ გაფიცხებულ ფოთოლ-ბალახთან ხუმრობა არ ვარგა. მოედება ცეცხლი და გადაიბუგება ტყე. აბა, ბალღებო, რაღაც უნდა ვილონოთ. ჩემი მუხლებით იქამდე როდის მივალ. ნეტა ი ცხენი ვისი რა არის!

ცოტა მოშორებით ვიდაცინ ცხენი სძოვდა ბალახს. გიორგიმ გუდიდან პურის ნატეხი ამოიღო და მისკენ გაემართა. კისერზე ხელი მოუთათუნა, სავსე ფერდებზე დაუხანა და პური შეაჭამა. ცხენმა არ იუცხოვა, ეტყობა პატრონისაგანაც მიჩვეული იყო ფერებს.

მოხუცმა მალე თოკიც მოსდო კისერზე, იქვე ბეჭობთან მიაყენა და ახალგაზრდული იერით ზურგზე მოექცა.

— ურემში ნიჩაბი და ფიწალი ევადება, მომამოოდო, — გასძახა ლექსოს და გოგო უკან შემოისვა — ლექსო, შენ ველარ გატარებთ, გამოიქე... ბეწვახიდზე ფრთხილად იყავი, წყალში არ იცქირო, თვალებს აგიკრელებს. აბა, შალე, თორემ მარტო მე და ეს გოგო რას ვიზამთ.

...ცეცხლს საკმაოდ ვაეწია განზე. წერილ, გამხმარ ტოტებს ტყაცა-ტყუცი გაჰკონდათ, ხრწოლიადა ვადატრუსული ბალახი. გიორგიმ ცხენი მოშორებით, ხის ტოტზე მიიბა და ნიჩაბი მოიმარჯვა. აყრილი ნესტიან მიწას ცეცხ-

ლის ალსტერ ენებს და საშუალებას არ აძლევდა გაძლიერებულიყო.

მალე ლექსომაც მოიბრინა გულის-ხეთქებით და ქანცავარდნილ მოხუცს მიეშველა.

ორი საათი იბრძოდნენ გიორგი და ლექსო და, როცა ცეცხლის უკანასკნელი კვალიც ჩაყლაბა მიწამ, ძირს დაეცნენ და გამურული ხელებით შავი ხვითქი მოიწმინდეს. მერე ერთმანეთს შეხედეს და სიცილი აუტყდათ.

— ბუხრიდან ამომძვრალეებს არა ეგვევართ? — თეთრი კბილები გამოაჩინა ლექსომ.

— ბუხრიდან კი არა და... ნეტაი კი გამაგებინა ვინ იყვნენ აქა, უღვურძლავიანთ იმ დასაქცევებს და აქაობა ნაგვით აუვისათ, ფუი... — თვალები აუპრიალდა გიორგის, — ნეტაი კი მომესწრო აქა... დამაცადონ, ხო მაინც გავიგებ... უნამუსოები... აბა უყურეთ ამ ხეებსა, როგორ შეტრუსულან... არ ეცოდებოდით მაინცა?... ამას კაცი იზამდა?... მხეცები, კაცო, მხეცები...

მოხუცი წამოღდა და ხეები სათითაოდ შეათვალიერა. მერე მალალ ალვის კენწერომდე აუწვდინა თვალი და ორივე ხელი შემოხვია — ეს ხე, ჩემი ბიჭი რო დიბადა, იმ დღეს დავრგე, ჯერ სულ თითო იყო. რამოდენა გაიზარდა, თვალს ველარ ვუწვდნენ. ჩემი ვაჟის სწორია... ომში რო მივდიოდი, მამაჩემს პირველ რიგში ის დავუბარე — ჯაგები შემოუწყე, საქონელმა არ ამოთხაროს-მეთქი... ეს წყაროც მაშინ გავაკეთე, შემთხვევით წავაწყდი...

მიწის გულიდან, წვრილ კენჭებს შუა წყლის წვრილი ბუშტულები მოფრინავდნენ, თანდათან იზრდებოდნენ და წყაროს ზედაპირზე თრთოლვით იშლებოდნენ.

— ამ წყაროს რო ვუყურებ, — წყალთან ჩაიკუცქა გიორგი, — ასე მგონია, ალალ, გულმართალ კაცს ჩავტყერი თვალდებში. ადამიანის თვალსა ჰკავს ე დალოცვილი. ჩავხედავ და ჩემს თავს რო დავინახავ ამ სიკრიალეში, გამიხარდება ხოლმე.

ჩამოვდები ხანდახან და ველაბარაკები. ასე მგონია, ყველაფერი ესმის... ამის კაცი იზამდა?! ბოთლის ნამტრეკები ჩაუყრიათ შიგა... არა! ადამიანს გარედან რას შეატყობ, გაგელრიგებთან და თეთრ კბილებს გირევენებენ. კბილები კი ყველას თეთრი აქვს, რას გაუგებ ვინ არის, რა შეილია, თორე ზოგიერთი არც კი უნდა გააჰაჯანო აქა... იქეიფე, სუფთა პერი ისუნთქე?! შე დალოცვილო, ცეცხლს რაღას უკიდებ, რას ავერანებ აქაურობას... ყველა შენაირმა რო ცეცხლი წაუკიდოს და გაახრიოკოს, ი მწვანეზე რო ქეიფი და დროსტარება გიყვარს, ნეტა მერე სადღა იქეიფებ.

მოხუცს ბალებიცი მიეშველნენ და იქაურობა მოასუფთავეს, წყაროც ამოწმინდეს.

— აბა, წადით ეხლა ლექსო. წაიყვანე ე გოგო შინა, გვიანია.

— შენ, გიორგი პაპავ?...

— მე გავალ ისრიე უკანა, ურემს დავხედავ. ცხენიც წაიყვანეთ, ნუ გეშინია, არა ფრთხვება. ჩაიყვანეთ სოფელში, ვინ იცის, პატრონი ეძებს. სხვა რა გითხრა, ჩემო ლექსო! შენ შენი თვალებითა ნახე, რა ცოდვა-ჭირიც დატრიალდა, კიდეც კარგი, დროზე მოვასწარი. ამის შემდეგ სადაც უნდა იყო, შენ იცი და შენმა კაცობამა...

მოხუცი რომ თვალს მიეფარა, გოგომ ჩაფიქრებულ ძმას მკლავზე ჩამოქაჩა, მერე ბალახი მოწიწა, დაასორსოლა და გამწვანებული თითებით თვალები მოიჭყლიტა.

— იცი, ლექსო!.. იმ ალვის ხეს რო ხელებს უსვამდა, თან ტიროდა გიორგი პაპა... არა გჯერა? არ უნდოდა ჩვენ დავგვინახა, ე ტივლ ცხვირს რა დაემართაო — ვითომ ცხვირი მოიხოცა, იქით მიტრიალდა და ცრემლები მოიწმინდა...

— მერე?

— მერე ისა რო, ცოდოა... იცი, რო...

— შენ რაღაც იცი...

— არაფერი! არაფერსაც არ გეტყვი,

— გამურული ფხვის წვერით მიწა მო-

ჩიჩქნა გოგომ, — არ გეტყვი, არაფერ-საც არ გეტყვი...

• • •

კარგა ზნის დაღამებული იყო, გიორგი რომ სახლს მიადგა. ლოდინით თვალებგაწყალბებულ, შალმოსხმულ მატრონას ერთი კი უთხრა — ლოგინი აიგანზე დამიგეო და მეტი კრინტიც აღარ დაუძრავს.

მერე განჯინასთან ჩაიცუცქა, კარი გამოაღო და დამბალ ხაჭოსა და პურს დასწვდა.

— თუ გვია, შეჭამანდს გაგიცხელებ — ხენეშით გაიტანა ლეიბი მატრონამ.

გიორგიმ გახევებული ხაჭო წინა კბილებით ჩაკბინა და ცოლს ცერად გახედდა.

— რა იყო კაცო, რა უნძრახად დამადეგო, — იფეთქა ქალმა, — თქვი რამე, ენა ხო არ ჩაგვარდნია მუცელში.

— ნეტაი რა გაკვილებს, ფეხზე ხო არ დაგადგა ვინმემ ფეხი — გაიკვირვა მოხუცმა და ლეკვა განავრძო — ვერა ხედავ, ფეხზე მძლიესლა ვდგევეარ, ლამის ზეზეულას-დამეძინოს.

...მეორე ოთახიდან ვილაციის ძლიერი ზერიწვა მოისმა, მერე იმ ვილაცამ ერთი-ორჯერ დაახველა, მოქნარებ-მოქნარებით რალაციის თქმა სცადა და ეტყობა ცხვირით, წვნიკ ხმაზე სტვენას მოჰყვა.

გიორგის ჩასაკბეჩად დაღებული პირი და მალლა შემართული პურიანი ხელი გაუშეშდა და ცოლს ისე გახედა, რომ მატრონამ ცალი ხელი ცალად დარჩენილ კბილზე აიფარა და დამორცხვებულმა მეორე ხელით ქოქოლა მიაყარა — აი, მიწამ კი შეგქამოს. ეაჟაა, ვინ იქნება... ჩემად იყავი, არ გააღვიძო!

— რაში ეკადრებაო, — გულში გაიფიქრა მოხუცმა და უცებ... — კი მაგრამ სად დალია... რა ვქნა, რა ეშმაკივით შე-

მომიჩნდი. არა, არა-მეთქი. გავაღვიძებ და ვკითხავ... ისე ვკითხავ...

...გიორგი ფეხის ცერებზე დაირწა...

ოთახში შესვლისთანავე ლეინის მყარალი სუნი ეცა და კოპები შეიკრა — ავიყოლდა ცხვირ-პირი.

პირველად ნახა მამამ შვილი ასე შიშველი. მთლად კუნთებია ეს მამაძალი — სიამაყით შეათვალღერა ბიჭი. საბანი გადააფარა და მკერდზე თითი ატაკა — გაიღვიძე ბიჭო პატარა ხანს.

დიდხანს აჯანჯლარა. როგორც იქნა, ჩააგდო გონში და ისე ჰკითხა — სად დაღიეო — თითქოს ეუბნებოდა, ყოველი შემთხვევისათვის გეკითხები, თორე ჩემი შვილი რომ იმ ავკაცობის ჩამდენი არ იქნება, ისედაც ვიცეო.

— ქალაქიდან სტუმრები ჩამოგვივიდნენ და წყაროსთან ვიქეიფეთ, — წაიბურტყუნა ვაჟამ და საბნის წაფარება სცადა.

— წყაროსთან იქეიფეთ? — გიორგი ვერ ვერაფრით ვერ მიხვდა, რა უთხრა შვილმა, მაგრამ უცებ...

— რაო, სად იქეიფე, წყაროსთან იქეიფეთ? — გული აუქისქასდა მოხუცს. მერე დაკარგულ, დამწვარ ხელებზე დაიხედა და ცრემლი მოერია.

— რა არის, მამა — წამოჯდა გამოფხიზლებული ბიჭი და მამას ხელები წაართვა, — რა მოგივიდა... სად დაიწვი, კაცო, გამაგებინე. მამა გესმის?.. ნამუსს გეფიცები მე...

— ღმერთმა შენც შეგარცხინოს და შენი დაარხეინებული ნამუსიც, — ჩაიღმუილა გიორგიმ და კარი მიიჯახუნა.

• • •

გამთენიისას, სრამის პირას, აბიბინებულ ლოდზე გაეღვიძა გიორგის...

...მუდარით მზირალი ორი ცრემლიანი თვალი დაკოცნა და თავდახრილი შვილი მკერდში ჩაიკრა.

თეკლე დამლაგებელი

დილით ყველაზე ადრე გამოცხადდებოდა მალაზიაში თეკლე-დამლაგებელი. ცოცხის ტარით გამოაცოცებდა დახლის ქვეშ მიყრილ ქუსლგადაბრეცილ, დამტვერილ ფოსტლებს, ერთმანეთზე ძირების შემოკვრით დაბერტყავდა და შალის, მკბენარა სქელწინდიან ფეხზე ძლივს მოირგებდა. მერე კანაქერცილი მუშაობის ჩანთიდან ჭრელა-ჭრულა, წითელ-ყვითელი, უცნაური ფორმის ყვავილებით მოჩითულ თავსაფარს ამოიღებდა, თავზე წაიკრავდა. შრომისათვის ერთ ბლუჯა ნამგალივით მორკალულ კულულსაც გადმოიკენტავდა შუბლზე და ჭარასავით დატრიალდებოდა, ციბრუტავით დაბზრილდებოდა — დახლს მტვერი დასდებოდა, იატაკიც მოსარეცხივით, ის სკამი იქ რომ დგას, იქ არ უნდა იდგეს, ფეხებშიც გვეხორხლება და თვალებშიცო.

მერე ოფლის წინწყლებით დაცვარულ, ოდნავ ქერა ბუსუსით შერინდულ ზედა ტუჩს ხელის ზურგით მოიწმენდა, თვალებზე ჩამოფხატულ თმას აიკუნდავებდა და კატასავით ფრთხილი ნაბიჯებით იმ მოცისფრო-მომწვანოდ შეღებულ ფანერის კართან მივადოდა, ზედ რომ არაფერი ეწერა და, ურთმლისოდაც დირექტორის კაბინეტში ვერსაიდან ვერ მოხვდებოდი...

...რატომაც დირექტორის კაბინეტში შეხიზნულ, იატაკიდან ქერამდე აწოწილ მუყაოს ყუთებს დამკინავად შეათვალერებდა, არც მოდიდან უკვე დიდი ხნის გადასულ მორყეულ ავეჯს დააყრიდა კარგ დღეს და დაოინჯშემოყრილი ტუჩაბზუებით აუცილებლად გაიფიქრებდა, რომ დიდი ვერაფერი სახელი იყო იმ კაბინეტის სახელწოდებიან მოსკუბულ ოთახში დირექტორობა... ამას რომ გაიფიქრებდა, თითქოს შვებას იგრძნობდა, ლოდოდ ქვეულ გულს კიდევ ჩამოატყდებოდა, ჩაიჩოქებოდა და მავიდის გარშემო მოფანტულ, დაკუჭულ, ათასგვარი „სულელური“, „უაზრო“ ციფრებით

აჭრელებულ ქალღლებს თუნუქის პრილა, ერთ დროს იმპორტული კონფეტებით სავსე ყუთში ჩაყრიდა და ვინ იცის უკვე მერამდენედ ინატრებდა, რომ მისი ხელოვნურთვალეებიანი დირექტორიც როდისმე, ერთხელ მაინც, ერთი საათით დამლაგებელი ყოფილიყო.

...გაიღებოდა მალაზია და კუთხეში ჩუმად მიმჯდარი თეკლე მხოლოდ და მხოლოდ ფეხსაცმელებს ხედავდა, სქელლანჩიან, ქუსლით მაღლა აქაჩულ ფეხსაცმელებს, მის მოკრიალებულ, ზებრასავით ჭრელი ქვის ფილებით მოგებულ იატაკზე რომ დადიოდნენ და სხვადასხვა ზომისა და ფორმის ტალახისაგან მოხატულ გატყლარკულ ნაფეხურებს ტოვებდნენ...

...მერე დირექტორიც შემოალაგებდა ორმოცდახუთ ნომრიან უზარმაზარი ფეხსაცმელებით... თეკლეს რომ შენიშნავდა, ამ ზონზრობა კაცს რალაც უცნაური, ნაძალადევი, თითქოს მოშიშო ღიმილი დაუპრანქავდა ნაჩიჩქნი ნიადაგით დაკეცილ პირისკანს და ერთხელ კიდევ შენიშნავდა, რომ ამ გამწლივეული დამლაგებლის თვალები რალაც საოცრად ჰგავდა ჩახმანზე შემდგარ ორლულიან თოფს...

— აბა, რა ეგონაო... — ჩაიჭირქილებდა ვილაც, — ადრე რომ ლეთის რისხვად გვევლინებოდა და დამნაშავეს და უდანაშაულოს აღარ დაეძებდა, გულანძღავდა და გვთათხავდა მხოლოდ იმიტომ, რომ უგუნებოდ ბრძანდებოდა, როგორ ეგონა, ყველა მოუთმენდაო?.

— მაშა ქალო, გვაჯობა ამ დაღეულმა გოგომ.

— აფსუსი არ არის, დამლაგებელი იყოს?

— დააცადე, ჩემო კარგო, მაგასა ჩვენზე მეტი ჰქუა აქვს, მაგისთანები ასე იოლად არ იკარგებიან. ისეთი ქალი დადგება, მგონი, მასთან ნაცნობობით ვტრიაბახობდეთ კიდევ... უმაღლესშიც

სულ ხუთებზე უსწავლია. ძალიან ნიკიერი გოგოაო, ამბობენ.

— დედა, დედა... აფსუს გოგოვ...

— ეჰ! ჩემო ოლა, უპატრონობას რა ვუთხრა, თორემ... აღბათ ძალიან უჭირს. სულ რაღაცას ფიქრობს, ხანდახან ცრემლებიც ერევა, მაგრამ გვიმალავს. ვაიმე, შვილო, მაგის ტოლები... ეჰ! მეცოდება.

— გაჩუმდი, ქალო, არ გაიგონოს. იმ დღეს არ იყო, რომ გამოგვიცხადა — მართა დეიდა, მერე რა რომ დამლაგებელი ვარ, მე ჩემი საქმე ძალიან მიყვარსო.

— მაშა ქალო, ერთი ციცქნაა და რა ამაყი ყოფილა, მის დღეში მაგის წუწუნი არ გამიგია...

...მერე აკრიალებდა და აპრიალებდა უზარმაზარ მინებს სკამზე შემდგარი პატარა დამლაგებელი.

— ღორის შვილი ვიყო, ამ გოგოს რომ კარგად ჩააცვა, ქალაქის თვალი იქნებოდა, — უთითებს გოგოზე ვიღაც უღვაშებგაწყობინებული, მეცხვარის ტყაბუქიანი ბიჭი მეგობარს.

— ვინა სიმონ! რქებიც რომ ჰქონდეს ქაჯი იქნებოდა, — ასანთის ღერს იღეპება გამწვლიკულ წვევებზე ტეხასურ შარვალშემოწყვილი ვაჟი.

— აბა შენ გქონია გემოვნება, — არ იშლის ის მეცხვარის ტყაბუქიანი, ღერსმანზე გამოხეულს რომ უგავს პირი და მინაზე ცხვირ-პირ მიკვლევითი ვითომ თეკლეს კოცნას ცდილობს.

ყელში ცრემლების ბურთი ეხირება თეკლეს, მერე მთელ სხეულშიც რაღაც ძარღვები მთვრალი კაცივით იწყებენ ბარბაცს და ცრემლი ერევა თეკლე-დამლაგებელს, რადგან იცის, რომ მინა რომ არა, ის ბიჭი კოცნასაც არ შეეცდებოდა...

თეკლე არც არაფერს შესჩიოდა არავის, მაგრამ „ვილაციები“ მაინც ცდი-

ლობდნენ ენუტეშებიანათ ^{შვილო,} უურს ნურავის ათხოვებ, დამლაგებლობა სათაჯილო კი არ არისო...

...მერე ლოგინში იწვა თეკლე. თავქვეშ ხელები ამოეწყო, უაზროდ შესცქეროდა კერში ნესტისაგან დახატულ ფანტასტიკურ ცხოველებს და ფიქრობდა, რომ იმ „ვილაციების“ შვილები დამლაგებლები არ იყვნენ და რომ არც არასოდეს იქნებოდნენ; არც იმას დაივიწყებდა, რომ ჯერ მხოლოდ თერამეტი წლის იყო... რომ მის ტოლებს, სიცოცხლეს და ტკრციალით რომ ჩაუქროლებდნენ გვერდით, მანიკიურით დაფარული, გრძელფრჩხილიანი ნაზი ხელები ჰქონდათ და, რომ მასაც აუცილებლად ექნებოდა, როცა დამლაგებელი აღარ იქნებოდა... ჯერ კიდევ მიუღებელ ჯამაგირს ოცნებით გაანაწილებდა, დააქუცმაცებდა და იმ საცოდავი ექვსი თუმნით რამდენი რამის ყიდვას აპირებდა... იმასაც აუცილებლად გაიხსენებდა, რომ დილის ძილი საშინლად კარგი ყოფილა და რომ დიდი სისულელეა, მხოლოდ იმისათვის გაიღვიძო, რომ სადღაც იდამლაგებლო...

თვლებზე რუღი ეკიდებოდა თეკლე-დამლაგებელს...

...მერე ღამეც დასაძინებლად მიდიოდა და თენდებოდა.

თეკლე-დამლაგებელი ისევ ყველაზე პირველი გამოცხადდებოდა მალაზიაში. ჯარასავით დატრიალდებოდა, ციბრტევით დაბზრიალდებოდა... დახლს მტვერი დასდებიაო, იატაკიც მოსარეცხიაო, ის სკამი, იქ რომ დგას, იქ არ უნდა იდგეს, ფეხებშიც გვეხორხლება და თვლებშიცო...

...მერე კუთხეში უჩუმრად მიჭდებოდა, კულულებიან პატარა თავს ამაყად შემართავდა და ყველას, ყველას უთქმელად თითქოს ეტყოდა — „მერე რა, რომ დამლაგებელი ვარ“...

გაზაფხულის პირველი დღე

ქალბატონო!.. შაპატივით,
მე უნდა მეთქვა... მაგრამ არა...
როგორ თბილა... თუმცა, რას ვამბობ —
გაზაფხულის პირველი დღე ისევ ზამთარია.
მაგრამ მაინც გამოგვიტყუა.
და ჩვენ უხვად მოგვეფინეთ აივნებს, ქუჩებს,
ეს ჩვენა ვართ, რომ ვნიავედებით,
ისინიც კი, ვისაც ზამთარი
ნალვინევივით გამოჰყოლია,
და ჯიუტად არ უნდათ, რომ იყვნენ ბედნიერნი,
გრძნობენ ნირწამსხდარნი,
რომ ნაზამთრალ ჯავრს შიარულად იცობნებიან.
— სულ რომ ასე იყოს — ფიქრობენ ისინი,
— ჩვენს სვედას მიჯნა რომ დაედოს, რა გვეშველება,
და გაუცნობიერებელი სიხარულის შვენებას
შეურაცხყოფილი აგვირდებიან.

ნუ გეშინიათ (ვეუბნები მე შათ),
გაზაფხული არას ერჩის თქვენს სიმარტოვებს,
მარტალიტს თქვენსას.
თუ ოდნავ შეგეზოთ,
თქვენს წრეში თუ გადმოაბიჯა,
ყვირილს ნუ ასტეხთ
და საგანგაშო ზარს ნუ შემოჰკრავთ.
იგი კვლავ წაგა,
შოლოდ ოდნავ მხრით შეგეზებათ
და ისევ წაგა.

ჩემი მხრებისთვის მუდამ არის ადგილი ქუჩაში.

შაპატივით, ქალბატონო,
მე უნდა მეთქვა...

მაგრამ არა,

ჯერ პატიება უნდა გთხოვოთ შესაფერისად
 და რადგ ნაც მეშინია, რომ არ დაგაფრთხოთ,
 მე გიხდით ქუდს,
 რომ თქვენი გული
 ჩემმა გამცვდარმა თავმა მოაღბოს.
 თუ გსურთ, პალტოს საყელოს გავიხსნი
 და ჩემს ყელზე ნაოჭებს დაგანახებთ,
 რომლებშიც გაზაფხულის ოფლის მარცვლებია.
 თუ გსურთ, შეგახედებთ
 ჩემს მოუვლელ, გახეხილ პერანგს,
 რომ თქვენ გულში გაიფიქროთ — უსაფრთხოათ.

გაზაფხულის პირველი დღე ისევ ზამთარია.

მაპატიეთ,

რომ ასე თავხედურად დაგიწყეთ ლაპარაკი,
 მაპატიეთ და თან კიდევაც
 მოემზადეთ უფრო მეტის საპატიებლად,
 რადგანაც, რასაც ახლა მოგახსენებთ,
 მართლაც რომ წმინდა წყლის თავხედობაა.

საქმე იმაშია, რომ მე ვეძებ ქალს,

რომელსაც, ვიცი რომ...

ვიცი, რომ ვუყვარვარ!

საიდან ვიცი, რომ ასეთი ქალი არსებობს?

და საიდან ვიცი,

რომ მე იმ ქალს ვუყვარვარ?

თუ თქვენ ასეთ კითხვას დამისვამთ,

იცოდეთ, რომ არ იქნებით გონებაშეშლილი

და მეც უბერძულობაში ჩამადგებით ალბათ:

მე ხომ არ შემინძლია გაგვე სხვისი საიდუმლოება.

დღესაც, ქალბატონო, ამ საღამოთი,

როდესაც ჩემს შერეულ ოთახში ვიწვიქი

და ოთხ კედელსა და მესუთეს — ქერს

მეუშვოთებლად გათვალისწინებდი...

— სხვათა შორის, ეს შეანიშნავი გამოგონებაა

მარტოხელა კაცისთვის:

საზოგადოებას არაფერში არ ეცილებო,

არც ქანგბადს უწვავს, არც პურს უჭამა,

ის თავისთვის, ნებაყოფლობით დაგდებულა მომთმენ საწოლზე

და ოთხ კედელსა და მესუთეს — ქერს —

მშვიდად შესცქერის.

კედლებიც ძველია, ძველია სახურავიც

და უმურველი ბუნება, კომუნალურ არსებით,

თავისუფლად, მხრებგაშლით შემოდის ბინაში.

წვიმის ლაქები

და სხვადასხვაფერად გახუნებული საღებავები
 ასპარეზს აძლევენ კაცის ფანტაზიას
 და იგი ადვილად პოულობს უთვალავ სახეებს,
 ნაცნობთა პორტრეტებს, ცხოველებს, ლანდშაფტებს,
 ომებს თუ ინტრიგებს
 და სასიყვარულო სცენებსაც კი,
 მაგრამ მე მათ თვალს ავარიდებ —

ახალგაზრდა აღარ გახლავართ.

პოდა, დღესაც, ქალბატონო,
 ამ საღამოთი,
 როდესაც ჩემს შეჩვეულ ოთახში ვიწვიქი
 და ოთხ კედელსა და მუქუთეს — ჭერს
 ნებაყოფლობით ვათავლიერებდი
 და კარნავალის დაწყებას ველოდი,
 რაღაცამ წამკრა ხელი საფეთქელში,
 უდიერად, როგორც „გაიღვიძე შე ვირიშვილო“ —
 და გარეთ გამომაგდო
 და ჩამწნა ამ ქუჩაში,
 ბთასობით წვაფილთან ურთად,
 (რის გამოც განუწყვეტლივ ვვრძნობ უხერხულობას).

პოდა, როგორც ხედავთ, მე ისევე აჭა ვარ
 და ისევე ვუძებ ქალს,
 რომელსაც, ვიცი, რომ ვუყვარვარ.
 მაგრამ იგი კვლავ მემალდება,
 განსაკუთრებით აი ასეთ დროს,
 საღამოხანს, სამსახურში როცა თავდება,
 როცა იგი წამოაელებს ხელს თავის ჩანთას,
 ჩანთიბენს კიბეებზე — ლილუს არ დაუცდის,
 კარისკაცებს თავს დაუკრავს თავაზიანად
 და ქუჩაში გამობრძანდება.

ქუჩა არის ხალისი და სიხარული,
 ქუჩა არის ეპიკური ძღობა,
 როგორც ვახშამი
 პატრიარქალურ მუხის მაგიდაზე,
 სადაც მართო არასოდეს არა ხარ
 და უფლება არა გაქვს,
 თავი შეირცხვინო.
 ფეხებს ნაბრძანები აქვთ — იდგნენ,
 თვლებს ნაბრძანები აქვთ — შედავდნენ,
 გულს ნაბრძანები აქვს — ფეთქავდეს,
 მხრებს ნებადართული აქვთ — შეეხონ.
 შეიძლება ვიღაცამ იდაყვი გაგკრას,
 შეიძლება ბორცვი მხერით შეგაშინოს,

შეიძლება ერთ გავლასზე იმდენი მოჭესალმოს,
 რომ კაცს ვგონება — შენია ქვეყანა...
 შეიძლება ჩამოვლისას კუთხეში მიგაყენონ.
 შეიძლება ნიკაპშიც ამოგკრან მუშტი,
 მაგრამ ყველაფერი ბალე დამთავრდება,
 მარადიული ქუჩა კი ივლის და ივლას.
 თვალებით ისევ გაკენეტენ ერთმანეთს,
 ისევ გაზომავენ და შეაფასებენ,
 ისევ დალევენ წყალს ერთუროთის თვალთაგან,
 მაგრამ არავინ ამოგაცლის ეკალს გულიდან.
 ქუჩა არის ხალისი და სიზარული,
 ჩვენთვის ადვილია, როდესაც ერთად ვართ,
 ჩვენ ცალცალკე რომ ვიყოთ, გავვიქედებოდით,
 ახლა კი მხოლოდ სულელები ვართ
 და ეს ძალიან გვებმარება ცხოვრებაში...
 ქუჩა არის ხალისი და სიზარული,
 საპირისპიროდ მიმავალი მდინარეები
 ერთურთში გაივლიან და გზას განაგრძობენ,
 რადგანაც ყველას აკლია სიყვარული,
 ყველა დაეძებს და გულში სთვლს: ეს არა, ეს არა...
 დიდსა და ბატარას,
 ბოროტს და კეთილს,
 გინდ რიდით მიაბიჯებდეს,
 გინდ ქუჩა თან მიქონდეს,
 სუყველას ათანასწორებს
 ერთი რამ — სიყვარული,
 სიყვარული, რომელიც
 აკლია სუყველას.

და აი ახლა, როცა თქვენ მიხვდით,
 რომ მე ვეძებ ქალს, რომელსაც ვუყვარვარ
 და რაკი დაიჯერეთ ჩემი გულწრფელობა,
 ალბათ უფრო შეგაშოთათ ჩემმა თავხედობამ.
 რა თავხედი მე ვარ!

მე სიცოცხლით ვზომავ ამ წუთებს
 და ჩემი თავისუფლების ფასად ვშოულობ,
 მაგრამ როგორც თქვენ თვითონ ხედავთ,
 მე ამ წუთებსაც როდი ვფლობ სრულად.
 მე ბევრი-ბევრი ამ წუთების მეთედით
 ვსარგებლობ მხოლოდ.
 აბა წარმოიდგინეთ,
 რამდენ რაიმეს შეიცავს ეს წუთი:
 — თქვენი თვალები,
 ყველაზე უფრო მკაფიო თქვენს თვალებში
 გაოცებაა,
 გაოცებაში დამშვიდება შემოიჭრა ერთი წამის წინ,
 რადგანაც მიხვდით, რომ უსაფრუბო ვარ...
 ბევრს ვკარგავთ, ქალბატონო, მთავარის ძიებაში-

არ დაუმართნიათ ასეთი რამ:
 რაღაც აზრი დაგებადებით
 და იმას კი ვერ მიხვედრილხათ,
 თუ საიდან გეწვიათ იგი.
 მერე გავიწყდებით,
 ვწვევით და უკვე აღარ გაინტერესებთ.
 სამაგიეროდ გეწვევებით,
 რომ იგი აზრი კი არ იყო,
 — სურვილი იყო
 და თქვენ ეძებთ თქვენს გარშემო
 იმ აზრის თუ სურვილის მიზეზს.
 უკვირდებით საგნებს, თქვენს ფიქრებს.
 რას შეიძლება გაჯინა?
 რა მოგონებას?
 რომელიც შემდეგ შეერწყმოდა თქვენს ფანტაზიას
 და ჯერ აზრს გაგიჩინდათ,
 შემდეგ კი სურვილს.
 თქვენ დაჟინებით თქვენს ფიქრს უკვირდებით,
 მაგრამ იგი
 ისე სავესებით ითხოვს თქვენს თავს,
 რომ გეწვევებით:
 საკმარისია გაქვე იმის უხასრულო ძაფს
 და იცოცხლებ მარადიულად.

მაგრამ ეს ჩემი ცხოვრება არ არის.

მე რომ ტრაგიკული მსახიობი ვიყო,
 სიყვარულზე ლაპარაკით გულს სცენაზე მოვიოხებდი.
 კულისებში კი გარყვნილი ვიქნებოდი.
 დეზდემონა! — ნინიკო, ქალის...
 მამაკით ქალბატონო,
 თქვენი მოთმინება რომ ზორივით გამოვიყენებ.
 როცა ღამდება ხოლმე,
 მუსხლებიც მელდება.
 და მწარედ ვგრძნობ,
 თუ როგორ შეძახის მე ჩემი ოთახი —
 დაიღალა მარტოობისგან...
 დაიღალენ ოთხ კედელსა და მუხუთე — ჭერზე გამოფენილი
 სახეები და სურათები.
 დარღვეულია სიმეტრიები, უფროს-უმცროსობა,
 ყველა ჩემი ხელის აქნევას ელის...
 მე მელოდება ჩემი ლოგინი,
 რომელთანაც ერთად ახლა უნდა ღამე ვითმინო,
 უნდა დავიძინო და მთელი ღამე უნდა გაბმით ვიხვიინო,
 რადგანაც ეს სენიც სიმარტოვისგან მჭირს,
 ვინ გამაღვიძებს — „ჩემო ძვირფასო,
 გადაბრუნდი, ცუდად წყვხარო!“
 მე მელის ქალაქი,

მე მელის დედამიწა,
 მე მიცდის სცენა,
 მე მიცდის ხალხი
 და მეც, ჩვეულებრივ, ბევრი ხვეწნა არა მჭირდება,
 საწოლში მკვიდრად მოწყობილი თვალს ჭურს მივაბჯენ
 და უმაღვე, ერთი ბებრული ნახტომი და
 სცენაზე ვდგაგარ.

ქალბატონო!

სცენაზე ვდგაგარ,
 დარბაზი მიცდის:

სიყვარულზე უნდა ვთქვა რამე!

ძველმა კლოუნმა

ძველ გრძობაზე უნდა ვუთხრო,

გამოცდილების გამხმარ ტოტზე ჩამოყრდნობილმა.

მე შეუბნებოდნენ,

რომ მაყურებელი არ შეყოლებოდა,

ისე გამცვლადრი თემა არის — სიყვარული,

აბა, გახედეთ, ნემსი არ ჩაფარდება!

როგორ სულგანაბული მელოდება ხალხი,

თითქოს იმქვეყნიდან ვიყო მობრუნებული

და პასუხი მომჭონდეს მარადიულ კითხვაზე.

ისე დანატრებულა ყველა სიყვარულისთვის,

ისე დამცირებულან, რომ თავიანთ ოცნებებს

უმაღ რაგინდარა, იმ სახელს დაარქმევენ,

თღონდ არ ახსენონ მათ სიტყვა — სიყვარული.

მე მხოლოდ ერთ ეპიზოდს ვითამაშებ მათთვის,

ეპიზოდს, რომელშიც ძველი მანიაკი

სიყვარულს დაეძებს

და იქიდან დავიწყებ,

სადაც გუშინ გავეჩერდი.

გაზაფხულის პირველი დღე ისევ სამთარია.

სიხსნილის შუბლზე

რატომ დამივიწყე მე, მარიამ,

რატომ დამივიწყე!

შენი კალთა

ფოთლებით იფნება

ხოლო მე კი

თავს გუბეში ვრგავ.

ქუჩაში გდია მთვრალი,

ქარი ახურავს საბანს...

როცა მე გავეჩნდი,

მთვარემ თმები ჩამოიშალა,

ხოლო ქალწულმა ვარსკვლავებმა

ტუნზე იკბინეს,

ბებია-ქალი კი ამტკიცებდა —

— დაიბადაო!
 შენ არ იყავი იქ, მარიამ,
 შენ არ დაგბრალდეს,
 მე ქურაში მანქანა გამსრქეს.

ესაა ქალაქი,
 სადაც ადამიანს
 სასო წარეკვეთება
 საყულოს შეკვრისას,
 რადგანაც უნდა გამოვიდეს
 დილის ქურაში,
 გამოეთხოვოს სიმარტოვეს
 ღამით ნათბილარს
 და ველწაგდებით შეპლადადოს:
 — გამარჯვება დღევ,
 მე კვლავ ხელცარიელი
 ვდგავარ შენს წინაშე!
 ნუ მიმცემ კაცთა დასაჭმელად,
 ნუ დამტანჯავ მოუპოვრობით!
 სერზე დამრჩალი მგელიც
 განა ასე ყმულით
 არ იფარავს მთვარეს ზოლმე
 დღის ხინათლისგან?
 ეხვეწება — ნუ წახვალო,
 ვით თავის მკერდზე გამთბარ სატრფოს.

მაგრამ წავიდა...
 დღე წავიდა,
 ღამე წავიდა,
 მთვარე წავიდა,
 სატრფო წავიდა,
 და ცხოვრებამაც წარმავალ
 გრძნობების ხეივანებით
 ჩაიარა, წავიდა.

და შენ დაგავიწყდი მე, მარიამ,
 თითქოს რაღაც სიჩქარეში დაგრჩი სადმე
 და ვერ იხსენებ,
 თითქოს სხვაგან გემყუდროვა
 და აღარ გხურს
 ჩემი ხსენებით
 პირი იწწარო,
 თითქოს ასეთი დიდი იყოს
 ჩვენი ქალაქი.

II

ყველაფერს ახსოვს

ჩემი მისამართი,
 ამ მიწის სურვილს,
 შიშის ელდას, მოვალეობას,
 და მხოლოდ ერთმა — სიყვარულმა
 ვერ გაიგნო გზა
 ჩემს სახლამდის.
 მეც არა ვცდილობ
 გავეგებო და წინ დაუდგე,
 რადგანაც უკვე მივერეიე,
 რომ ყოველი,
 რასაც უნდა ჩემი სისხლი,
 თვითონ მპოულობს.
 ფანჯრები ღია მაქვს,
 კარებები ჩამოგლეჯილი
 და ორპირ ქარში
 ვმრები,
 როგორც თიხის ქანდაკი.

III

ვაშლი რომ ყუნწს მოშორდება,
 რას გაიფიქრებს?!

როცა ქარი ქრის,
 იგი ვიცი, საიდანაც ქრის,
 და შენიძლია გაეარკვეო
 ჩემი ჰალტოს საყულოთიც,
 ხის კენწეროთიც...
 როცა ქარი ქრის,
 იგი ვიცი, საიდანაც ქრის,
 მას შეუძლია
 მე ქალაღის ნახვეთან ერთად
 შენავდოს უცხო სადარბაზოში,
 რათა ვიხილო ქალი — ზეგით,
 სადაც კიბე უჩინარდება,

როცა ქარი ქრის,
 იგი ვიცი, საიდანაც ქრის,
 მაგრამ საიდან მოგელოდი შენ,
 ჩემო ტკბილო,
 უნახავო,
 უფერებელო,
 და ტყუპისცალო!
 ფუი შენ!
 — ვასწრებ ვუთხრა ჩემს თავს
 ყველა სარკეში
 და ვმორდები ამ წუთინოფელს.

IV

ნეტადი როდის დამინახე,
როდის მოცდა შენი თვალები:
ხაფლავის ქვაზე ჩამომჯდარი
მწვანე მთლის სარკეში მნახე?
გზაჯვარედინზე
სიფარეტს რომ ვუკიდებდი
მანქანების გამოჯვარებით,
მაშინა მნახე?!
მოწამლულმა და სიცხიანმა
უცხო მხარეში
თვალები რომ დავხუჭე და
სიგვდილს დავნებდი,
შენ მითხარი — გაახილეო?!
მთვრალს რომ გამარტყეს
და გაიქცნენ,
შენ ამაყენე?!

სირცხვილის შემდეგ რომ დავწვიები
შე ჩემს ლოგინში

და ეკლასხმულ ბალიშზე რომ
თავს ვერ ვიჩერებ,
გარიჟრაჟზე შენ მეუბნები —
დაიძინე, ჩემო შვილო,
დაიდალეო?!
თუ შენ აგროვებ
შენს კალთაში
ჩემს საწყალ ცრემლებს,
რომელთაც მე გზადაგზა ვაბნეფ,
აგროვებ,
რათა გეში არვინ აიღოს ჩემზე!
შესე შენ მაყვარებ?
შენი არის დღე,
დამესთან დანაბარები?!
ჩემს სიზმრებში
ხანდახან ქალი თუ შემოიკყოფს
თავის გრძნეულ ფეხს,
მას შენ აქეზებ?!
რატომ დამივიწყე მე, მარიამ,
რატომ დამივიწყე...

როცა კაცი კვდება

მედიცინა

დროული კაცის დასაფლავებინ დღეები ანგარიშგების დღეებსა ჰგავს. როგორც სარკეში, ისე გამოჩნდება შენი ცხოვრება. კაცი იყავ? დაგრ? სასოვარი? აღიბეჭდა დედამიწაზე შენი ნაფეხური?

— შეილები? კაცი კვდება და შეილები რჩებიან. შეილებს რა სჯობია მამული-სათვის. უკეთესი სახსოვარი რა იქნება? არც კაცის ოფლით დაბრუნებული მიწის ვაზია ურიგო! ამაზე დიდი ნაფეხური რაღაა ეგებ კარგი სიტყვა დარჩა. კაცი კვდება და კარგი ნათქვამი ძეგლივითა რჩება. იქნებ ხე დარჩა სხვის საჩრდილობლად, აბა ეგ არი ცოცხალი ძეგლი, აი! სახელის ხეს რა შეედრება, იდგება და ყოველ გაზაფხულ-ზაფხულს დამრგველის კაიკაცობაზე იშრიანებს.

ძველი კაცი იტყოდა — სიკვდილის შემდეგაც კარგი ადამიანი რჩებათ „სულითა ცხოველ“ და მე მჯერა ეს. მაშთუ სულით ცოცხალი არარის ჩემი სანდრო ძია, მე ახლა რა მალაპარაკებს რაღაში გავიხსენებდი მას! კაი ათი წელიწადი იქნება, რაც მან დასტოვა მზე და ქვეყანა. მივაცილე სამარის კარამდი? მივაცილე. სულ ამით გათავდებოდა ჩემი ვალი მეზობლისა და ჩემი მეგობრის მამისადმი.

ეს სწორედ ის მუხაა, სახელის ხედ რომ დაურგავს სანდრო ძიას სამოცი წლის წინათ. ახლა ამ მუხას სანდროს მუხას ეძახიან სოფელში. მაშინ დამრგველი კაი ჯომარდი ვაეკაცი იყო და მუხა კი ერთი ვრძელ-მოკლე ჯოხი და მეტი არაფერი. მუხა ახლა იწყებს მუხობას, სანდრო ძიამ კი დაამთავრა ცხოვრება. მუხამ ათასი წელი უნდა იცხოვროს, სანდრო ძიამ კი, პა და პა, ცხრა ათეული ჩათვალა.

— ხედავ, რა არი ბუნება? ვუთხარ ერთხელ სანდრო ძიას — დაყარა ფოთლები ხემ, გაზაფხულზე ისევე თავიდან დაიწყებს ცხოვრებას, ადამიანი კი მოყვდება, წაეა და დაიკარგება.

— დაიკარგებათ, ვინ მოგახსენა. მოდი აქა, ბიჭო ლექსით — გასძახა შეილიშვილს, — აბა ერთი გაშალე ხელი და დაარტყი — ბიჭმა თავისი, ბავშვის კვალობაზე დიდი ხელი დაატყაუნა პაპის ვეება ხელს. ხედავ, პაპისავით დიდი ხელები აქვს, განახლება არ არი? მაშ რა არი!

...მაშინაც წითელ-ყვითელი გვიანა შემოდგომა იდგა, როცა სანდრო ძიას სულთამხუთავი დაადგა თავზე. არა,

ტყეში რალას წავიდოდა, მუხამდისაც ძლივს მილასლასდა, დაავდო წალდი დედამიწაზე, დაჯდა და ზურგიით მიაწვა მუხას.

— ვაი, ჩემო ფარო და ხმალო! — გაიფიქრა, მუხლებზე დალაგებულ ხელებს რომ დახედა. ეთხოვებოდა კაცი ხელებს, ეთხოვებოდა თავის თოხსა და ბარს, თავის მორჩილ ყმებს, ერთგულად რომ ემსახურებოდნენ მასა და მის ოჯახს, სოფელსა და ქვეყანას.

— იმუშავეთ, იმუშავეთ და აღარ ვარგობათ? პო, სწორედ ასე იყო. ახლა ეს ხელები ანგარიშს აბარებდნენ პატრონს: სოფლის სიგრძე ვენახის ამუშვნება, დიდი ოჯახის პური და წყალი, ბოსტანი და ვენახი, ტყე და მინდორი, შვილების წიგნი და რვეული, იქით მეზობელი, აქით ნათესავი. ეს ხელები, რომლებიც დილაბნელზე იწყებდნენ მუშაობას და ბინდზე ამთავრებდნენ, ახლა ფრთხილად დააკვირდნენ და უარს ამბობდნენ ფრენაზე.

კვდებოდა კაცი, კვდებოდა როცა ზღვა გამოციდილება ჰქონდა, როცა სახლიცა ჰქონდა და კარიც, სახელიცა და სახრავიც.

მეგრედი უხურდა და მაჯა ფიცხლად მუშაობდა.

— გიკვდები სალომე, — ჩაიღიღინასავით. რამდენიც ვინდა იფიქროს, იმას ვერ მოიფიქრებს სალომე ახლა სად არის მისი სანდრო. გამოვეპარე დედაკაცს, წალდი არ დაეანახვე, თორემ რას გამომიშვებდა!

...მერე რალაცნაირად ძილი მოუნდა. მე ძილი მეძინებოდა, — გაუელვა ძველმა ლექსმა, — სიხმარი მეზმანებოდა, ცხრა ხატი, ცხრა ანგელოზი სულ თავით მესვენებოდა... მერე თვლებამ წაიღო. მოეღანდა, რომ ცხრა ანგელოზი ჩამოფრინდა, ცხრა ხატი ჩამოასვენეს და მომაცვდავს თავთ დაუსვენა.

ისევ გამოფხიზლდა, წამოდგომა სცადა. ვერა! — უპასუხა თავის თავს და მიაწვა მუხას.

— ბიჭო ალექსანდრე, სანდრო, —

ალექსი, ლექსო — იმახმამაღწესი მკეპი იყოდა თურმე, როცა ერთ დამახეზაზე ვერ გააგონებდა მთელ დღეს ბიჭებში სათამაშოდ ვავარდნილ ბიქს.

სანდრო ძიას დედა — გოგოსაანთ მარიამი — ჰქვიანი დედაკაცი ყოფილა, სნეულის მკურნალობა სცოდნია. რა ბაღანი ვინდოდა, რომ არ იყოდა — იტყოდა ხოლმე დედაჩემი. მრავალი სააქიმო წიგნი ჰქონია წაკითხული თურმე. პირმართალი და უხარბო ქალი იყოთ, სატიყერის გამგები და მშველელით. სხვა რომ არაფერი, ავადმყოფს გუნებას გამოუყვებდათ. ვარდსა და იას მოატანინებდა (რა დროს რა ყვავილი იყო), ლოვინზე მოუყრიდა, ავადმყოფს ეამებათ. ჩანგურზე ჩამოპკრავდა თითებს, დაბალი ხმით დაამღერებდა კიდევ (რა დროს როგორ მოუხდებოდა). მკითხავი და სიზმარი არა სჯეროდა თურმე. სიზმრის ამყოლი და ჩრდილის შემპყრობელი ერთაათ. მკითხავი ცრუ სასოების მომგვრელია და ცრუ სასოების შემპყრობელი რწმუნება უპყროთა საქმეო.

სანდრო ძია ზშირად მოიშველიებდი ხოლმე დედის ნათქვამს. როცა ხანდაზმულს შვილები უშლიდნენ ღვინის სმას, დედის სიტყვებით პასუხობდა: ღვინო ვაქაკის სხეულს აწყნარებს, გულს ამხიარულებს, ნაღველსა კშველის, ძარღვებიდან ავი სისხლი გამოაქვს. ნაჩვევი კაცი ვერ მოიკლებს ღვინოს და თუ მოიკლებს, სენი გაუმძლავრდებათ. პატივსა სცემდა სანდრო ძია თავისი მარჯვენით ნაალერსები ვაზის წვესს და ერთი ჰიქლა ღვინოს თუ ერთ წელვიწრო ჰიქა წყალსაც გაურევედა, დედის რძესავით შეერგებოდა ხოლმე.

— გულს მიეშველე, შვილო, — ისევ გაისმა დედის ხმა, — გული ნებეირია, მთვრალი არა გნახოს ჩემმა თვალებმა, დედა გენაცვალოს, მემთვრალე კაცს გვამთა აგებულება სნეულებით სავსე აქვს, შვილო!

...ერთხელ ცოლისძმას დაუთვრია, ვითომ პატივი უცია, ცა და ქვეყანა ხან

წისქვილივითა და ხან ურმის თვალვით დატრიალებულა მის თვალწინ. კედელ-კედელ ყუდებოდა და ფორთხვით მოუღწეოდა სახლამდე და ძლივს გამოუვარა სიტყვები: სალომე, შენი სანდრო ეხლა უფუნური და საცოდავია, რაც ვინდა ის უყავი სალომე ძალი იფინებდა ხოლმე — ეს კაი კაცი ისეთი იყო, ძალღისთვის რომ მიგვედო, პირს არ ახლებდაო.

...ისევ გონს მოეგო. ხელი მაჯაზე დაიდო, ვერ გაიგო — არეულიყო თუ აწყობილიყო ძარღვისცემა.

— მაიკა ეე, — დაელაპარაკა თავის თავს. მერე ისევ ძილი მოუნდა, ტკბილი ძილი, თოხს რომ მოუქანცავს და ლოგინში ჩაწოლა და ძილი მოსდომებია. ისიც ესამოვნებოდა, რომ იქ არც სალომე იყო და არც შეილები იყვნენ, არც ეჭიმი იყო და არც წამალი. ხელს არავინ უშლიდა. მუხა ედგა მხარში და ისა ჰყოფნიდა.

...ანგელოზები შემიდგებოდა მხარში და გამაფრენენ. ვიფრენ, ვიფრენ ორმოც დღეს ორმოცი დღის სავალზე და მივადგები საიშქვეყნო კარს. იქ არი საქმე აი! იქ გამოჩნდება ჯოჯოხეთის ღირსი ვარ, თუ სამოთხისა. ჩემმა კეთილმა ანგელოზებმა ხომ იციან, ბრწყინილი არ იყოდა ჩემმა გულმა. ისინი ვადამაფრენენ ბეწვის ხიდზე და ისე შემაფრენენ სამოთხეში, ვერც კი გავიგებ.

კენესის ლოგინი არა ჰგებია სანდრო ძიას. ისე უტკივრად მიიბარა სული უფალს. ახლა იგი გაშობილა სიკვდილის ტახტზე, სახე სანთლისფერი აქვს და ჭაბუკობის სახიერება საესებით არ დაჰკარგვია. ერთ დროს ლელი-თმა ახლა სწორი, თხელი და თეთრი აქვს. გულხელი დაუკრფვია და ჯიშინი მარჯვენა ხელი მარცხენაზე დაუფარებია. მოკვდა სანდრო ძიას დიდი მარჯვენა, კაცივით მოკვდა მარჯვენა...

მე კი ედგავარ მის კუბოსთან, ჭირის-უფლების უკან და რამდენი რომ მაგონდება... როგორა ხარ, სანდრო ძიავ, — მოვიკითხავდი, — ბიჭა ბატკანივითაო, მიპასუხებდა, როცა ოთხმოც წელს გადაცილებული იყო.. იქნება არცა ხუმ-

რობდა, ვერ კიდევ ტყე და ფეხს ქვეშა ჰქონდა ამოგებულა.

იმ წლებში ორჯერ ჩაებაბარე გამოცდა და მაინც ვერ მოვხვდი უნივერსიტეტში მიღებულთაშიაში. მე ცრემლში ძლივს გამოვავე სათქმელი და ჩემი ჭირი ჩამოვყავე. როგორია, ჰა, სანდრო ძიავ-მეთქი, „ოთხზე“ ნაკლებს რომ არ მიიღებ გამოცდაზე, მერე რა მწელად წერენ კარგ ნიშანს. იცი, როგორ თხოვლობენ? რაც სკოლაში მასწავლეს, ერთი იმდენი კიდევ უნდა იცოდე, ჰო და მაინც რომ „ოთხზეზე“ ჩაებაბარებ, ჰო და მაინც კიდევ რომ ვერ ეღირსები უნივერსიტეტს, როგორია ჰა!

— ცხოვრება, შეილო, ჭიდაობაა — მითხრა, იცი რამოდენა წაღწავილი ჩამოდგება მარიაშობის თვემდე? როგორც შენ ვაჯობეს, ახლა შენ აჯობებ სხვას. წაიქციე? წამოდექი და უფრო მაგრად დადექ, რომ აღარ წაიქციე!

სანდრო ძიას შეგონება მაგრად ჩაიბეჭდებოდა თავში და სეორე დღეს ვასარე: წუხელ ოთხ საათამდე ვმეცადინებოდი-მეთქი. მოველოდი რომ მეტყვოდა: ყოჩაღად მოქცეულხარ, შეილო, ასე თუ იზამ, რაღა წაგაქცივს!

— ერიპა, ავრე როგორ იქნება, გოგო, დილაადრიანი როგორ დაჰკარგე, შეილო! ქვეყნიერება დილის ძალღონეს აუშენებია. მუშაობისთვის დღეა დაწესებული და დასვენებისთვის — ღამე. შენ არ ემორჩილები წესს? დღეს როგორა ხარ, შენ ისა თქვი, შეგიძლიან რამე გაინარდიშო? — ამაზე რაღა მეპასუხნა სანდრო ძიასთვის, როცა დაღაფლულ წიწილასა გვაკვდი უძილობისაგან და ის დღე უხეიროდ გავატარე. სანდრო ძიას უღვაწეებში გავეცინა ჩემზე.

— მთვარესავით მოგსვლია, შეილო! — მითხრა მერე.

სანდრო ძიამ ხომ აუარებელი ზღაპარი თუ ლეგენდა იყოდა და, მგონია, ისე წავიდა სამუდამოში, ზღაპრის გულა მთლად დაკლილი არა ჰქონდა.

...ღმერთმა მნათობებს უბრძანა: თქვენ ორში ვინც ხვალ დილით ადგომას დაასწრებს, დღის განათებას მას

ვარგუნებ წილადაო. ერთმა მნათობმა ადრე დაიძინა, მეორემ კი დიდხანს იფხიზლა. მერე ჭინჭარი და ეკალი გაიშალა და იმაზე დაწვა, რომ არ ჩამეძინოსო და მეტოქემ არ დამასწროს ადვლამო. მთელი ღამის ნამწარვეი და დაქანცული სწორედ ვათენებისას წაიღო ძილმა. პირველს კი ადრე გამოეღვიძა და, რაღა თქმა უნდა, დღის ვათენება, მზებობა, იმას ერგო წილად. დაგვიანებულს კი ღამის ვათენება — მთვარეობა დაეკისრა. მთვარის დედა ცოცხა ზელდა, როცა დაინახა დამარცხებული შვილი, აღელვებულმა ცოცხანი სილა უთავაზა შვილს ცხვირპირში, რაც სამუდამო ლაქებად დაეტყვო მთვარეს.

კაცი კვდება და სიტყვა რჩება...

ჩემმა ძმამ ნადრევედ იღო ოჯახი კასრად. სკოლიდან გამოვარდა თუ არა, ერთი მეცხრეკლასელი, სკოლის ფორმაში გამოწყობილი ვაკო მოგვყენდა კარზე, ვაცეცხლდა მამაჩემი — რა დროს შენი ცოლია, შე მამაძაღლო, იმოდენას ყვიროდა მამაჩემი, ქვეითა უბნამდე ჩადიოდა ხმა.

— ცოლს რა უნდა აქამო, შე ცინგლიანო შენა, შენი მონაგარი ვის რა უნახავს ჯერა. რა ვქნა აბა, მხრებს იჩეჩდა დედაჩემი, სო ვერ გავაგდებ, ქა, სხვის შვილს სო ვერ გავაუბედურებ. მეც ძალიან მიწოდდა, რომ ესწავლა ბიჭსა, მაგრამ რა ვუყო აბა, თავის სწორებს ჩამორჩება და თავის თავს დააბრალებს, დედ-მამას ხომ არა. შე არ ვიცოდი რა შექნა. მამაჩემს, სულერთია, ვერ გავაჩუქებდი, ისევ ასლუკუნებულ პატარძალს ვამშვიდებდი, სანდრო ძიამ გაიგო ჩვენი ამბავი, მოვიდა, ვაიცუნო დარცხვენილი პატარძალი და უთხრა მამაჩემს — ვაჩუქდი, გიგო! სწორმა სწორს რითი აჯობა და ცოლითა და შვილებითაო. სიკვდილის გარდა ყველაფერი ნადრევეი სჯობია, რას ამბობ კაცო, ერთი შახნედე და, მარწყვის კონსახით გოგოა, რა გაგიკლებს, შენც გაძნარე და ესწავლე ვაძარე. შენ რად ვფიქრობ, მარტო უმჯობა ვამბობ? **სიცილი ცილი აძინებს, აღ-**

ბათ, თავის მარჯვენის იბღაც აქვს, ჯერ შენ მიეშველე, მერე ესენიც ამოგიდგებიან მხარში, რა იყო, რა ამბავში ხარ, შეგვმეტა, სო არ დაგაკლდა, კაცო!

წავიდა სანდრო ძია, მამაჩემმა ერთი კიდევ დაილაპარაკა ვაჯავრებულმა, მაგრამ ფარ-ხმალი უკვე დაუჩილი ჰქონდა. ვავიდა სახლიდან და ბოსტანში შევიდა. ბოსტანი, ხეხილი, დიდი ცა და ნაბარი დედამიწა აწყნარებდა ხოლმე მამაჩემს. და ერთი საათის შემდეგ რომ შემოვიდა სახლში, ჩვენი ოჯახში ხმას აღარაყენ იღებდა. დედაჩემი და მე ჩუმჩუმად ვხარობდით.

სწორმა სწორს რითი აჯობა და — ცოლითა და შვილითაო, იგონებდა ხოლმე მამაჩემი სანდრო ძიას სიტყვას, როცა პირველი შვილიშვილი დაინგა მუხლზე.

— იცი რასა ენატრობ, სალომე, — უთქვამს სანდრო ძიას, — სიკვდილი ხომ ჩემს კარზედაც დაიხოტებს, ნეტავ ისეთ დროს მაინც ამომხადოს სული, რომ ვახურებული მუშაობა არ იყოს, არც შვილები ვავადინო საქმეს და არც ნათესავსა თუ მეზობელს შეგუშალო ხელი.

არავის შეშლია ხელი, არაყენ გამცდარა. აუარებელი ხალხი მოდიოდა სანდრო ძიას „გასაბატიოსნებლად“. დიდ ჭირისუფლად სალომე ძალო იჭდა. გვერდით შვილი, ლიანა, ეჭდა, მეორე გვერდით რძლები ისხდნენ. სალომე ძალო ჩუმად იყო. ხანდისხან თუ წყნარი ხმით რამეს იტყოდა სანდრო ძიას კაიკაობაზე. ლიანა ერთღაიგივეს იმეორებდა ჩუმში ხმით: ჩემი კარგი მამა, ჩემი კეთილი მამა, ჩემი ტყბილი მამა, ჩემი მშროამელი მამა!

შემოდიოდნენ მოსამძიმრენი, წყნარადვე ვადიოდნენ და აივანზე ჩამწყვრივებულ სკამებზე სხდებოდნენ.

ხანდახან ჩემცრემლიანი სამგლოვიარო ოთახი აღელდებოდა. ეს მაშინ, რაცა ვინმე შვილს ცეცხლით დამწვლი დედა შემოვიღოდა.

დახანაში რაღა რამ შემოვიღა სამ-

ძიმარზე, გამაერთოლა, აქვეითინდა და ააქვეითინა იქტურობა.

ჯერ სანდროს ძიას დაატარა, მშვიდობის მგზავრობა უსურვა და მერე თავისი დარდი ამოყარა. ვაშა-ლა ორივე ხელი და „შვილო“ რომ დაიგმინა, იქტურობამ ხანი მისცა — ისე დაბრმავდეს დედაშენი, როგორც შენა ხარ დაბრმავებული; ისე დადუმდეს დედაშენი, როგორც შენა ხარ დადუმებული; ისე დაყრუვდეს დედაშენი, როგორც... ჩემო ოცდასამი წლის ნეტარებავ, შვილო, ჩემო ოცდასამი წლის სიხარულო, შვილო, ჩემო ოცდასამი წლის სიამაყევე, შვილო ჩემო სიგიჟით ნაბოვნო, ჩემო ქალობის დღესასწაულო, შვილოთ!

მართა ძალო, საწყალი მართა ძალო. ის სხვა პანჯზე ტაროდა. — ნეტარება შენ სანდრო, რომ შვილები და შვილი-შვილები გახვევია. ნეტარება შენა, რომ შენს კუბოს შვილები ასწევენ და მიწას შვილები მოგაყრიან. მე დამნატრულდეს, ქალებო, ჩემი დიდმზრებიანი შალიკოს ხელით მიწის მოყრა. მე დამნატრულდეს, ქალებო, ჩემი ჩანდონიერი ბიჭის საფლავით, ვაი და უი ჩემს თავს — ჩაიქვითქვითა მართა ძალომ და დაასრულა ომში უგზოუკვლოდ დაკარგულ შვილზე გოდება.

— ეგრე აგისრულდეს სიცოცხლით შვილები და შვილიშვილები — ეუბნებოდნენ მოსამბომრენი სალომე ძალოს და — ამის სწორი მოიყარე, შვილო, — პასუხობდა ისიც.

დიღხანს იცოცხლა სანდროს ძიამ, რატომაც არ იცოცხლებდა რა. თავის დღეში შრომაში იყო. პურივითა და წყალივით აუცილებელი იყო მისთვის მოქმედება. ორგანიზმი გამოკვავილი ჰქონდა მუდმივ მოძრაობაში, მონაგრობდა და ხარობდა. ვაზაფხულ-ზაფხულს მუხლს არ ჩახრიდა, ხელს არ დააყენებდა და შემოდგომაზე დოვლათს ითვლიდა. ხამთარში გრძელი შეგებულება ჰქონდა და სანამ ზეცა დედამიწას წყლით გააბლობდა, ის ჯანს დაასვენებდა. ხაშში, ავპეროვანი ადგილი არ იყო და რა იყო.

სულ გარეთ იყო, ეზონა და ბოსტანში, ვენახსა და მინდორში. გაღმა და გამოღმა.

პირის პატვიც იცოდა სანდროს ძიამ. წარამარად ხორცს არა სჭამდა, კუჭნაწლავს დასვენება უნდა და ცხოველსაც — გამრავლებათ. აბა ჰქუთხელები კი არ იყვნენ, ვინც მარხვა მოიგონათ.

დიღხანს იცოცხლა სანდროს ძიამ. რატომაც არ იცოცხლებდა რა, ღმერთმა ისეთი დედაკაცი შეჰყარა, რა მოჰკლავდა იმის ხელში! სანდროს ძიას ორი უმცროსი ძმა ჰყავდა. ილო ძია წელში მოხრილი იყო და ჯოხით დადიოდა. შეგეხედათ, ღრმა მოხუცი გეგონებოდათ. კოტე ძია ხომ სათქმელი აღარ იყო, აღარც ყურთ ეყურებოდა და ვეღარც თვალთ ხედავდა. სანდროს ძიას რომ ჰკითხავდნენ, შენი უმცროსი ძმები ასე რამ ვატეხათ, გუნება გაუფუჭდებოდა და იტყოდა — ჩემი ძმები მძინარა და ყბედმა ცოლებმა დააბერეს უფროოდანო. ჩემი ძმების დიდი მარჯვენის მონავარი დედაკაცებმა განაიყვესო. დიდი ჯანის პატრონები და მომნავრებლები მწარე ლუქმასა სჭამდნენო. იქნებ ასეც იყო. უმცროსმა ძმებმა გაასწრეს სანდროს ძიას, ისინი რა ხანია ჩაპბარდნენ დედამიწას.

ცოლშვილით ზედნიერი კაცი იყო სანდროს ძია. ორი ვაჟი ვაგზავნა ომში და იმათი დაბრუნების იმედი არ ვადასწყევტია. სალომე ძალოს უფრო მოდარდე გული ჰქონდა. სანდროს ძია იმის ნუგეშობას უნდებოდა.

— ომი დამთავრდა სალომე — რადიოს გადმოუძახნია, დედაკაცო — ახორა ერთ დღეს სანდროს ძიამ ცოლს და უფროსი ვაჟის წერილიც მოვიდა. დედი და მამიო, თერამეტ აბრილს დავიპერი და ისევე პოსპიტალში ვწვევართ. პანტაპენტითა ცვივა ფეხები და ყოველდღე ილღია-ილღია გააქვთ დასამარხავად და მე კი რაღაცა სასწაულით შემარჩაო, იგრე რომა საღსალამათი ჩამოვალო და აბა თქვენ იცით როგორც სამაღარიო ღვინის ქვევრს პირსაცხეს და-

მხვედრებთ და, მამი, ერთი ჭედლიაც დაგჭირდებო. მერე აღარა მოუწერია რა. ერთ ღამეს ააყვავა ძაღლი და ჩეჭმების ბრახტუნით დედ-მამას სიხარულით გულები დაუხეთქა.

მეორე ვაჟი იყო და ომში საჯრონტო ვახეთის სტამბაში მუშაობდა. ცა და ქვეყანა ზანზარებდა. ფრონტიდან ორმოცდაათი კილომეტრით იყო დაშორებული, მაგრამ ქვისმტეხლის ჯურღმულში სტამბიანად უვნებლად გადარჩა. მაისიც დადგა და ჩამოვიდა კაცი. გაკაწრულიც არსადა ჰქონდა; გოგო იყო და რაღა ცისკარი და რაღა ის, ისეთი ღამაში იყო, სკოლა გაათავა თუ არა, ჩაბარდა პატრონს და ერთ წელიწადში აკვანიც დაიდგა გვერდზე, სანდრო ძიასა და სალომე ძალოს აღარ ეუღარდიათ მის სწავლა-განათლებაზე. არც ბიჭების ბედზე უთენებიათ ღამეები, საღ შვეიცევანოთ და რა გზაზე დავაყვნოთო. უფროსი შოფრობის გიჟი იყო და დაფუგუნებდა კიდევ ტონანახეკრიან

სატვირთოს ზევით-ქვევით. უმცროსმა ვაჟმა თქვა — სწავლა მინდაო. გინდა და ვინ გიშლისო, უთხრეს. წავიდა ბიჭი ქალაქში, მივიდა უნივერსიტეტში და დიდი კარი გაუღეს, მობრძანდით, თმის მონაწილე რომ არ მივიღოთ, სხვა ვინდა უნდა მივიღოთო, „სამებზე“ ჩაგვაბარე გამოცდა, შეგან მეტი არ გვინდაო. მერე სტიპენდიაც, იყო და საერთო საცხოვრებელიც. დრო და დრო სოფელში ჩამოდით და გატენილი ზურჯინითა ბრუნდებოდა. დაამთავრა სწავლა. ჩამოვიდა სოფელში და მასწავლებლობს კაცი. ძმები კარგი ცოლშვილის პატრონები არიან და საბელი დიდ რამედ უღირთ.

სიკვდილსაც თავისი ბედნიერება ჰქონია. ცხოვრება რომ ბუნებრივად დამთავრდება, მემკვიდრეები რომ ფეხზე მაგრაღ დგანან, ჯანით რომ დულან და გადმოდიან, მერე მამის კუბოს მხრებს რომ შეუდგამენ და ვაუყვინებენ გზას.

სანდრო ძიაც ბედნიერი მიცვალებული იყო.

მანო ჩხიკვაძე

ს ე რ ი ღ ი

მე შენი ხელით გამოწვდილი მარილი მინდა...

უნდა მოვიდე,
რომ მოვკვდე მაინც უნდა მოვიდე —
კლდეზე ამოყრილ მურყნის ფესვებთან —
მე შენს ხელებთან უნდა მოვიდე.
და როგორც ცხვარმა თავის ბატკანი
უნდა ჩემი ხმა
ათას ხმაში გამოთარჩიო...

მე შენი ხელით გამოწვდილი მარილი მინდა —
ავლოკავ და ისევ, თავიდან
ამღვრეულ მორევს დავეწაუები...

უნდა მოვიდე.
მე არ ვიცი ხვალ მწუხარება
თუ სინარული მომიყვანს შენთან —
ჩვენს ძველ სახლში —
ბებერ კუხავით
მთელი სიცოცხლე ზურგით რომ დაგაქვს
და ერთადერთი შენლა მკურნალობ
დასწეულებულ ჯილაგის სხოვნას...

აქ ვიტანჯები, როცა შენი ხელები წვალობს,
ჩინჩხვარს ამტვრევს თუ
თავსაფარს კემსავს.
აქ ვიტანჯები, როცა ლამაის ფერმერთალი შუქი
შუაღამიდან გამოეონილ
ცრემლივით ბრწყინავს...
ჩამოიარა ძველმა მოვალემ —
ჩამოაშავა უფთალოთ ხე ნოემბრის წვიმამ,

აკრეფილ ნისლში
ხანდახან თუ გამოანათებს
სახაფლაოზე მომღერალი ახკილის ტანა —
რა უხარია,
გარე-გარე მოხეტიალე
ჭკუაზე შემცდარ სოფელულ გოგოს, —
არ იცო, მაგრამ
ტვლებს გიკანკალებს
უფსკრულებში გადაჩეხილი
უკანასკნელი ხარხარის ექო —

ჩაჭრა აკილიც.
შგელივით ყმუის
ტყისპირებიდან მოარული უნუგეშობა..

ვერ გავამართლე იმედები —
ცხრასართულიან ორშიში ვზივარ
და ვერ ვიხსენებ ძაფის ზოლო სად დამკვარგა...

უნდა მოვიდე,
რომ მოვკვდე, მაინც უნდა მოვიდე —
მე შენი ხელით გამოწვდილი მარილი მინდა.

• • •

სწირად მკონია ყველაფერი გამოვიგონე...
მთელი სიციცხლე: ხიყვარული, ცრემლი, დაღატი...
მთელი სიციცხლე: გატანა თუ გულნამცეცობა...
ამ უთავბოლო ორთმტრიალში,
მოჩანს ყველაზე ნათელი კადრი, —
შენი სიცილით ხატებ სადამო —
გაცვივა მწიფე ალუბალი,
მიტყუებულ მუხლისთავებზე
პეპლის ფრთებივით კანკალებენ შენი ხელები...

ცხოვრება: მტვერი და უარყოფა...

ცხოვრება: ჩქარი მატარებელი —
მიდის,

მაეიწყებს აუტანლად ტკბილ და საყვარელ
დღეებს — გადამწვარ სემაფორებს...

წლებს — ძილ-ღვიძილში გავლილ სადგურებს...

მთლილად შენ ჩანხარ,

ვით შორეულ ნახნაეებში

მობორძივე დეფონი ბატკანი.

დაცარიელდა შენი საწოლი,
დალაგდა სახლი,
ყველაფერი რიგზეა თითქოს.
მხოლოდ პატარა ვერ იხვეწებს, —
ძილში აბოდებს
და სიცხიანი შენს ნახვას ითხოვს.
— სად არის მამა? —

მერამდენედ კითხულობს ბავშვი, —
უმწეო ყლორტი,
შენი ხისხლის ფეხვი და ძირი...
კარს გაიხურავს,
ბნელ ბოსელში მოიხდის თავშალს
და უხმო ზარით
ჩაემსობა თივაში ქვრივი.

ს ბ რ ქ ე

ნაოჭი — შემზარავი აღმოჩენა...
— როდის გაჩნდა! —
გაოცდა ქალი —

აღბათ წუხანდელმა ცრემლმა ჩახრამა...
ჩამოხსნა სარკე
და შედარებით ბნელ ოთახში გადაიტანა.

ფშაურ სოფელში,
გამარჯვების დღეს,
ვმირთა დიდების ობელისკთან
საბრალო დედამ,
თავისი შეილის გაღიწებულ სურათს შესტირა:
„შვეყანას დასტირდა შენი თავი,
ქვეყანამ მომთხოვა შენი თავი,
ქვეყანას მივეცი შენი თავი...
მაგრამ მე რა ვქნა...“
და მოკვეთილი ტოტებივით
ჩამოუცვივდა ლოდზე მკლავები.

ისეთი დღეა, — უნდა შეერიგდეთ,
შუბლი შუბლს უნდა მიუჯახუნოთ.
ნულარ მოვიტანთ წითელ ღვინოს —
სისხლს გაგვახსენებს,
აკვიმღვრვეს ძარღვებს,
მკერდში ძველი ბოღმა იფეთქებს.
ზარის თავივით დაგორებულ მზის სადღეგრძელო
ჩუმი გერინით ვთქვათ,
თორემ იქნებ აღარც გათუნდეს.
უნდა მოვასწროთ,
თორემ შამად გალაიქცევა
უკანასკნელი წვეთი ჩვენი სიყვარულისა.

ირაკლი ბაზაძე

გონიერება

ვინილუ ერთხელ
დაშფიფებულ ჰურის ყანაში,
მკლავღონიერი ჭაბუკები იქნევედნენ ცელებს.
სხვა არი მიწა,
რამიც შენა ძელებს დათესავს ტამი
და ამწვანებს
შენს ციფ ხსოვნას შენსავე შგაგსში.
რადაც ნათელი სახება აქვს გმირის თვალებში
ქვეყნას მისას, ზოლო მონის თვალებში მისი
არ ირეკლება ხატი სრული ღვთიურ სიმაღლით.
განვეული ვარ გაზაფხულის
ღბილ სამოსელში,
მზე მკერდს უპოტნის
უფსკრულებთან შიშველ ფლატეებს;
თვალსაწიერზე ხიზმრებივით იცვლება წულა
ხიერცე უამრავ ფერების ხითხით
და მუჭვნება,
რომ ახლა ცხადიც
ხიზმარივით მშვენიერია-
მშვენიერია დაურვება ყოყმანის წამის,
მდინარესავით თუ ჯი გიღირს უარყო თავი
ზღვაში ჩაკარგვის უღამაზეს თავგანწირვისთვის.
კარგია, როცა სწერს ბალახი ვველაზე ძვირფას
მიწის ხიმღერას
მიტოვებულ ჭამარინ ბორცვზე.
როცა ანთია იელების ფერმკრთალი სევდა,
სევდა — პირველი სიყვარულის გარდასვლის შგაგსი.
წულა შემოაქვს თვალებში ფრთენი
მსით დამწვარ ნაავს

და მახსენდება გაწაფხულზე...
ბაღის მთვლემარე,

ჩრდილი — მშობლიურ ქალაქის პირას.

და ისე შორი არის ეს განცდა —

რომ მახსენდება და აღარ მტკივია!

რატომღაც მაინც

ბაღის — მშობლიურ ქალაქის პირას

მე მახსენდება მთვლემარე ჩრდილი...

და პრიალებდა დასავლეთით მზის ჩაწურვისას

და მახსენდება,

როგორ ნთქავდა ჩემს მშვიტ ვნებებს

მზე ჰორიზონტზე დამავალი აღმაცურ მხერით.

ვნება თავისას მოითხოვდა ისევ და ისევ,

თავის წილ თრობას, გადარევას და აღტკინებას

და რაც შორს ციხკენ მიფრინავდა ფარული ჟინით,

მით უფრო ცხადად ხორციხა და მიწის შვავსებას

ვგრძნობდი რატომღაც უზრუნველი და მომლოდინე.

ვისილგ ერთხელ

დამწიფებულ პურის ყანაში,

მკლავლონიერი ტაბუკები იქნევდნენ ცელებს.

II

...და მე მოვდივარ სინათლიდან

და ჩემს თვალეზე

ტყდება სიმორც,

როგორც თოვლზე მზინავი სბიფი.

რით დააცხრობენ შენს ხარბ წყურვილს სიყვარულისას?

და ან შენს ტკივილს რა განკურნავს,

თითქო უშქარი

გულს წვროები დაგაფრინდა

და მარცვლებივით

შენი სიმღერა ამოქვენკეს,

მწარე სიმღერა!

ჩვენ ერთნაირად ვხედავთ,

მაგრამ ვგრძნობ სულსხვაგვარად

მდინარის რწყვას,

მწვერვალების სახეს და იერს;

დასრესილ ბაღას,

ღელის პირას მოთიბულ ვალტამს;

ქალს — ელვასავით მოქნილი ტანით;

სიკვდილს ჩვენს გვამში ჩაბუღებულს

ჩამქრალი მხერით,

ჩვენ ერთნაირად ვხედავთ,

მაგრამ ვგრძნობთ სულსხვაგვარად.

...და როგორც ხნულში ჩავდებული

თესლის ბრჭყვიალი,
 ჩემში გამკრთალი დღე განათდა
 და გაირინდა
 ჩემი ხარკმლიდან უსასრულოდ ვრცელი მინდორი —
 ნიანგის ზურგი...
 და ჩემს თვალებზე გამოეონა სიმორემ —
 ცრემლმა.

III

ნეტა რა ერჭვა იმ სიხარულს?
 ან ამ სიხარულს რა ჰქვია ჩემსას —
 განათებულს ქარების ფრთებით?
 განქვავდნენ ჩემი ტკივილები
 და ყვავილივით
 ამოკრთის თრთოლვა უცნაური,
 ამოკრთის თრთოლვა.
 მდინარებაში, ფიქრის მაღალ მდინარებაში
 გაისმის ყეფა სამუმების
 და უმძიმესი
 ტორტმანებს ჩრდილი უდაბნოთა,
 ტორტმანებს ჩრდილი-
 და პორიზონტის ლამაზ თვლესში,
 რეკენ ზარები უარყოფის და შერიგების.
 ვინ მიმატოვა
 აქ ამ სამის ზმანებებს შორის?
 ვინ განმარადა ამ სიცხადეს,
 ვინ შემიწყნარა?
 არი კი იგი — მეუფება ზენაარული
 და ან ჩვენ ვლირვართ წამებისთვის
 ან და შიშისთვის, —
 დამრეც ველოზე მკრთომარენი გვირილასავით?!
 მე მიწას ვიფუნე ტლანქ ხელებზე
 და ძოწისფერი
 მღუმარებაა ჩემი ღამე — უფსკრულის პირი.
 გაკაწრულ სისმრებს ჰგავდნენ დღეები
 რომელთაც რუბი ღრუბლებივით გადაიარეს
 და ამოხაპეს მოლოდინი ერთფეროვნებით.
 მე მივაბიჯებ შიშველ მზისკენ
 და შემოდგომა აჰკერია ზეცას ღომის ტყავივით.
 ...ვინ მიმატოვა მე ამ სამის
 ზმანებებს შორის?

IV

აქვს მოძრაობის
 კანონები სიკვდილს მარტივი...
 გულის წიაღში ისადგურებს ხშირად იოლად

ტკივილი, ვიდრე
სიხარულის ნაზი სირბილე.
და იარებასაც არ სჭირდებათ ზოგჯერ საღებნი,
იკურნებიან იარებიც ხშირად თავისით...
მე კი სხვებისთვის
გაურკვევი მესმოდა ხმები
ჭრელ ქათხიდან მომდინარე
ცივი ფათქუნი
სიკვდილის მღვრიე მდინარების,
რისი სათავეც არის მისსავე დასასრულში
და დასასრული
დასაწყისშივე არის მისი...
რგოლისებური
აქვს მოძრაობის კანონები
სიკვდილს მარტივი.
შორს სადღაც ჩემგან
ჯუჯა ზეთა ხშირი კორომი
აშრილებდა დახრილ შტოებს
და მე ვხედავდი:
მაშვრალი მგზავრი
ცად გასაფრენ ხელს იბრუნებდა,
ხოლო მდინარე
მოფათქუნე ცივი ტალღებით
მის ფერხთა ახლო ირწეოდა
და აცდუნებდა
კაცის სიბერეს, სიმარტოვეს და დაღლილობას
ვხედავდი: ტყვიის ზომკაკალით დაოსებულებს
როგორ შეაქონდათ
დატანჯული ცხელი სხეული
სიკვდილის მღვრიე მდინარეში
ჯერაც უმწეო
ბავშვებს, რომელთაც
თოჯინები ეჭირათ ხელში
და უნებლიეთ იბეჭდავდნენ ტვინის სფეროზე
გშირებისა და ბელადების
ხმოვან სახელებს.
და ჩემს ხელში რომ მომიება
არ ვგრძნობ დიდი, —
ვით აბრეშუმის ჭიებს თუთის ლურჯი ფითლებით,
იჭვს აპურებდნენ უნაპირო ხშირი ხანძრებით.

...აქვს მოძრაობის
კანონები სიკვდილს მარტივი..

და მოაქვს ტანი ფერად ჩვენებებს,
 რომელიც დიდხანს აცდუნებდა
 ჩემს მწყაზარ ყრმობას
 და ჩამკვებულ დამეებით ისურებოდნენ,
 ჩემი ოცნების ლურჯი ხარკმლები.

მთვრალი ვარ ასლა
 უმარტივეს ქალით — სივრცეთი,
 მე კარებს ვალებ ჰირნამზვეი ღიმილის ნიღბით,
 ბედი უცნაურ თამაშისთვის
 მამზადებს დღემდე
 და თიხის ხელში ჩაუბლუჯავს ჩემი წრიალი.
 მაგრამ შენ არ ხარ აქ არც მოწმე...
 მინდა მოგესმას
 მხოლოდ ჩემი ხმა —
 შექუბებულ ფოთლის შრიალი.
 ოდესმე ისევ თუ გიპოვნი გზად მთრონინეს
 ჩემი ცით დაგღლი,
 უნაპირო ცით — დასასრულით.
 რადგან მე აქ ვარ
 ამოზრდილი კლდეთა გვარცხლებზე,
 ფერადი ძეგლი გაძვრწილი ხინათლის ქვაში,
 ჩემი ალურსი დასთამაშებს
 და არ ნებდება
 ბებური ზაფხვის გულუბრყვილთა
 თინს სიკვდილისას.
 მაგრამ შენ არ ხარ
 აქ არც მოწმე
 და არც ღმერთია,
 აქ ხაუფლოა შიშისმომცვერელ ბედნიერებას.

მთვრალი ვარ ასლა უმარტივეს ქალით — სივრცეთი.

VI

ერთის ლურჯი ნევხლა სიზმარულ უცხა ჩვენებად,
 მარმარილოთა ცივი ტანიდან,
 ამორბის ხითბო — ბატიება
 და შეჩვენება.

ამაოთავან ამონი ამაოდ ვითროდით,
 და მთვარის შუქზე გეფებდა ღანდი
 და მთვარის შუქზე გაცრეცილი ცა გვიხაროდა..

ვით ქერუბიმის სველი ფრთენი —
 მიწა რბილდება შემოდგომის დაღლილი ფერით.
 ნეტაფი ასე რამ ააფევა,
 რა შუქი ჩადგა ნეტა ხულის
 უღრმეს წყვედიადში,

თუ შეგორებს ბლანტ მღვიმეში
 ხანძრის ბორბალი?

აღბათ ნეტლი შენს სხეულზე
 უნდა გათენდეს
 ჩემი კუთვნილი თეთრი სამოთხე,
 უნდა გაღვივდეს შენს ღრმა ბნულში
 მიწათ, ჩემი უკვდავების
 კეთილი თესლიც.
 ვინ მოიტანა,
 ვინ მოზიდა ეს გახელეგა,
 ან გრილი ქარი ვინ გააფინა,
 როგორც ზვერდი
 ნოემბრის ფუნჯით მოხატულ ხეებს?

შენ აქ იწყები
 ლბილ სივრცეში შენი გოლგოთა
 მაინც ანათებს...
 საკუთარი ჯვარის მტვირთველი
 ცად ეშურები...
 საგნებს ფერი ადევს ყვეთელი,
 ცად ეშურები:
 თავისუფალი სხეულისაგან,
 თავისუფალი მიწისგან,
 თავისუფალი ტკივილისაგან
 და... თავისუფლებისაგან თავისუფალი.

კრთის ღურჯი ცეცხლი სიზმარულ უცხო ჩვენებად.

თბილისი

შავი და ცისფერი მდინარე

რომანო

წიგნის მკვლევარი

საქართველოს

წიგნების კავშირი

I

ბაკურს ბავშვობიდან მძაფრი შთაბეჭდილებები გამოჰყვია. წლების გასვლითა და ზრდით, მეტის ნახვით და ცოდნით კი არ გაფერმკრთალდნენ და გაუფერულდნენ, პირიქით, თითქოს მაშინ იყვნენ შორეულნი და ბუნდოვანი, დრო კი აახლოებდა, ბურუსს აცლიდა.

ცხრა-ათი წლისა იქნებოდა, მეზობელ სოფელ მალაშში სტუმრად რომ იყო. სტუმრად იყვნენ ბებიასთან ანაო ადგიშვილის ბიჭებიც. მალხაზი და ზურა რალანაირი დონდლო, ძალიან კეთილნი, თეთრნი, დუმვულა ბავშვები იყვნენ. იქვე, ღობის ვადალა ნიკარაძე სახლობდა, რვა ქალ-ვაგი ჰყავდა, ბაკურზე უმცროსებიც და უფროსებიც. ადგიშვილების მიაშიტ, თანაც უმცროს ბართხვალა ბიჭებთან თამაში ჰქონდა. ისინი ვერც დამალვას ახერხებდნენ, ვერც გაქცევას და ვერც რიკტაფელას

თამაშს. ნიკარაძის ბავშვები, რაც მრავალ დედ-მამიშვილს ჩვევია, რწყილს ატყაუებდნენ. ამ რვა გოგო-ბიჭმა სოფელში კენჭი სად ეგდო იცოდნენ და მათ ეზოში, კუკუ-დამალობანას თამაშისას, ბაკური სად უნდა შემტვრალიყო, რომ არ ეპოვათ. ვერაფერს რომ ვერ გახდა, ოდა საბლს მიაშურა. აივანზე მიპოვნიანო და ოთახში შეაპარა. კარადა გვერდით კედლიდან მტკაველნახვერით იყო დაშორებული. ამ დროს თვალდახუჭულმაც გათვლა დაამთავრა, ბაკურს სხვა არჩევანის დროც არ რჩებოდა და კარადასა და კედელს შორის შეძერა. ერთი კი ღრმად ჩაისუნთქა და გაილურსა, მაგრამ მაშინვე გადაავიწყდა რატომ შემოძერა, ვის ემალეზოდა ან აქ რა ესაქმებოდა. სუნთქავდა სახეტარო, ალერსით და უამესი დედური სუნით გაუღენთილ ჰაერს. რა თქმა უნდა, ვერავინ მიაგნო (საერთოდ სახელში არც უძებნიათ) და დიდხანს, დიდხანს იყო განცხრომაში. დედას მაშინ

* ვაგარძელა თბ. „მნათობი“ 16 2, 3, 4, 5, 6.

დამორდა პირველად ორი კვირით და იმდენად მონატრებოდა, კარადის გვერდზე მიკიდებული, ქალის გასარეცხი პერანგის სუნმა დედის სითბო და ადუქსით გააბრუნა.

ახლაც. ამდენი ნათრევი და ნაჩიკვნი, წყლიდან, ცეცხლიდან, და ჯოჯოხეთიდან გამორაყულიყო, დაპრილი და დაღეწილი, სახლისაკენ რომ მოდიოდა, დედ-მამისაკენ იმ სხვა ქალის პერანგის სუნით განცდილ ნეტარებას მაინც ელოდა, მაგრამ ესეც არ ელირსა.

გამთენიისას მატარებლიდან რომ ჩამოხტა და ჯერ კიდევ სიბნელეში, ნაცნობ გზას დაადგა, იმდენად მიეჩვია ბნელში ქურდულ, თვალ-ყურ დაცეცეხულ, ძრწოლისა და კანკალში ყოველი ნაბიჯის გადადგმას, აქ საშიში რომ აღარაფერი იყო, ხელს უშლიდა ევლო. ამას ემატებოდა ისიც, რომ აქ წინასწარ იცოდა ფეხი სად დაედგა და მაინც ეს ნაჩვევი და ნაცნობი, გაუცხოებულყოფი. მთელი წელიწადი, უმთავრესად ღამ-ღამობით, დაძრწოდა უცხო, უგზო, უკაცრიელ ქაობსა თუ უღრანში და ახლა ასე ნაცნობი, უხიფათო, თანაც გატკეპნილი ბილიკი, საკუთარი სოფლისა და სახლისაკენ რომ მიუძღვებოდა, პირში ნერწყვის მაინც უსქვლვებდა და ისევე იმ საქონლის ჩლიქის გემოს უჩენდა, აქედან წასვლისას რომ სჭირდა. ისევე ძნელი გასავლელი იყო სახლის კარებთან მოსული, მთელი წლის გოლგოთას გზა, როგორც დასაწყისი.

ამას ემატებოდა დანაშაული, რომელიც მან ჩაიდინა თავისი დაბრუნებით მათ წინაშე, ვინც ვერ დაბრუნდა და ვერც ველარასოდეს დაბრუნდება. როგორც წასვლა იყო მძიმე და ძნელი, ისე დაბრუნება — გაუმართლებელი და კერიამდე ძნელად მისათრევი ტვირთი. თითქოს არაფერი დაინისლა, მაგრამ შეგბრუნებული კოვრიტიდან დანახულებით შორიდან ჩანდა ყველაფერი და ამ ბილიკზე ფეხის დაღვმა და ზედ ჩექმების ბრახუნით გავლა, გადაბუგული სოფლის ცხელ ღაღარში გავლაზე ადვილი არ იყო...

და ბაკური საკუთარ დედის უბესავით, თბილ და ნეტარ სოფელში შემოიბარა, შემოიბარა წელში მოხრილი და დამფრთხალი, როგორც მტრით გარემოცულ ადგილებში უვლია. მეზობლის ძაღლების ყეფა და საქონლის ზრუტუნნი ისე აფრთხობდა და აკრთობდა, როგორც გერმანული ნაგაზების გნაისი და ცხენების ფრუტუნნი. ამ მყუდროებაში და მოახლოებულ განთიადში რომ აღარაფერი ჩანდა სახიფათო და შემზარავი, თითქოს მყუდროება გაუფასურებული იყო და გათენება გაუგვემურებული. დაჯერებულმა, რომ ამ სიჩუმეს ჩიტის გალობის, ქათმის კრიახის და ძაღლის ყეფის მეტი არაფერი დაარღვევს, ძაღლის, რომელსაც ლაფაროს აქეთ გამოქცევაც დაეზარება, ამ გათენებას არავინ წავართმევს, ეს არ იქნება შენი უკანასკნელი გათენება, არც კი ვინდა თავი აიღო და ცას ახედო. მზე შეიძლება ისე ამოიბაროს, საკუთარი ჩრდილით დაინახო რომ ამოსულა.

დედა გაბედნიერდება, რომ შვილი დაუბრუნდა, მამა, ბებია, ბიძა, მეზობელი, მეგობარი და ალბათ ისიც... გაიხარებენ...

როგორ არ ჰგავს ეს იმას, რასაც ბედნიერებას და სიხარულს ეძახდნენ და აქ, ალბათ, ისევე ისეთი ჰგონიათ. როგორ ვერაფრით ვერ გაიგებენ რა გადახდა თავს და ვერაფრით ვერ აუხსნი, რომ არ გიხარია ეს მყუდროება და იდილია, და რომ გადაჩინი, ჰგონიათ ეს გადაჩინაა. შენ აქ, ამ სოფელში, ახლა კი არა, მთელი ასი წელი რომ გაატარო, ისეთივე ვერ დაბრუნდები, როგორც აქედან წახვედი.

სახლის უკანა აივნისაგან გამოქცეულმა ძაღლმა, კიდევ კარგი, რომ ტიშკრამდე მოიბრინა და უკან რომ არ გაბრუნებულყოფო, ბაკურიც იქვე ჩაშვავდა. ეზოში შესვლა აღარც უნდოდა, ისედაც კარგად ხედავს: როგორ აფლიქვინდება ბედნიერი დედა? როგორ ეცდება მამა სიხარულის დაფარვას; „ბიჭო, ბაკური ხარ ბებია, შე უსინდისო, შენ!“ — შეიცხადებს ბებია და „კიდევ ველირსე, ბი-

ჭო, შენს ნახვას?..“ — ამოახროტინებს ყვლაზეული ლუკა.

ყველაფერი თითქოს ასევე ნანახი, გამეორდებოდა უფრო ცუდად, ვინემ ახსოვდა და მასაც ასევე განცდილი უნდა გაემეორებინა დაზუთხული გაკვეთილივით, რომელმაც დაღალა და დააოხრა ვაზეპირებისას, ახლა კი თითქოს მასწავლებლისთვის უნდა მოეყოლა, რომ კარგი ნიშანი მიეღო. ვითომ არ იყო ეს სიყალბე, არც ტყუილი, მაგრამ რატომ იყო ყველაფერთან ასე ახლოს და თან ასე შორს? რატომ ჰქონდა ცხვირი შეყოფილი ჭიშკრის ლატანებში და არ მიუწვდებოდა ხელი თავის სოფელ-ქვეყანაზე? რატომ იყო ამ მიწაზე და არ იყო, რამ გადახვეწა აქედან, თუ შეიძლებოდა აქ ყოფნა?..

ასე გუგუტასთანაც ზომ ახლოსაა, აქვე, მეცხრე-მეთექვსმეტე მოსახლეში ცხოვრობს, მაგრამ ისევე შორსაა, როგორც ამ ერთი წლის მანძილზე, მანძილი ზომ არ ნიშნავს სიახლოვეს და სიახლოვე სიშორეს? თამარიც ზომ... ამ ბოლო დროს მაინც სულ მის გვერდითაა... ლოგინზეც კი ერთად წოლილან და მაინც გუგუტა იყო უფრო ახლოს... ან ლუკა ბიძია, დღეს-ხვალ ამ ქვეყნად რომ სულ არ იქნეს, სიკვდილი დააშორებს ამ კაცთან, რომელსაც ბაკურისა ყველაზე მეტი ესმის?.. ან ახლა, ამ ქვეყნაზე დაგდებულს, ჭიშკრის იქედან მოწოლილი ძალი მართლა ისე მოუახლოვდა, ლატანებში ხელი რომ გაჰყოს, მიწვდება?

იმიტომ სხებდა ტყვია ირგვლივ ბალახებს, დგანდგარებდა მიწა ტანკების სიმძიმით და ჭურვების ცეცხლის სვეტები უღვა ზეცას, იფარებოდა ცა შავი, ყვითელ სვასტიკიანი, ბომბებით მუცელდატენილი სვავებით, იმიტომ ითრევედა ჭაობი და საფლობი, მდინარე და ზღვა, რომ ახლა გადაწიო თუნდაც იმ ადგილას დაჰრიოლი მარჯვენა ხელი და შენმა შავმა ძაღლმა თბილი და აღურსიანი ენით თითები მოგლოკოს?..

II

— გვიანაა დედა აწი, ბოვებებს კლთაში ჩაედინებათ... — ბუხრის პირას, დაბალ ჯორჯოზე ჩამომკდარმა მოსულმა, განიერ კალთაში თავით ჩამსაბილ პატარა ბიჭს — ანდროს, გაბზევ. ლ უტონალზე ხელი წამოკრა. უფროსს — აკაკის ჩაეცინა: ბიძებთან და ჯარისკაც ბიძაშვილთან ჩემს ძმას ეს რა აკადრესო, ბებიაზე განაწყენებულმა ანდრომ, ძილი რატომ მე წამომეპარა და ჩემს ძმას არაო, აკაკის სახელოში ეცა და მაქაზე უჩქმიტა.

— გაჩერდი ბიჭო, არ გრცხვენია? — უჩურჩულა ძმამ და მკლავი გამოსტაცა.

— კარგი დედა, მიხედვ ბავშვებს, მაგრამ ერთად არ გვევახშმა? — ხმაინახვებულმა ლუკამ პირზე ძვალტყავა ფართო ხელი აიფარა და კისერში მომდგარი ხველა დაიოკა.

ბებია ერთი კი ახედა ბუხრის გვერდით თაროზე ბეჭით მიყუდებულ ბაკურს, წამოდგომისას ხელს წამომაშველებსო, მაგრამ მთელ მკლავზე დადებული სახვევი რომ შენიშნა, ბუხრის თაღს წაეტანა, ჯარისკაც შეიღიშვილზე საყვედურით:

— შე გლახა, შენ...

— კი ბებია, კი... — ბაკურს გაეღიმა და მოხუცს მხარში მარცხენა შეაშველა.

— რაა დოუდგევი ასე ხელი ამ ოჯახდაქვეულს, რამენაირად ვერ მიახვედრე რომ ლეთისნიერი ბიჭი ხარ? ზომ არაფერი მოწიე ბებია, კაციშვილს?

— არა, ბებია, არა.

ბავშვები უცებ შეარიგა ჯარისკაცი ბიძაშვილის ნათქვამმა, ხელი მოუტეხით და ბაკურს მოჩხუბარისათვის ვერაფერი დაუშავებიაო.

— მორევია... — გულისტყვილით უჩურჩულა უმცროსმა უფროსს. ბებიას ბუხრის გვერდზე მიყუდებული თავკატუიანი ჯოხი მოუტანეს, რომ აქაურობას მალე გაცლოდნენ.

— აბა, შე შერცხვენლო, მამუკა იმ ღამის შერე ველარსად ნახე?.. — კარის

გამოღებამდე შემობრუნდა მოხუცად წვრილ უჯრედებად დაღარული სახე და უკბილო პირით, ძლიერა მკვრივად რომ მიუწყვდინა, დაჭრილ წილიწვილს გიმნასტურის ღილებთან აკოცა და პაქურზე იმედგაცრელებული თვალთ შერმოჩერებულ, ნიორით პირამყრალულ პატარებს ხელები გადახვია, ზებზერა დაფსორილ ინდაურს რომ ორი სცოდნეი ჭუკი შემორჩება.

— არ გაცივდე, შვილო, შენ! — კარის გამოღების წინ ლუკა გაფრთხილა, ამალამ რომ მთელი ყურადღება ბაქურმა წაიღო, ახლა მოაჯონდა და იბრუნდა, შვალს საბანი გულსაბირზე ჩაფუფუნა, შებლზე ხელი დაადო, თავი იმეღიანად დაიქნია და ზღუბლთან დატოვებულ, უძრავად დაფუღებულ ბავშვებში ჩადგა.

— რაღაცა გეშემა, დედა ბავშვებთან თვის! — ისევე მოიბოღინა ლუკამ და ტიხარს იქით გასძახა: — ნინა!.. საღ დაიკარგა ეს დედაკაცი?..

— იმე! — იწყინა მოხუცმა — აიცი, წისკვილში რომ იყო? წელან მოვიდა, აცალე ვერცხე!

— რა უნდა ქალს წისკვილში? — ლუკამ პირი მიიბრუნა, ვიღაცის საყვედური კედელს უთხრა.

— ბიჭო! რა ვქნათ ამა, ეს ერთი დაბრნა ვერ გაწვდა ყველაფერს... ჰე, კარგად იყავით ახლა... გააღე ბებია, კარგი ბაქურმა იატაკზე ათრეული კარი მარცხენათი მალლა ახიდა და ბოლომდე მოღება დააპირა, მაგრამ მოხუცმა ილლიაში შეფარებული ბავშვები წინ სათითაოდ გააძვრინა და თვითონაც გვერდულად გავიდა.

— მოხუცე ბებია! არ გამოწყვე... მანისის სიცივემ ცხენს კვიცი მოაგდებანო, ცხონებული ჩემი დედამთილიდან გამიგონია...

— დედა, გოგოები მაინც ვაგაცილებენ!.. თიკო!

— რატომ უძახი, აგერ არ მადეას მხარში გამცილებლები? ან რა ვაცილება მინდა! შენ მე ვინმე გადაღებებული ბებერი ხომ არ გგონივარ?

— მე თავი დამანებე, ბებიაშენს შეხედე... — გაეღიმა ლუკას. ყბა ჩამოვარდნილი თავის ქალა მოაგონა ბაქურს ამ ღიმილმა და თვალი მოაჩინა, — გვერდზე ნუ იხედები, კარგად გაიგონე, რას გეუბნები!

— გისმენ, ბიძია!

— ჩვენ გაგვზარდა, თქვენ ვაგვზარდათ, ახლა მესამე თაობას ზრდის და იცოდე, სანამ კაცად არ აქცევს, არ მოკვდება, სწამს, რომ მისი სიცოცხლე აუცილებელია...

— რა იყო, მამა, გვეძახდი? — ტიხარის კარში თიკომ მკერდზე დაბჯენილი ნაკაბი და გვერდზე ოდნავ გადაბრილი თავი შემოპყო, ბაქურს შეპლიმა.

— რას აკეთებთ ამდენი ხანი, რომ იმ მოხუცულიდან გარეთ არ იხედებით? — უწყველდურა ლუკამ და წელან, პატარა მისწულებთან, წეგუბებულმა, კისერში მობჯენილმა ნახველმა ხიხინი ახლა აუტეხა.

— მამა, რანაირი ხარ, წელან არ მოვიდნენ დედა და მზია წისკვილიდან, არ იცი თუ?!

— მე რომ ვიცი, ბავშვმა არ იცას და მშვიერს ნაეძინა კალთაში...

— დავეწვეო, დავაბრუნებ, ამა რა ვქნა? — თიკოს ისედაც გადაბრილი თავი უმწეობით სულ გადაედირცა.

— არაფერია, ბიძაჩემო! — ბაქური ლუკას პირდაპირ ლოკინზე ნაშოუჯდა.

— აგერ, ბაქური, ბუხართან დაქექი! — თიკო კარში ნუცხათეფად შემოძვრა და კედელთან მიდგმული თალ-საშურ-გიახი სელის სკამი ბუხარისკენ წააჩოჩა.

— გადაქექი, გადაქექი, ცეცხლთან გადაქექი! — ამოიკენესა ლუკამ, — ბუხარი პაერს იწოვს... იქ ვირჩენია.

„როგორც მე გამოვიჩინე გამბედაობა და ახლოს დაუფუქე, ისიც მზრუნველობს და კლექს მარიდებს. ჩვენ ერთი ტალახიდან ვართ გამოვლესილი“.

— ლეონის არაფერია ა? — ვაიმეორა ლუკამ მართას წასვლამდე ათვტრ ნათქვამი.

— არაფერი.

— კი მაგრამ, არ შეიძლება სადმე

ისიც... დასწყველა ღმერთმა, ხედა მკლავს თუ არა, ისე კიდევ გავუძლებდი... ვცივდები ალბათ...

— ღამე არ უნდა გახვიდე ოთახიდან.

— ისედაც ავიქოთე აქაურობა... ჯანდაბას ჩემი თავი... არ შეიძლება საღამე მტრის ზურგში... პარტიზანებთან, ბოლოს და ბოლოს ტყვეობაში...

— რა გითხრა, ბიძაჩემო, ყველაფერი შეიძლება, რაც გინდა, რის წარმოდგენაც შეგეძლია და არ შეგვიძლია. წამში შეიძლება გაქრეს კაცი და შეიძლება შუაგულ ზღვაში ჩააგდო. გულზე ქვადაკიდებული და გადარჩეს...

— მაგრამ ლეონი, ბიჭო, თქვენზე ამტანი და კვიანია. კვიანია, როგორ გითხრა... თქვენზე მეტად იცნობს ცხოვრებას.

— ეს ომი ისეთი რაღაცაა, არ იცის ამტანი და გამტანი. ბესო კანწურაშვილზე ამტანი და გამტანი ქვეყნად არ დაიბადება.

— ესტატეს ბიჭი, კაცი? ესტატე პატრიოსანი, მშრომელი გლეხია... მაგ ბიჭები რომ წამოიზარდნენ, მე აქეთ მაშინ არც ვიყავი... სამის დაღუპვის ქაღალდი მისულა...

— ჩვენს ათეულს ორი ქალი ახლდა.

— ქალი რად გინდოდათ იმ უბედურებაში?

— ჩვენ გინდოდა? ჩვენ რა გვინდოდა... ამ ღია ზღვაში რომ გადმოვცვივდით... ბესომ რაღაც ნავების თუ კატერების მისაყენებელი ძელების ზიდური მოგლიჯა ნაპირზე და იმაზე, მგლისაგან დაწოკებული ცხვრებისგან, შეგვრეკა... ხელში ფიცრების ნატეხების მეტი არაფერი გვქონდა. ვითომ აქეთა ნაპირზე მოვდივართ. არც სიგრძე ვიცით, ამ თვალუწვდენელი წყლის, არც სიგანე, არც ის, საათ მიგტოპავთ თუ დინება მიგუათრევს. არც ის გავკვევება აზოვის ზღვა თუ შავი. ჭარისკაცმა მარტო ის იცის, რასაც თვალთ ხედავს.

— გაწყდა ქვეყნად კაცი?

— რა ვიცი... გამცემლებითაა სავსე, ვერ ენდობი... მასე ერთხელ სოფელში

ორი ბიჭი მოგვიყვალს. მას აქეთ ბესოს თვალზე ცრემლი არ შემშრალა, სანამ ოცმეთაური სემიჩასტნი არ დაიღუპა.

— ეს სემიჩასტნი არ უყვარდა?

— არ უყვარდა კი არა, ისე დაიზაფრა საწყალი ბესო, ცრემლი გაუშრა!

— პატრიოსანი კაცია ესტატე. დიდი ახლობლობა და ნათელ-მირონობა ჰქონდა ჩვენს ოჯახებს... — ლუკას ისეე ჩაეხრინწა ხმა... — დამატე შეშა მაგ ცეცხლს, თუ არის მანდ... სადაა ეს გოგოები... ვითომ დედამისს რაიმეს ეხმარებიან?

«მტყობა, ერიდებიან ავადმყოფს და ჩემთან ამის გამოხელა არ უნდა... გავუცხოვებოვართ ერთმანეთს, ამ მისი სნეულება იმასთან, რასაც მე ვუყვები, უბრალო ეჩვენება... აქ რომ ასე გაუფასურებულაა ჯანსაღი სიცოცხლე, მას შეღავათს აძლევს. თავის ჭირს ავიწყებს».

— ამ ღია ზღვაში ინათებს თუ არა, გადაგვეყრება რომელიმე ჭვრიათი თვითმფრინავი. მე შენ გეტყვი, ცოტაა. დაგდევს დაბმულ ხეებზე უნამუსო მონადირესავით, ვინც ცურვა იცის, გადავცვივდებით წყალში, ვიფანტებით, რომ ყველა ერთად არ ამოგვეყუტოს... ერთი მოსკოველი ქართველი გოგოა, წყალში ფეხის ჩადგმის ეშინია. იწვა ამ ძელებზე თავდაღმა და ნატრობდა ერთ კაკალ ტყვიას.

— ბიჭო, იმ გოგოსთან ხომ არაფერი? — ლუკამ ბალიშიდან თავი წამოსწია.

— რომ არაფერი... ალბათ იმიტომაც... — «ამ კაცს ვერაფერს გამოაპარებ», — კვიანია და გაწამებული გოგოა, ბიძაჩემო, თავიდან, ომამდე...

— ომამდე რატომ?

— მამამისი ისე, როგორც შენ...

— უჰ! მერე ბიჭო? შეხედულად?..

ბაკურმა მხრები აიჩეჩა.

— თუმცა შენთვის შეხედულება... ვიცი, ურავო არ იქნება...

— კაკალ-კაკალა მოგვძებნეს იმ სკაებებმა წყალში ბატის მუცეებივით გაფა-

ნტუნნი და ნახევარჯერ ჩაყვინთულე-ბი. დაგვბოცეს, დაგვპრეს, გაგვანადგურეს. იმ გოგოს ირგვლივ ძელები საცერივით დაცხრილეს. მუხლს ზევით, რბილში გაუარა ერთმა ტყვიამ, ეს რა სახსენებელია... ბესოიას ორივე ფეხი დაამტერიეს... მეორე გოგოს ვალია ჰქვია, ბესომ იმის ხათრით წამოიყვანა ის ქართველი... მთლად გაუკაწრავი გადარჩა, როცა თუ სამხედრო საქმის ცოდნა შეიძლება, სემინასტნიმ იცოდა და ის კი დაიღუბა.

— რატომ, ბიჭო! სამხედრო საქმის ცოდნა როგორ არ შეიძლება, აბა ამდენი ომების გამოცდილება...

— არ დაიჯერებ, ბიძია, ამ ომში ყველაფერი სისულელეა. თუ გაგიმართლა, მაშინ მცოდნეც ხარ...

— რწმენა ბაკური, ბიძია, რწმენა! ასე ყველაფრის წყალში გადაყრა არ შეიძლება.

— რწმენა?! — ბაკურს ჩაეღიმა: „ეს კაცი რომ რწმენას სხვას უქადაგებს, აღამიანის მოდგმა მართლა არ გადაშენდება.“

— რატომ გეცინება, ჩემგან გიკვირს, არა? მართალი ხარ, მაგრამ არც მე ვარ მტყუანი, ხომ ორივე ვხედავთ, მიგდინვარ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ რაც მწინდა, მწამს... ფანტიზმი დაარქვი თუ გინდა, ასე კია და... ე, ბიჭო, მგონი, ფარნა მოდის, ძალი მოვარდა აივანთან... გაწამდა საწყალი მაგ ბიჭი, ცალკე თქვენა დარდი, ცალკე მე, დედაჩემი და ბავშვები, სკოლა და სახლ-კარი, დედა-თქვენს პატარა თქვენც ურჩიეთ... კი არაფერს ვემდურბი, მაგრამ ამოუდგეს მხარში ამ ჩემს ძმას. ვატურტია... და თუ ნახო, მაგრიდ შეაქანჯყარე. მე ფული გამომიჯანება, კარაქი და პურის ფქვილიც გამოეთანება ანდრია ჯურხაიძისათვის, დაჭრილი შვილის სანახავად იყო ვატურტის პოსპიტალში... დაჭრილები და მომსახურე პერსონალი არ ემადლიერებიან თურმე... ის ღირვეტორი გაუგდია და თვითონ წამომქდარა მის ადგილზე. ეს ჩვენ არ მოკვდამს...

— ეი! — მოისმა აივანზე ფარნას ხმა.

— ეი, ეი — გასძახა ლუკამ და საბანში ჩაძვრა.

ფარნა შემოვიდა, დოქი კუთხეში მიდგა და ტიხრის კარში რბიანი ბოთლი გადგა. მოტრიალდა მაგრად ტუჩმოკუმული და ოდნავ მოქუტულო ცალი თვალთ ძმას და შეიღს გადახედა.

— ა, ფარნა, დაგვიბრუნდა ბიჭი, აჰ?

— დაგვიბრუნდა... — თავი მძიმე-მძიმედ დაქნია ფარნამ მოგვიანებით; — დაგვიბრუნდა, თუ დაბრუნება ჰქვია ამ დაბრუნებას.

III

ფარნამ ზღურბლთან მიდგმული დოქი, როცა ტაბლა დადგეს, გვერდით მოიდგა, მაგრამ რაკი ლუკას წვეთი არ დაეღევიებოდა და ორი ღვინის ჭიქა მაინც დაცალა (ბაკურის დაბრუნების და ლეონის და მამუკას დღეგრძელობის), მერიქაფემ სასმისები აღარ აივსო.

„ბიძიას ღვინო ენანებოთ“, — კისკინებდა მზია და დაღვრემილი ბიძაშვილის გამზიარულების იმედი ეფუშებოდა. ბაკურისათვის იდაყვს ქვევით და ზევით შეხვეული ხელი წაერთმია, კალთაში ჩაედო და თიკოსავით გულზე ნიკაბდაძენილი ჩასჩერებოდა. კრილობებზე დახვეული მარლის კიდებზე ნაძენძი. შექუქყიანებული ძაფების მოწყვეტას ვერ ბედავდა, თითებზე ინერწყვავდა და ბუსუსებს ფრთხილად გრეხდა.

ნინო, „თავი მისკდებაო“, წუხდა და ღვინოს არ წაეყარა.

„ეს ქალი არ ტყუენ, მიზეზი აქვს, მაგრამ თავი არც ისე მწარედ აწუხებს, შებლზე წითელი ფხალის ფოთლები და თვისაფრები რომ შემოუბურდავს. თითქოს ჯერ კიდევ ნაოქებით დაუფარავ შებლს და თვალების სიღრმეში ჩანთებულ სიციოცხლის ცეცხლს ფარავს. ცდილობს ქმარს თავი მასავით სნეულად და საიმქვევროდ განწირულად მოაჩვენოს...“ — ფიქრობდა ფარნა და რამდენად იცოდა ეს ბარბაროსობა, იმდენად კმაყოფილი იყო, რომ ამ თვეთვეთშეშ

ავადმყოფისადმი, რძლის დიდ თანაგრძობას ხედავდა.

„მაგრამ ერთი სული აქვს, გოგოები აქედრობას გაარიდოს, თავისას ყველაფერს სწირავს, რომ როგორმე შეიღებში მაინც იცოცხლოს და იმაზე მეტ სიფრთხილესაც იჩენს, ვინემ ეს საჭიროა“. მართლაც წაეახშმებისთანავე თიკოს შეუცაცხანა:

— წადი, ძროხას დახედე, ზრტუტუნებს, მოსაგებდაა. ხბოს არაფერი მოეწიოს, თორემ ცოცხალი ვერ გადაშირჩებით. ამოდენა კაცს, — მაზღზე თავით ანიშნა, თითქოს შეიღებებს არ სცოდნოდეთ, დედა ვის გულისხმობდა, — ბავშვებით დავარბენინებთ რძეზე და ღვინაზე, ლობიოზე და სიმინდზე...

— დედა!.. — ჩაიღრტირა თიკომ მუდართით და მხრებში ჩაძვრა: მაცალე ბაკურთან ერთხანს ჯდომარო.

— არ მიღის ბაკური არსად ამალამ, ჩვენსას რჩება!

თიკო ბიძაშვილს შეაჩერდა და გადახრილი თავი უნდოდ ვაჟნია: ის დრო წავიდა, ბაკური რომ ჩვენსას ათევედა და ჩვენს გვერდით ეძინაო.

— გაყვეი შენც და ჭრაქი მიუნათო... — შეუღრინა დედამ ახლა უმცროს ქალიშვილს, — არა! — ბუბრის თავზე შემოდებულ ლამპას შეხედა, — სადაა ჭრაქის ნეთი, ქილქუთან კალოშის ნაგლეჯი ავღია, წვრილად ჩამოჭერა... შენ, თიკო, შენ! ცეცხლი მოუციდე და გაინათეთ!

გოგოები წელისწყვეტით რომ გავიდნენ თიკომ თავი შერეც შემოპყრო და ბაკურს შემოსცინა. ფარნამ ჯერ ჩანავლებულ ცეცხლს გადახედა, შერე შეიღის. მკლავზე დადებულ სახვევებს და შეშის დასაჩეხად გავიდა.

ლუკამ ამოიხორა:

— ღამე მაინც რომ ვასვენებდეთ, გაუძლებდა... წაიქცევა ეს ბიჭიც და დავიღუპებით.

— იქაც ომი, აქაც ომი... — ჩაილაპარაკა ბაკურმა, მზიას თავი უპზროდ და-

უქნია, თითქოს თვითონ კი არა, ამ, ჯერ კიდევ ფშუტე გოგოს ეთქვას.

— მოეშვით ერთ წუთს ამ ომს... — აწუწუნდა ჩურჩულით ნაკვერჩხლების შუქზე ლოყებდაყირმიზებული, ხორცსავსე მზია.

— თქვი, რა გაწუხებს... — ცალი ყური ათხოვა ბაკურმა ბიძაშვილს, მაგრამ მზია ამ ცალყუბა ყურადღებას არ დაჯერდა და უსაყვედურა:

— ნეტავ რისთვის უყვარხარ ვინმეს?..

— ვის ვუყვარვარ? — ბაკურს დაჭრილი მკლავი შეუტოკდა.

— ღმერთო მოშალი გატყინე?

— გოგო, ნუ შეუწუხებ გული ამ ბიჭს! — თავსაფრის ქვევით გამოხედა ნინომ.

— აცალე, შე ქალო, და-მანია, ორი სიტყვა უთხრან ერთმანეთს! — კედლისკენ გადაბრუნდა ლუკა, ზურგი მოშიშვლებული დარჩა და ნინო ხელების წინსაფარზე წმენდით წამოვარდა.

— ვისაც უყვარხარ... ვინმეს ხომ უყვარხარ? — ვაგარძელა მზიამ ბაკურის ყურთან ჩურჩულით, — მოფერება შენ არ იცი, სიცილი და ხუმრობა შენ არ გეხერხება...

— არ იღარდო, მზია, მე არავის არ ვუყვარვარ... — დაამშვიდა ბაკურმა.

— გაჩუმიდი! მაგრამ მამუკაც ხომ... არა, არა, ის შენ არ გგავს, არც ის ლაპარაკობს ბევრს, მაგრამ ის რაღაცა ლამაზზე ფიქრობს, შენ სულ სხვა სადარდებელი გაქვს... ფოთოლამ რომ გაიგოს დილას აქეთია ჩამოსული ხარ... — თავი წინ გადახარა და ბიძაშვილს თვალებში შეაჩერდა.

— ფოთოლა?! — გაკვირვებით მოხედა მოსაუბრეს, ეს ქარაფშუტა გოგო ფიქრს ხომ არ მიმიხედაო.

— პო, შენ რომ არაფერი გითხრას, ჩვენ დაგვხოცავს... ბესოს ამბავი არ ჩამოუტანე?!

— აქაა? სასწავლებელში არაა?..

— ბიჭები გქვსივე რომ წაიყვანეს, დაუსწრებელზე გადავიდა ისიც და გუგუტაც... გუგუტა თურმე სულ არ აპი-

რებს სწავლის გაგრძელებას. ფოთო-
ლას უთქვამს, მაგას არც სწავლა უნდა
და არც სიცოცხლეო, მაგისმა ცოდვამ
ჰკითხოს, ეინც ეს გოგო უღანაშაულოდ
ჩამოახშოო. ვილაცა პირველი კლასიდან
ჰყვარებია, წარმოვიდგენია? მაგრამ ახ-
ლა ის ბიჭი ომში ყოფილა. შენთან სწავ-
ლობდა, შენ გეცოდინებდა... მაგრამ გუ-
გუტას ამბავს ვინ გაიგებს. მე რომ
მხედვება, შენ თავს ვფიცავარ, მიწაში
უნდა რომ ჩაძვრეს, ისედაც სული არ
უდგას და ჭარისკაცებისათვის საჩუქ-
რად თექვსმეტი წყვილი წინდა მოუქ-
სოვია. ვინც არ უნდა მიყვარდეს, თექ-
ვსმეტ წყვილ წინდას რა მომაქსოვი-
ნებს...

— რას არ აყენებ, გოგო, შენ მავ
ბიჭს! — შეუწყრა კარაან მისული ნი-
ნო მზიას, მისი აქედან მოცილებების მი-
ზეხს რომ ეძებდა და რაკი ბაქურს მო-
შამავა შეატყო, ქალიშვილს მაშინვე
დაუტატანა, — წამოდი ჩემთან, ნუ გა-
უწყრილე გული კაციშვილს!

ფარნამ მკლავზე დაწყობილი ბეო-
ლის ყვითელი, ნაპობი შეშა შემოიტა-
ნა და ბუხარის წინ დაახვავა.

ბაქურმა მამას და ბიძის შიშით გადა-
ხელა: ღმერთი არ გაუწყრეთ, გუგუტა-
ზე ამათაც არაფერი აღოდნენო. ფარ-
ნამ სკამი უკან დააჩოჩა, დაჯდა და ფე-
ხი ფეხზე გადაიდო. გულოცხნიდან
ძველი, ომამღელი თვარი გაზეთის ნა-
ხევი ამოაღო და ფრთხილად გვერდუ-
ბის ჩამოსწორებებს შეუდგა. მალე-
კერს მიმტერებელი მის მკლავს, უფე-
რულ სასეს და ცეცხლს ჩაცივებულ
თვალეზარევიან შვილს გადახვდა.
„ესენი ახლა ერთმანეთს უფრო აგვანან,
ვიდრე მე“...

— გარეთ არ გახვიდე, ფარნა, ბუხარ-
თან მიიწიე და ისე გააბოლე... — ამო-
იხლიჩინა ლუკამ, — შენ კიდევ არ ეწყე-
ვი, ბიჭო?

ბაქურმა მხრები აიჩინა:

— არ ვიცი...

— რა არ იცი, შე კაცო?! — ეწყინა
ბიძას და ახიხინდა, — ეწყვი თუ არა,
არ იცი? ასე რამ წავახდინა ყაზახი!

„ჩემს სათქმელს ეუბნება, იცის, მე
ამის დაწყება გამიჭირდება“ — ფარ-
ნამ მუტუბალი აიღო და შეხვეულ პა-
პირისს მოუკიდა.

— ასე კია და...

— რაა ბიჭო, ასე? — ლუკა გაღობ-
რუნდა და ლოვინა! ქვევადან საფურ-
თხებელი ქვიდაე გამოათრია. — ომი
ვიცოდით... ბოლოს და ბოლოს, რა
ღმერთი გაგიწყრა!.. — ბალიშზე დაყ-
ვით დაეყრდნო და მიმტრალ, მსხვილ
თვალეზში ცეცხლისა და ლამპის ათი-
ნათები გაუციტდა.

— ეს ომი, ომი არაი, ბიძინეო...

— აბა, ფლავის ქამა თუა, კიდევ
უყეთესი!

— არც მაგი, მაგრამ ფლავის ქამა-
საც ისე ჰგავს, რიგორც ომს.

— ლუკა, ყველაფერს ომს ნუ დავაბ-
რალებთ. ეს ნანამდეც ასეოიყო... —
ამოიხვნეშა ფარნამ და თანაქეთს სქელი
კვამლი ბუხარის პირში შეაბოლა.

— მართალია, მაგრამ ჩვენი ბრა-
ლია, — ვერც კეშმარტებსა უღალა-
ტა და ვერც მისიშვილი გაიმეტა ავად-
მყოფმა. — არ გირდება აღამიანს ბე-
რის ცოდნა.

— აბა, სულელი ჯობია?

— პო, არც სულელი გუნდა... არა და
რა ჯობია აღამიანს, რომელსაც ვტყვიან
ქვიანი ხარო, და ბედნიერია.

— კაცისთვის ბედნიერებად ისიც
კმარა, რომ ქვიანია... — არ დეთან-
ხმა ძმას ფარნა, თუმცა კარგად ზედავდა
ლუკას საუბარი საით ნაშაუდა, —
მაგრამ ქვეი იმას არ ნიშნავს, ბაბუა
მოკვდა, ბაბუის ბაბუა მოკვდა, მეც მო-
კვდებით და გყუჩალდე, გათახსირდე
ან ხელი ჩაიქნო, ქვევანას მიაფურთხო.
ჩვენზე აღრე იცოდნენ ეს და ჩვენს მე-
რეც ეცოდინებათ... სისულელეა ეს და
მეტი არაფერი.

— სისულელე არაა ფარნა ეს, მაგ-
რამ...

— ებებელეს, დაიხურე მაგ საბანი,
თუ კაცი ხარ! — ამოდგა ფარნა და
ავადმყოფს თავზე დაადგა, — მეორე
ბალიში მაინც ამოილე თაქვეში!

— გამოიწი ფარნა, დამანახე მეგ ბიჭი.

— მე მოვალ, ბიძია, თქვი რა ვინდა.

— რა მინდა და... — გააყურა-გამოაყურა, — პო, ჩემს მეტს არავის არ ესმის, ჩემო ძმისშვილო, მე დღეს ხვალ მოსაკვდავი ვარ...

— გაჩერდი, კაცო, რაღაცას ნუ მიეღმოდები! — გაუჭავრდა ფარნა და საფერხულში მიღებული მეორე ბალიშიც სასთუმალში ამოუღო.

— ვიცი მე, რასაც ვამბობ! — განაგრძო ლუკამ, — ბაკური, ბიძია, ეს შენც იცი, ფარნამაც, ბიცოლაშენმაც და... რა ვა გვირჩევ ახლა, მამაშენი რომ ბალიშს მტენის და მფუთნავს, არ უნდა ჰქნას?

— რა არ უნდა ჰქნას, ბიძია!

— რა და რასაც აკეთებს, თუ ჰკუთხვი ვიშაყლებზე. არ უნდა ჰქნას!

— რატომ, აბა ავადმყოფს...

— კი, ვიცი! — არ აცალა ბიძამ, — თუ ავადმყოფის შორჩენის რაიმე იმედია კი, მაგრამ... მიცალე ფარნა! მაგრამ აქ ზომ სამივე ვხედავთ, საშველი არაა, უნდა გადამაგლიჯოთ ეს საბანი, გადაამახათ ცივი წყალი და გამოიშალოთ სასთუმალი?..

ბაკური დაიბნა და მისზე შემოჩერებულ მამას და ბიძას თვალდაუხამხამებლად მიაჩერდა.

— ჰკუა თუ გინდა, ჩემო ძმისწულე, ჰკუა ესაა!

— ვის რა ჯანდაბად უნდა ასეთი ჰკუა! — ფარნა სკამზე დაჯდა, ტაბლის ყურზე ჩამოდებულ ჩამქრალ პაპიროსს მუგუზლით ისევ მოუკიდა.

— მე ომზე გითხარი... — იმართლა თავი ბაკურმა, თუ შენ ასე გაიგებდი, არ მიფიქრიაო.

— კაცის ცხოვრება ომია, ეს არც შენთვისაა ახალი ამბავი! — არ აცალა ფარნამ შვილს, რომ კარვად ვაეზრებინა და უფრო დასაბუთებული პასუხი მოეძებნა.

— მაგრამ მე გეუბნებით, რომ ეს ომი ომი არაა!

— რანაირი გინდა, ბიძია, შენ ომი რომ იყოს? — ლუკამ თავისი გასაკვირი

გვერდზე გადადო და ქვეყნის უბედურებას მოუბრუნდა.

— რანაირი... აგერ მამაჩემს ვკითხოთ, როგორი უნდა იყოს ომი და მერე გეტყვით, რაც მინახავს...

— დაანებე, ბიძია, მამაშენს თავი, რაც მაგან იცის, დაახლოებით ჩვენც ვიცით, შენ შენი ომისა თქვი რაიმე.

— ჩვენ ჩვენი გაქედნილი ხატის ამბავი უნდა ვიცოდეთ... — ჩაილაპარაკა ფარნამ და ფრჩხილებში მოქცეული მიმწვარი პაპიროსი მოქაჩა, მაგრამ გადასაგდებლად ვერც მერე შეეღია. — მოვეშვათ ომების უაზრობაზე ლაპარაკს...

— მოვეშვათ. — დაყაბულდა ბაკური.

— ა, ესაა ბიძია, ჰკვიანური, მთელი დამეც რომ ვიქაქანოთ, რატომია, რატომ ხდება, რაა მიზეზი... ფარნა, დამილევინე რაღაცა... ძირტკბილა გამიღესა წყალში დედაჩემმა...

ფარნამ საწოლის თავთან მიდგმულ, პატარა მრგვალ მაგიდაზე მამინვე იზოვა ის ბოთლი, რომელიც ავადმყოფს სჭირდებოდა. ახსოვდა, ახლაც კი გულს ატყენდა, თუ ძმა იფიქრებდა, წამლები ერთმანეთში ერევა, თავი მოვაბზერეო. ბოთლით მოსვიო, უნდოდა ეთქვა, მაგრამ არც ეს იფარგებდა. პატარა ჰქიას წყალი გამოავლო და დაუსხა.

— ჰქიას რას დაეძებდი, ისე დავლევდი...

— არა, რატომ, რატომ... ჰქიასი დასხმა რამ გავვიტირევა?!

— ა, ხედავ, ბაკური?

— რას, ბიძია?

— რას და, მე ეს ძირტკბილა კი არ მარჩენს, მაგრამ უკეთესად ვხდები და ეს გაზაფხულიც გადავიტანე.

— რა გჭირდა ისეთი, შე კაცო! — გაუწყრა ფარნა.

— კარგი, დავანებოთ თავი, რა მჭირდა და რა არ მჭირდა... რა ხდება, ჩემო ძმისშვილო, ფრონტზე ამაზე უარესი, მე რომ მჭირს?

— თუ რაიმეს თავი მოვაბი, გეტყვით.

— აბა ჰე! — შეაგულანა ბიძამ და ფარნამ გულის ჯიბეში ძველ გაზეთს

ხელის გულის სიფართოე ისევე ჩაახია.

— ომი, მე მგონია, თუ ერთგვარი ხელოვნება არა, ხელობა მინც იყო. — დაიწყო ჭარისკაცმა.

— კი, კი!

— ხომ არსებობდა რალაცნაირი ვაეცაცობა, თუ გმირობა?

— ასე იყო.

— საზრიანი და უნდილი, გაბედული და ლაჩარი ერთი ჯოხით არ იდენებოდა.

— რაეა, ახლა მოხლე და გულადი ერთნაირად ფასობს?

— ერთნაირად.

— ფარნა, გაზეთები ყრია სადღაც მინდ წიგნების თაროზე და აჩვენე.

— რად უნდა... ქმარი ლაშქარს იყო და ცოლი ამბავს ახვედრებდაო...

— კარგი, მაგრამ როგორ გავიგოთ, ბიძიო, შენ საზრიანი, დასაბუთებული მსჯელობა გიყვარდა...

— უბრალოდ... მიდის ეშელონი... დავანებოთ ეშელოს თავი, მიდის ფრონტზე ჭარისკაცი... უფრო მეტიც... სანამ ფრონტზე წავიდოდა, გაიწვიეს ჭარში. ორი კვირა ათხრევიანეს ორმოები, არც თოფი, არც ხმალი... შერე პირდაპირ ფრონტის წინა ხაზი...

— აბა, ორი წელიწადი საწვრთნელი დრო სადაა, ჩემო ძმისშვილო!

— ვიცი, დრო რომ არაა, მაგრამ მტერი ცუდად დაგიმიზნებს, რაკი შენ დრო არ გქონდა ისეთი წვრთნა მიგელო, რაც მან?

— ეს უსამართლობაა! — ამოახველა ლუკამ.

— მე თბილისში რომ ვსწავლობდი... ჩემი თანაკურსელის ძმა, პირველთანრიგოსანი მოკრივე, ერთ საღამოს (მე მათთან ვიყავი სტუმრად), ცხვირპირდალეწილი მოვიდა. რა მოხდა-თქო, მიგე-სიეთ. ქუჩაში გაელახა ვიღაცა ლაწირაკს. ორივე ძმა იცნობდა თურმე შორიდან, გადაირია ჩემი თანაკურსელი, ახლავე წავალ და ცემით გავხეთქავო. მე ვუთხარი, ბიჭო, შენი დევივით ძმა, და ისიც მოკრივე, თუ ვერაფერს ვახდა, შე გაკირებულო, შენ რა უნდა დააკლო-მეთქი? „მაგი ხომ არ დაარტყამდა

და ხელეგწაპირის გალახავდა, აბა რას უზამდაო“.

ძმებმა ერთმანეთს უხმოდ გადახედეს.

— მიდის ჭარისკაცი ფრონტზე, ჯერ თოფიც არ გაუსვრიაო...

— ამ ორკვირიანი წვრთნისას ხომ...

— არავითარი... წვრთნის დროს სადაა იარაღი. ფრონტზე თუ მიილე, მადლობელი იყავი... უფრო უარესი... მიდიხარ ფეხით ან ეშელონით, დაგადგა თავზე თვითმფრინავი და დაგაყარა ბომბებით! რა ვაეცაცობაზე, რწმენაზე და პატრიოტობაზე შეიძლება ლაპარაკი! დაგვლიჯა და გაგკიდა ხის კენწეროებზე, რას იხამ? რა ჭეშმარიტი რწმენის კაციც არ უნდა იყო, რა რკინის გულიც არ უნდა გქონდეს, ხელის გულის სიფართოე მაზარის ნაგლეჯებსაც ვერ აბოქვავ შენი რწმენით. დალუბულს რომ თავი დაანებო... უარესს გეტყვიო. მდინარის პირზე სანგრებში ოცეულია განლაგებული. ოცმეთაური და მისი ნოადგილე მათ ზურგშია იქვე, ას მეტრზე, რომ ბრძოლის დროს, რაც მათ გავგეჯათ, შეტაკებას უხელმძღვანელონ. გააშა მტერა. ზემდეგას საშველი დამთ მოაქვას, მთელი დღის სანუთფი. ბნელა, თვალში თიხს ვერ ნიღტან და ძმის მშობლიურ ენაზე: „აბა, ბიჭებო, ჩქარა! ვახშამი მოვიდო!“ დაყარეს ჭარისკაცებმა თოფები, წამოუხვეს კარდაღებს ხელი და ამოცევედნენ სანგრებიდან... სადაა შენი ზემდეგი და ცხელი კარძა! კბილებამდე შეიარაღებული გერმანელები მოცურებულან ნაკვებით ბუჩქებიან ნაპირთან, იქვე უზარმაზარა, დანაბომბი ვერხვის ხეებიც იყო მდინარეში ჩაშვებული. გილმიდან სროლა ატყდა, წამოვიდა ტყვია და ნაღმი, მაგრამ სადღაც ზურგში ეცემა... აო, ოც წუთში ყველაფერი მიწყნარდა, ბაიბური აღარაა. სროლა იქ არავის უკვირს, მიჩვეული ხარ, მაშინვე ჩაგეძინება, გადის ნახევარი საათი და მართლა მოდის ოცეულის ზემდეგი. „ბიჭებო, ჩქარა, ვახშამი! ხვალის საუშვე და სადილიო!“ სადაა ბიჭები! სანგრები ცარიელია. აბა, ოცმეთაური და მისი მთადგილე! ორი-

ვეს თავის მომცრო მიწურში სძინავთ. სიზმრადაც კი არ უნახავთ, რა მოხდა ამ ნახევარი საათის წინ. სროლა იყო, მაგრამ სროლა და დაბომბვა, ტანკი და ქვეშეხი ისეთი უნახავთ, წელანდელი მონაგონი არაა. რას აპირებ ახლა! გაქრა ოცეული უგზო-უკვლოდ, ვინ აგოს პასუხი? ორმოცი-ორმოცდაათი კაცი კი არა, შაშხანის ტყვია რომ დაიკარგოს, დასახერხეტი საქმეა... ეს არის ომი? ის ორმოცდაათი ბიჭი, თუ ყველა არა, ნახევარი ხომ იყენენ ვაჟკაცები და პატროტები? გამოგვცადა ომში პირისპირ, თანასწორი იარაღით და თუ რომელიმე იმ მუხანათზე ნაკლები იქნებოდა, ან ლაჩარი, მერე გველაპარაკა. ახლა რა გავიგოთ? უარესიც შემძლია...

— არა, არ გინდა, ბიძია!... — შეიხვეწა ლუკა და დაცვარული შუბლის მოსაწმენდად სასათუმალთან თავსაფრის ტოლა თეთრი ცხვირსახოცი გამოაძვრინა. ფარნას ხმა არ გაუღია. მიმწვარი პაპიროსი თითებს ურუჯავდა, მაგრამ ნაფაზს ნაფაზზე ურტყამდა და ცხელი კვამლით ოთახს ავსებდა.

IV

— იმ დასაწვავ, დასაფრულავ ოთახში ახლა შენ შეძვერი და აღარ იხედები გარეთ?

ბაკურმა დედას არაფერი უპასუხა. ტახტის კიდეზე ჩამოკვდა და ფარდაგის გაძენძილ ძაფებს დაუწყო ორი თითით გრება.

უკან აივანზე შემოფიქრული ოთახი რუსუდანს, დიდი ხანია, შეძლებული ჰქონდა. იქ, ფარნას თავისი ხელით შეჭედოლ თაროებზე გამოვსებულ წიგნებთან და ქალადღებთან მეტი ახლობელი და გამგებები ეგულებოდა, ვინემ ამ სახლში ცოცხალი არსება. ექვს და სიძულვილს ზადებს ყველაფერი, რასაც შეუძლია წაგართუას ქმარი, ან ცოლი. რუსუდანს იქნებ ამანაც ააღებინა ხელი კითხვაზე, რაც აღმათ, არასოდეს არ იყო მისი სასიცოცხლო მოთხოვნილება.

ბაკურს ახალი საფიქრალი და საღარ-

დებელი გაუჩნდა, ვითომ თავისი ისედაც თავზე საყრელად არ ჰქონდა. დედის სიჯიუტე და პროტესტი იმაზე, რაც მამას უყვარს — სისულელეა. ლუკამაც ხომ ის თქვა: დედაშენს ურჩიე, ჩემს ძმას მხარში ამოუდგესო.

— რა ჰქენი, ახლა მინდ დაჯექი? — მოისმა სამზაზდიდან რუსუდანის გაბზარული ხმა.

„ჩემზეც გულმოსულია, გრძობს, რაც დრო გადის, მართალია, მისი ისევე გვესმის, როგორც გვესმოდა, მაგრამ აღარ გვყვარა. იცის, დედა მამაზე მეტად გვიყვარს, მაგრამ მწარე სინამდვილეს, ჩვენი სურვილის წინააღმდეგ, მამასთან მივყავართ.

— გამოდი, ბიჭო, კიჭა-საინის აქეთ-იქით თრევის თავი არა მაქვს!

— ა, ახლავე დედა... — ჩაიდუღლუნა, პალატიდან გავიდა და სამზაზდში სამფეხა ჯორკოზე ჩამოკვდა. მიმჭრალ კერიანზე ერთადერთი ნამწვავა მუგუზალი ხრჩოლავდა.

— მთლად მამაშენს თუ არ დამეგვიანეთ, არ შეიძლება?

— მამაჩემს ის აწუხებს, შენ რატომ გგავართ...

— ვაიმე, შეილებო!... — ამოიხენემა დედამ, შეგრილებული რძე ქვაბით ცხელ ლაღარში ჩადგა. გაბზარულ თეფშზე დაგდებული ცივი მჭადის ნატეხი ტაბურეტით ახლოს დაუდგა, — ჩაფხვენი ქვაბში, ქამე და მაგ გაქექილი შარვალი მაინც გამოიცვალე. ვინმე რომ მოვიდეს... ამ დასაქცევ ომში ჩინ-მედლებს უნგარიშოდ არიგებენო და შენ...

— ვინ უნდა მოვიდეს, დედა!

— დედაშენები... იქნებ ვატურტიაც გაიგო, აბა ძმას კარგავ?! — ხმაში ცრემლიანი სლუკუნი გაერია, თავი მიიბრუნა, რითაც შეილებს ყოველთვის გულს უჩივებდა.

— რატომ აცნობე, დედა, ხომ ვითხარია...

— რა მითხარი! რაფერ მითხარი მაგი... —

— არაა ახლა მაგის დრო... — ბაკურმა თავი ჩაკვდა და ენას კბილი დააკვირა.

გაიგებდა ეს ქალი ახლა იმას, რაც მას ხელ-ფეხს უკრავდა?

— თუ ისე მოგვლათ ბოლო, ჩემი აღარაფერი გეხმობს? მამაშენის ხომ გყვართ. შეხედე მას და მის ძმას, როგორ არიან!

— ჩემს ძმას და მის ძმას შორის...

— რაა, ბიჭო, შენს ძმას და მის ძმას შორის... ამისთანა უსაშველო... რა ქვეყანა დაგიტყვიათ ვატუტში!..

— არა დედა, ამას არ ვამბობ, არ დავეძებ... ბიძაჩემი კვდება და...

— რომ კვდება, მე ვკლავ თუ? მიდი და ბარბაქაძეს მოკითხეთ პასუხი! შანსი არ ვუვებ, მაგრამ ჩემმა შვილმა რა დააშავა?... რა ცუცხლი შემოგვლიდა, ბარბაქაძის გვარი პირველად გაიგონე თუ? აგერ ცხოვრობს კინწურაშვილებთან... სად მიდიხარ? ჰამე ორი ლუქმა, ისედაც სული არ გიდგას...

— ბებიასთან გადავალ.

რუსუდანს დაბალი შუბლი დაუნაკვდა.

მართა ძველი, დარკილი, წიფლის ოდის უკანა აივანში, მზის ყურში, იატაკზე იჯდა. ინდურის ჩამოცვენილი ფრთებივით ჩაფენა ირგვლივ სრული, შავი კაბა. მარჯვნივ თუნუქის შავი კოლოფი ედგა საკრებელი ნაჭრებით, ნემსგარკობილი ძაფის კოჭებით, გორგლებით, წინდის ჩხირებით და მაკრატლით ამოვსებული.

— მომეცი თითი, ბებია, ძაფს დავხიფავ, — ეხვეწებოდა ქილუქთან მიყუფულ შვილიშვილს.

— არ მოგცემ! — ჩლიფინებდა ანდრო და პირზე ორივე ხელს იფარებდა.

— ხელს არ გახლებ, შენ შემოგველე, კბილში გასანთლულ ძაფს ჩაგაბამ და მერე შენ მოიძვრე!

— არ მოვიძვრობ!

— მონძრეული კბილი რად გინდა, შვილო, კაკო რავე ერთ წუთში ამოიძრო!.. ე, შეხედე, ვინ მოსულა!

ბიჭი ქილუქს არ მოშორებია, თავი ისე მიიბრუნა და რიკულეებს მომდგარი ბაკური რომ დაინახა, ჩაქდა.

— გადმოდი, ბებია?! გამჩენა ვაგახარა, შვილო! ამოდი, აგერ დაჯექი და მაყურებზე შენთვის. ანდრო, სკამს არ გამოუტან ძამიას?

ბიჭმა დაღუწული თავი გააქნია.

— იყოს, ბებია, სკამი რად მინდა! — ბაკური ოთხსაფეხურაიანი კიბის თავზე ჩამოქდა.

— არა ბებია, არ ქნა შავი, დაოზრდები... — ანდრო, გამოუტანე სკამი, ნუ ამაყენებ, შე გასახარელო..

— არ მინდა მაგის მოტანილი სკამი..

— ე, ბებია, უფდე ყური, რას ამბობს ბაკური-ძამიე?

— მაგას მისი მოფამფალეული კბილი ვერ ამოუძვრია და საქმის გამკეთებელია?

დაბოღმილმა ბიჭმა შუბლს ქვევით გამოიხედა და ჩუმად ორი თითი პირში შეიყო, მართლა ასე „მოფამფალეულია“ თუ მომიგონესო.

— ბაკური, შენ გვონია ეშინია?! — შეეკვირვა ბებია.

— რა თქმა უნდა, ეშინია..

— ა, აგერ ნახე, მომიწიე თითი.. — ბაკურმა მოკაკული სალოკი თითი გაუწვდინა. მართამ ძაფი მოაოთხდა, შეგრიბა და ცერის სიმსხო ცვილის ბურთულა დაუსვა.

— მოდი ანდრო, ბებია, ამოგაძროთ შავ კბილი და მერე ბაკურის ტყვიანი გადავხვიოთ კაკო კლასიდან რომ მოვა, კი არაფერი ეცოდინება და შენ მოუყევი..

სკოლიდან დაბრუნებულ ძმას გავაკვირებო, ბიჭს სითამამე შეემატა, მაგრამ მონძრეულ კბილში რომ ძაფი ჩააბეს, ბებიას ხელებში ჩაატრინდა და დასაქაჩავად არ დაანება.

— ბებია, მაგას თუ არ უნდა, აგერ მე მიშველე!.. — ბაკურმა გიმნასტურის სამაჯურზე ღილები შეიხსნა, იდაყვის ქვემოთ ჭრილობას სახელო ააცალა და მკლავი ბებიას კალთაში ჩაუდო.

— მამაზეციერო! — აღმოხდა მონუქს, — ასე ხელძალით კაცისშვილმა, კაცისშვილი რავე უნდა დაასახიჩროს! ჭრილობას პირი შეეკრა და ნაიარევ-

ში წითელი, თოთო ხორცი ამოზრდი-
 ლიყო. იდაყვს ზევით, მხართან ამოგლე-
 ქილი ხორციდან, მტრედის კვერცხი
 რომ ჩაეტეოდა, ჩირქის სუნის ამოვარ-
 და. კბილზე ძაფშებმული ბიჭი ჯარის-
 კაცს შეაჩერდა, როცა მის ნახ ყნოსვას
 სიმყარაღემ ცხვირში ხელი წაუჭირა.
 ბაკურს რომ ვაეღიმა, ანდრომ ვაოცე-
 ბისაგან პირი დააღო, ამ კაცს მართლა
 ეღიმება, თუ მეჩვენებო. ბაკურმა რომ
 მარცხენა ხელი წაუწია და ძაფს ჩამოკ-
 რა, ბიჭმა პირზე ხელები აიფარა, მაგ-
 რამ აღარც ძაფი იყო და აღარც კბილი...
 ტირილი და სიცილი ერთად აიტეხა.

— ეჰ, რა ვქნა, ჩემო შეილო... — უკ-
 ბილო ყბის ცახცახით გასცქეროდა მო-
 ხუცი ყვითელთავა ქაშენია ბალახით
 დაფარულ ეზოს, მხოლოდ ტყემლებ-
 თან და ნიგვზის ძირში რომ ჩრდილს
 დაეჩაგრა, — მაისი ილევა და ეზოში
 ბელტი არ გადაბრუნებულა. მე აწი
 თქვენი ჭირი წამილია, მარა ბაღნები
 დამიწყდება შიმშილით... ჩვენ ბარობა-
 ზე მამაშენის ცალი ხარი იყო და ვინ
 დაათრევს, კაციშვილი ვერ გაოგებს...
 არქიფოს ყავდა შებმული...

— არქიფო ხომ ჯარშია!

— ჯარში რომაა, იმან დაველუბა ჩვე-
 ნცა და მისი ცოლშვილიც... ე, ვადაიხე-
 დე მის ეზოში... კოლექტივში თუ რამე
 მოვიდა, სახელშეწიფოს ბარდება... მარა
 მაგი არ იდარდო, ბებია, ცოცხალ
 კაცს უსაშველო არ გაჩენია. ერთ წე-
 ლიწიანს, ბაბუაშენის სიცოცხლეში, ნა-
 მეტანი გვალვები წადგა და ივანობის
 თვეში დავთესეთ ყანა, ნაადრს აჯობა...
 ანდრო, შეილო! გახედე, ვილაცა იძახის,
 თუ მომესმა?

— ი-ი-ი-ი... — წამოცდა ბიჭს, მომ-
 ძვრალ კბილს რომ ჯერ ვერ შეჩვეოდა,
 შერცხვა და კიბეზე ჩაბტა.

— ჰო, ბებია, ვახედე, ეფროსინეს
 ქალიშვილი იქნება!

— ეფროსინე... ესტატეს რძალი? —
 ვაუკვთოდა ბაკურს, ომამდე ამოდენა
 მანძილზე სამეზობლოდ არ დადიოდნენ,
 — რა უნდაა?!

— საციქველზე არ იქნება... ან მე რა
 გამაჩნია, ვის რა ჩავასესხო... ეფროსი-
 ნე შემეღმერთა, ვოგოს გამოულოცეო.

— რამ შეაშინა?

— იმ უბედურს, ობლობაში გაზრდი-
 ლია, კი იცი შენ, შვილო, ერთი ძმის და
 დედის შეტვი არაფერი გააჩნდა.

— ვიცი...

— და იმის დაღუპვის ამბავი რომ
 მოვიდა, კაი დაემართებოდა?

— მერე, ლოცვა უშველის?

— უშველის, თუ დაიჯერებს, უშვე-
 ლის...

ბაკური ადგა და შარვალი დაიფერ-
 თხა.

— წავალ, ბებია...

— იყავი, შეილო, დაელაპარაკე, იმე-
 დი უთხარია...

ბაკური შემოფიცრულ სასიმიანდეს
 მოეფარა. იქიდან გამოხედა ქიშკარში
 შემოსულ, ძაძით შემოსილ, გამხდარ,
 უფერულ ქალიშვილს, ეზოში მოკუნ-
 ტრუშე ბავშვს ლასლასით რომ მოყვე-
 ბოდა.

„თუ დაიჯერებს, უშველისო...“ — სა-
 სიმიანდის ლაფაროში ატუხულმა ჯა-
 რისკაცმა თავი ჩაქინდრა და ეზოს ბო-
 ლოსაკენ მოფარებული წავიდა.

ეფროსინეს ქალიშვილი, ნატა —
 კომკავშირელი, სტახანოველი ჩაის
 მკრეფავი და მეაბრეშუმე გოგო, ბაკურ-
 ზე სამი-ოთხი წლით უფროსი თუ იყო
 და ახლა შუახნის ქალს დამსგავსებოდა.
 მოსკოვში, გამოფენაზე რომ მიდიოდა,
 ესტატესთან და ეპრასისთან შემოირ-
 ბინა დასამშვიდობებლად (გუგუტა და
 ბაკური ფოთოლასთან იყვნენ). ეპრასიმ
 წალმა რომ დააბრუნა, ნატას სიცილით
 და ტყარცალით კინაღამ სული შე-
 უეგუბდა. ბედნიერს ღმერთი არ სჭირდე-
 ბა. ახლა, უბედურებით დაზაფრული,
 ბებიასთან დადის და შეშინებულის
 ლოცვით აბირებს გული საგულეს ჩაიბ-
 რუნოს...

„გულო, მოდი საგულესა, ჩაჩექი
 შესა ბუდესა...“

„გუგუტა...“

„ნატასთან შედარებით გუგუტა...“

„ნატა შრომის, ხალისის და სიხარულის ზღვა იყო... თუ ეს ანე დაილა და დანა და დაბეჩავდა...“

„გუგუტა ისედაც დარდის და ფაქრის უძირო ცისფერი ტბა იყო...“

„გულო, მოდი საგულესა, ჩაჯექი შენსა ბუღესა... გულთან კარი, სიღ აქუნა...“ — ზის ზენია აივანზე მზისსურში, ხელში დანით, ნახშირით, სარკით და ულოცავს ნატას.

„გულო, დედამ შევაშინა... გულო, მამა შევაშინა... დაყვირებამ შევაშინა, დამახებამ შევაშინა, ძმამ შევაშინა, დამ შევაშინა... კაცმა შევაშინა, ქალმა შევაშინა... მწითურმა შევაშინა, შავგვრემანმა შევაშინა, თეთრგვრემანმა შევაშინა, მტერმა შევაშინა, მოლაპარემ შევაშინა... შენ არ შეგეშინდა, მიწას შეგეშინდა... შენ არ შეგეშინდა, მიწას შეგეშინდა... შენ არ შეგეშინდა, მიწას შეგეშინდა...“

V

— დედას გეფიცები, პირდაპირ არ ვიცი... აუტანელია, შეუძლებელია ასეთ ბავშვებთან მუშაობა...“

მაგიდაზე დახრილი ფარნა არ განძრეულა, ისე გამოხედა მიხურელ კარზე მიყრდნობილ ცირეკიდის ქალს, რომელიც, სანამ დირექტორი თვალს გაუსწორებდა, სახეში მისჩერებოდა. ქალმა რომ მზერა კარადის თავზე გვერდშეწყულეტილ გლობუსზე გადაიტანა, ფარნას ის, იოლად დასათრგუნნი, ღიმილი გაუჩნდა, ამ მასწავლებლის საზღვარგადასული სასოწარკვეთა, ან პირქით, თავისი თავისადმი უსაფუძვლო რწმენა რომ იწვევდა, თუ საერთოდ იწვევდა ეს ქალი თავისი პირდაპირი ზასიათით და უზასიათობით.

— მე რომ მაგათი ხნისა ვიყავი და „მუმუ“ წაეციოთხე, მთელი დამე ტირილით გაეთენე! — ქალს მალლა მიპყრობილი, ელვარე თვალეები ახლაც დაენისლა.

— მედიკო...“

— მედული მქვია მე!

— რა ვაეწყობა, მედული, შენ ახლაც

რომ პირველად წაგეციოთხა, იტირებდი...“

— უიმე, ამა რას ვიზამდი. არ ვიცი პირდაპირ, დედას...“

— ნუ დადიციებთ, გიჯერებთ...“

ქალმა მოსაუბრეს თვალა წამით გაუსწორა და მერე გლობუსიც დაიფიწყა, ფანჯრიდან კომიტის კენწეაოებს გახედდა.

— მით უმეტეს ბავშვებთან ნუ ჩაიდიენტ ამას. მოწაფეს უნდა სჯეროდეს, რომ მასწავლებლის პირით კემმარტეზა დალაღებს. ფიცით ან ზედმეტი დარწმუნებით საქმე უარესდება... ბავშვებმა არ იციან, რომ ფიცი სცკრუის ვასამართლებლადაა მოგონილი. არ ეამბობ, რომ თქვენ ტყუიხართ, მაგრამ უნებური ჩვეულება პატარებს ისე არ ესმით, როგორც ჩვენ. ისინი ჯერჯერობით სიტყვას პირდაპირი მნიშვნელობით იგებენ.

— კარგი, ვასაგებია, მაგრამ...“

— ნუ ზრახობთ, ქალბატონო მედული...“

— დე... არც ვზრახობ და არც არაფერი!..“

— ნურც იმას ცდილობ, შენმა მოწაფეებმა სხვზე მეტი გააგონ და ერთბაშად იცოდნენ ყველაფერი ის, რაც შენ იცი.

— ესე იგი, რაც ვიცი, არ გადაეცე? ეს პირდაპირ...“

— „ეს პირდაპირ“... შეუძლებელია ბავშვებმა იცოდნენ ტურგენევის ადგილი რუსულ ლიტერატურაში, მისი მსოფლიო მნიშვნელობა და უსიამოვნება ტოლსტოისთან. ახლა მათ უნდა ისწავლონ „მუმუ“, მაგრამ ისე კი არა, როგორც ჩვენ ვცემის, ან იმ ქალბატონს და მუნჯ მსახურს ისე კი ვერ გაიგებენ, როგორც სხვადასხვა ფენის და კლასის წარმომადგენლებს. ჯერჯერობით უნდა გაიგონ როგორც ავი, თუ მაინცდამაინც ბოროტი და კეთილი, როგორც ეს ზღაპარშია, და ამისათვის კი არ უნდა იტირონ, ენდა მიეჩიონ, რომ ტირილი საქმეს არ შეეღის, უნდა ვაბრაზდნენ სიაცეზე... ანდა ჯერჯერობით არც ესაა საჭირო. უბრალოდ შეი-

ძღვონ სიაგე და თანაუგრძნონ დანაგრულს... ესეც თავისთავად... თუ ე და შენ დანადგლებთ, იქნებ ესეც საეჭვო გაეხადოთ.

— არ ვიცი პირდაპირ, როგორ შეიძლება მოუსმინო ბავშვს, რომელიც უპირალოდ... ვიტყვი, რომ გულგრალოდ პყვება ასეთი მშვენიერი ფინიასი დახრობის ამბავს. ჩვენ ხომ ბავშვში უნდა აღვზარდოთ მგზნებარე სული...

— ჩვენ უნდა აღვზარდოთ კეთილი და არა მგზნებარე ამბოხებულო, კაცის სიკეთისათვის რომ კაცს ჰკლავს...

— ეს კიდევ არაფერი... მოწაფე, რომელიც არ წაიკითხავს... ვიცი გაცვეთილი შეიძლება არ იცოდეს, მაგრამ ბავშვმა „მუმუ“ არ წაიკითხოს?! —

— ესეც შეიძლება.

— მაშინ მე, დედას გეფიცები... არა, არა, არ ვიცი...

ქალი მიტრიალდა და კარის სახეღურს ეცა.

— ტურგენევის არ წაუკითხავს „მუმუ“... — აუჩქარებლად, ხმადაბლა ჩაილაპარაკა ფარნამ.

— ტურგენევის არ წაუკითხავს?! — კარისკენ მიბრუნებულმა ნედლული თავი მოაბრუნა და დირექტორს გაცვეთილის უცოდინარ მოწაფესავით დამტუქსველად მიაჩერდა.

— არ წაუკითხავს და დაწერა — თვალის დაუხეხამებლად ჩაილაპარაკა ფარნამ და კარის სახეღურზე ორივე ხელით ჩაფრენილმა, კისერმოლორებულმა მასწავლებელმა ისეც ის, ულვაშების ქვეშ შეფარული ღიმილი მოგვარა, — ნუ ვიფიქრებთ, რომ ჩვენ უკეთესი ბავშვები ვიყავით, ან თვითონ ტურგენევი იყო ციდან ჩამოფრენილი...

— მაგრამ ჩვენ რომ წავიკითხეთ...

— ჩვენ სხვა დროს წავიკითხეთ „მუმუ“, სხვა დროს... — ფარნამ თავიც კი დააქნია, — სხვა... მშვიდობიანობის დროს.

— ახლა რა, ომი რომა... არ ვიცი პირდაპირ, „მუმუსთან“ რა კავშირია?

— დიხ, როცა მამას, ბიძიას, ძმას და

ახლობელს უკლავენ, ბავშვის ფსიქიკა გაუხეშდა. ამდენმა ძაძამ და ცრემლმა სიკვდილს ფასი დაუკარგა... კინოებში გერმანიელის გარდა მათი საყვარელი გმირიც იღუპება. ამას გარდა, ჩვენი სოფლის პატარებმა კი არა, უფროსებმაც არ იციან რუსული ენა და უჭირთ იმის აღქმა, რაც ასო-ასოთი ძლიერ-ძლივობით ამოიკითხეს... მაინც, ვინდათ წამოგყვეთ და მოსწავლეები დავტუქსო, ან დავსაჯო იმისათვის, რომ მთელმა კლასმა ერთხმად არ იცოდა გაცვეთილი?

— თუ თქვენთვის ეს ძნელია...

— არა, ძნელი არაა, მაგრამ ცუდია.

— მე მაშინ არ ვიცი...

— არ ივარგებს. თქვენ ბავშვები დასმენისათვის შეგიძლებენ. დამსმენი და გამცემი თუ ვინმეს სძულს, ბავშვებს სძულთ, შენ კი პირიქით, მათი საყვარელი უნდა მოახერხო. ჩვენ გვყავს ქართულის მასწავლებელი...

— თქვენ და იმას გაქვთ განსაკუთრებული...

— მე იმ ქალზე ველაპარაკებით... და მის განსაკუთრებული არაფერი გაანია... — ფარნამ ხმას დააწვია, — შეუხედავიც კია...

— მასწავლებლის სილამაზეს მოწაფისათვის...

— სილამაზესაც აქვს მნიშვნელობა... ლამაზი, ბავშვს კი არა, ნადირს აჯადოებს... წადით და ჰკითხეთ ქეთევან ჭავჭავაძის ქალს, როგორ მოიქცეოდა თქვენს ადგილზე...

— მაგრამ მე ბავშვებს დავემუქრე, რომ დირექტორს ვეტყვი-მეთქი და ხომ იფიქრებენ...

— მართალია, შენ შენი უმწიობა დაანახვე, მაგრამ ახლა ეცადე, რომ ამაში არ დარწმუნდნენ.

— მაშინ მე... — ქალს ცრემლები მოერია.

— ბავშვებთან არ ვაბედოთ... აქაო და ცრემლი მიხდებო, ყველგან და ყოველთვის კი არ უნდა აღვარღვარო...

— ნუ დამცინით, ბატონო ფარნა, მე ჩემი გავირეება შეყოფა... — ვითომ

მწარე გაცინება მოინდომა, მაგრამ ცრემლიან ღმირს ვერ ვასცდა. საზელოდან ჩითის გაცრეცილი ცხვირსახოცი გამოაძრო, სალოც თითზე გადაიყეცა და ქუთუთოებზე მიიღო. კარი გამოიღო და სამართლიანად დასჯილი საზრიალი ბავშვივით გაბუტულმა, მორცხვად თქვა, — მაღლობელი ვარ...

ფარნა კარს ერთხანს მერეც უყურებდა, მასწავლებელმა რომ გაიბურა.

VI

ეზოს წინ შავი „ემედინი“ იდგა.

მანქანა კუთხე-მეზობლის გასაოცებლად და ფარნას განსაიხარებლად იყო ნაათხოვრები რაიკომის თუ ქალაქოვის მდივნისაგან. ვატუტი მამასთან კეთილგანწყობილების მისაღწევად დათმობას, ან მოჩვენებით დათმობას არ აპირებდა. პირიქით, არდაძებნის სრული, მაღალკერიანი ოთახებით, ჰოსპიტლის დირექტორობით და შავი მანქანით ფარნას აიძულებდა დაენახა „სინამდვილე“. ვარგენტულად ეს ახლა ბაკურის ჩამოსვლას ბრალდებოდა, მაგრამ ბაკური იმ მაინც მეორეხარისხოვანი იყო. გავლენიან ცოლოურებთან და საერთოდ ნათესაობასთან, მამის „განდგომა“ ვატუტისათვის მაინც ჩრდილი იყო. ამ ჩრდილს პრაქტიკულად ზიანის მოტანა არ შეეძლო, მაგრამ ყველა „ციხე-სიმაგრის“ ამღებ კაცს, საჯუთარ ძაღვებში იჭკვებდა და ზურგში მტრის დატოვებას ჰგავდა. „მტერმა“ ან თვითონ უნდა შეეგნოს თავისი უსუსურობა და „დაზავდეს“, ან იარაღით უნდა აიძულოს. ამ გაბურებულნი ომის დროს დაზავრული, მშვიერი ხალხი რომ ლუკმაპურზე ოცნებას ვერ ბედავს, შავი, ელვარე მანქანა ძლიერ საარტილერიო ზალსს მაინც უდრიდა...

ფარნა ეზოში, გვერდის კუტიკარში შევიდა და თოხი სამზადის ლაფაროში, ქილუქთან მიიყუდა. სამზადში რუსუდანს ფართო, ცაცხვის გობი დაედგა ტაბურეტზე და თოვლივით ქაოქათა

პურის ფქვილს ცრიდა, ცეცხლზე-ცეცხლზე თოქვის კეცი გადაედგა.

— მაღლობა ღმერთს, ჩვენი მაინც არაფერი ღირდებათ... — ჩაილაპარაკა ქალმა, ფარნა რომ დოქი წყლისათვის შემოსული დაინახა და დაცვარული შეუბლი სახელთი მოიწმინდა.

„როგორმე თავი უნდა შევიკავო, როგორმე... ეს ქალი „მართალია“. დაქრილი, სიკვდილს სასწაულით გადაარჩენილი ძმის სანახავად ჩამოვიდა ძმა. ძმას ჩამოყვანს სიდედრი და სიმამრი. ვარდა იმისა, რომ მოყვრები არიან, ეძებენ უგზო-უკვლოდ დაკარგულ ერთადერთი ვაჟის კვალს. უთუოდ ამ ქალის წყალობით ისიც იციან, რომ მამუკა, რომელიც მათი შვილის გვერდით იყო, ბაკურმა გამოიყვანა ცეცხლის ხაზიდან. ახლა შენ ნასიამოვნები ხარ შენი შვილის მათთან დამოყვრებით, თუ ნაწყენი, ამისთვის არავის ცხელა. წაყიდებულნი ძაღვები, მგლის წინააღმდეგ, მეგობრებია. თანაც, „მაღლობა ღმერთს, ჩვენი არაფერი ღირდებათ“... „თავისი“ იმდენი აქვთ, ჩვენთანაა ულუკმაპუროებს ბარე ორს დააპურებენ... რას ერჩი, რა ხმა გაქვს ამოსაღებში... მიდი, სტაკე იმ ვეგება გობს ხელი, მშვიდობიანობის დროსაც წელიწადში ორჯერ რომ ვერ ხმარობდი, გადაუყარე ის ქათქათა ფქვილი შავ ძაღლს და აავსე სუფრა ნაირნაირით... სტუმარი ღვთისაა. სტუმარი მოსისხლე მტერიც რომ იყოს, სტუმარია“.

ფარნამ დოქი სამზადის სობანიან აიგანში დატოვა და ბალატში შევიდა, პირსახოცი ჩამოიღო და ფანჯრიდან წინა ეზოში გაიხედა.

ჩასკენილი, ჩაყურატებული, საშუალოზე დაბალი მეჭი არდაძე შოსან, მაღალ, თავიწვეულ, ტანად მეუღლეს კონიდრის და ხეხილიან ეზო-ბაღში ნება-ნებნ დატარებდა და მასპინძლის მოლოდინში იქაურობას მცოდნე კაცის თვალთ ნამდვილ ფასს ადებდა.

ფარნა რომ სტუმრებს მიეზლა, ცოლქმარი, ეზოს კუნძულში, ქლიავის ძირში იდგა და ყოფილი სახალხო კო-

მისარი მომდერალ ქალს არწმუნებდა, ხუთასამდე ვენახის ჯიშია დღეს საქართველოში და უჯიშო ქლიავით, ტანქუროთ და ალი-ბუხარით იმ ერთი მტკაველა მიწის გაცდენა, რაც გლეხს და სოფლის სპეციალისტს დაუტოვეს, მკრეხელობააო.

მახლოვებული ფარნა მარგალიტამ შენიშნა და ქმარი, ცოლის ნიკაბის კიდევ ოდნავ აწვეით და თვალეპში გაჩენილი ხელოვნური ღიმილით მიხვდა, ვინც უახლოვდებოდათ და სანამ მოზრუნდებოდა, ძველი ჩვეულებისამებრ, ხელი გახსნილი პიჯაკის შიგნით, შარვლის სათავეზე ვაისუა.

„ეს კაცი ალბათ ერთ დროს კარგი მშრომელი გლეხი იქნებოდა“...

— ოო, ამხანაგ, ჩვენს მზახალს... — მექიმე მკლავი ისე ასწია, თათქოს სავსე კალათს ბეღლის კარებში აწოდებდნო და მასპინძელს შეეგება.

ფარნამ ორივეს ხელი ჩამოართვა, მაგრამ მაშინვე გაჩნდა ის უხერხულობა და გაუგებრობა, რაც მასპინძლის ცალ დახრილ წარბს მოჰყვა. საქმეს ვერც ამჟამი ქალის სიჯიუტემ უშველა, — რაკი ღიმილი ვისესხე, გავითავისოო, და ვერც ნაკომისრალის უბრალოებამ: — როტა მიწასთან ახლოს ვარ, მეც მიწის შვილი და ჩვეულებრივი მოკვდავი ვარო.

სტუმარი ქალი ვატუტის მამისაგან ამოდენა შეუვალობას არ ელოდა და შეურაცხყოფილმა, რომ სახეზე ყოვლისშემძლე ღიმილი ჩამომრეცხეს, თავი უფრო მაღლა ასწია და მხერა, ფარნას თავზე ვადმოხრილ, იპონური ხურმის მწვენი ნაჭოფს დაუმოხნა. მექიმე უფრო დაამორცხვა: „სიციხეები დამდგარა, არ დაგვალოს, მოსავალს ვაოხრებდნო“, — ჩაიდუღუნა და მასპინძელი მერე მოიკითხა.

— როგორ იმგზავრეთ? ქალბატონი დაილალა... — თავის მხრივ ფარნამაც ვალი მოიხადა, და შავი მანქანის მძღოლი დარიგებული იყო თუ იცოდა, ასეთ დროს როგორ უნდა მოქცეულიყო, რაკი ოჯახის უფროსი გამოჩნდა და მისმა

პრიალა „ემადინმა“ თავისი მტკაველა კეთა, ჰიშკარში მოკრძალებით შემოიხედა და წასვლის ნებართვა ითხოვა.

— ხეალ დილით! — გასძახა არდაძემ უქმეხად და უმადურად: ამ კაცთან მეტი ტაქტია საჭირო, მე და შენ რომ ვიცით, ის არა კმარაო.

ვატუტი სადილობის დროს დაბრუნდა. ბებიასთან და ბიძასთან თავისი ხელით წაელო საჩუქრები და მამას ისე მოესალმა, ფარნას ჩამორთმევისას ხელი რომ არ დაეჭირა, ვადანებეოდა და ხანგრძლივი კოცნით „ამებდა“, მაგრამ არც ამისთვის შემეძარა, ვანზრახული რომ ვერ აისრულა. მაგიდასთან სიმამრის გვერდით ჩამოჭდა, მსარზე ხელი ჩამოაღო. მამაჩემო, შენ თუ არ გინდა, აგერ მყავს მამა, ვინც ალერსის და ცხოვრების ფასი იცისო.

— დედა, მამიკო! რა ქალია ბებიაჩემი, რომ იცოდეთ!.. აჰ, ფარნა სამსონინი?... — სიმამრზე ხელგადახვეულმა თავი მხარს იქით გადაკიდა. — აგერ, მამაჩემმა უკეთესად იცის, ორმოცდაათი წელია იცნობს!

— ლუკა, ბიძაშენი ლუკა როგორ ბრძანდება? — იკითხა მექიმე და ღია ფანჯარასთან სკამზე ჩამოჭდარ მარგალიტას შეაჩერდა: მასპინძელმა მე კიდევ პო, მაგრამ შენ ასე როგორ შეგბოჭა, ცის თავანის მაგიერ ხის ძირებს ჩაჩერებხარო.

— ლუკაც, აჰ, მამაჩემო?... — ისევ გადაკიდა თავი ბეჭზე ვატუტის, ვითომ მამის უკითხავად ერთი ნაბიჯი არ გადაედგას.

მარგალიტამ მოიხედა და მასპინძელს თვალი გაუსწორა.

— არაა კარგად, ქალბატონო მარგალიტა... — ფარნამ უღუგაშის ბოლო ვაწიწკნა და შუბლის ნაოჭები ჩაუღრმავდა.

— არავინ არაა კარგად... — ალბაზიშვილის ქალს უცებ შემოადნა ხელში, რაც მას დედობის გარდა ებადა და მაშინვე თავი შინაურად იგრძნო. ახლა

მას შეეძლო ფარნას თვალბში შეეხედა და მასთან ახლობელვით ელაუბრა.

— ბატონო ფარნა, ბაყური საიმედოს არაფერს ამბობს?

— ბაყური, კაცო! სადაა ეს ბიჭი ა? მგონი ეღირსა! — წამოხტა ვატუტი და კარში გავარდა. — ჩემი საყურა, ჩემი გმირი ძამიკო! — აყვირდა წყანა ზიანზე ვატუტი და ჯარსკაცებ ჯაქვბილ გალიფე-გემნასტრანში და ნაკვებში ძაფებად ქვეულ ტირბოლ ჩემქმეში, მობუზული, დაჭრილი „გმირა“, წელში გვერდიდან ხელგემოხვეულა თთახში შემოიყვანა. მიქილ რომ ნაუცბათევად წამოდგა, გაშინაურებდა. მომენტი ხელიდან არ გავუშვათ, მარგალიტამ ფარნას შეანათა ღრმა, დაბინდული ქლიავისფერი თვალეზი და თანაგრძნობით ჩაილაპარაკა:

— თქვენ მართალი ხართ, ბატონო ფარნა...

მასპინძელმა მხრები აიჩეჩა. მაგიდაზე იდაყვით დაყრდნობილ ხელს ნიკაპით დაყურდნო და სანამ მექის ჯარისკაცის ბეჭები ორივე ხელით ეჭირა და უკან თავგადაწეული ამოწმებდა, ფარნამ თანაგრძნობით ჩაილაპარაკა:

— ისე, როგორც თავის მხრივ ყველა მართალია...

VII

სკამის საზურგესთან მოტუხულმა მზიამ ბაყურის ყური ცხელ ხელისგულეში მოიქცია, შემფთოებით და ნიშნისმოგებით აჩურჩულდა:

— ხომ გუეზნებოდი, ბაყური, ხომ გუეზნებოდი?

ბაყური არ განძრეულა, ბარემ თქვი, რა უბედურებაც მოხდაო.

ქიშკართან ფოთოლა და ტანზე ჭინჭებს ივლეჯს!

ბაყური სუფრიდან სარდაკრულივით წამოდგა. მზიას ღვინით შეჭიკვიცებულმა ვატუტემ მოხვია ხელი და გათავისუფლებულ, ძმის სკამზე ძალისძალათი დასვა, ხუმრობანარვე საყვედურით:

— მითხარი გოგო, რატომ არ გიყვარვარ მე შენ?

მზიამ სტუმრებთანაც კი არ დახედა. — ცხვა, ისე შეიცხადა, ეს რამ გათქრებიო, რაზეც ვატუტემ ედახითხითა?

— კარგია ეს დალოცვილი საყვარულა და კარგი ცხოვრება...

ძამით შემოსილი ფოთოლა ჭიჭრის ბოძთან ატუხულოყო. ძაღლმა ღრნა შეწყვიტა, როცა ბაყური მოუახლოვდა და იქაურობას გაეცალა.

ღამის ბინდბუნდშიც ფოთოლას დაეღაფა სახე ჩანაღლებულ ნაკვერჩხალივით ჩანდა, რომელიც ვერც დარდს და გლოვას, ვერც შავს და ცრემლს ვერ ჩაექრო. ბაყურს კანერზე ჩამოეყიდა და ცხელი, მდულარე ცრემლებით დაუღუმბა გულისპირი.

— ცოცხალი... ცოცხალი ხარ? ვიდვათ სული? ჩემო ჯველელებო, ჩემო გამმწარებლებო? ვანწკებლებო! — თითქოს მდულარეს აჭეფვდა, ისე პირდათუთქული იმეორებდა, ლოყით ლოყაზე ეკვროდა, ხელეზს მხრებზე უჭერდა და თვალთავან ისევ ცხელ ცრემლებს აფრჭევვდა.

— კარგადაა... კარგად, კარგად... — ბლუჯუნებდა ბაყური, დარწმუნებული, რომ ფოთოლას ცხელ კლანჭებს თავს ვეღარ დააღწევდა.

— თუ კარგადაა, ჩემო დამლუპველო და დამაქცევარო, მოსპიტალში რა უნდა? კარგად მყოფს საავადმყოფოში რა უნდა!

— დაჭრილია, ფეხებშია დაჭრილი...

— ფეხები არა აქვს?! ვაიმე ძმაო!

— აქვს, როგორ არა აქვს!..

— ვაიმე ძმაო! ვაიმე, ჩემო უბედურო ძმებო...

— ესტატე ბიძია და ეპრასი...

— ვის კითხულობ, ბიჭო? მაგათი ამბავი საკითხავია? ამოვწყდით ბაყური, ეჭვსი ძმა მყავდა, ეჭვსი დედამამიშვილი... ჩემზე ბედნიერი ქალი ქვეყანაზე არ მეგულეობდა და ახლა ჩემზე უბედური და ბედდამწვარი არავინაა... შენ რას შვრები, ბიჭო? მაჩვენე ეს ხელი, შენია თუ სხვისი მოგაკერეს... მაგრამ ხელს ვინ დაეძებს, შენ ჩემო აღრე და მალე დამმიწებულო, რაკი

ცოცხალს გხედავ... წამოდი, წამყევი, თქვენთან სტუმრებია მგონი, მაგრამ ახლა მე რა წყისი და ადამი მომეკითხება... ჩვენ ამბავს რატომ არ კითხულობ, ბიჭო? რა ამბავია ჩვენს თავს, რატომ არ ვინდა გაიგო?

— როგორაა...

— როგორ იქნება, შენ ჩემო მომსაზრო და მომრეცხაო, დამწვარს მღუღარეო, მე კიდევ გუგუტა მინდა? ჩემი ცეცხლი და არმული არ მეყოფა? ა, ბიჭო, რა არის ეს?! — ფოთოლამ დაურიდებლად გულისპირიდან მოღეული შუშა ამთაძვრინა და ბაკურის მარცხენა ხელში ჩაუღო.

— რა არის, რა ვიცი...

— ქერძაფია ბაკური! თქვენ რატომ გაჩნდით ჩემს მოსასაზობად და მოსანელებლად. ლეიბის ყურში ვუპოვე, რისთვის უნდა, ბიჭო, ეს საწამლაგი? რას აპირებ? რა მოხდა თქვენს შორის? იქცევა ქვეყანა და ახლა მაინც თქვი!

ბაკური მიყვებოდა, მაგრამ ფოთოლას კი არა, იმ პაწაწინა, თბილ შუშას, მუქში რომ ეჭირა და კარგად დამინებული ტყვიასავით შეეძლო გაეჭრო ადამიანის სიცოცხლე.

VIII

ყოველ სიტყვას აქვს მრავალგვარი გაგება, მაგრამ ადამიანის უსაზღვრო ნაზრევთან, შინაგან წინააღმდეგობებთან, მრავალმხრივობასთან, განწყობილების ნაირფერობასთან, შეუცნობელში შეცნობის უგზამკვლეო ბორილთან, მარჯვე სიტყვაც უნათოა. ეს ბაკურმა კიდევ ერთხელ დაინახა, როცა გაიგო ევპრასი და ესტატე შინ არ იყვნენ. რაღა საკითხავი იყო, დღეზე დიდი ჭირის მეტი მგლოვიარე მოხუცებს სახლიდან რა გადახვეწდა, როცა ისინი დაღბნების დროსაც არ დასდევდნენ ქვების გაწყარუნებას და დოლის ხმაურს.

მაგრამ ბაკურს ვერ გავგო, ეწყინა ეს თუ გაუხარდა; გაუხარდა, რომ ის პირისპირ შეხედებოდა გუგუტას, თუ პირიქით. სჯობდა, იქ ვინმე ყოფილიყო მოსარიდელი და ანგარიშგასაწევი? თუ,

საერთოდ, არ უნდოდა ეს შეხედლა? თუ ეს იყო მისი ერთადერთი მიზანი? არ მიდიოდა მისი გზები გუგუტასკენ, თუ ყველა გზა და ბილიყი მხოლოდ მასთან იყრიდნენ თავს? სასიხარულო იყო, რომ ქალი მისთვის თავგანწირული იყო, თუ სჯობდა, სულ დაევიწყა ბაკური, რომ ბოლოსდაბოლოს ერწმუნა — ამ ქვეყნად ყველაფერი ანგარების მონაა, და რაკი, მათი სიახლოვე არ ხერხდება, არ არსებობს გრძნობა, რომელიც ყველაფერზე მაღლა დადგება. „რაც მტრობას დაუნგრევია, სიყვარულს უშენებიაო“, რომ ამბობს ხალხი, ეს მხოლოდ მთქმელის სურვილი ხომ არაა, რომ ერთმანეთის ქიშპობით დაბრმავებული თვალი აუხილოს? თუ გუგუტა არ იყითხავდა ბაკურის ამბავს, იყო თუ არა ეს უკეთესი, ვინემ უსასოოს საწამლაგი შეესვა?

არც ერთი არ ჯობდა, არც ერთი არ ვარგოდა.

და აქ ჩნდება რატომღაც კითხვა, მაშინ რა? ჰო, რა გერჩია, რას ინდომებდი, შენ რომ ბაკური ხარ?

არცერთ ამ სისულელეს!

მაშინ რას, რა ვინდა ახლა შენ? რა ჰქვია იმას, როგორ გავიგოთ?..

და ვერაფერს გავიგებს, სანამ არ იტყვი, მაგრამ იტყვი? როგორ იტყვი, როცა იმის სახელი კი არა, მინიშნებითაც არ იცი რა ვინდა, რა ჯანდაბა ვინდა.

ისიც არ ვიშველის, რომ შენ, ვილაც „მოსვირეს“ კარნახით როლს ასრულებ და მეტი არაფერი ხარ. ეს ცოტაა, უსუსური თავის მართლებაა. თოჯინა თუ ხარ, მაშინ შენ შენი სურვილები არ უნდა გჭონდეს და ყველაფერი სულერთი უნდა იყოს, ან ის უნდა ვინდოდეს, რაც შენს „მოკარნახეს“ უნდა. თუ „მოსვირე“ გაცეთებინებს რაიმეს შენი სურვილის წინააღმდეგ, მაშინ შენ საკუთარი სურვილებიც გჭონია. ის რომ მაინც გაცეთებინებს, ეგ სხვა ამბავია, უბრალოდ ძალმომრეობის ამბავია, მაგრამ საკუთარი სურვილების ქონა, ხომ ნიშნავს იმას, რომ შენ თოჯინა არა ხარ? თუ ვნებავს, თითებზე წამოგიცვან და თა-

ვის ხელტუტზე გატარონ და გათამაშონ...

ბაკურს კინაღამ თავი გაუსყდა, სანამ კინწურაშვილებთან ჩააღწევდა და არაფერი გაუგონია ფოთოლა ერთსა და იგივეს რას ქაქანებდა, ვიშვიშებდა და მოთქვამდა.

ინანა: არც ერთი წვეთი არ უნდა დამელიათ. მაშა არც დაგიშლის და არც დაგაძალებს, მაგრამ ვატუტი მოგისმენს და მოგეშველება? აბა, მე რომ ვსვამო! — წამოკარხლდება. ახლა ხომ არ ატეხავ წილადობილს: შენც ნუ დაღვე, თუ არ გინდა. აქეთ სტუმარი, იქით დედა...

დაღვე და... რაღაც ეშმაკი გაგინდებდა... ეშმაკი? ისევ არაა ის, რაც გონდა თქვა. გაინდება თუ შეგინდება ის, რაც, ალბათ, შენში მანამდე ფარულადაა, იცი ეს, ან არ იცი... ჩნდება შენში ის, რომ რაღაცას ეურჩები, ვიღაცის ნებასურვილზე გულამღვრული დაღიხარ და გიჟირს იმის გაგება, რომ სიყვარული და სიძულვილი, დაღატი და ერთგულება თანაბარია, რომ ერთიც და მეორეც — ადამიანურია. მაშინ ხომ სიყვარული აღარ იქნება, თუ სიძულვილი არ იქნა. რატომ ვინდა სიყვარული და არა სიძულვილი? ორივეს საწყისი ხომ შენა ხარ. რატომ ვინდა შენგან ერთი და არა მეორე? ცალ ფეხზე ხომ ვერ ივლი...

„მამაჩემის ბრალია ყველაფერი... მან მიგვაჩვია... (არც ეს სიტყვაა მარჯვე). კი არ მიგვაჩვია... ალბათ, სხვანაირად არ შეეძლო. გეაცხოვრა იმ სახლში, რომელიც მან აავა, რის პატრონიც იყო.

— ბაკურ! ბაკურ, მთლად დაყრუვდი იმ დასაქცევში, თუ ამისთანა უსაშველო მთერალი ხარ!

— აჰ, ჰო, ფოთოლა...
— სად ჯანდაბაში მიღიხარ, აქეთაა ალაგე, თუ შენ როდინდელი გახსოვს?!
— ჰო...
— რა „ჰო!“ თქვე, ჩემო დამმინებლებო, გამომყვევი, ტყემლის ძირია მაქვთ...

— ვიცი...
— შენ რომ იცი... ახლა მოჭრილი აგ-

ღია და არ წამოეგო... ხელი, ზეცა... მისი... მეცი! უჰ, ღმერთო, სული ამომხადე, ხომ არ გატყინე! რა ვიცი, მე შევდღეზე გაჩენილმა... რავარც მახსოვდი...

— არაფერია, ფოთოლა.
— ასეა ისიც... ორივე ასე რამ მოგწამლათ და მოგშხამათ. ხორცის ტყვილი რომ ადამიანმა არ იცის, რა უნდა ელაპარაკო!.. გაუსხეულდი, თუ რა ღმერთი გაგიწყრა?! შემოდი, სახლში შემოდი. ცარიელია ჩვენი ძირისკიდემდე კაცისშვილებით სავსე ქოხი. ბაკური, თურმე ღმერთს ვცოდავდით, რა მდიდარი ვყოფილვართ!

— ესტატე ბიძია...
— ხომ ვითხარი... თქვენ რატომ გაჩნდით, ჩემს აღრე და მალე მოსასპობად! აგურ დაჯექი! ეს ცეცხლი ჩამქრალა და სადაა აწი ის გოგო?! იდევი მაქ, რა ლევის წყრომა გვირს. წაუბერე ნაკვერცხლებს სული, ან შემა დაამატე და დამავრდი ადგილზე!

— ჰო, აგურ ვარ.
— მომისმინე ბაკურ! მისმენ? ან ნავთი სადა მაქვს, მაგრამ არ მინდა ავანთო... ხომ იცი იმის ამბავი, რა ქვეყანა დააქცია და დაამხო, შენ კი არა, მეც ვერ მიმართავს თვალს. იქევი მანდ. წავალ გამოვუშვებ... მე სულ არ დაგენახვებით და უთხარი რაიმე. უთხარი, ბიჭო რაღაცა! ადამიანის ცოდვას ნუ დაიდებ... თუ აღარ გონდა მისი დანახვა... რა ვიცი, აქ... იმ დასაქცევ დღეს ჩვენ და ჩემი უმღლრი ძმები ჯარში რომ მიდიოდით, რამ გადაგრილა... მას მერე რა გაიგო, მამამისისთვის ხმა არ გაუცია, არც დედამისს — დედაჩემს უმართავს წარბს. ეს ჩემს მეტმა არავინ იცის, მაგრამ მე ხომ ვიცი... კარგი, თუ თვალით დასანახავად აღარ გინდა, ნუ დანახავ, მარა ორი სიტყვა უთხარი, რაღაც იმედი მიეცე. დაქცეული გაქვთ ქვეყანა თავზე და მეტი რაღა დაგიშავდება? მიწა ჩემს ენას, ხვალ-ზეგ წასასვლელი ხარ იმ სასაქლაოზე, დაბრუნდები უკან თუ არა, ვინ იცის და, რად გინდა მავის და ჩემი ცოდვა დაიდო. არ იქნება, ბაკურ, ძამია ეს ტყუილი, არ იქნება ეს

ქვეყნის დაქვევება... თუ იქნება, იმზობა მაინც და დაიმზოს!.. რაღაც უთხარი... შენი ხმის გაგონება ეყოფა... არ უნდა მეტი. ვიცი და დამიჯერე... შენც იცი ეს და ნუ მალაპარაკებ... გესმის რას გუბნები?

ბაკურმა თავი გააქნია.

— პო... კი... ჩემო ფოთოლა, კი...

— ღმერთო, რა შეგცოდნე? რატომ გააჩინე ესენი ჩემს სატანჯველად! თავს აქნევ და „პოს“ და „კის“ იძახი?! რომელი დაგიჯერო, რა ვქნა ახლა, რა ადიდებულ მდინარეს მივცე თავი! ბაკურ! — ფოთოლა გვერდით ჩაუცუცქდა და ხელი კისერზე მოხვია, — ჩემი ძამიე! თუ შენი გაშამებული ფოთოლასი რაიმე გწამს. ჩემი ამბავი ხომ იცი? თუ იმ ხუთ ძმამი გამოიმერჩეოდე, არცერთი ცოცხალი არ შენახოს! იწამე ღმერთი, გამიგონე. ხომ იცი, მაგი რატომ არ გაუწყალდა დედამისს, ნამეტანი სხვანაირია. მეც არა მჯერა, მაგრამ ვხედავ. სამი ძმა დავკარგე. კარგი, ვთქვათ, ვიმედობთ რაღაცას, მაგრამ ხუთივე რომ არ დამიბრუნდეს, თავს ვერ მოვიკლავ. ვიტყვებ, ვითაცემ, შავს არ გავიხდი, არ გაუთხოვდები და რა ვიცი... ნაყარს დაეყრი, მაგრამ თავს ვერ მოვიკლავ. ხისკენ პირი მიქნია, შენ რომ რაიმე მოგეწიოს, ამ წუთას, ცხრა ხატზე დავიფიცებ, შენს იქით, ერთ დღეს არ იცოცხლებს. მაგი კი არა, ბიჭო, თუ გადაწყვიტა... გადაწყვიტა ვთქვი? არ ვამართლა თავისი არსებობა, არ იცოცხლებს... არ ვახსოვს, ფანჯრიდან რომ ვადახტა? შენ გვონია მეორე ან მესამე სართულზე რომ ყოფილიყო ჩვენი კლასი, არ ვადახტებოდა? ხომ გესმის, ორთვენახვერითაა ჩემზე უმცროსი. ერთად დავიბადეთ და ერთად გავიზარდეთ, ვიცნობ მგონია და მაგისი მაინც არაფერი არ მესმის. შენი იმედი აქვს. „ბაკურმა იცისო“, „ბაკური ხედავსო“, მეც მითხარი, მეც გამაგებინე-შეთქი. თვალბეშში მიცქერის, იმას კი არ მეუბნება, ვერ ვამიგებო, თავს იქნევს, რა ვთქვაო. თქვენ რატომ გაჩნდით, რა გაჩნდით ასეთი... არაფერი კაცი მაგას ამ ქვეყა-

ნაზე არაფრად არ მიაჩნია, შენთვისაა თუა... კი არ გაშინებ, ბიჭო... თავზე კი არ გახვევ. არ იცი? მე უბედური, როდის ვიყავი ასეთი... მარა, გუბნები იმიტომ, მერე რომ თავში ხელი არ ვირტყა... არც ეს წამოგცდეს, რომ რაიმე გითხარი და არც ის, ძალით რომ წამოგიყვანე! დამიფიცე, მე დამიფიცე! მამუკა და ლეონი დაიფიცე!.. ჯორჯოზე ვერ დაეკვი? დამბუყებია, ბიჭო, ფეხები!..

IX

საღდაციდან დაუბერა და ნაკვერცხლებს ნავლი წააცალა. ფოთოლა დაბრუნდა თუ, რაკი ფეხის ხმა არ ისმის, გუგუტა შემოვიდა? იგი ქუჩაშიც თითის წვერებს ადვამს...

უთუოდ აქაა, რაკი ბაკურს გული ქვევით იწვევს და ძგერას კი არ უმატებს, ველარ ძგერს და ხელის და ფეხის თითები უცივდება. თამარის სიახლოვეც არაა, უბრალოდ ქალის სიახლოვე, მაგრამ მასთან გული ზევით იწვევს და სუნთქვა ხშირდება, ძარღვებში სისხლი კი არ გეყინება, თბები. თამარი მაინც გაღლელებს, გუგუტა კი ვნებას კლავს და გადამლაგებს, მტკიენეულია. თამარი პირდაპირია, ნათელი, ხედავს და ამბობს, ვრძნობს და გაგრძნობინებს. შეუძლია განსჯა, შეფასება და დასკვნის გაკეთება. შემოსვლისთანავე გაგაგებინებდა, რომ აქაა, დაქდებოდა შენს გვერდით და გკითხავდა ამბავს, ან თვითონ იტყოდა შენს სათქმელს. ეს კი დგას აქვე, კარის წირთხლს აკრული და შეუძლია იდგეს დილაშდღე, ისე, რომ მისი სუნთქვაეც ვერ იგრძნო. როგორც უსულო არსება, როგორც ფიქრი.

ფოთოლა, ალბათ, მართალია. ამდენ სინჯუმეს, თრგუნევას და სულის დაგუბებას ადვილად შეიძლება კატასტროფა მოჰყვეს. ფოთოლას იმ შიშს რა დაავიწყებს, მაგრამ წელან რაც ენაზე მოადგას ის თქვა: დომენტი კირთაძის ბიჭი რომ დაიღრჩო, იმ შორევი გუგუტა რომ გადაეშვა, ათი წელი კი არა, ასიც

რომ გავიდეს, ეს ამბავი ძველი არ იქნება.

ასე უხმოდ და უსულოდ იქდა მაშინაც ნაპირზე. ტიტლიყანა ვოგოები მდინარეში რომ დგაფუნობდნენ, ერთმანეთს ასკვებოდნენ და იქაურობას იკვებდნენ, ბიჭები — შავი მორცვის გადღმა, მოხეუელს ქვევით დაკენტიობანას თამაშობდნენ გაშლილ, ღრმა წყალში და შეუცნობელი ინსტინქტით აყურადებდნენ ქალების ტანსაბანიდან გოგოების წიოკობას. ბესო უფროსი იყო, საბანაოდ და საჭეუმიპალოდ ვინ მოაცილევინებდა, მაგრამ მისი უმცროსი ძმები უშანგი და სოსოც ნაპირებს დაყვებოდნენ და ტირიფის გაძენილ ფესვების ქვეშ ჭილებში კბობებს იჭერდნენ. ღარიბ ოჯახში კბობ — შეკამანდია. ამ წვეფდნენ, ამ კერის ნაკვერცხლებზე.

ფოთოლას კვილი ბაკურმა გაიგონა ყველაზე უწინ, თუ სხვებს ისევ გოგოების წიოკობა ეგონათ, დედისობილა ბიჭი ნაპირზე ავარდა და უკანმოუხედავად მოკურცხლა. (წინა წელიწადს ისე დაიღრჩო შოთა კირთაძე, თავის დროზე მშველელი არაგინ გამოჩნდა). ფოთოლა წიოდა და კოდა, მაგრამ გარკვევით არაფერს ამბობდა, ბაკურმა რატომღაც მაინცდამაინც იმ კბოდეს თავზე აირბინა, რომლის ძირშიც შოთა ჩაიძირა. წყალში მსხვილ ლურჯკობლებიანი თეთრი კაბა დაფორიალებდა. მეორე ნაპირზე, ქალების ტანსაბანიდან, გოგოები მიცვივდნენ და ფოთოლა პირდაპირ მორცვის ვადაეშვა. ბაკური არასოდეს ვადამხტარა ამოდენა კბოდვადან. ან რა მხტომელი და მყვინთავი ის იყო, ნაპირიდან ნაპირამდე თუ გადაცურავდა: მით უმეტეს, იმ მორცეს, როგორც ნაძრახ ადგოლს. ყოყლოჩინა ბიჭებიც არ ეკარებოდნენ. მაშინ ბაკურიც წყალში აღმოჩნდა, მალე უშანგიც და ლაცაბიძის საჩინოც. წყალი დაკლებული იყო. შოთა კირთაძისთვის გაწყრა ღმერთი, თორემ, არც მორცეია იქ ისეთი, თავი ვერ დააღწიო. ათ ნაბიჯზეა თავთხელი. ფოთოლა შეშინდა, თორემ მარტოსაც არ გაუქირდებოდა სიფრთხანა გოგოს

გადარჩენა. მით უმეტეს, ცურვაში არც არც ერთ ბიჭს არ ჩამოუფარდებოდა.

რა მოხდა?

ასე უტყვავდ და მარტოსულად ნაპირზე წყალს ჩაჩერებული რომ იქდა, თანატოლებმა დასცინეს. ვისთანაც ცხოვრობ, თუ იმ საზოგადოებას არ ჰგავხარ, სასაცილო ხარ. უკეთესი და უარესი კი არა, მსგავსი არა ხარ. ცურვა რომ არ იცოდე, ეს არაფერია, მაგრამ არ აპირებდა ესწავლა, არ ცდილობდა დამგვანებოდა მათ. ზღვაში ხატი რომ გადაგდო, გამოიჩყავს; სიძულელით კი არ ემართება ეს, ან შურით და მტრობით, ზღვის კენკებს არ ჰგავს და ვერ იფუფებს. დასცინოდნენ მარტო იმ დღეს კი არა, წინა დღეებში და წინა წელიწადსაც. გუგუტა სდუმიდა. დაცინოდა ფოთოლაც, (ფოთოლა მას მერე შეიცვალა, თავზე ვეღოდა), დაცინოდა, იქნებ, კარგი განზრახვით, როგორმე გავიდობიანო და წყალში ჩამოვიტყუოთ. ბოლოს და ბოლოს არ ეგონათ, თუ გუგუტას შეეძლო წყენოდა, თუ თავს არ უყადრებდა. თავის გაუყადრებლობა აღიზიანებს საზოგადოებას და დაგესვლას იწყებს. არც თავმჯდომარის და „უფროსების“ შვილები ეხატებათ გულზე. ბავშვებში შეუცნობლადაა ის ღვარძლი, რომელიც მერე უნდა შეიცნონ და საქმედ აქციონ.

რა მოხდა იმ დღეს, ვერაგინ ასნა. ვითომ „ისეთი არაფერი გვეთქვამს, რაც სხვა დროს არ გვეხუმროსო, — თავს იკლავდა ფოთოლა. ალბათ, აივსო მოთმინების ფილა და სავსეს ერთი წვეთიც მყოფნის, რომ გადმოიღვაროს. ამდგარა გუგუტა ასე უხმოდ, როგორც ახლა კარის საკოჭავთან დგას და წამოსულა ნაპირ-ნაპირ, მიღვომია იმ „კაციმკვლელ“ მორცეს და ვადმომდგარა კბოდუზე. იქით გოგოები ასხრიალებულან: ახლა იქიდან გადმოხტება და შავ მორცეს გადაცურავსო. ლეთისწინაშე, ფოთოლას კი ჩაეარდნია ენა, მაგრამ მაინც ვერ წარმოუდგენია, ეს გაცრეცილი გოგო მორცეში თუ მართლა გადაეშვებოდა, როცა მდინარეში მუხლამდე წყალს იქით ფენი არ გაუდგამს.

მისი ქცევა დუელს ჰგავდა. დამბაჩას რომ ხელში პირველად აიღებ და ჰაერში ისერი, მოწინააღმდეგე კი იცო, შუბლს გაგიხვრეტავს. იღუპები, რომ გადარჩე და შენი არსებობა გაამართლო. შენ გეშინია, უძალური ხარ მორევთან, მაგრამ ვინც წყალში ყელამდე დგას, როდი გაპატოებს გულგრილი მაყურებლის როლს.

აი, ის ახლა აქ დგას უჩამიჩუმოდ და თრთის, კანკალებს. თუმცა მას თრთოლვის დათრგუნვაც შეუძლია, მაგრამ სანამ არ გაღურჯდება და არ აძაგბაღდება...

იქვე, სასლთან ახლოს, ზღის ხეზე მამალი აფათქუნდა და იყივლა, მკახედ, საშიშრად.

ბაკურმა კისერთან ცივი, სიფრიფანა თითები იგრძნო, ცოცხალი ლიფსიტებით მოცახცავ. ცივ ნორევში ჩაყვინთულივით შეუგუბდა სული და ორგან დაქრილი ხელიც კი შეისროლა, რომ მალლა ამოსულიყო და ჰაერი ჩაესუნთქა. ლიფსიტები თმაში შეეკურდნენ, როგორც ნამღვეა გველთევზები მწვანე ჭილოფისა და ლაქაშის ძირებში საჩრდილობლად და თვალს მოსაფარებლად.

— გუ-გუ-ტა?!

— შე ვარ... ხმა... ხმა არ ამოიღო... არაფერი თქვა... არაფერი... სულ არაფერი... — ისმოდა ყურთან გრძლად, გაქიანურებულად, დაწყვეტილად... ეს ხმა არც ნაცნობი იყო და არც უცნობი, არც მახლობელი და არც შორეული, არც ალერსიანი და არც გრილი; მაგრამ ვაჟს როგორღაც მოთბო, ლბილ მოვის საბურველში ახვეეს. კი არ აცმევს, ჰმოსავს, თოვლის ფიფქივით ხასი რამ სხეულზე რომ დაგეფინოს, ერთმანეთში მოიქსოვოს, შენივთდეს და გამთლიანდეს თხელი ბუმბულის თაფთა სუღარასავით. თუ ეს სუნთქვა იყო და არა სიტყვა, რომელიც ბაკურს ასე ახლოს არ მოუქმენია. ახლოს კი არა, საერთოდ არ მოუქმენია, არ აქნოვდა ვუფუტა თუ სუნთქავდა, მისი მკერდი არ აღი-ზადი-ხდა. არც მისი უფენზო თვალები, ცის-

ფერი რომ ეგონა, ცისფერად ჰგონებოდა. ტუჩებიც უსისხლო, სახის კანის დანამგვანი, მოიხდრო და მჭრქალი ასკილის ყვავილის ფერი. არც მის ტანს ჰქონდა სასხვისო სითბო და სუნი, არც მის მკერდს სამოთხის ვაშლის მაცდუნებელი იერი. ნაჩრდილავ, ხშირფოთლებში ნაზარდი ნაყოფივით, ხილი რომ მოიღვევა და ხე განიძარცვება, მერე თუ შეამჩნევ. არც სამითად ჩაწული ლამე ჩალისფერი თმის სურნელი იცოდა აქამდე, ლუტე ჭყინტი სიმინდის უღვამის სისათუთე და სუნი რომ დაჰკრავს, თუ ლაშის ნედლი ჭილოფის...

და არაფერი ვენბის აღმძვრელი, არაფერი გამომწვევი და სისხლის ანმულრევი. პირიქით, წყნარი, გამჭვირვალე, ნაჩრდილავი და მიჩქმალული, უტყვი და უსასკო. თითქოს მტკნარი ცისურა ტბა — უღრანში ჩაქარგული, უშენაქადო და გაუმდინარი, ცის ნამის მოიმიდე.

მაგრამ ახლა იგი: ერთგული და მომთმენი, უტალღებო. აბობოქრება სიზმრადაც რომ არ ენახა, თრთოდა, ცახცახებდა, წუხდა: თავის შეუმჩნეველობას, ხელდაუქარებლობას, თავის სიწმინდეს, თავის ცისფერს და ნაპირებზე გადმოდიოდა... მაგრამ გადმოდიოდა უქარიზხლოდ, უნიავ-ქაროდ, თითქოს აუმღვრეველადაც კი, მაგრამ გადმოდიოდა. გადმოდიოდა აუზავთებლად, გაუმძინეარებლად, აუტალახებლად, მაგრამ ყრუ დაუტევრობის ვინით და სევდიანი, ფარული თავგანწირვით, რომელსაც ისეთივე წამლევკი ძალა აქვს, როგორც ბობოქარ წყალდიდობას.

შეიძლება ქარიშხალს განერიდო, აბორგებულ, მწუთხე ზღვაში არ შეხვიდე, თუ თავის იმედი არა გაქვს, ცოფმორეულ მდინარეს არ შეება, მაგრამ მტკნარი, მთრთოლვარე სალბუნი ტბა, რომლის ცისფერ სიანკარეში საკუთარ თავს ხედავ, ადამიანში იხველა თავკერძა ვინმე ზის, ვერა ძალა უკან ვერ დაახვეინებს, სულ რომ არა, თავის თავისაკენ წავა და უმკველოდ ამღვრევა, ააბორგებს, აალღვებს და მწუმვად აქცევს.

X

გვიან, ღამით, სტუმარ-მასპინძლიანად რომ ყველამ მიიძინა, ბაკური გამთენიისას შემოტვრასახლში და ფიცრულ ოთახში, წიგნის თაროებს ქვეშ, ტახტზე გულაღმა დაეგდო. ბნელ ქერს უპროდ თვალგახელილი შეაჩერდა. აიგნის კიბეზე ამოსვლისას წვივის ნაკუთალის ცახცახი ამოჰყვა და თავისი სხეულიდან ცოცხალი მხოლოდ ის ადგილი ეგულეობდა, მაგრამ გამოქანცულ, ბლანტ ტვინში, ნახვისარი ფიქრი შინც ფუთფუთებდა. ახლა აქ ყოფნას ისევ ფრონტი და ომი ერჩია. როდის ავივლდებოდა სოფელში დაღუპული ჯარისკაცის დედ-მამა, ცოლი და შვილი, და და სატრფო, ან ლუკა რა წუთში დაღუედა სულს, ხვალ დილით რა იმედი ეთქვა მარგალიტა ალხაზიშვილისათვის, როცა იმ პოლიციდან, საიდანაც მამუკა გამოიყვანეს, ცოცხალი არავინ გადარჩენილა. ან რა იცის მარგალიტამ, მისი უზარმაზარი საიდუმლო აგერ ბაკურის ჩანთაში დევს, სადაურს სად წაიყვანს ბედი! ან მეტი არააძე სასწაულითაც ვერ ისინაზმრებს, თუ კედელს აქეთ დევს მისი ცოლის აღსარება, შვილთან საუკუნო განშორების წინათგრძობით რომ დაწერა... ნოშრევანი მექის კი არა, მარგალიტას ერთადერთი სიყვარულის — მუსიკოსის შვილია, რომელიც ხუთი წლის წინ უგზო-უკელოდ გააქრეს.

გუგუტას საწამლავეთ საესე შუშა ამდენხანს ლეიბში ჰქონდა დამალული და ამაღამდელი ღამე ალბათ უბედურებას დაჩქარებს თუ, რა თქმა უნდა, რაც ბაკურს ჰგონია, მოხდა, მართლა მოხდა. ალბათ კერიის პირზე რომ ფოთოლამ დატოვა, ჩაქონა და დანარჩენი კომპარული, ენებიანი სინზრის ნათამამარია. გუგუტას სიშიშვლე და აღერსი?! თავგანწირულის უკანასკნელ ნახტომს რომ ჰგავდა! ლუკა ბიძიას ალბათ დაქიაქებელი ფილტვებიდან სისხლის დენა აუტყდა, როცა მისი ძმისშვილი ამ მართალი კაცის გამცემის და ცილისმწამებლის ქალიშვილს გულში იქრავდა.

უსაზღვროდ უყვარდა და აქამდე უბედური იყო თუ უბედური, არ გახსენებია. ჯვარცმული ბიძა, იუდას სისხლსა და ხორცზე ლოცულობდა და იუდას ცისფერ ბანგს სვამდა... მამა ამალამ ნალიაში, თვავზე წვეს, რომ ცოლის ამონასუნთქი პაერი არ იყნოსოს. დედამ დღეს, კიდევ ერთხელ, გააეთა ის, რითაც მამასთან თუ საერთო რამ ჰქონდა, ისიც დაღუბა. ერთგული ძმისშვილისაგან ნალალატევი ლუკა მალე აღარ იქნება, ბეზიაც ცას ვერ გამოეყვრება და ჩვენ — შვილებიც რომ დავიღუბებით, მამას აქ აღარაფერი დარჩება გულსაწყვეტი... მამა ბედის მორჩილი კაცი არაა და დედა ამქვეყნად მარტოდმარტო დარჩება.

„ომში ყველაფერ ამისაგან შორსა ხარ, შენი თვლით ვერ ხედავ და რალაციის იმედი გაქვს — თუ მტერი ამდენი ფიქრის და დარდის დროს არ გაძლევს! ეს მყუდროება და სიმშვიდე მძიმე და უძიროა. იქ, ზარბაზნის ქუხილიდან ქუხილამდე, იცი, თვალის მოტყუება უნდა მოასწრო და მკვლარსავეთ გჭინავს... იქ ლუკმას რომ იშოვი, მაშინვე უნდა ვადაყლაპო, რომ მტერმა, ან მოყვარემ ხელიდან არ გამოგაცალოს. იქ იმაზე ფიქრობ, სად გამოთხარო ორმო და სორო, რომ ტყვიას ვადაურჩე, ვისა აქვს იმის დრო, ითავცემოს, უჭირს თუ ულხინს, ვის სკალია ცოდვა-მადლის გასაკითხავად...“

სემიჩასტნის აზოვის ზღვის სრუტის ნაპირას ასაფლავებდნენ და მტრის თვითმფრინავებმა მესაფლავე ჯარისკაცებს მიწის მიყრა არ აცალეს. ბესო არ მოშორდა მანამ, სანამ მეგობრის ზღვისპირა ნავსაყუდელი სილით არ აავსო და ორივე ფეხი დააღწეეს... ვალიას რომ არ გაეწირა თავი, სანამ თვითმფრინავები იქაურობას დატრიალებდნენ, ბუჩქნარიდან ცხვირის გამოყოფას ვერ ბედავდა... ეს არც არავის უკვირდა და არც სილანჩედ მიიჩნდა... ვინც მოკვდა, მოკვდა. დაუმარხავად ჰყრია დახოცილები, ზედ ალაკებ, წვები მის გათრილ სანჯარში... მის ჩანთაში ჩარჩენილ

პურის ნატეხს ლოდნი, დაღუპულის კბილები რომ აჩნია და ცხოვრობ... აქ, ესტატე კინწურაშვილს სამი ვაჟი დაეღუპაო და ქვეყანა თვალბეზე ხელს იფარებს, იქ შთელი პოლკი გაწყდება და არაფის უკვირს... აქ, ლუკა დააბეზღესო

და დამსმენმა შთამომავლობით უნდა ზღოს და ზიდოს კაცის მოღალატის და მკვლელის უმჭიმესი სასჯელი. იქ ასობით, ათასობით კაცი გაიცემა, გაწყდება ან მტერს ხელში უვარდება და გამკითხავი არავინაა..."

თავი მეოთხე

I

მტერი ვაგვასიონს მოადგა და, ცატეხია მიწვერეალებს შეუვალობის იმედით, თითქმის ღვთის ანბარად მიტოვებულ უღელტეხილებს, ქეჩოში მოექცა. ღრუბლებს ზემოთ ატანილმა ზარბაზნის ქუხილმა ქვეყანა გააყრუა. აქამდე თითქოს კიდევ იყო უკან დასახევი და ფეხის მოსანაცვლებელი. მომხდურებს ეს ცას მიბჯენილი, ბუნებრივი ციხესიმაგრე რომ გადმოეღობა, მერე ბარში და შარავზაზე რალა დაამაგრებდა.

ამ ამბავს დიდი სტრატეგიული შორსმჭვრეტელობაც არ სჭირდებოდა, ისედაც დღესავით ნათელი იყო და უმაღლესმა შთაფარსარდლობამ მოაფხანინა თავი, ვინც უთუოდ ჩაუგდო ხელში მტერს თავდაცვისათვის ასე მომგებიანი შთაგრებილი.

შეიცვალა ფრონტის სარდლობა და ისევ ქულზე კაცი იხმეს, მაგრამ საქმე უკვე ერთიანად გაძნელდა. პირღია უფსკრულების თავზე გადმოყუდებულ კლდოვან თხემებზე მოქცეული, საგანგებოდ გაწვრთნილი, ჩასანგრებელი თვითიული გერმანელის ბუდის ასაშლელად ათი ჯარისკაცი მინც უნდა გაგეწირა და მეთერთმეტე თუ იქამდე ტყვიის წვიმამის როგორმე აფორთხდებოდა, ვინაშო მტრის სამალავი ცარიელი დახვედროდა.

სახლიდან გამოპარული ბაკური შვებულებს, თუ მკურნალობის დარჩენილ დღეებს შავი ზღვის ნაპირას ატარებდა, გულზოდელ კოჭლ, მაგრამ ოქრო გუ-

ლის პატრონ კბილის ექიმთან თავშეფარებულ.

კბილის ექიმ პარმენ ეორეოლიანს მატარებელში გადაეყარა, უფრო სწორად, თვითონ პარმენმა იცნო, თავისი უმცროსი ძმების სიყრმის მეგობარი და ფარნა მასწავლებლის ვაჟი. მართალია, პარმენმა სოხუმამდე ვერაფერი გაიგო, ბაკური ნაწილში ბრუნდებოდა, ჰოსპიტალში, თუ საომრად, მაგრამ ეორეოლიანი არ იყო აღმანიანის სულში ხელის ფათურს მოყვარული. თავის გულის კარებს ნაცნობ-მეგობრებს ისედაც ადვილად უღებდა და თუ რაიმე ებადა, არ ეშურებოდა. ცხოვრების რთული, მწარე გზა ჰქონდა გავლილი და არაფერი უკვირდა. მრავალშვილიანი ოჯახიდან იყო. უმაღლესში რომ სწავლობდა, მისი ფეხის პატრონი, ფოსტალიონად და კურიერადაც კი მუშაობდა. ერთი შორეული ნათესავის კარზე რომ აღამებდა, ნაცნობის, ან თანაქურსელის კარზე ათენებდა. შიმშილის ფასი უკეთ იცოდა, ვინემ სიმაძღრისა და ეს სიყრმის გაკვეთილი მოწიფულობისასაც არ დავიწყნია. ახლა მით უმეტეს, ამ ქვეყნის დაქცევისას, ბაკურს სახლის კარს მიუხურავდა? ქალაქის შუაგულში, ფოსტის თავზე, ნახევრად სხვენში, ორ მორჩილა ოთახში იყო შეუყუებული საოცრად თეთრ, ფუნთულა ცოლთან და ერთადერთ ქალიშვილთან. ვინც ფოსტის მეორე სართულს ზევით, ძალზე ვიწრო კიბით მის ბინამდე აძვრებოდა, იქ კარი ყურთამდე მოღებული დახვედებოდა. სახურავში გამოკვეთებულ ექიმის საწყა-

ფელს მერცხლის ბუდის ტოლა აივანიც ჰქონდა, საიდანაც ზღვაც ჩანდა და მთაც.

ბესო კინწურაშვილს ისე მოეკეთებოდა, ყავარჯნებზე ძლიერი მკლავებით დაყრდნობილი, კბილების ლაწუნით, ფეხებს ჰოსპიტლის ეზოშიც კი დაათრევდა და ოლეანდრის ბუჩქებს მოფარებულ ძელსკამზე ტანსრული ვალია დაღეწილ მუხლებზე უჯდა. რას იზამ, ვისი თაფლობის თვეც ტანკში დაიწყო, მისთვის ბალი და ძელსკამი ბუმბულია, თუმცა ასეთ ზღვისპირა ქალაქების ბალებში, ქალები მამაკაცების მუხლებზე ჯდომას მშვიდობიანობის დროსაც ახერხებდნენ.

თამარი, მოსკოვიდან ევაკუირებულ მამამისის უახლოეს მეგობარს, ყურნალისტ გენადი შუმსკის, გარეუბნის ბარაკებში ოჯახით შეხიზნულს, თავისთან ჰყავდა. ცალთვალა შუმსკი აქ თურმე რუსულ ვაზეთში თანამშრომლობდა და თამარმა, ყირიმიდან რომ დაქრილებით დატენილ გემს ჩამოჰყენენ, საზღვაო პორტში დამხედურებს შორის იმ წამსვე იცნო. კაცს ერთი ნახვითაც არ დაავიწყდებოდა: კოკივით მაღალი, შავი ატლასის ნაჭრით ცალ თვალახვეული, ცეცხლისფერულფეხიანი, ჭორფლით სახედატალული შუახნის კაცი. მოსკოვში მირიანაშვილებს და შუმსკებს ერთ სადარბაზოში, ერთ სართულზე ჰქონდათ ბინა. ამას გარდა ამ ოჯახებს რა აკავშირებდათ, ბაკურმა არ იცოდა, მაგრამ თამარს რომ ღვიძლი ბიძის დანახვა ისე არ გაახარებდა, როგორც ამ ძველი კარის მეზობლის ხილვა, მაშინაც აშკარად ჩანდა. შუმსკის თამარი მაშინვე ჰოსპიტალში მოუწყვია ექიმის თანამდებობაზე და ბაკურის შევებულეობაც, ალბათ თამარის თხოვნით, მანვე მოახელკეთილა. ვალია აფხაზ მედიცინის დანათან — ეთერ ანბასთან ათევედა ღამის, როცა ბესო მის სასთუმალთან მჯდომ ვალაზე დაქრილი ჭარისკაცების მშვიდი თვალების ქვერტას ვეღარ აიტანდა.

ბაკური, თამარმა რა თავგზაბნეულიც

გაისტუმრა, კიდევ უფრო ბედგამწყობი დაუბრუნდა. ამ ბიჭს რომ თვალთმაქცობა არ შეეძლო, ალბათ ეს იყო მთავარი მიზეზი, რომ ქალს გული მისკენ მიუწევდა, მაგრამ მის სოფელქვეყანაში ამისთანა რა კუპრი იხარშებოდა, რომ დაქრილს თვენახევარიც იქ არ გაეძლებოდა.

ვაჟის ისე ადრე გამოჩენამ ქალიშვილს ფრთები შეასხა, — მე აქ ვეგულეობდი და შინ გული არ დაუდგაო. იმედი მოეცა, იმ გოგოსთან უთუოდ ყველაფერი დამთავრდაო. ვითომ სხვის უბედურებაზე ხელის მოთმობას არ აპირებდა, პირიქით, შევებულეობა გაუხერხა, „მისთან“ გაგზავნა, — შუაში არ ჩავჩრილვარ, ცოდვაში ფეხი არ ჩამიდგამსო.

ბაკურმა, თამართან შეხვედრის თავის არიდებასა და თვალდახუტობანას თამარის შემდეგ, მეორე დილითვე, ბესო ინახულა, და მერე ბალებში ჩაფლულ სანატორიუმის შენობაში მოთავსებულ ჰოსპიტლის, რკინის გისოსებიან, კიშკართან ცისფერ ძელსკამზე ჩამოჯდა. დაჯდა და დაჯდა, მე შენ გეტყვი, სადმე ეჩქარებოდა, ან გული სადმე მიუწევდა. ბალებში შავ, გაფხვილ ხალათმოგდებელი, შეყვითლებული საცვლების ამარა დაქრილები დახეტილობდნენ, როგორმე ისეთი ვინმე უნდა ეპოვათ, ორას გრამ „ჩაჩაში“ ის საცვლებიც გაეცვალათ და თუნდაც დედიშობილა ევლოთ.

სულის შემსუთველა სიცხე იდგა. ვერც ჩრდილები შეელოდა საქმეს და ვერც ნახევარ კილომეტრზე უსიციოცხლოდ მოშრიალე ზღვა.

— ბაკური?! — იკითხა თითქმის უკვე ჩაფლილმა თამარმა და სიხარულისაგან კისერმოღრეცილი დარჩა. მთელი ტანით რომ შემობრუნებულეყო, ერთხანს ვერც ეს მოიფიქრა.

ვაჟი ძელსკამიდან დადლილი მოხუცივით წამოიღვა და დაუდასტურა:

— ბაკური.

თამარი, როგორც იქნა მობრუნდა, მაგრამ დაელოდა, — ბარემ გზა ქალა-

ქისკენ გვაქვსო და ისევ გაუჩნდა ის შარშანდელი დიმილი — „ასეთ დროს მხოლოდ მე ვიღივებო“, მაგრამ ახლა ეს დიმილი სიხარულს გამოხატავდა, თუ ამ სიხარულის უადგილობას და ულოგოებას კენწლავდა.

— რა თქმა უნდა, მე არ მოვნატრებივარ... პო, მართლა, თქვენები ყველა კარგადაა?

ბაკურმა ახედა საყვედურით, თუ მადლობითაც კი და ქალს სანამ რაიმეს ეტყოდა, ისევ ფიქრი დასჭირდა.

— ხომ არ სჯობდა, სადმე ჩამოვმდარიყავით?... იქნებ აქ არა, მაგრამ სადმე ზღვის პირას... — მაშინვე იაზრა, ვაჟი დაყინებით არადერს უპასუხებდა და თვითონვე გატყდა, — ახლა, რა თქმა უნდა, სახლში შეჩქარება, ბავშვები მიტორის-მეთქი, ვერ ვიტყვი.

— ყველაფერი, ყველაფერი, დედა და მამა კი ბატონო, მაგრამ მადლობა ღმერთს, ჩვენ შვილები არ აგვიტორიდება.

ტაატიო მიმაღალმა ქალმა ნაბიჯი კიდევ უფრო შეანელა:

„ეს იმას ნიშნავდა, რომ ბაკურმა იმ გოგონებზე ხელი ჩაიქნია, მაგრამ საერთოდ ქალზეც და ქვეყანაზეც გული აიყარა? თუ ეს ახალი, ცხელი შთაბეჭდილებებით დაბრუნებულს ჩამოჰყავა?“ — ამ წუთას სხვას ფიქრობდა და ხმამაღლა მაინც სხვა თქვა:

— გენადი ევტიხის-ქემ მითხრა, აქ მალე ქართული დივიზიის ფორმირება დაიწყებაო.

— გენადი?

— პო, ჩემმა მასპინძელმა და მამობილმა.

— ალბათ...

— ბესოს მაინც ქართულ ნაწილებში ურჩევნია. რაც სემინასტნი აღარა ჰყავს...

სანაპიროზეც აღზი იდგა. ზღვა უკიდევანო შედღნასავით წყნარი და დონდლო იყო. თუთქი, ნესტიანი ჰაერი ხუთავდათ. თამარი ბეტონის უშველებელ, ოთხკუთხა ლოდზე ჩამოჯდა, წყალში ჩაუირავებულ გვერდზე ღამ ტალღა

ზანტად უტყალმუნებდა. ზღვის დაბრეც ნაპირზე ჩაიკეცა.

სადღაც, ნავსადგურის მახლობლად, საყვირმა დაიზრუტუნა.

— ეპ ბაკური, ბაკური...

ბაკურმა ლოდზე ჩამოვმდარ ქალიშვილის მუხლისთავებს ახედა, მაგრამ თამარს კაბის წაფარების სურვილი არ გასჩენია.

ვაჟი მიხედა, თამარს ბარძაყში გავლილი ტყვიის ნაჭრილობები აღარ აწუხებდა და კითხვაც ეუხებრხულა.

— ეპ, ნეტავ სად არიან ახლა ჩემები... — ჩაილაპარაკა ზღვის სივრცეში მზერამიკარგულმა ქალმა.

იქნებ ეს მის უთვისტომობას და ქვეყნად ამ დამუნჯებული ბიჭის აშარად ყოფნას ნიშნავდა; მასთან ერთ ლოგინში რომ ლამე გაეთია, ხელს სხვის დასანახავად თუ გადახვევდა. დრო კი მიდიოდა. ქვეყანა დაღუპვის კარზე იდგა და არც მომავლის იმედი რჩებოდა.

ბაკურმა, ვითომ მე თუ ვიცი, ეს რა ბედენააო, ჩაილაპარაკა:

— მე კი ვიცი, ჩემები სად არიან და როგორც არიან...

— მამუჯასი თუ რაიმე გაიგეთ?

— ცოცხალია.

— რას მეუბნები — გულწრფელად გაუხარდა ქალს, — სადაა?

— კასპიის ზღვასთანაა... გოგო წასულა...

— ვინ? სად?

— თეკლა... მახაჰყალაში თუ სადღაც...

— ბაკურ, მე ისევ ეჭვი მეპარება...

— რომ მამუჯა ჩემი ღვიძლი ძმია?

— ლეონი?

— არაფერი ისმის.

— კრილობა როგორა გაქვს?

— წუხელ ჩემმა მასპინძელმა...

— აქ?

— აქ, რალაც სპირტში არეული ალუბლის წვენი მასვა და იდაყვს ზევით გამიმისხებდა.

— ბესოს განკურნებამდე მოვირჩება. — ქალმა ერთხანს იყუნა, —

თქვენ რომ წახვალთ, მე აქ, პოსპიტალში დავრჩე?

ბაკურმა ისევ ახედა. ქალს ფეხი ფეხზე გადაედო.

— თქვი, თქვი, მეტი რა დამემართება... — თამარი ბეტონიდან მძიმედ ჩამოხტა.

— დარჩი... შენთვის აქ ჯობია...

გაგონარებული მზე ზღვაში ჩასაძირად დაიწვია. თამარი გზას დათვლილი ნაბიჯით დაადგა, თითქოს ტანის ამჩატებს ცდილობდა, რომ ხრეშის ხრამუნს მყუდროება როგორმე უხეშად არ დაერღვია.

— ბაკურ, ვგრძობ... არ ვიცი რა დაერქმევა ამას, მაგრამ მე მაინც სიცოცხლის უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე მეყვარები...

— მეც... — დაუფიქრებლად ჩაილაპარაკა ვაჟმა და ყელში მთელი დღის მანძილზე გაჩრილი სიმშრალე გადაყლაბა.

II

სირენებისა და საყვირების ბლავილში, თვითმფრინავების ზუზუნსა და ხალხის ჩოჩოლში, პარმენ ყოჩყოლიანი თავისი ფუნთულა მეუღლით და მეუღლის ლეიბით და საბნით რომ ვიწრო კიბეებზე ქვევით ჩამორბოდნენ, აივანზე მათი ახლად აღერებული ქალიშვილი, პერანგისამარა გამოიჭრა და ბაკურს კინაღამ ლოგინში შეუწვია. უკვე მეორე სართულზე ჩასული დედის ძახილს ყურად არ იღებდა, ბაკურს, კიდევ კარგი, შარვლის ჩაცმა მოესწრო. სადღაც ღრუბლებს ზევით მოზუზუნე თვითმფრინავების გამო აღგომას სულ არ აპირებდა, მაგრამ მასპინძლებს ამით უფრო შევაწუხებო, ახლა რომ ეს თავგზაბანული, აცხცახებული გოგონა ეკვროდა და ეკითხებოდა: რა მოხდება მოწყენილო ჭარისკაცი, დაგზოცავენ? თუ დაგზოცავენ მე თქვენთან ერთად მინდა სიკვდილი და რა უქნაო...

ბაკურის, სახურავს რომ ბოში დასცემოდა, ისე არ მოსჭრიდა ყურებს,

როგორც ამ გოგონაში სიკვდილის შიშით უეცრად გაღვიძებულმა ქალმა შეაქრო.

— არაფერი არ მოხდება, თავშესაფარში წადი!

— თავშესაფარში ჰყერი არ მეყოფა... მე გულის მანკი მაქვს!

გოგონა მხარზე ეხვეოდა და მაქალო, მკვახე ვაშლებივით ძუძუებით ფერდის ნეკნებს ეკვროდა.

— მაინც წადი, თავშესაფარში წადი! მეც მოვდივარ! — ბაკური წამოდგა, რომ ასე გვერდზე მიწებებული როგორმე მოეშორებია.

კიბეებზე პარმენი ამორბოდა ყვირილით.

— ნანული! გოგო, ნანული!

ბაკურს ციფმა ოფლმა დაასხა.

ნსული გონს ახლა მოეგო, აიენის მოაჩირს გადაეყუდა და ღრუბლებში მორიალე პროექტორების შუქს გაოცებული შეაჩერდა.

— გოგო, სადა ხარ! — ამოიხრა პარმენმა, — არ გეყურება?

— აქა ვარ, მაში! — თითქოს სიხარულიც გამოკრთოდა გოგონას ხმაში.

— ასე უბედური კაცი ვარ... მოსწონს ეს ცის ჩამოქცევა... სანთელი სად წავიდა, სანთელი რომ იყო აქ?

ბაკურმა ხალათი გადაიცვა და ავანგამებულ, ბნელ ქალაქს სხვენიდან დახედა. ღრუბლებში სადღაც ორიოდ ბომბდამშენი დაზუზუნობდა და ცის თავანზე მორიალე პროექტორების, თითქოს მართლაც მშვენიერი შუქი და მოგანგაშე საყვირ-სირენები მეტ ალიაქოსს ტეხდნენ და გულს უხეთქედნენ მცხოვრებლებს, ვინემ მტრის თვითმფრინავებს შეეძლოთ.

— მაში, ჩვენი მოწყენილი ჭარისკაცი ამბობს, არაფერიც არ მოხდებაო!

„თამარი იმ მხარეს არ ცხოვრობს, სადღაც თვითმფრინავები ტრიალებენ, — გაიფიქრა ბაკურმა, — რატომ გამახსენდა ეს გოგო? ალბათ მთელი ცხოვრება ვიფიქრებ მასზე, როგორც გუგუტაზე. თამარის სიცოცხლე ალბათ უფ-

რო დაზღვეულია, გუგუტას ბომბი სასთუმალში უდევს..."

— ბაქური! — მოისმა ოთახში ფეხაყრეფით მოკოჩილე პარმენის გაცრეცილი ხმა.

— აგერ ვარ, პარმენ! — აივნიდან გაეპასუხა დამორცხვებული ბაქური:

„რა მიქნა ამ გოგონამ, ეს რა დღეში ჩამაგდო!“

— ჩემს ამბავს არ იციტხავ? რა მომივიდა ბიჭო ეს? — აივნის კარში თავი გამოპყო თეთრ, უსაყელო პერანგზე პიჯაკმოგდებულმა პარმენმა, — შენ ჩვენი ოჯახის წევრი არა ხარ...

— პო, არა...

— და განგაში რომ ატყდა, არ მომაგონდი... სასაცილო ვარ ახლა მე? გოგო, რას უყურებ! პერანგის ამარა ხარ, გამოდი აქეთ! რა გქნათ, რა ვიღონოთ ახლა ბაქურ?

— არაფერია, პარმენ, ჭერჭერობით სავანგაშო.

— გესმის, მამი? ჭარისკაცებმა ყველაფერი იციან!

— გამოდი აქეთ, კაბა გადაიცვი! არც ისე პატარა ხარ, სირცხვილი რომ არ იყოფი! გული ხომ არ გაწუხებებს შეილო?

— ძალიან მამი... ძალიან! — შეილაპარაკა ოთახში და ქალაქთან ბომბების აფეთქებების ხმაც მოისმა.

— ვაიმე შეილო! დავიღუპე ბაქური! ნანული, ნანული...

პასუხი არავის მიუცია. გარედან განგაშის და ქალაქის ხმაური კედლებიდანაც ჟონავდა და პროექტორების შუქის ანარეკლთან ერთად ოთახში გუზდებოდა. პარმენი ლოგინზე თავდაღმა დამხობილ შეილს ეცა, იტაცია, მაგრამ კიბის ძირში ახლა ქალის კვილი გაისმა.

— ვაიმე, შეილო!

— არ ამოხვიდე, დედაკაცო, მოვლივარ! — იყვირა საწყალმა ფეხმტკივანმა კიბმა, მაგრამ ჭერ ცალ კარში და მერე დამრეცი კიბის ვიწრო ღერეფანში გაეხიზა მძიმე ტვირთით.

— ჩადი ქალო დაბლა, გამივიარდება ბავშვი ხელიდან!

— გაუსკდა გული ზოომ? — მოისმა კენესა და ბრაგვანი ერთად.

— არიჭა ბაქურ, მიშველე!

ბაქურმა ოთხი საფეხური ჩაირბინა და პარმენს გულწასულა შეილი ჩამოართვა, მაგრამ შკლავებზე გადაწვენა არ მოხერხდა და გულზე პირდაპირ ჩვილივით აიხუტა.

პარმენი კიბეზე ჩაგორებულ ცოლს დაედევნა და მეორე საართულის მოსაბრუნთან წამოაყენა.

— ნუ გეშინია ნათელა, ნუ გეშინია, შე ქალო!

— სადაა?... რა დაემართა!

— აგერ, აგერ, ბაქურს მოყავს, არაფერი უჭირს. წამოდი ქვევით, წამოდი, გზაში არ გაეხიდა!

გულწასული მოცოცხლდა. ბაქური კირის ოფლში გაიწურა, როცა ფაფუკი, თბილი შკლავები კისერზე შეეცოცდნენ და შემოეჭდნენ. გზადაგზა გოგონა, ფუნჯულა, მოქსუტუნე ცხვირით ჭერ ყურის ძირში, ბიბილოს ქვეშ შეუძვრა. მერე ყელის დაბერილ ძარღვზე ცხელი ტუჩებით და წვრილი კბილებით ჩააფრინდა.

ბაქურს მოუნდა ხელიდან გაეგდო ტვირთი, მაგრამ თითქოს მისი მოცილება არც ისე იოლი იყო, თანაც რალაც სასჭელივით სავალდებულოც კი იყო მისი ტარება. მართლა ხელიდან არ გამოცდესო, შკლავები კიდევ უფრო მოუჭირა. ამან გოგონა წახალისა და წვრილი კბილებით ყელის გამოწიწკნა მოუნდომდა.

ბაქური წაფორჩილდა.

— ფრთხილად, შენი კირიმე, არ დამლუპო, აქეთ!.. ქალო, იარე შენს გზაზე შენი... აქეთ ბაქურ, მეორე ეზოშია ეს დისაწევი თავშესაფარი...

ვილიცამ გაიშლიგინა და გულზე ტვირთაყრულ ბაქურს გზა გადაუჭრა.

— სად მირბიხარ, რომელი ხარ?! — მოძახა პარმენმა და ქუჩაში გავიდა. მოპირდაპირე სახლის საღარბაზოდან

ვილაცას აჩხალებული ძუძუთა ბავშვი ჩამოჰყავდა, ვილაცა ჩემოდნებს მოახრიგინებდა. პარმენი გაძლიანებულმა ცოლმა შეაჩერა და როცა ბაკური ზედ მიაწყდა, ნათელა აყენესდა:

— ნანული, დედა... ნანული, შვილო!

ნანულიმ ბაკურს ზურგზე მკლავები მომჩეარულივით ჩააკიდა. დედა მაჯაში ეცა და დაუკოცნა, გული საგულეს ჩაიბრუნა, დაწინაურდა, ქუჩა ვადასჭრა. გოგონამ, მამაც რომ მეზობელი ეზოს შიშვრისაკენ წასული დაიგულა, მკლავები „მოწყენილი ჯარისკაცის“ კისერს ხელახლა მაგრად შემოაკდო და წვრილი კბილებით ისევ ყელის გამოწიწკნა მოუნდომა.

„ეს საცოდავ იმართლა გულმანკიანია და სიყვდილის შიშმა გარყვნა ასე, თუ... აბა, ამას ჯერ როგორ უნდა მოესწრო ასე გათახსირება... ახლა, მოსერიეს გარდა, თამარიც რომ მიყურებდეს...“

— ბაკურ, არ წამოედო, ლაფაროში აგერ სილით სავსე ყუთია!.. — მოისმა პარმენის ხმა და ბაკური დედაბრის მზრებში შემდგარ ქალსა და კაცს წამოეწია.

თავშენაფართან ვილაც თითქოს წესრიგს მოითხოვდა, მაგრამ თავისი ნათქვამი თვითონაც არ ესმოდა, ისე მონოტონურად იმეორებდა: „პორიადოკ, სლუში, პორიადოკ!“

პარმენი მიწაში ჩასასვლელთან დახვდა ბაკურს, ხელი მიაშველა, კისერზე მიკრული ქალიშვილის ჩამორთმევა მოინდომა, მაგრამ ნურას უკაცრავად.

— ეშინია, არ დაემატვრიო! — ვილაცას უხსნა პარმენმა. ძუძუთა ბავშვიანი ქალი ქვევით ჩავარდა. უკან საბანბალიმით გულზე აკრულმა ფაშვამა დედაკაცმა ჩასდია. უძღური დედაბერიც მოიტანეს და ბაკური გვერდზე გასწიეს.

სრული ორმო ამოვსებულყო. ნათელას ლეიბის ვასამლედი იდგილი რომ ველარ გაეხერხებინა, ორად გაკეცილის ყურში ჩამომჯდარიყო. ნანულიმ რომ იგრძნო, ჯარისკაცის გულიდან მომგლე-

ჯენო, ყელიდან ორი ღღის გაუნაჩხალოყაზე გადაინაცვლა. ბაკურმა თავი გაიქნია. ყურთან გოგონას ჩაქირჭილუბასავით ქსუტუნი მოესმა და ყვრიმალთან კიდევ ერთი ცხელი კოცნით დაიხიჯა.

მიწის ქვეშ შშორის და ნესტის მწკლარტე სუნი იდგა. ყველაფერი ორმოში ჩაყრილ უდედო წიწილების წიაქს და სხრიალს გავდა, თავზე რომ ქორი დატრიალებს.

ბაკურმა, როგორც იქნა, ეს სიზმრის წურბელასავით ყელში ჩაფრენილი გოგო მოიშორა და უკან ამობრუნდა. ორმოს თავზე თითქოს გამოღვიძება მოინდომა, მაგრამ ვინ აცალა: ჯერ წესგამრიგვმ არ ამოათქმევია სული და მერე პარმენმა არ მისცა საშველი :

— Порядок!..

— ახლა, გულადობა, ვაკაცობა და ბომბი... —

— გულადი არა ვარ მე, პარმენი! — რალაც ხეწნასავით აღმოხდა ბაკურს.

— ბიჭო, შენ მართლა ასე კი ბიჭი ხარ? — ჩასასვლელის საფეხურზე ამოინაცვლა და ჩაჯდა პარმენი. წესგამრიგეც თავშესაფარის კართან მიიყუტა და ახლა იქიდან გამოსძახა?

— Порядок, товарищи!..

— ჯარისკაცია ეს და იცის პარიადოკა! — მიძახა და ბაკური რომ ამ საგანგამო აღურზაურს აინუნში არ აგდებდა, პარმენმაც ნერვები დაიწყნარა, — მარა ბაკური, მაქანე ნუ დადგები!

— მაცალე ბატონო პარმენ, ამომათქმევით სული.

— მოიცა, მოიცა, ჩამოდი ქვევით და აქ ვილაპარაკოთ. დედაკაცი გადამერევა, ჩემი გაჭირვებაც ხომ უნდა გაიგო? გული არ უვარგა ბოვშს, კიდევ ეს მინდა მე?

„ამ კაცს თვალეზში როგორ შევხედო“ — გული მოეწურა ბაკურს, მაგრამ „ავადყოფნე“ არ ბრახობდა, თითქოს ეს განებერებელი ბავშვის სიყვარულობანას თამაშად მიაჩნდა, ყველა ამ თამაშის და ტანჯვის წამომწყები კი თითქოს ისევ სადღაც ეფულებოდა.

ნელნელა პარმენიც მალა ამოძვრა.

— თმიდან რომ ნაცნობი კაცი ბრუნდება, ნაცნობი კიარა, თუ ვინდა უცნობიც იყოს, და შემხვდება, მიწაში მინდა ჩაძვრეთ... რა ვუყო ამ ფეხს და გულმანკიან შეიღს, თუ არა, ფრონტზე მინდა გავიქცე...

— რატომ, აქაც ხომ უნდა იყოს ვინმე. შენი ოთხი ძმა იქ არაა? — ვითომ არაფერ შუაში იყო და მაინც ნამეტანი დამნაშავედ გრძნობდა თავს ამ კაცთან. ყოველნაირად ცდილობდა მის გამართლებას.

— ასე მგონია მეც, მაგრამ ვატყობ ის კაცი არ ფიქრობს ამნაირად. ახლაც კი არ ფიქრობს, მტერი რომ კარზეა მომდგარი და სასწაული რომ მოხდეს და ჩვენ გავიმარჯვოთ, მერე ამ ქვეყანაზე ვინ გამაჩერებს?

— აბა, გამარჯვებული შენ დაგოწყებს ომს?

— ამ არემარეზე თუ არ დაგაყენა... მე კომისარიატოს საექიმო კომისიის წევრი ვარ... იქ რომ გასაწვევები და დანაპრილები მოჰყავთ, შესაქმელად არ ვეზოგებით.

— ყველგან ომია და იმიტომ... მართო ფრონტებზე რომ იყოს ხოცვა-ქლეტვა და სისხლის სმა, რა სათვალსიერო იქნებოდა? — ბაკურმა კისერზე ხელი მოისვა, წედანდელი წვრილი კბილებით დაწიწკნილი და ნაკონი, ახლა აეწვა.

— ნათელა! — ჩასძახა პარმენმა ბნელ ორმოს, — აგერ ვართ, არ შეგეშინდეს, არაფერი არ ყოფილა იმისთანა, ჩვენ რომ გვეგონა!

ორმო მიყუჩდა, თითქოს ქორს სხვა საკბილო ეშოვოს და აწიაქებული წიწილები მიეტოვებინოს.

— ჩამოდი, პარმენ, გამისკდა გული აღამიანო! — ამოიკენესა ორმომ.

— რაფაა გოგო?

— კარგადაა, კარგად! — ამოსძახა ვიციკას ხლიჩინა ხმამ, უფრო იმიტომ, თუ შენც არ მოგვემატები, ისედაც სუთნოქვა ჭირს, აჯობებსო.

— ჩამოდი, პარმენ, ჩამოდი, არ გესმის კაცისშვილის?!

— ცოცხლად ჩავეწე სამარეში, დედავაცო? — ორმოში ვილატეებს გაეცინათ, — ასეა ცოცხალი აღამიანი, გესმის? გაეცინათ...

— აქ კი არა... ვიცი.

— ალბათ იქაც... ასეთია საწყალი კაცის ბედი.

„არა ხვალ ამ კაცს რა პირით შევხედო, — ყურისძირი ეწვოდა ბაკურს, — ან ის ჭინკა თვალს როგორ გამისწორებს!“

— ქართული დივიზიის ფორმირებას ამირებენო და არაფერი გაგივია, ბატონო პარმენ?

— მაქვს კი, ყურამოკრული.

— მე და ბესოია კინწურაშვილს რაღაცა უნდა გავგიხერხოთ.

— ესტატეს ბიჭზე ამბობ, ხომ?

— დიხ.

პარმენმა ხმას დაუწია:

— დამპირავენ ბიჭო, ჩემი გაჭირვებაც გაიგე, ციმბირს აქეთ დამატოვებინებენ.

— აბა, ჩვენს ნაწილში გაგვზავნიან? სადღაა ჩვენი ნაწილი...

— შეგებულება... რაღაცა ერთი თვით შემიძლია გაგიგრძელო, კრილობაც ხომ გაწუხებს და მერე უნდა წახვიდე როგორმე.

— გაგრძელება რა ჯანდაბად მინდა!

— აბა, ახლავე წახვალ?!

— ჰო, ამას გეტბნებო.

— დივიზიაში გამიშვიო, ამას?!

— ჰო.

— ვა, შე კაცო, მაგას უჩემოდაც მოგიხერხებენ.

— მე არა მიშავს, ბესოზე დამპირდება შენი დახმარება, ცალი ფეხით ნამეტანი კოჭლობს. არა და, ქართულ დივიზიას რომ ჩამორჩეს და მეც დამცილდეს...

— არ ივარგებს, არა?

— არა...

— მაშინ მე გასწავლით თქვენ. თუ პოსპიტლის კომისიამ უარი უთხრას, დააწერინე განცხადება ქალაქის კომი-

სარიტის სახელზე და ჩვენთან კომისი-
აზე რომ მოვა, ყავარჯენს ნუ გადააგ-
დებს, აიღოს და დაგვიშინოს თავში: სა-
მშობლო განსაცდელშია-თქო.

— ასეთი ლაპარაკი რა იცის ბესოიამ,
პარმენ!

— რომ იცოდეს, მე კი არ გასწავლი-
დით. კომისიარს ეცეს, შენ აქ რომ წამ-
ომჯდარხარ და მაგ ქაღალდებს ზუთხ-
აგ, ან ფრონტზე წადი, ან მე გამიშვი-
თქო... აგინოს, ლანძლოს და რალაცას
მოგუხერხებთ.

ცაზე პროექტორების შუქი ისევ და-
რიალობდა, მაგრამ თვითმფრინავის ხმა
კარგახანია აღარ ისმოდა.

— ვითომ გადაგრჩით?

— ის ათოდე ბოშბი სადღაც გარე-
უბანში ჩამოყარეს, ახლო-მახლო მინებს
თუ ჩაამტვრევდა, სხვა ზიანის მოტანა
არ შეეძლო, ცეცხლი არაფერს წაქიდე-
ბია...

— წასულა ზალხო, ის „პატიოსანი“
და მე შემალეებით მაგ სოროში?! — ჩა-
სძახა ხუმრობის გუნებაზე დამღვარმა
პარმენმა პირღია ბნელ ზერელს და ბა-
კურთან მოიბოდიშა, — ჯერ არ დაეხო-
ციღვართ და რალაცა უნდა ვთქვათ, აბა
რაფა გინდა?

ჯამალ ინჯია

ნარნა სურბაველის წიგნზე

როგორც კაცს ვეღარ აღმოვაჩენთ
ვეელაზე პირველს,
ისე ვერასდროს აღმოვაჩენთ
პირველ მოთხრობას.
დრომ განვლო — ცოცვა უსწავლია
გუმინდელ ფრინველს,
სამეფო კვერთხში გაუცვლია
კეტი მათხოვარს.
არა, არ არის ეს „წამება“
ჩვენი პირველი,
ქვეყნად წამებას ვინ გამოლევს
და ვინ დანთმრავს.

არ მოჰკლებია ხალიბურ ხმალს
გამომპირველი
და სკიურში ახლაც შეაერთლებს
ხოლმე ნაომარს.
ქართებილემში, ცრემლი, სისხლიც
ბევრი გვდენია,
მაინც ვყოფილვართ საკუთარი
გზის გამმართველნი,
ჩვენს მწერლობაში „მუშანიკი“
მეიმდენვა,
თვით ცურტაველი მერამდენვე
არის ქართველი.

სიწოხლის ხარება

შენს მწვერვალ ტუჩებს ვეღარ მოვეშვი
და, როცა უკან დარჩა მთელი დღე,
რად გამახსენა თრობის აზარტმა
ომის დროს ჭენჭის ბურთი, რომელშიც
ბოშა ქალები ნახერხს ტენიდნენ
და ათ შაურად ვიდდნენ ბაზართან.

ორცხობილასთვის გადამალული
ფულით ჩვენსავე სიყრმეს ვიძენდით,
ის ბურთი ხძლებდა ნახევარ ტაიშს...

დახეტყვილ ვენახს ჭგავდა მამული
და შორს წასული მამა-ბიძები
გვიახლოვებდნენ ხანატრელ მაისს.

მე ისე მიინდა იყოს ძლიერი
ჩვენი ერთობა — კაცის და ქალის,
რომ სიყვარულმა ომზე იმძლავროს
და კვალად ვიწყებ შენზე იერიშს,
რადგან სიცოცხლის ხარება არის.
მონატრებულო ჩემო სიზმარო!

წავალთ ამ ქვეყნით
უპოვარიც, მილიარდერიც,
მამულის ხოტბად
შეაცვდება ყანწები ყანწებს,
ხოლო ზეცაზე
მოციგლიც ბრილიანტები,
სადაც ეს ლოცვა
მიწიერი არასდროს აღწევს —

ზემოდან იხე
მედიდურად გადმოგვეყურებენ,
გაკეჭებენ და
გაკადუნებენ — აბა, შემოგვეწვდიო,
თითქოს ისინი
არ გვებნისოს სატრფოს ყურებზე,
ან დასანიშნი
ბეჭდის თვლებში არ ჩაგვემწყვდიოს.

მ ა რ ა ტ ი

მალაზიაში შარლოტა კორდემ
ორად-ორ

ლიერად იყიდა დანა...

ორატორს

ძლიერ უყვარდა კორდი
ო, რატომ

აღარ შრიალებს ყანა...

ისვენებ, მაგრამ თან ნერვიულობ,
ესე იყო და იქნება მარად, —
რა იაფია რკინეულობის
მალაზიაში სიკვდილი, მარატ!

რა იაფი ხარ, სიცოცხლე, სხვისთვის,
მსურს სახოვანი გქონდეს იერი,
კონვენტის კართან ამაოდ გიცდის
მოუსყიდველი რთებსპიერი.

მალაზიაში შარლოტა კორდემ
ორად-ორ

ლიერად იყიდა დანა...

ორატორს

ძლიერ უყვარდა კორდი...
ო, რატომ

აღარ შრიალებს ყანა...

ს ა შ ი რ ა ო

მოჭიდავე აშენებდა ამ გორაზე
სრა-სახაზლეს და საძირკველს როცა თხრიდა,
ამოიღო ძელები, როგორც ავგაროზი,
ამ ადგილის ძველისძველი მოსახლიდან.
გადაიხსნა ის საფლაფი, გადასწორდა
და შენობა აღიმართა მშვენიერი,
ჩვენი ძელები ვერ გასძლებენ ათასწლობით
ისე, როგორც დროს უძლებდა ჩვენი ერი.
ვარსკვლავები მალე ზეცას მოჩითავენ,
დაეცემათ ბინდი ბურქთა აფოფრილთა,
აივანზე შუქს აანთებს მოჭიდავე
და გაზეთებს გადააელებს კმაყოფილ თვალს.
ვის საფლავეზეც ვზარობთ, როგორც ფარვანანი,
იქნებ თავი გულუბრყვილოდ ჰგონია შინ,
ის ვაგაკაცი იქნებ იყო ფალავანი
რომელიმე წონით კატეგორიაში.

გრიგოლ რუხაია

ვახუშტის სირი

აჰა, ესე რა: ვახუშტის ხიდი!
მტკვარი ჩაივლის აქუაყენ აწი
სულ სსგანაირი კრძალვით და რიღით,
როგორც უბრალო ქართველი კაცი.
მოვა ფოთლების მარაოს ქნევით
და შორიდებით შედგება ქარი,
როგორც წამწამთა დაშვება ქვევით,
როგორც უბრალო ქართველი ქალი.
აჰა, გახედვ: ვახუშტის ხიდი!
მსუბუქი, სუფთა, ამხანაგური,
ლამაზი, წყნარი, ნათელი, დიდი,
როგორც უბრალო ქართული გული...

• • •

მიყვარდე, ვიტანჯებოდე
შენით, ჩუმად და ნელა,
სახელად მერქვეს ვიფარგი,
შენ — ლალი ანდა ლელა!
გბრწყინავდე ცისკარივითა
ფველაზე კარგი ქვეყნის,
ყანაში მიმაგალები
სალამს ვიტკოდეთ გლუბნი,
შვილების სწავლას მკითხავდნენ
ქცევას ამის თუ იმის,
მე კიდევ თავს ვიწონებდე
გმაყოფილების ღიმით,
მიგუგებდე და ვკითხავდე
ამბებს მთისა და ბარის,

რომ ვიღაც გვევ ლაგილა
ცული მჭედელი არის,
რომ გვანცამ ჩაის კრეფაში
ჯილდო მიიღო მეცხრე,
რომ ლაფშა კოლექტივისა
წერა გამხდარა მეწყრის..
მერე ყანები ვრცელები
„ოდოია“ და „პერი“,
მერე შუადღე, სადილი
ცოლებს მოხელის ჯერი.
სახელად გერქვეს სამშობლო,
ანდა ქართული ვნა,
მიყვარდე, ვიტანჯებოდე
შენით, ჩუმად და ნელა

მოხაზვნი ნაღი

მამლის ჰირველი ყვილის ეამი
დგება და ისევ ვურცლებს უხიზარ
რა სიჩუმეა!

ნაგვიანვე

გაიშრიალებს ავტობუსილა.
შენთვის ლექსია აწ ვველაფერი:
ფარი და ხმალი, ღვინო, გუთანო.
კიდევ ქვეყანა, ვისაც თან სდევნ
რტონი კარგნი და რტონი ცუდანო..

დიდა ლექსის თავანი, მაგრამ
ჰკვირობ სიცოცხლის სხვა ამალღებით,
მრავალს რომ ასეებს და შენ რომ არა—
ესო, სახლკარი, ცოლი, ბაღღები.
ხან აღტაცების ჩქერი გადუღვის
სახეს, ხან სვედის ნელი შუქი წვაფს,
ახვრითი ჰყვიან თითქოს მამღებიც...
წაფიდა ეამი სიჭაბუქისა.

წილის წინ

ფვაფებულა მღელო
• ჰვაფაფაფე

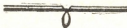
მწვანეკაბიან მთიდან
ნისლის მოცურავს გედი,
მოიბუზება ტიტა —
წითღებერეტა ლედი!
უცერო მინღორზე, სადაც,
უკრავს ნიაფი ბარბითს,
შორს, საცალღებო გზა და
მაფი გოშია გარბის...
აკაციების მტეენებს
ჩქერი კინაღამ სწვღება,

დაენარცხება ტინებს
და იისფერად კვღება...
ქროლა ერთურთში არეფს
ხეთა მშენიერ ვარჯებს,
და ჩემს სამშობლო მხარეს
არა, სხვა მხარე არ სჯობს!
ბინდი წაიღებს აღვეფს,
ქარი მამზნარებს ძენძაფს,
მაღე, ძვირღასო, მაღე
ეამი წაგვიტანს ჩვენცა...

■ ■ ■

ღრუბღებია ცად თუ აფთა
ფიქრთა ჩემთა ლანღები?
ძვეღებურად, ვურშაფ, ჩემო,
რად არ გამოქანღები?
გახსოფს, ჩვენი ქროღვის ქარი
ბალახებს რომ ვარცხნიღანი?
ხელს გვიქნეღდნენ ყვაფიღები
მარჯენიღანი და მარცხნიღანი!
ფოთღებს, როგორც ფოიერვერკს,
აუშვებღდნენ ხვები,
უზრუნვეღად შრიაღებღდნენ
სხიფთა ყელსახვეფები;

როგორც ნიშა, თავის გზაზე
 მიდიოდა რიონი,
 მოკყვებოდა გარდობისთვე
 ოცნებაქარიანი...
 ჩვენ კი, ჩვენ კი, ჩემო ყურმა,
 არაფერზე ვფიქრობდით,
 და კოლხეთის ტრამალეებზე
 მივქროდიო და მივქროდიო...
 და ჩემს ნეტარ ბავშვობასთან
 ერთად გააქტი შორეთში!
 გულს სიმი წვავს სინანულის,
 ხახხეს-სეფდის ფორეჯი...
 და ახლა, რომ გზაზე მივალ
 ფერმკრთალი გაღიმებით,
 შენ გაიგებ: ჩემთა ცრემლთა
 ციდან ცრიან წვიმები,
 შენ გაიგებ: მოვა ჟამი,
 როგორც ცაზე ლანდები,
 და შორეთში წასაცვანად
 ისევე გამოქანდები...
 ბავშვობისკენ, ბავშვობისკენ
 ილტვის სული ყოველი,
 ისე, როგორც ჭკნობისაკენ,
 შემოდგომის ყვავილი.

პანტანო ხარჩილავა

. . .

1.

შინა და მთვარის გასაყართან
მარტოკა ვცხოვრობ,
აქეთ ღამეა, იქით დღეა, შუაში მე ვარ
და ორ ნაწილად მერღვევა ტანი.
იქ, ღამის უღრან, ბნელ ტალანებში
ჩემი ფიქრები სტალაქტიტების მსგავსად ჰკიდია,
ხოლო დღის გზაზე
ვიღაც კაცი მიუხეტება,
რომელიც მე ვარ და არცა ვარ,
რომელსაც შოლოდ
ხანახევროდ თუ ვემსგავსებდა.
დაჯვირვებიბართ
შინან დღეშიც უკან რომ მოგსდევთ
წრდილი და წუთით არ გშორდებათ,
აღარ გეშვებათ.
წრდილი კი არა ვე, იცოდეთ, ღამის ლანდია,
ღამის ხულია თქვენს ნაკვალევს
დადევნებული
და არა თქვენი ამ შხინქვეშე ყოფნის
დასტურია.

2.

მომწყინდა ასე.
გადავაბი ეს დღე და ღამე
ერთმანეთს დილის და საღამოს
ორმაგი ნახევით.
ექანონ აბლა აქეთ ყოფნა,
იქით არყოფნა,
აქეთ სიცოცხლე,
იქით გლოფა და დასასრული
ღკას მარადისი და უკვდავი დრო ერთიანი.

მაგრამ უეცრად მოდის ვიღაც,
 მოდის ურუმრად
 და ერთ ნასკვს მზით ხსნის,
 მეორეს კი მთვარის შეხებით.
 ვილა წაართმევს მას ჯადოქრულ ამ ორ მონეტას,
 ვინ არის იგი, დაეანგული ორი მონეტით
 დროს რომ ყიდულობს და ორად ჰყოფს ასეც და იწვე

3.

ვადღეგვარ ბილიკს,
 დღის და ღამის შუა მიზაგალს
 და ძლივს ვიკავებ დაქანცული,
 დაღლილ მკლავებით
 ჩამოსაქცევად გამზადებულ შავ და თეთრ კედელს,
 ორივე მხრიდან რომ მაწევიან
 და შეერთებას, ერთმანეთში შეხვალას ლამობენ.
 მე, ადამიანს, მერგო ხვედრად ვიდგე მათ შორის,
 ვიართ მუდამ მათ შორის და ვიცოცხლო მუდამ,
 რომ არ გათბრდეს ეს ბილიკი,
 არ გაფერანდეს
 და ანათებდეს ამ მილიარდ, ურიცხვ ვარსკვლავში
 ჩემი სამყაროც,
 შეფერული ორფერი დროით...

ჭალაქელ მამაკაცებს ენატრებათ ხშირად ტყეები,
 უღრანი, როგორც უმთვარო ღამე.
 განსაკუთრებით გასაფხულზე,
 როცა გუგული გადახნულ მინდვრებს
 თავს დასტრიალებს,
 თავისუფალი და კამკამა მდინარეები
 ცისფერ ჭალებში მიმდინარებენ,
 მათ განაზებულ და მოშვებულ ძარღვებში ისე
 იფეთქებს გლეხის დაუმცხრალი, მყვიარი სისხლი.
 ჩვენ ტყეებიდან, მინდვრებიდან ვართ წარმოშობით,
 ჭალაქი მერე გაგაშენეთ ნაყანურვეზე
 და მდელის ნაცვლად
 ქვეშ გაგიგეთ ქვაფენი...
 ...ჭაბუკობისას შეყვარებულ ქალის სინაზით
 ჭალაქელ მამაკაცებს ესაზმრებათ ხოლმე სოფელი,
 ცახცახებს სისხლში მევენახის
 და მხედრის გენი
 და მეთავედ აფხვირებენ
 ერთ ნტყველ მიწას საკუთარი ჭადრის გარშემო.

• • •

დაქანცულს და დამე მორვეულს
ბინაში არაფერს მოგვლის.
ჯულიეტა დაეძებს რომეოს —
რომელია რომეო, რომელი?
კვლავ გამოშრიალდა ბინდიდან
ცა, ლურჯი სიზმრების მთოველი.
რომელია სიცრუე და სიფლიდე,
რომელია ერთგულება, რომელი.
ოი, რად დამეკარგე, ოი, რად,
კენების როიალი — მშვიდობით!
ხითხითებს, ჭირჭილებს მოირაა
— მეორეს ვერასდროს იპოვნი.
შენ უფროსი დამეებს მომავლის,
ტრიალებს წუთისოფლის მორევი.
— რომეო,
გეძახი,
რომეო,
რომელი ხარ რომეო, რომელი?

• • •

საით ვიაროთ, როგორ ვიაროთ,
სად ხართბნ შენი ლურჯი ყვავილი.
ვიცი, უთოვლოდ და უიანვროდ,
უტკივილებოდ და უიაროდ
ეს წელიწადიც რომ არ ჩაივლის.

მივდივართ. ამ გზებს ბრზად მიწდობილებს
გვიძღვის იმედი — მზესუთაფი კვარი.
მიცვალებული მთვარის პროფილი,
ჟამი დამედ და დღედ გაყოფილი
და ჩვენ სხედასხვა ნაპირზე მდგარნი.

ერთმანეთინკენ გამოვეშურათ,
სანამ ღიაა სივრცის კარები-
ჯვარზე გაკრული, ჟით იფშა,
ქვილია ზამთრის ნეშტა ჩვენს შუა
და გვიმზერა მგზავრებს ცივი თვალებით.

საით ვიაროთ, როგორ ვიაროთ,
სად ხართბნ შენი ლურჯი ყვავილი.
ვიცა, უთოვლოდ და უიანვროდ,
უტკივილებოდ და უიაროდ,
ეს წელიწადიც რომ არ ჩაივლის.

საპირონო ნაშრომი

მ ზ ე რ

მე წაფალ, მზუო!
შენ დაგრჩება ქვეყანა მთელი,
ჩემი სამშობლო თავისი ზღვით, ცით და ხმელეთით.
მეც შენებრ მსურდა ხალხისათვის დიდი სიკეთე,
ვიდრე ღმერთებმა მოკვდავთათვის გამოიმეტეს!..

• • •

მოკყეფთა თურგი თრუსოს ხეობას,
მიმოურხია კლდეების ფარდა,
და დედამიწის ამ დიდ ღრუობას —
არვინ ისმინდა ვარსკვლავებს გარდა...

მიმიძღვებოდი, ნისლების ტბაში
ვით ჯიხვთა მწყემსი, საკუთარ ფარას,

კაგკასიონის ამ ტყვეობაში
შენი ნათელი გადამეფარა!

ტრფობის ქალღმერთმა ხელი დამრია,
მისი მომრევი ცის ქვეშ ვინ არი...
მე დამზობილი ვთხოვდი დარიალს
ესწავლებინა გზა ამირანის!..

პირველი თოვლი

როგორც მანტია, ლურჯი მანდილი,
თეთრი რაშების რემა უბელო,
პირველი თოვლი მოაწყდა თბილისს,
გადაეფარა გულს საქართველოს.

შორს მყინვარები, ცადამოწვდილი
თითქოს ლაშქრობას იწყებენ ერთად,
რომ დააგზავნონ ყველგან სიკვდილი,
ეგონათ მთები შემოაბერდათ.

მაგრამ კოშკები ცადამოწვდილი
ახლა ლილეოს მღვრიან ერთად,
ჩუმად გაისმის ენა ქართული
და ვარსკვლავები დაიბუნ ღმერთთან;

როგორც მაისის ნათელი დილის
შრთშანთა მშვიდი ყვავილთა მდელო,
პირველი თოვლი დაედო თბილისს —
წომ სიჭაბუკე კვლავ გაგვახსენოს.

ჩემს ძველს

მე უკვდავებს უჭკნობელი ვერ მომცემს ლექსი,
 ძეგლს ვერ ამიგებს დაურღვეველს ვერც სხვა დიდება;
 მკვდრეთით აღმდგენს, გამაცოცხლებს იმ შზის ალერსი,
 შენს სადიდებლად ყოველდღე რომ ამობრწყინდება!...

• • •

ჩემო ძვირფასო, ცის გუმბათი გვადგას გვირგვინად,
 ერთად მივდრეკართ, განუყრელად უნდა ვიაროთ...
 შორს, ცის გადაღმა, ვარსკვლავებმა გადაგვიბირა,
 დაუსაბამო მყუდროებას რომ გვაზიაროს.

— ვიჩქაროთ, იქნებ არ ჩამოვრჩეთ

შზის უამთაგანროგს,

უკვდავებასთან მისვლა რომ არ დაგაგვიანოთ!

• • •

დავსხდეთ, ვიამბოთ სიყვარულის ძველი ზღაპარა,
 რომ ჩვენ ამ ქვეყნად არ ვყოფილვართ მწირი — ხეპყარა,
 რომ ჩვენ გვიყვარდა ურთიერთი პირველ წყაროთი,
 ყოველ ცისმარე შზის ნაჩქარ დღეს შევბაროდით.

და ჩვენ ბრძოლები გადავიზადეთ გულშეშზარავი,
 რომ შეგვჩვენოდა ერთადერთი მიწის კარავი!

• • •

მიმღერე ისე, თაღოვანი გაირღვენ ცანი
 და ოცნებათა გაღმოსკდეს ღვარი,
 ყრმობის დღეები დაუმჭკნარი, დაუვიწყარი
 რომ განმიახლდეს...

რომ მოწყდეს იმ კლდეს

შორეული ბრძოლების ქარი.

და შორს, უფრო შორს...

იმ ედემის გაიღოს კარი,

დღითა და ღამით რომ ვეძებდი,

მუხლჩაუმიდგარი...

მიმღერე ისე, რომ ოცნების მომსკდარი ღვარით
 წაშალო ქვეყნად სიცოცხლის და სიკვდილის ზღვარი!

არა ვარ მარტო, უკვდავება ზეიმობს ირგვლივ,
 ხიცოცხლე იღვამს საზეიმო უტკნობელ გვირგვინს...

მანამ იდინებს არაგვი, თურგი,
 ქართული ღვინო -- ტკბილი და ძელგი,
 მარად ძველ ფესვზე ამოვა ნერგი,
 და გამრავლდება კვლად და კვლად.
 გადაუხდელი მამულის ღალა
 დარჩება ვალად!

გულადი ფეხალავა

ჩემს ზეშოვალს

მოიხვია ცამ ბნელეთის ჯვალთ,
ჩქარა მოდი, ჩემო დედოფალთ!

აგერ ჩვენი მოწყვნილი შერხი,
აგერ ჩვენი მოცახცახე ვერხვი-

აფრენილხარ გულთ, ნამეწყრალთ,
ჩქარა მოდი, ჩემო დედოფალთ!

თორემ ტყე-ტყე მიშრიალებს ნეშთ,
თორემ მიდის ღამე სათარეშთ,

თორემ ქრება ხომლი აკინძულით,
თორემ დნება შენი უფლისწულით.

მოიხვია ცამ ბნელეთის ჯვალთ,
ჩქარა მოდი, ჩემო დედოფალთ!

• • •

დედულეთის ღამაზმანებს
ჩავეუფლიდით სხვა ნიავეთ...
ლალი, რისთვის დამეზმანე
დალალების ალიონით?

დალალების ალიონი
ხელებში სხვას შეუღვია,

ფოთოლცვენა ხეაფრეილი...
სარზე ძველი თხმელებია,

მოდის არეე თხელი შტვერით,
ვაცი რგავს ნაცნობ ზარებს,
ველარც ფტირი, ველარც ვმღერი,
ღრუმელებიდან წვეთავს მთვარე-

შ ი ნ

ეშო გავერანებულა
ყველგან ანწლი... სხვა სურნიელი...
არსად შტოთა შუაცეცხლი
არსად კვამლი ხასურველი.

გვალ-ბარდში გახვეულა,
ჩაქცეულა ალაგეთი,

ხეზე გოგრა ყელიანი...
ბილიკები ალაღბედი...

არსად კვამლი დაგრეხილი,
მოლზე ნოსად დაფენილი,
ქარი კარებს აწკმუტუნებს
სახელურზე ჩაფრენილი.

მე მებურა თოკზე რთა
 ეგ საბანი მოჩითული...
 მეტეგება დედაჩემი
 ხელით თვალემოჩრდილული.

შაშვმა ფრთები შეაბინდა,
 და ქარებში ჩაიხლართა

თვალეებს ცრემლი შეაფრინდა,
 მაჯებს — სისხლი წინაპართა,

მოწყენილა ჩემი ეზო,
 სხვაა სურო, სხვაა თხმელა...
 დაცვენილან ყვავილები,
 თითქოს დევმა ჩაახველა...

ჰარში ვაშ' დებთ ნაშობარა ძმას

აღაღებს სარეცხს ქარი და თოკი,
 ხუკუკუა ქაფში ჩუხჩუხებს დოქი.

ბაჯაღლო ხეებს ნიაფი წნავს,
 სპილენძის ვარცლში ბანაობს ძმა.

ხვალიდან ჯარში შამათა გზნებით...
 ვხეხავთ და ვხეხავთ უფროსი ძმები.

დროებით ცირაგ, გუთანო, ძნავ...
 სპილენძის ვარცლში ბანაობს ძმა.

მზეში და ქარში ნაცადი ნები...
 ბუხართან დედას ეკვრიან დები.

სამშობლოს მთლად! სამშობლოს მტლად!
 სპილენძის ვარცლში ბანაობს ძმა.

ხასხასებს, ღელავს ბუხარზე ლამფა,
 საწოლზე ელავს სასაბნე ბამბა.

ბაჯაღლო ხეებს ნიაფი წნავს,
 სპილენძის ვარცლში ბანაობს ძმა.

გამოცდის წინ

მოთხრობა

ცხელა ახლა აქ. რკინა-ბეტონის სქელ კედლებშიც ატანს ალაო. სარკმელს რომ ვაღებ, გრილი ნიავის ნაცვლად გათანგული ჰაერი შემოიზღაზნება შიგ. შემოიზღაზნება და მერე დაბორიალობს კუთხიდან კუთხემდე. ყველაფერს სქლად და მდორედ ედება და ხვითქში ახვევს. მე მაგიდასთან ვზივარ და თვალების სრესით ჩავცივებთვარ ვაშლილ წიგნს. მთლად რომ არ დავემხო წიგნზე და სიზმარში ბეზია თეონა არ ვიხილო, კითხვისას მედიკოზე ვფიქრობ. კაცმა რომ თქვას, სულ მედიკოს მიზეზით ვარ ამ დღეში. ცოდნის წყურვილით რომ არ რჩებოდა თითო კლასში ორ-ორ წელს, ეს ბეზია თეონამაც იცის. მე კი ორჯერ მქონია ასეთი ბედნიერება, ისიც მერვე კლასამდე, სანამ მედიკო დამეწყობდა.

ათასჯერ აწონილია ჩემი გადაწყვეტილება, — თუ მოხდა სასწაული და მიმიღეს, კეთილი და პატიოსანი, დიპლომის სიმძიმეს ვინ მოუტლავს, მე რომ გამწყვდითოს წელში. თუ ვერა... მედიკო რომ ჩაირიცხოს? მედიკო, რა თქმა უნდა, ჩაირიცხება, — ჩვენი სკოლის სიამაყე იყო მედიკო.

— ჩემი სიხარული ხარ, ვოგო! —

თითქოს ახლაც მესმის ვალია მასწავლებლის სიტყვები.

მედიკო გარინდული იდგა, როცა აქებდნენ შავგერემან სიხეზე ყაყაჩოები შეაფრინდებოდნენ და თავს დახრიდა.

მეც ვავიბადრებოდა მაშინ, ფეხებს მერხის ლანდურზე მივაბეზენდი; საზურგეს გაღვევრებოდი და ვიღიმებოდი.

— ამა რა აცინებს, ნეტა? — წარბშეკრული გადმოიმხედავდა ვალია მასწავლებელი და სიმწრით იკავებდა დიპლომს.

რას უღიმოდა ვალია მასწავლებელი, რა უცვირდა? მე რომ შეკითხებოდა რად იცინო, კითხვა უნდოდა ამა? — მედიკოს რომ ეუბნებოდა, ჩემი სიხარული ხარო, არ გამცინებოდა აბა? — მედიკოს მისთვის კი არა, შშობლებისთვის ვერ ეკმეტებდი მოსაფერებლად.

ჰოდა, მედიკომ გამაბედეინა ინსტიტუტისკენ გამოხედვა, თორემ, პირს ვიზამდი აქეთ? უიმედო ავადმყოფის ნახვისას რომ ჩაიქნევენ ექიმები ხელს, ასე იქცეოდნენ ჩემი მასწავლებლებიც ჩემი დანახვისას — წასულია მაგის საკმეო.

შეთუე კლასში ზოგ მასწავლებელს

ცოტა კი შეეცვალა შეხედულება. „ამ ბიჭს ასე რომ ესწავლა, ოქროს მედლის თუ არა, ვერცხლის კანდიდატი იქნებოდაო“. მაგრამ „ისტორიას“ და „გეოგრაფიას“ არამც და არამც არ სურდათ ამის დაჭერება. მასწავლებელთა უმეტესობისათვის „ერთი ლერლეტი ბიჭი“ ვიყავი. სასწავლო ნაწილს გამგე, პატივცემული ნიკო, მთელი ხმით გაიძახოდა: — „ეს, (ე. ი. მე) არის ორთქლ-მაგალი, რომელიც ჩვენ სკოლას უკან ეწევა“.

ასე იყო თუ ისე, აქა ვარ ახლა და აგერ ამხელა წიგნებს ვეძიებგილაკები, სიცხისგან გათანგულს თვალეზივ მებლანდება, მაგრამ, ნურას უყავრავად...

ქარში გასაღებმა გაიზახაქუნა, გაიღო და ზღურბლზე ბიძია ევლაპი გამოჩნდა. იგი ფეხაყრფით შემოვიდა, სანთვაფიანი აბეა სამხარეულოში შეიტანა, ქუდი და პორტფელი სავარძელზე მოსროლა და მომიბლოვდა.

— ფანჯარას ვერ გამოაღებ, — ბიძია? — მითხრა და წიფნს შეავლო თვალი. — ეპ, რას იზამ, ამ დილას გავიგე, გამოცდას მანქანა ჩაიბარებს. — მომსამძიმრა უცებ.

აქამდეც ვიცოდით მანქანა რომ იბარებდა გამოცდას, ევლაპი ბიძია მაინც წავიდა დაზვერვაზე. აგერ, იგივე ამბავი მოიტანა. პოდა, ისე იყო დაბნეული, მისი გამხნევებაც კი ვცადე.

— არაფერია, ბიძია ევლაპი, სამართალი პურს ჭამს.

— სამართლის დაპატივებამდე, მოდი ცოტა ჩვენც წავიხეშოთ.

ეს რომ თქვა, ხელი ჩაიჭნია და სამხარეულოში შევიდა.

ღიმილის თვალი გაჟადევენე, — სხვა თუ არაფერი, იმით ხომ მაინც ვარ ბედნიერი, ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე რომ მიმზადებს სადილ-ვახშამს.

ცოტა ხნის შემდეგ მეც გავედი სამხარეულოში.

— ახლა, — ქაღალდის პარკში ჩაილაპარაკა ბიძიამ, — ყველაფერო შენზეა დამოკიდებული, თუ დედაჩემს

ქარში არ ჩამავდება... — უფროსი მკითხველი წასწრებელი ბავშვივით ლაპარაკობდა, მოსალოდნელი დატუქსვის რომ ეშინია.

— ბეზიას მოვევლება, ერთს აფხუკუნდება და გაიუმდება. — დავამშვიდე მე.

— დედაჩემი როდია მთავარი. ამას კი მოვევლება, მაგრამ ჩვენ უფრო ფართოდ უნდა გავაბილოთ თვალები.

ევლაპი ბიძიას სიტყვაძუნწუ კაცად ვიცნობდი აქამდე. ახლა ოქრობირად გადაიქცა. მაკვირვებდა ეს გარდაქმნა.

სანამ „თვალეზის“ ფართოდ ვახელაზე“ მესაუბრებოდა, მე ერთი დიდი მსხალი შევარჩიე და ჩავკბინე.

— ახლა, — განავრძობდა ევლაპი ბიძია, — შენ არავითარი შედავათის იმედი არ უნდა გქონდეს, მაგრამ გწამდეს, რომ უკიდურესი საქიროების დროს, ყველაში შენს გვერდით ვართ და დაბმარების ხელსაც გამოაგვიწვდით. ეს შენევე ინტერესით კეთდება, აქედანვე უნდა შეეჩვიო გზის მონახვას, სიძნელესთან ბრძოლას. შენი პირველი ნაბიჯები მაღალ და ძნელად სავალ კიბეზე გაბმული უნდა იყოს, გამიზნული...

„ესეც სიტყვაძუნწუი“, — ვფიქრობდი ჩემთვის და ფანჯრის კუთხეში გაბლანულუ აბლაბუღას შევცქეროდი.

— კაცმა რომ თქვას, ვინ ხარ შენ?

— განავრძობდა ევლაპი ბიძია, — პასუხი ერთია: შენ ხარ ჩვენი მომავალი, შენმა ბეჭებმა საქვეყნო სიძიმეს უნდა გაუძლოს. ამიტომ წინა თაობის პირდაპირი მოვალეობაა, რაც შეიძლება მკაცრად გამოგცადოს. თქმა არ უნდა, ეს უნდა გაკეთდეს ფრთხილად, უმტკივნეულოდ, მაგრამ უნდა იგრძნოს კი, რომ რალაც დიდის, მნიშვნელოვანის წინაშე დგახარ. ეს კეთდება არა შენი, ან ჩემი პირადი მოსაზრებით, ამას საზოგადოებრივი აზრი გვიკარნახებს, პირდაპირი საკაცობრიო მნიშვნელობით.

ბიძია ევლაპი შეჩერდა, დანა მომმარჯვა და პამიდოტი გაჭრა.

— მერე მე უნდა დამეყრდნოს მთე-

ლი ქვეყანა? — ცოტა ხნის დემილის შემდეგ გვითხე.

— დაბ, შენ! — დამარტვლით თქვა ბიძა ევლაბი და ნათა თვალათ შემომხედა, ვიფიქრე, ახლა თქვალდ შედიანი არ ვთქვი, ქვეყნის თუ არა, ევლაბი ბიძას თვალთ მინც გავფეკვდება ჩემი საქმე-მეთქი.

— ბო შენ, — გადამტრით თქვა მან.

ვეროს სულ გაგიყდა მზე, ღია ფანჯრიდან სმენაზე მდგომი ქარაკაცებზეთ მოჩანდნენ ტანწერკეტა ალგები, კენწეროშიც კი ერთი ფოთოლიც არ უკრთოდათ. ხვალ, ორშაბათს ჩემი გაცქოხების დღეა და მე ისევე წიგნს ვუზივარ. ნაძალადევი ახლა ჩემი მეცადინეობა, მაგრამ...

რადიოს და ტელევიზორს არ ვრთავთ. ხელი შეგეშლებაო, — ამბობს ბიძაჩემი, სამაგიეროდ მეზობლის ბიჭი აყვირებს „სპილოლას“. ევლაბი ბიძა უყმაყოფილა, რომ მეზობლის ბიჭი ასე თავგატეხილივით აბლაღებებს ტრანზისტორს.

— ავალ სახელოსნოში! — მოქნარებით ამბობს ის და დგება.

ორიოდე საათის შემდეგ დაბრუნდა, თვალები უბრწყინავდა:

— შენ წარმოიდგინე, ვიმუშავე ამ სიციხეში. — მითხრა.

მე ამოცანებს ვხსნი და პასუხის მიღების გარდა არაფერი მახსოვს. ევლაბი ბიძამ რომელიღაც სქელი წიგნი ამოარჩია და ფეხბარეფათ გავიდა მეორე ოთახში. მეზობლის ბინაში ტელევიზორი ჩართეს, ყურიც და გონებაც იქეთ გვაქვს ორთავეს. ერთხანს ვითომ არ ვიმჩნევთ. მაგრამ დიქტორი ისეთი სევდიანი ხმით გადმოსცემს ფეხბურთის მატჩის რეპორტაჟს, საფლავში მწოლიც უთვანაგრძნობს. მოგვეხმარა ღმერთი, მარტო მეორე ტაიმს გადმოსცემდნენ და საბოლოოდ დამარცხება რომ გამოაცხადა დიქტორმა, ქანცგამოლეულები მივეყარეთ აქეთ-იქით.

— ფინახვს, მამუკა ასეთი უღმერთობა? — ხელები გაასავსავა ბიძა ევლაბიმ.

ნახეცარ საათს იათრავთ ჩვენი ფეხბურთელები. ევლაბი ბიძამ ფუნდამენტრად ჩამოაყალიბა ჩინთი ავ-კარგი, მუდართა შედგომებზე, მაგრამ დამშვიდებით ვერ დამშვიდება და გასუარნება შემოიარება.

— ზღაზე ავიდეთ, ცოტა გავგრილდეთ და მერე უკეთ დაგეძინება. დილით ერთხელ კვლავ გადახედავ მთავარ საცაბურებს, მერე კი ჰაიდა, ღმერთი იყოს შენა მთარველი.

ზღაზე წასვლას არ დავთანხმდი, სამეცადინო მაქვს-მეთქი. ამ ალაბოს რომ წავიკო არ ვნახო, იგივეა, ხვალ გამოცდაზე არ გავიდე სურთოდ.

ხას კახელებით ავღვი ძველებური სახლის მეორე სართელზე. გრძელ დერეფანში დაყუნტულნი დასაცხულმა ძაღლმა ექვეუტულად შენათვალეწრა, კბილიც გამოაჩინა.

მედიკომ ზარის დარეკვამდე გამიღო კარი. ალბათ ფანჯრიდან დამინახა, კართან მელოდებოდა.

— შეგნიშნა ღინემ?

— კი, ეგერ კბეზე ააღლი რომ წევს, იმან. ჰამილაშენი წყნეთშია?

— ჰო, მაგრამ აქ სიარულს უნდა უკლო, მამუკა.

მედიკო წიგნებით გამოტენილი კარადებით საესე ოთახში შემიძღვა. მაგიდაზე კონსპექტები, საწერკალმები და წიგნები ელაგა.

— მეცადინეობდი?

— არა, მეძინა. საშინელი სიციხე იყო, ველარ გავუძელი, აწი უნდა ვიმეცადინო.

— აბა, წავალ ახლა მე.

— დაქეცი, ბიჭო, ცოტა ხანს. მითხარი როგორაა შენი საქმე. — ხელი მომიკიდა და სელის ძველებურ სკამზე დამსვა, თვითონ სავარძელში ჩაჯდა ფანჯარასთან.

ევლაბი ბიძამ ნათქვამი პირწმინდად ვეაბე.

მედიკო იცინოდა, კისკისებდა და ხელებს თვალებზე იფარებდა. თავდავიწყებით სიცილი იცოდა, როცა უხაროდა რამე. ახლა კი იმით იყო აღტაცებული,

ქვეყნის ომედ-საყრდენი რომ ვყოფილ-
ვარ.

— იცი რა მინდა, მამუტა? — მკითხა
უცებ.

ნაყინი ან ცივი გაზიანი წყალი-მეთ-
ქი, მინდოდა მეთქვა, მაგრამ მედიკოს
თვალებს რომ წავაწყდი, დავიბენი ერთ-
ბაშად.

უცხად მედიკოს საეარქელთან გავ-
ჩნდი, რატომღაც დავიჩოქე, აკანკალე-
ბული ხელებით მისი ხელები მოვებნე,
ლოყებზე მივიკარი და გავიჩინდე.

მედიკო გაუნძრევლად იჭდა, სულსაც
არ ითქვამდა, მგონი. ზემოთ არ ვიხედე-
ბოდი, მაგრამ ვხედავდი, რომ იგი ვანც-
ვიფრებით დამუჭრებდა დიდრონი,
წყლიანი თვალებით...

დერეფანში ისევ ისე იწვა წაბლის-
ფერი ნაგაზი. ახლა ნაკლები ინტერე-
სით გამოძაყოლა თვალი.

— აბა შენ იცი, მამუტა! — ქუჩაში
გასულს ჩუმად მომამახა მედიკომ.

მალლა ავიხედე და მედიკოს მომდი-
მარი სახე დავინახე. მთელი დღის სიც-
ხე და სითბო მის ორ პატარა თაფლის-
ფერ თვალში ჩამდგარიყო და ის თვა-
ლები იმედად მიმყვებოდა ხალხით სავ-
სე ქუჩაში.

• • •

ჭირის ოფლს ვიწმენდ, ცხვირსაბოცს
ჯიბეში ვიდებ, ჩემს წინ მოთავსებულ
მანქანას ხახაში ვჩრი საათნახეფარი, თუ
ცოტა მეტი ხნის ნაწვევ-ნადავ ამოცა-
ნებს.

მანქანა ტაკუნებს, მგონი ზუზუნებს
კიდევ თავისებურად და ხანდახან რომ
ჩაახველებს, დამციონის ამით. ვდგეჯარ
და ვტყდი. ვილაკამ დამიძახა. თავი მი-
ვებრუნე, ფანჯარასთან სათვალისანი,
თმადათოვლილი მოხუცი იდგა და მა-
ნიშნებდა რალაკას. მივუახლოვდი.

— ოთხიანი დაგიწერათ „ცეზარმა“.
ეს არც ისე ურიგო რამ გახლავთ, —
თქვა მოხუცმა.

— ოთხიანი? — ხმის კანკალით ვკი-
თხე და მანქანასა და მოხუცს ერთბა-
შად შევხედე.

— დიახ, ოთხიანი. — ^{იმ ერთ წუთს}
ნამდვილად ვერ გავარკვეე, მანქანამ
მიპასუხა თუ ადამიანმა.

— „ცეზარის“ ოთხიანი უტყუარია.
ეს სიტყვები ნამდვილად ადამიანისა
იყო.

— კი მაგრამ, მე რომ უსტაეო ვარ,
მაგიც იცის „ცეზარმა“? — გავბედე და
ვთქვი. ადამიანთან მართლა უფრო ად-
ვილია ლაპარაკი.

— „ცეზარი“ ყველაფრის მცოდნეა,
ყმაწვილო. — მითხრა და საოცრად
მსუბუქი ხელი მზარზე დამადო. — ისიც
იცის, რომ თქვენ მძღრაფეხა და რწმე-
ნა გაგანიათ. შემდეგ გამოცდაზეც თუ
იყოჩადეთ...

— კი, მაგრამ...

— როგორც შევთანხმდით, ისე იქნე-
ბა. — ნაუცბათევედ დამამშვიდა მან,
მკლავში ხელი გამომდო და კარებამდე
მიმაცილა.

ეზოს კუთხეში ევლაპი ბიძია მიცდი-
და. ხელი ავწიე და ოთხი გაშლილი თი-
თი დავანახე.

— ყოჩად, მამუტელა! ოთხიანი მარ-
ტო შენ გამოიტანე დღეს. შენში, ბიჭო,
დიდი...

მივხვდი, ბიძია ევლაპი თავის „თეო-
რიას“ ჩამოაყალიბებდა, ამიტომ მოყ-
ლედ მოვკერი, ახლა ნამდვილად მეჩქა-
რება-მეთქი და დამრულ ავტობუსს შე-
ვახტი.

მედიკო შინ დამხედა.

• • •

ერთბაშად ჩამოინგრა ცის თალი —
ოცი შესაძლებლიდან თოთხმეტი ქულა
დავაროვე. მედიკოს რომ ვეარგავდი,
ამ ამბავს თითქმის შევეგუე, მაგრამ ჩემ-
ში რალაც ახალმა გრძობამ იჩინა თავი.

— შინ დამბრუნებელი არ ვარ! —
განუტყბადე ბიძია ევლაპის.

ევლაპი ბიძიამ იყუჩა.

— ვერ წავალ შინ! — გავუმეორე.

— ამ პატარა მარცხს, ტრაგედიად
გადააქციე, იცი...

— ვიცი, ყველაფერი ვიცი, ვიცი,
რომ მე ვარ საყრდენი დედამიწისა და

ბურჯი კაცობრიობისა. მაგრამ... — მგონი ქვეთინი შემეპარა ხმაში.

ბიძია ევლაპიმ მკლავში წამავლო ხელი და ბინიდან გამოვედით.

მე თოკზე გამობმული თოხლივით მივევებოდი. სულ ერთი იყო საით წამიყვანდა, ახლა მნიშვნელობა არ ჰქონდა ამას.

ეზოში რომ ჩავედით, ბიძია ევლაპიმ ჩრდილში მსხდომ მეზობლებში, ერთი ხანშიშესული კაცი გამოიხმო და სთხოვა ორიოდე წუთი დაეთმო ჩვენთვის. მე წარმადგინა.

— გამარჯობა, ბიძია. — ხელი ჩამომართვა იმ კაცმა.

— ბატონი ლევანი, კაცური კაცობის მასწავლებელი. — ღიმილით თქვა ბიძია ევლაპიმ.

— კი, კი, შე კაცო, მაგას რა დიდი ამბავი უნდა. — მკვირცხლად დაეთანხმა ბატონი ლევანი. თითქოს ჯიბეში თილისმა ედო და იმ თილისმას მომისვამდა თუ არა, კაცურ-კაცად ვიქცევოდი.

ზუთი-იქვისი მოკლე წინადადებით მოათავეს ბჭობა.

— აბა როდის შევეუდგეთ საქმეს? — მოუთმენლად იკითხა ბიძია ევლაპიმ შემდეგ.

— ერთ კვირაში ახალ ობიექტზე გადავალთ, მაშინ მოვიდეს.

— მე ახლავე უნდა დავიწყო მუშაობა, თვითონვე გამაყვირვა ჩემმა გაბედულობამ.

— ჰო, ახლა თუ იქნება! — წამომეშველა ბიძია ევლაპი.

— მომწონს! — სახე გაბადრა კაცური კაცობის მასწავლებელს. — ახალგაზრდული ცეცხლი. — როგორღაც გამკოლავი მზერა მომაპურო. — ისე რომ იკოდეთ, ჩემო ბატონო, სამუშაო ქუქყანია — აგური, ცემენტი, რკინა-ბეტონი, მოგეტსენებათ.

— აბა, მოკოლადებით არ აშენდება სახლი — პირზე რაც მომადგა, ის ვთქვა.

— ოქრო ბიჭი ყოფილხარ, ბიძიკო.

მერე სხვა თემაზე გადაეს ბანსი. ჩემი საკითხი გადაჭრილი იყო და მეც აღარ დავრჩი მათთან.

სად წავსულიყავი არ ვიცოდი, მაგრამ გაჩერება არ მინდოდა. აფოფინებული გული არ მასვენებდა. ერთი პირობა მედიკოსთან წასვლა გავიფიქრე, მაგრამ ისიც ვიცოდი, რომ მასთან არავითარ შემთხვევაში არ მივიდოდი ასე შერცხვენილი.

ვიბორიალე ეზოში, მერე ფეხბურთის მოთამაშე ბიჭებში გავერიე, დიდხანს ვერც აქ მოვისვენე. ისევ ნარდის მოთამაშე მამაკაცებისაკენ გავსწიე და...

თვალეებს არ დავუჯერე. ჩვენი სახლიმ წინ მედიკოს იდგა, სადარბაზო შესასვლელებს ათვალეირებდა და მარჯვენა ხელის საჩვენებელი თითით ლოყას ძარესდა. ასე იცოდა გაკვეთილის მოყოლისას.

თბილმა ტალღამ დამიარა სხეულში. თითქოს ფრთები შემესხა, ზე ამიტაცა იმ ტალღამ, ნელა, ძალიან ნელა დავეშვი მიწაზე და ფეხაკრეფით მივუახლოვდი.

— ორიანი მიიღე? — არ შემოუხედავს, ისე მკითხა.

— არა, თოთხმეტი ქულა მოვაგროვე.

მედიკოს არაფერი უთქვამს. აუტანელი შეჩვენა მისი დუმირი და ვუთხარი, მუშაობა დავიწყე, იმხელა სახლს ვაშენებთ, რომ ნახო ვავიკირდება-მეთქი. წამიყვანე და მანახვეო, მითხრა.

— კი, როცა გაგისარდება.

— ახლა წავიდეთ.

— ამ თაკარა სიცხეში? შორს არის აქედან.

— სიცხე რას მიჭვია, ბებია თეონამ ხომ უნდა მოვეუყვე, რას აკეთებ აქ.

— ასე ძან თუ გინდა... — ვთქვი.

ეზოდან გამოვედით. კარგად არც კი ვიცოდი საით წავსულიყავით. ბედზე ტაქსი გამოჩნდა და გვაჩერე.

— პირდაპირ იარე! — ვუთხარი მძღოლს.

მანქანა დაიძრა. უხერხულობამ თანდათან გამიარა. ქუჩის ბოლოს, მძღოლ-

მა რომ მკითხა — საით წავიდეთ, უკვე მოფიქრებული მქონდა სათქმელი.

მანქანამ მარჯვნივ შეუხვია, ორი პატარა ქუჩა გადაკვეთა და მაგისტრალზე გავიდა. მალე ვრცელი მინდორი გამოჩნდა. მინდორზე წეროებივით იდგნენ ამწეები. ამწეებს შორის სართულუბად აღმართულიყო უჯარ-ფანჯრო სახლები.

მძლოლმა მანქანა დაამუხრუჭა.

— იქიდან უნდა შემოვუაროთ, ამ მხრიდან ჩახერგილია გზა! — თქვა და მანქანა შემოაბრუნა.

— ეჰ, სულ დამავიწყდა, — ვთქვი, — ფეხით გავივლით.

ტაქსი გავისტუმრეთ. მედიკომ სართულ-სართულ ააყოლა თვალი სახლს.

— რომ დამთავრდება, ლამაზი იქნება. — აღმოვაჩინე მე.

მედიკოს გავლიმა.

— სულ მალა ავიდეთ, მამუკა.

„აი თუ გინდა საქმე. — გავიფიქრე.

— კარები სადა აფხვს ამ უპატრონოს, ან კიბეები“.

— აქ მოდების ატელიე იქნება! — ვანვაცხადე და ფანერააკრულ პირველ სართულზე მივუთითე.

მედიკოს მივხედე, ფეხი ცემენტის გროვამი ჩაფლობოდა, მის ირგვლივ ბული იდგა.

— მოვეშვით ახლა მალა ასვლას.

— წავებოტინე გამოსავალს.

— არა, არა, ავიდეთ! — მედიკომ ფეხსაცმელი დაიბერტყა და ჩემსკენ გამოიქცა.

უშოაჯირო კიბით მექვევს სართულზე ავიდეთ, მერე კიბე შეწყდა. ორი სართული ხის ლანდურებზე ვიარეთ. ბოლოს, სულ მალა რომ ავიდეთ, უკვე ვიცოდი, რას ეტყოდა ხვალ მედიკოს თეონა ბებიას.

— მაინა, მაინა! — ყვირის ამირანი და ორმოცდაათ მეტრზე აშვერილი ამწის ჯიხურისკენ იქნევს ხელებს.

ჯიხურის სარკმლიდან ხუმუქთმიანი თავი გამოჩნდა, თავს საჩვენებელი თი-

თი მიუახლოვდა და ყურს ცოტა მალა დატრიალდა.

— გაიგე! — დაიყვირეს ჯიხურიდან და ახლა მე მომძებნა თითხა.

— მაგას რას უყურებ, კაცო, ხომ ხედავ რძე არ შეშრობია პირზე. — ამირანი მომიბრუნდა დამჭილული ხელებით.

— მუშაობა არ გინდა, ბიჭო, შენ? რას დაგილია პირი!

მე ამირანს შევეყურებ.

— ვადამრევეს ეს უპატრონო! — ხმის ჩახლეჩამდე ყვირის ამირანი და მშენებლობაზე ჩემს მომყვანს ლამაზ-ლამაზ მოსაკითხავს უგზავნის.

ვიგრძენი, რომ დამცხა ერთბაშად. სიცხემ საფეთქლებიდან დამიარა და კოკებში გამატანა.

— გადავირევი იცოდე! — ყვირის ამირანი და შემდეგი სიტყვების საძებნელად ცხრა მთას იქით არ მიდის.

— აა! — გაბმით ვულრენ მე და ვგრძნობ, რომ საფეთქლის შეხურებასთან ერთად თვლებიც მემღვრევა.

— ა და ზაბრუმიანი, ნუ იტყანები, ბიძია, მუშაობის დროს მუშაობა უნდა. — დამაროვა ამირანმა.

— მერე და ადამიანურად თქვი, შე კაი კაცო, გრნება რა შეაშია. სხვას არ შეუძლია, თუ?

— კულის სწავლებას მორჩი და რაც გითხრის, ის გააკეთე! — ხმას უწევს ამირანი.

„ერთხელ იქნება, წამოვდებ ქამარში ამწის ქანჯს და ეპორწილებ ზევით-ქვევით“, — ეფიქრობ ჩემთვის.

წამით ქანჯზე ჩამოკიდებულ ამირანს წარმოვიდგენ და ვიციანი.

— ბიჭო, ნორმალური თუ ხარ შენ?! — სერიოზულად მეკითხება ამირანი.

— მაგას მერე გეტყვი! — ავძახე.

„შესვენებაზე ჭუმბერს გავუმხელ ჩემს „იდეას“, — გავიფიქრე და ამწის ისრისკენ წავედი.

— ცოტა კიდევ დაუშვი! — ავძახე ჭუმბერს და ხელით ვანიშნე მარჯვნივ გაეწია ისარი.

— ბიჭო, რამდენჯერ უნდა ვითხრა, ასწიე ვირაა, დასწიე — მაინა, გესმის? — ერთხელ კიდევ ამიხსნა ამირანმა.

ასწის ქანგები დავიკირე, რკინა-ბეტონის ფილის ლითონის საკიდში ამოვატარე და ხელი ავწიე.

— ასწიე! — დავიძახე.

— ვირა, ვირა შე ვირო-მეტქი! — მისწორებს ამირანი და თავს იქნევს, აქაო და წყალწაღებულს ველაპარაკებო.

ასწემ მსუბუქად აიტაცა ვეებერთელა ფილა, სპეციალურ სადგურზე მდგომმა ამირანმა თვალი გააყოლა ისრის მიმართულებას, მერე ხელი შეაშველა მზერას და ფილა რომ საჭირო ადგილს დაუბიძგა, მთავარსარდალივით დაიქნია ხელი.

— მარცხნივ მაინა! — გასცა ბრძანება.

ჯუმბერმა მარცხნივ შეაბრუნა ისარი. ისრის წვერზე გორგოლაქმა დაიწრობინა და ფილა ისე ჩაჭდა ნაშენში, თითქოს იქ იყო საუკუნეთა მანძილზე.

სანამ ამირანი ფილას ამავრებდა, ისარმა კვლავ შემოხაზა სივრცე, აღრქვილა ბატარა გორგოლაქი და ქანგები ჩემს წინ დაეშვა. ქანგებს ხელი წაეფულე და ფილების ახალ წყებასთან გადავიწვლე.

— ჩვიდმეტი ნომერი ჩაუბი, ჩვიდმეტი! — შეფოთებით ჩამომძახა ამირანმა.

— ჰო, მეჩვიდმეტი ჩაუბი! — დავაშვადე და ჯუმბერს „მაინა“ ავძახე.

— ოჰო, შენ არც მთლად ბრტყელი გოგრა გქონია. — უცხად გახალისდა ამირანი. მგონი საკუთარი ნათქვამი მოეწონა. — მალე აითფლე.

— ასე იციან ოცო-ბოცო გენიოსების შეგარდებმა. — იცინის ჯუმბერი.

— აბა, შენა ხარ რაღა! — ჯუმბერს უწყურება ამირანი და ახალ განკარგულებას გვაძლევს.

— ასლა რომ პატივი არ გცე, ვინ იცის, იქნებ ჩემი უფროსი გახდე, —

მეუბნება ამირანი და ელიძემა. მერე ჯუმბერს უხსნის, რატომ მიშვეებს სამუშაოდან ადრე:

— სტუდენტი კაცია, პროფესორებთან აქვს საქმე, ხუმრობა ზომ არ არის, სუფთად და კობტად უნდა მივიდეს, ამისთვის დროა საჭირო.

— შენი უფროსობა თუ ელირსა, მე ვიცი რა დღესაც დაგაყრის. — იცინის ჯუმბერი.

ამირანი სერიოზულად მიცქერის.

— უფროსი მომთხოვნი უნდა იყოს, — ამბობს. — მომთხოვნი თუ იქნება, საქმეს წაიგდებს წინ.

— გონებაც შევლის საქმეს? — არ ცხრება ჯუმბერი.

— შენ სოფელში ყოფილხარ? — ეკითხება ამირანი.

— მერე რა? ვყოფილვარ.

— რა და, გუთნისდედა ვინახავს?

— არა, არ ვინახავს. ტრაქტორით ხნავენ ჩვენში. — სერიოზულად პასუხობს ჯუმბერი.

— არა კი არა, ვინახავს და ალბათ შეგინიშნავს კიდევ, რომ ყველა გუთნისდედას კაი მოგარძო სახრე უჭირავს ხელში?

— მერე?

— მერე და გუთნისდედა ნაცლებად სცემს თავის ხარებს?

— ჩვენ შენი ხარები ვართ, ვითომ?

— ბრაზდება ჯუმბერი.

— ხარები რა საკადრისია, ჩვენში ყველა თანასწორუფლებიანია, ერთიმეორის პატივისცემაზე გემართებს. ისე სახრე სქელკანიანებისთვისაა საჭირო, გესმის?

— ვითომ მე ვარ სქელკანიანი? — აზვიადებს ჯუმბერი.

— მაგასაც თუ ვერ ხედებოდი, არ მეგონა? — უყვავებს ამირანი.

— ამ ბიჭმა რა დააშავა, ესეც სქელკანიანია?

— ეს? — ორტოფულად იღიშება ამირანი და მუშტრის თვალით მამოწმებს: — არც მაგი სჩამს მამა აბრამის ბატკანი, კარგა მოზრდილი ზაქია.

ჯუშერი ზითითებს. მერე მეც ვევე-
 ბი და ბოლოს ამირანიც გვიერთდება.

მარტო რომ დამიხელოებდს ამირანი,
 თავისებურად მიხსნის ცხოვრების აე-
 კარგს:

— მინდობილი საქმე კეთილსინდის-
 სიერად შეასრულე, ყველაფერს თავისი
 დრო და ადგილი მოუჩინე. მაშინ დროც
 თავსაყრელი ვეჭნება, ალალი კაცის სა-
 ხელსაც მოიხვეჭ და საზოგადოებაშიც
 დაფასდება.

ასეთი საუბრისას ძია ლევანიც თუ
 შემოგვესწრო, მეტ ვასაქამს პოულობს
 „აღმზრდელობითი მუშაობა“ ლევანი
 პირველად რომ ვნახე. ათასჯერ შემხ-
 ვედრია და ნეტავ სად-მეთქი, გავიფიქ-
 რე. მერე მივხვდი, რევოლუციური კი-
 ნოფილმებში მინახავს მასავით ჯმუხი,
 ფართოფედაშეხიანი და კეთილთვალე-
 ხიანი კაცები. ისინი ჭარბ სითბოსა და
 სიყვარულს ტოვებენ სულში.

— გზა ყველა გზაა, ვიწრო ბილიც
 და განიერი პროსპექტიც. ხალხი დადის
 ზუფ, ეს არის გზის დანიშნულება. —
 შთაფონებით ამბობს ძია ლევანი, — სა-
 ქმე ის არის, როგორ ივლი იმ ბილი-
 ცებზე და იმ ფართო გზაზე. ერთიც და-
 იხსნამე, კაცს არ უნდა ეშინოდეს სიარ-
 ულის, არც გზის ბოლოში გასვლა უნ-
 და აერთობდეს.

ნათქვამში მეტ აზრს აქსოვს, ჭარ-
 ბად ახავენს და სადღაც, ვულის ღრმა
 კუნჭულამდე აღწევს მისი სიტყვის მნი-
 შენელობა.

მედოვოს და ბიძია ევლაძის ნათქვა-
 მით: რწმენა და ნებძყოფა ვაჭქსო, —
 ვადამჯობებულა. არც ზებია თეონანს
 აზრი, ბედნიერ ვარსკვლავზე ხარ გაჩე-
 ნილო, არ მიმანია მთლად დასაჯე-
 რებლად, რადგან უმადლესში ჩემი ჩა-
 რიცხვა სრულიად მოულოდნელმა მი-
 ზეზმა გამოიწვია — მისიღებთა რაოდე-
 ნობა ვერ შეავსო მადალქულიანებმა.

სალამოს შევიდის ნახევარზე იმტა-
 ტურტში ვარ. ახალგაზრდაცხვარი სტუდენ-

ტები ჯერ ზეირიანად ვერ ვიცნობთ ერ-
 თმანეთს და თითო-ორთლად დაგვიცი-
 ლებთ დერეფანში. ახალბედები რომ
 ვართ, იმაზეც ვევეტყობა, რომ ხმადაბ-
 ლა ვსაუბრობთ და პაპიროსს საამისოდ
 გამოყოფილ ადგილზე ვეწვივით. კიდევ
 იმითაც, ზოგიერთები ხელიხელჩაყიდე-
 ბული დადვივართ, საბავშვო ბაღის აღ-
 საზრდელბებივით.

მე რამდენიმე ბიქს დაეუახლოვდი,
 კაცმა რომ თქვას, არც კი ვიცი რის გა-
 მო დამეგობრდით. ჩვენ სამნი ვართ:
 ლონგინოზი, ნოზრე და მე. ლონგინოზი
 მზარბეჭიანი, ასაკთან შედარებით სა-
 თერად დინჯი და სიტყვაძვირი ბიჭია.
 დაფარული არაფერი უყვარს, არც თა-
 ვისი და არც სხვისი. ჩვენ მას ლონგის
 ვეძახით.

ნოზრე აქაური ბიჭია, ვულუხვი და
 ალალი. ყველაფერზე ეტყობა მდიდარი
 ოჯახიდანაა. წელს მესამედ აპარებდა
 თურმე და, მისი სიტყვით რომ ვთქვათ,
 „თავს არც ახლა ვაიცხელებდა ჩაქრის
 შემთხვევაში“.

ლონგომ ბრძანა, ჯერ ჩვენ არაფრის
 თქმა შეგვიძლია ერთმანეთს ხასიათის
 შესახებ, რადგან „თითო კოვში მართ-
 ლიც არ გვიქამია ერთადო“.

დღითი დღე მადლდება ჩვენი სახლი.
 მალა მიიწევს ამირანიც, თანდათან
 მწორდება და ახლა ხელებით შელაპა-
 რაკება. ყვირილის სცხენია, შემოლო-
 ბილს იქით ქუჩაა, ხალხი დადის. სამა-
 ვიერთოდ ჯუშმერს უახლოვდება და აბრ-
 ჩობს. ჯუშმერი რეეულის ფურცლებზე
 ხატავს ხელბეგაფარჩხულ ამირანს და
 ვადმოყრის ხოლმე თავისი კოშკიდან.

— მაჩვენე ერთი, თუ კაცი ხარ, რას
 პანიკორობს მაგი აქ? — მეხვეწება
 ამირანი და ჯუშმერის ნახატს მოხოვს.

— ასე გერმანელებმა იცოდნენ ფრონ-
 ტზე. გეაუროდნენ თავზე ქადაღლებს.
 ეშმაქმა იცის რას არ ჩნახავდნენ შიგ-
 იქნებ ეს უმაწვილი ღეზორფინიზაციას
 გვიწყობს, ა?

რეველის ფურცლებს ორივე ხელში ვიჭერ ისე, რომც მოინდომოს, ვერ წაშარბივს.

— ჰა, ინებეთ. — ვეუბნები.

პირველ ნახატში ამირანი ჩამჭდარია და დამჭილული ხელები მაღლა აქვს აყობილი. ნახატი კარიკატურის შედეგით არ არის, მაგრამ სინამდვილეს პირწმინდად გადმოსცემს.

მე ამირანს ვუყურებ, ნახატს კი არა, ცოცხალ ადამიანს და ვხედავ, როგორ უკროთის ნიკაბი, უწვირილდება თვალები და მერე ხარხარებს მთელი ხმით.

ჩუმბერი კოშკურიდან ჩამოდის და ფრთხილად გვიანლოვდება. მე თვალს ვუტრავ, ჩემად იყავი-მეთქი.

ამირანს ახალ ფურცელს ვუნაცვლებ წინ. იგი უცვე აღარ იცინის, სხვა რამეზე ფიქრობს.

— ხატავ, ბიჭო, შენ? — გაკვირვებით ეკითხება ჩუმბერს და მგონია აკოცებს.

ამირანის სერიოზულობა უცებ გადაედო ჩუმბერს. ჯერ აიღანძა, მერე მოიღუშა და დამნაშავესავით თქვა, ვხატავო.

ამირანმა ყველა ფურცელი ჩამომართვა და იქვე, რკინა-ბეტონის ვატეხილ ფილაზე ჩამოჭდა. კარგა ხანს უკირკიტა ფურცლებს, ხან შორს დაიჭერდა და გახედავდა, ხან ჩაფიქრდებოდა.

— მე ვის მეზობლად ვცხოვრობ, იცი? — ამირანი ცნობილ სახალხო მხატვარს ასახელებს. — თუ გინდა, მივუტან იმას შენს ნამუშევრებს, მე სულ ამასთან ვარ სახელმწიფოში, ტექნიკურ საქმეებში ვშველი.

ახლა ჩუმბერს შევეცქერა და საოცრად მიკვირს, რომ ეს მუდამ მოუსვენარი და მხიარული ბიჭი, სევდიანი გახდა უცებ.

იგი ხანტად მიდის აშწისკენ. ამირანი მოწიწებით აცილებს თვალებით.

— ამ ბიჭს ნიჭი აქვს, მამუკა. — ჩაფიქრებით მფუძნება ამირანი, — თვითნაბადი ნიჭი.

ფერძნობ, რომ ამ რამდენიმე წუთში

ამირანი გამოიცვალა ჩემს თვალში, უფრო თბილი და ახლობელი გახდა.

— ცოტა რამეს მეც წავილებ, ბიძია ევლასის ვუჩვენებ. — ვამბობ მე.

— ესენი უბრალო მონახაზებია, — პროფესიული თავდაჯერებით ამბობს ჩუმბერი, რეველის ფურცლებს ინახავს და ჯიხტირიდან ჩამოტანილ ნახატებს გვაწვდის. — ნახეთ ეს ნახატები.

ამირანი მკოდნის თვლით ჩაპკირკიტებს ნახატებს: ერთ ფურცელზე მოკლეკაბიან გოგონას მზე ადგას თავზე, შუბლზე ხელმოჩრდილული უყურებს აშწის და ცისკენ აჭრილ მშენებლობას. გოგონას ნაწნავები ჰქონდა და გული დამწყდა, მედიკომ ქალაქში ჩამოსვლის მეორე დღესვე რომ შეიჭრა თმა.

— შესანიშნავია! — ძუნწად ამბობს ამირანი და ნახატს მე მაწვდის, თვითონ კი ახალ ფურცელს დასცქერის.

თხუთმეტოიდე წუთის შემდეგ ისევ ჭრიალებენ აშწის გორგოლაკები, ზემოთ-ქვემოთ სრიალებს ზაგირი და ფილას ფილა მისდევს სართულებისკენ.

ეზოში ვებერთელა თვითმცლელი შემოფრთხუნდა.

— მამუკა, ადი ბიძია, მანქანაზე. — შეძახის ძია ლევანი.

ავედი თუ არა მანქანის ძარაზე, ჩუმბერმა ჩემსკენ მოაბრუნა აშწის ისარი და ჰანგები ცხვირწინ დამილაგა.

— ბატონო ლევან! — ჩაგვეწყო ბარემ. — გადმოსძახა ამირანმა.

ძია ლევანმა თითებზე დაიანგარიშა რალაც.

— ჰო, ვნახოთ. — თქვა და სადარბაზოსკენ წავიდა.

მე თვალს ვადევნებ მის სხარტ მოძრაობას. კიბებზე, საფანჯრებთან, აქა-იქ გაიეღებდა მისი ახოვანი ტანი და კალარა თავი... მერე ამირანის გვერდით დადგა და რალაც გამსაჯეს.

— ჩაუბი, მამუკა! — ვანკარულულებას მაძლებს ჩუმბერი. მან გაავონა რა ვადაწვიტეს ზევით.

ჩაუბი თუ არა, დაიძახა ზაგირი.

— ვირა, მარცხნივ! — ყვირის ამირანი.

ფილა გვერდულად შებრუნდა პერში. მე კაბინისაკენ გადაჯტო.

— ქანგი ძვრება! — მთელი ხმით დაიყვირა ჭუმბერმა.

ერთი წამი და გამაყრუებელმა ბათქმა შეძრა მიღამო.

გონს რომ მოვედი, ამწეს შევხედე — ცალ ქანგზე ჩამოკიდებული ფილის ერთი ბოლო მანქანაზე იდო, ასხლეტილი ქანგი კი პერში ქანაობდა, აგრეხილ ბაგირზე. ამირანი და ძია ლევანი ჩემს გვერდით იდგნენ. როგორც ჩანდა, მათ ვერ დამინახეს სად ვიდექი ქანგის ასხლეტის დროს და სახეზე ფერი არ ედოთ. იქვე იდგა დონეჯშემოყრილი მძლოლიც. იგი მანქანას შესცქეროდა და იფურთხებოდა.

— იტყენ, ბიჭოკ, რამე? — ერთბაშად შეათხეს ამირანმა და ძია ლევანმა.

— მე არაფერი. მანქანა დაზიანდა.

— მანქანას მოველუბა, კაცო, ათასობით უშეებენ წუთში — ნამდვილად გამოვივრიდა ამირანის არხეინობა.

— მაგისთანა ღლაპებიც დუქინობით გამოდის საშობიაროს სახლიდან. — გაწიწმატდა მძლოლი.

— ნუნუკას ამბავი მათქვრებს. მართლა ასე კარგია თქვენი ლონგინოზი, როგორც შენ ამბობ? — მეკითხება მედიკომ.

— როგორც კოლხთა მეტი წილი, ზრდილი და კეთილშობილია. — ვეუბნები მე.

— არა, მართლა გეკითხები, მამუკა. — როგორ უნდა გითხრა? მისი ცხვირის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ...

— კარგი რა, იცი როგორი გოგოა ნუნუკა? მას ყველაფერი სჯერა, მისთვის ბოროტი აღამიანი არ არსებობს ქვეყანაზე.

— თქვენ ზშირად საუბრობთ ასეთ რამეებზე?

— ჩვენ პატარები არა ვართ, მამუკა. — იწყინა მედიკომი.

— თუ ასეა, ლონგინოზი ღმერთივით ბიჭია, ცოტა მოკლე რომ იყოს.

— უბეშია, ხომ?

მე ცას და მიწას ვიფიცებ, რომ ლონგინოზისთანა ბიჭი მეორე არ დაიარება დედამიწის ზურგზე. მედიკოსს აშკარად უხარია, რომ ლონგის დასახასიათებლად, ცა და მიწა შევძარი. ნუნუკა მისი თანაკურსელია და ლონგი ჩვენგან გაცივო. რაღაცნაირ პასუხისმგებლობას გრძნობს, მგონი, ამის გამო. მზიარულად მიაბიჯებს, თვალუბგაბრწყინებული.

— პო, მართლა, — მეუბნება და ჩერდება. — ინსტიტუტის კომკავშირის კომიტეტის წევრად ამირჩიეს.

მე ნოსრე გამახსენდა. ნოსრეზე ზშირად ვფიქრობდი და ახლაც კომკავშირის დავუკავშირე რატომღაც.

— რატომ არ მილოცავ? — იწყინა მედიკომი. — არ გაგხარდა?

— რას ამბობ, გილოცავ! — ვთქვი. — ნოსრე გამახსენდა, ჩვენც რომ ინსტიტუტში გექონდეს ორგანიზაცია, ნოსრეს შეაგონებდა რაიმეს კაცი. თორემ...

— აჰ, ნოსრე? — თქვა მედიკომი. ის ჩემი ნათქვამიდან იცნობდა ნოსრეს. — ასე ცუდი ბიჭია?

— ცუდი ბიჭია! — გამოვაჯავრე. — ასე საბავშვო ბაღში ლაპარაკობენ. ნოსრე კეთილიც არის და ბოროტიც, რაღაც მეტიც და ნაკლებიც.

მედიკომი თანაგრძნობით შემომხედა. მისთვისაც არ არსებობენ ბოროტი აღამიანები.

„აუპ, სად მოცსულვართ, — გაეფიქრე, — ჯერ კი არაფერი მითქვამს“.

— მედიკომი — ვთქვი და მიმოვიხედე. კიბესთან ჩაბნელებული ადგილი იყო და იქით მივიწიეთ. — კარგად იყავი! — წავხურბულე და ხელები მოეხევი. მედიკომი გადმოიხარა. მგონი სიბნელემ წაათამაშა.

— მიყვარხარ, მიყვარხარ! — ჩამ-
ჩურჩულა მან.

— ა, პატ! — ვრგვინვასავით დაიქე-
ქა ვილაკამ. მედიკო ხელიდან გამის-
ხლტდა და კიბეებზე აფრინდა. მე თვა-
ლი ვაფაყოლე. წინ ღანდი გადამეფარა.
ღანდი საყელოში მწვდა და ხელები
მარწუხებივით შემომაკედო. — შენს სა-
კონცერლად გამოვავაგზავნე მაგ გოგო აქ
ხომ? — ყრუდ დაიბუბუნა მან. — ან
იმ შენს დედაბერს რა ანგარიშს ჩააბა-
რებ, თუ იგი? შირიანა დეალიშვილის
გოგოს კონცერლით, ეტყვი, ხომ?

ენაგადაყლაპულივით ვიდექი. მედი-
კოს მამს, მთელს ჩვენს კუთხეში დათვ-
კაცად ცნობილს, გრძელი ლაპარაკი არ
უყვარდა.

— ჩვენ გვიყვარს ერთმანეთი, ბ...

ამ ზგერის შემდეგ არ ვიცოდი ბატო-
ნოს თუ ბიძის ვიტყვოდი, ალბათ სიტ-
ყვის ძეზნამ შემეფერხა, რომ შირიანმა
გამომიყვანა ვასაჭიროდან:

— ცინვლიანო, ჭერ ცხვირის მოზოც-
ვა ისწავლე ხეირიანად. დაიკარგე აქე-
ლან!

ნოშრეს დედამ შინ შეგვიპატივა. ვი-
უარეთ, მადლობა მოვახსენეთ და გა-
მოვბრუნდით.

— შინ მაინც ვერ ვნახავდით, არ უნ-
და მივსულიყავით.

— ასე აჯობებდა. — დამეთანხმა
ლონგი. — როგორ ვაუტეხია ქმრის და-
პატიმრებას, დაუკვირდი რა სახე ჰქონ-
და ნოშრეს დედას?

— ცოტა ვასაჭირო ადვას. გუშინწინ
მითხრა, არ მანახვესო პატიმარი. რაღაც
ბნელ საქმეში ყოფილა გარეული. და-
კვრით კი მარტო ის დაუკვრიათ ჭერ.

— ყველას მოუფელიან.

— ნოშრეა ცოდვა.

— ჰოდა, ახლა მაინც ისწავლოს კეკუა.

მთავარ ქლჩაზე გამოვედით, ხალხს
შევვარიეთ. საუბარი შევწყვიტეთ. წიგ-
ნებზე მალაზიის ელტრინასთან ლონგი
შეჩერდა, ვიღაც თრ ბიჭს გამოელაპა-

რაკა. მე ცოტა ვავიარე და დაველოდე.

— ნოშრე სანაპიროს კაფეში ყოფი-
ლა, — ვადაფითრებული მომგარდა იგი.

— ვინ ვითხრა?

— იმათ, ახლა რომ ველაპარაკებო-
დი. ნოშრეს ამხანაგები არიან.

ტაქსი დავიპირეთ და წავედით. მძლო-
ლი ექვინეულად გვათვალეირებდა სარ-
კეში. შევატყვე საუბრის წამოწყება უნ-
დოდა, მაგრამ ჩვენი მოღუშული გამო-
მეტყველება არ აძლევდა ხელს.

სანაპიროზე ექსკავატორები გრუნუ-
ნებდნენ. ჭეაზე მოდებული ფოლადის
ლრქიალი ძარღვებში ატანდა. ნოშრემ
რაღაც წაიდუღუნა.

— აქ ერთ-ერთი ულამაზესი ზიდი
აშენდება. — დაუფარავი სიამაყით გვა-
მცნო მძლოლმა, ალბათ ისიც ვაუბარდა
სიტყვის თქმის საბაბი რომ იშოვა.

— მაგ საკითხებზე ამ ყმაწვილს ესა-
უბრეთ, — ლონგინოზე მივუთითე მე.
— იმ ზიდის მშენებელია.

— მართლა? — ვაკვირება მძლოლმა
და რაღაც მოწიწებით ვადახედა ლონგი-
ნოს. — რაზე მუშაობთ?

— მებუღლოზერედ. — მიუგო ლონ-
გი.

მძლოლმა ისევ შეათვალეირა იგი.

— რაო, პატარა რომ არის, ბუღლო-
ზერს ვერ მოერგვა ვითომ? — სიცო-
ლით ვკითხე.

— რას ამბობთ, ზუსტად შესაფერი-
სი საქმე უშოვნია. ჩემი ვაჟიც თქვენი
ტოლია მუშაობს და თან სწავლობს.

— ჩვენც ვსწავლობთ, ხუთი ვაზაფ-
ხული და ინიერები ვიჭნებთ. — ვაი-
ცინა ლონგი.

— კარვია, ბევრი ახალგაზრდა სწავ-
ლობს ახლა, მუშაობს და სწავლობს.

მანქანა კაფესთან გაჩერდა.

— ახლა ის ნასვამი იჭნება და, თუ
ძმა ხარ, ცოტა თავი დაიპირე! — ვაი-
ფრთხილედ ლონგი.

— კარგი ერთი! — ამრეზით მომიგო.
— ან ლექციებზე ივლის, ან არა და გა-
ანთავისუფლოს ადგილი იმპტიტუტში.

არაფერი მითქვამს. კარი გავაღე და ლონგინოსს გავლა შევთავაზებ.

დღულდა კაფე. თამბაქოს სქელ კვამლში იღრჩობოდა სტუმარიც და მასპინძელიც. დიდი ძეშნა არ დაგვირგვინებია, უცბად დავინახეთ ნოსრე. იგი კუთხის მავიდასთან იჭდა ვიღაც სამ ახალგაზრდასთან ერთად.

— მიდი, შენ გამოიყვანე! — გადმომილაპარაკა ლონგიმ. გამიხარდა, რა საჭიროა ზედმეტი დავიღარაბა. ნოსრეს მავიდისკენ წავედი.

— ვინც მოვიდა, გაუმარჯოს! — ფეხზე წამოდგა ნოსრე, ხელები მომხვია და მიამიზიდა. — ეს გახლავთ ჩემი მეგობარი სწავლის ფრონტზე... — თქვა.

— დაბრძანდით! — თავაზიანად მიმიწვია ნოსრეს ხელმარცხნივ მჯდომმა, ჭადარაშვრეულმა ახალგაზრდამ, რომელიც თავის დავერით გამეცნო: — აბესალომ ვაშაძე.

ვაშაძის გვერდით მჯდომმა ჩმუხმა ბიჭმა კონიაყიანი ჭიქა მომაწოდა.

— დალიე! — ჩუმად მითხრა ნოსრემ. — ეს „ჩორნამ“.

— ჯერ დაჯდეს! — თქვა ვაშაძემ. „ჩორნამ“ თვალები დაუბრიალა ვაშაძეს.

— აბა, ედო, ის სკამი ვადმომაწოდე! — თქვა მან.

ედო მეოთხე იყო, ღვინომორეული ბოჩოლა.

— გმადლობთ! — ვთქვი და ჭიქა დავუღვი. — თუ შეიძლება ერთი წუთით გავიყვან ნოსრეს, აუცილებელი საქმე მაქვს.

— ეა, საიდუმლოა? — ჩამეკითხა ვაშაძე.

— დიახ, სულ ერთი წუთით. — ხმადაბლა გაეიმეორე თხოვნა.

— გავალ. — ამოღერდა ნოსრემ.

— ფულა დატოვე და ჯანდაბამდე გზა გქონია. — ვამოცრა „ჩორნამ“.

— რა საკადრისია. — უნიათოდ ჩაერია ვაშაძე.

— ჰო, ამოყაქოს და წავიდეს! — ჩა-

ილაპარაკა „ჩორნამ“. — ედო, გაბო-
 ართვი — დასძინა.

ედო ხზოს თვალებით შესცქეროდა გარემოს, თავს იმისკენ მიაბრუნებდა, ვინც პირს დააღებდა.

— გამართებს მაგასი? — ვკითხე ნოსრეს.

შემტბარმა ამომხედა, ჯიბიდან სამი ცალი ათმანეთიანი ამოიღო, გაასწორა და მავიდაზე დადო.

„ჩორნამ“ ჰაიპარად შეათვალეირა ფული, რალაც არ მოეწონა.

— მეტი არა მაქვს და... — ხელები გაასვსავა ნოსრემ.

„ჩორნამ“ მომავედინებელი მზერა უწყალობა ნოსრეს.

— გავჩხრივო? — იკითხა.

— კარგით, რა მოგივიდათ. — ჯიბეების ქექვით თქვა ვაშაძემ. — ეს დაწყველოლი აღარც მე შაბადია რამე.

— როდის გქონია? — ესროლა „ჩორნამ“. — ძმაკაც, არ იხსნი მეგობარს? — მე მომიბრუნდა.

— შეიძლება ერთი წუთით! — მოვიხედე, უკან ლონგინოზი იდგა და ხელით „ჩორნას“ ანიშნებდა.

— სიამოვნებით! — რიხით თქვა „ჩორნამ“, თუმცა სკამიდან ზღაპრით წამოდგა.

— აბა, გადაიხადეთ, მე მალე დავბრუნდები, — ლონგინოზმა ორი თუმნიანი დააგდო მავიდაზე.

— თავი დაანებე. — ვუთხარი ლონგინოზს. მან ხელი ჩაიქნია. „ჩორნამ“ ვასასვლელში ელოდებოდა უკვე. ლონგინოზთან არ გაყოლაზე, ან შეჩერებაზე ლაპარაკი წყლის ნაყვა იქნებოდა.

მიმტანი მოვიხმეთ და სასწრაფოდ ვავუსწორეთ ანგარიში. ნოსრე საგანგებოდ ითრევდა ფეხს. საშავიეროდ ვაშაძე იკლავდა თავს, სად გავიწინა ჩვენს დროში მუშტი-კრივით გადაწყვეტილი საქმეო.

მოჩხუბრები კაფეს გვერდით, პატარა სკვერში დაგვხვდნენ. ლონგინოზი ხის ძირას იდგა და თავის დიდრონ ხელებს

დაპყრობდა. „ჩორნა“ მიწაზე იჭდა, ფეხები მოეკეცა და თავი ჩაეჭინდრა.

—... სადაც ვინდა იქ წადი, ოთახში ფეხშემოდგმული არ ვნახო!... — მომესმა ლონგინოზის სიტყვები. იგი ჩვენთან მოვიდა და წაიხდეთო — მითხრა.

— შენ, შენ კაცი მეგონე! — ცალუხად მიუგო აბუსულ ნოშრეს.

ჩვენ ხმაამოღლებლად გვეყვით ქუჩას. ნოშრემ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა, მერე გაჩერდა, სვერსკეცნი გაიხედა და ისევ ჩვენსკენ წამოვიდა. შორიახლო მოდიოდა მერყევი და არეული ნაბიჯებით.

— კარგი მთავსელები იყო. დაცხარენ, ინსტიტუტში მოაწყვეს, — დინჯად ამბობდა ლონგინოზი. — მერე კრივზე იარა, შემდეგ კიდაობას მოკიდა ხელი. ბოლოს ყველაფერს მოეშვა და ახლა ასეთ ღლაბეზე ნადირობს. სოფელში ღვთის ანაბარა ჰყავს მიტოვებული მოხუცი დედა.

„ჩორნას“ შესახებ ამბობდა ლონგი. მისი ბიძაშვილი ყოფილა და ბინაშიც მასთან ცხოვრობდა თურმე.

— მასეთ კაცს კაცურ სალაშს არ აღირსებენ მთაში. — დაასკვნა ბოლოს.

• • •

პირველ ჩათვლაზე გარეგნულადაც შეცვლილი მოვიდნენ ბიჭები. სავანგებოდ გაუთოებელი შარლებითა და თეთრი პერანგებით. ყველას ჰალსტუხები ეკეთა და გამარიალებული ფეხსაცმელები ეცვა. ლონგინოზს ბრიოლინი წაესვა მოუხეშო თმაზე, მაგრამ ბევრს ვერაფერს შევლიდა, მაინც აბურძღნული იყო.

ერთი რამ კიდევ შევნიშნე ამ საგანგებოდ გამოწყობულ ბიჭებს. ეს ახლად შექმნილი სერიოზული თავდაპირა იყო, რომელიც ერთბაშად ზრდიდა მათ.

ჩათვლაზე, სხვა ჯგუფებთან ერთად, შევედით დიდ, იარუსებად განლაგებულ მერხებთან დარბაზში. მე და ლონგი სულ მალა დავსხდით.

ჩათვლა სამ წყებად მიმდინარეობდა

სამ დაფაზე და თვითფული სტუდენტო სამ ან ორ მასწავლებელს პასუხობდა.

ლონგინოზი ღელავდა, სახესა და შუბლს ცხვირსახოცი თიშინდდა და წამდაუწყუმ რვეულში იჭექებოდა.

მე მოთმინებით შევეყურებდი ყველაფერს. დარბაზი ოლიმპიურ სარბიელს ჰგავდა რალაციით.

პირველი ორი წყება შედარებით ადვილად და მგონი ადრეც მორჩა საქმეს. მალადაშალი განხდარი პროფესორი ნამდვილად ალტაცებაში მოიყვანეს ჩვენმა ჯგუფებმა.

— გვეყანან, გეთაყვა, გვეყანან, ნიჭიერი ყმაწვილები! — პროფესორმა დომილით ჩაულაპარაკა თავის ასისტენტებს.

მე მოზვერივით დაბღვერილ ლონგინოზს გაეხედე. ლონგინოზი დაფასთან იდგა.

„რა ვქნა?“ — მეკითხებოდნენ მისი თვალები.

პაერში ხელით მოვხავე ნიშნები.

„ვერ მივხვდი“ — თავის გაქნევით მანიშნა ლონგინოზმა. არც თუ ისე ძნელი მაგალითი შეხვდა ლონგინოზს. სწორად ხსნიდა, მაგრამ ერთბაშად ვაიყინა.

ხელს ტუჩები მივაშველე და ჩემის აზრით გარკვევით ვუთხარი, როგორ გაეგრძელებინა ამოხსნა.

ლონგინოზმა ზურგი შემაქცია. პროფესორი ლონგინოზს მიუახლოვდა. ჯერ დაფას შეხედა, მერე მას.

— იმ ასე, განაგრძეთ, ყმაწვილო!

ლონგინოზი უტყბათ გამოერკვა, მერე მძივებივით ჩამოსასხა ფორბულეები. სულის ერთი მოთქმით მოხდა ეს და მე პირდაღებულად დავრჩი.

ლონგინოზის შემდეგ ჩემი ჯერი დადგა. ჩათვლა მეც მივიღე.

გარეთ გამოსვლისას ნოშრეს შევეფეთე.

იმ ამბის შემდეგ სულ არ გვეკარებოდა, საგრძნობლად შეფერთხილი და ნაღვლიანი ჩანდა. თავის დაქნევით მომესალმა, შეუშინებლად.

— როგორ ხარ, ნოსრე?

ნოსრემ აზიზი ბავშვებით მოიქცეოდა ტუნებში.

— პროფესორი ჩინებულ გუნებაზეა შედი, ნუ გეშინია.

ისევ მობრიცა ტუნებში. მერე ჩამიარა და მხრები შეარხა.

კიბეზე ლონგინოზი მიცდიდა.

— დაველოდოთ! — შევთავაზე.

— დაველოდოთ. — თქვა ნოსრემ. — მამამისის დაპატიმრებამ არცა სულ.

— ჰო, ცოდვია. წელან რა მოვივიდა? — ვკითხე.

— წელან? — დაუყოვნებლივ თქვა, — აბა, რა ვიცი. — უცებ მომიტრიალდა, — მისაღებ გამოცდებზეც ასე მომივიდა, ერთბაშად გამოვიითიშე. აი, ჩამრთველს რომ გამოართავ და ბნელში დარჩენი, ისე. მერე თვალეები დავისრისე, პირველად ბინდ-ბუნდად ესხდავდი ყველაფერს, მერე... მერე შენ დაგინახე ხელეებს რომ აქნევდი, ვერაფერი მივხვდი.

— ლონგინოზმა საათს დახედა და აჩქარდა. — უნდა გავიქცე, მამუკა.

— ჰო, წადი, წადი! — ვთქვი, ვიცოდინი ნუნტყასთან მივჩქარებოდა.

კიბის მოაჯირს მივეყრდენი და გავჩერდი. დერეფანში სტუდენტები ხორბოცობდნენ, კამათობდნენ, კითხულობდნენ, ხმაურობდნენ.

დერეფნის ბოლოში დაღვრემილი ნოსრე გამოჩნდა.

— წავიდა? — უჩინტერესოდ ვკითხა.

— ეჩქარებოდა. რა ქენი, ნოსრე?

— შენ რატომ არ წახვედი;

— დავრჩი. რა ქენი-მეთქი?

— ჩავთვალე. — უგემურად მომიგდო.

გარეთ გამოვედი, უჩვეულოდ თბილი დღე იყო. ზამთრის მზისათვის თვალის თვალში გაყრა შეიძლებოდა, ისე იყო მიმცხრალი, მაგრამ ქარს მოჰქონდა საიდნლაც თბილი ჰაერი.

— საით წავიდა? — ვკითხა ნოსრემ.

უცბათ ვერ მივხვდი რას მეკითხებოდა.

— იცი, მე არ მივესალმე მას.

მივხვდი ლონგის შესახებ თქვა.

— ბრავიან ბავშვებს ჩვევიათ ასეთი საქციელი, ჭიჭყინა და ჭიუტ ბავშვებს.

— არც შენ მოგსალმებდვარ.

„მიწვევს“... „ჯანაბას, იყოს, როგორც სურს“.

— ცუდათ მოიქეცი... —

ნოსრემ დამცინავად მოღრიცა სახე, ჭიბიდან „ყაზბეგის“ კოლოფი ამოიღო, გახსნა, პაპიროსი თითებში მოსრისა და წაუყვდა. თვით კოლოფს, პაპიროსსა და კვამლსაც, რაღაც უჩვეულო სუნის ასდიოდა.

ქუჩისპირა სვერში გადაუხვია და ძელსკამზე დაჯდა. ერთხანს გავჩერდი და მერე მივეუახლოვდი. სახე ჩვეულებრივზე უფრო ჩაყვითლებოდა, თვალეები ამღვრეოდა და თვალთა გუბებ ქვეშ მოლურჯო პარკები გაზრდოდა. საფეთქლებიდან შუბლისკენ ორი წვრილი, ლურჯი ძარღვი გაჰქცეოდა.

• • •

ერთი კვირის შემდეგ ოც კალენდარულ დღეს მომცემენ — გამოცდების ჩასაბარებელ შევებულეხას. ამ ერთ კვირაში კი ბოლო სართულსაც ავაშენებთ.

ამირანი ახლა კი პატარა დროშებით მამღვებს ნიშნებს ზემოდან, ხანდახან ყვირილიც დაცდება და ხელეხსაც იქნევს.

მე ვიციანი ქვემოთ.

— რა კასია ეგ ამირანი, სულ ყვირილი და ყვირილი. ისე ალალი კასია. — მეუბნება მებათქაშეთა ბრიგადირი — ჰასანი. ჰასანის ბრიგადა სულ სამი დღეა რაც ჩვენთან მუშაობს, მაგრამ უკვე საკმაოდ დაგემგობრდით. მებათქაშეთა გარდა დურგლებიც არიან ახლა აქ და სანტექნიკოსებიც.

— სადილის ფულს ვინ აგროვებს დღეს? — მეკითხება ჰასანი.

— მგონი თქვენი, ან სანტექნიკოსების ჯერიად.

— ჩვენი? — ჰასანი შებღმუშებულნი-
ლი ანგარიშობს.

— აა, ჩვენი წილი. — სამნანეთიანს
ვაწოდებ ჰასანს.

— ერთი მანეთი მეც მასესხოთ?! —
ყოყმანობს ჰასანი, — ზეგ მოგვე.

მანეთი მივეცი, ჰასანი მაინც არ აბი-
რებს წასვლას. მადლობის გარდა, კი-
დეც უნდა რაღაცის თქმა.

ამწის კომპერტიდან ჭუმბერი იხედე-
ბა. მისი ხმა გაურკვეველად აღწევს
ჩემამდე, თუმცა ეტყობა ამირანს ელა-
გება რაღაცას.

— სულ ზადლი და კატას შებობა. —
იციანს ჰასანი.

— ჩხუბით ავაშენეთ, ბატონო ჰასან,
ამხელა სახლი. — ვეუბნები მე.

— ჰო, კასო, საქმე შებობი უყვარს.

ჰასანი თავის ვედროებს იღებს და
მებათქაშეებისაკენ ჩხუბითა და დავი-
დარაბით მიდის.

ბრიგადის წევრები ქოქოლას აყრიან
ჰასანს.

— ლევან ვახტანგიანს ვუთხრამ ყვე-
ლაფერს. — ეჭადნება ჰასანი.

— თან საქმე, ჰასან, საქმე! — მალ-
ლიდან ამხნევეს ამირანი. მერე ასენ-
დება, რომ მე პირდაღებულნი ვეცქერი
სეირს და მარიგებში:

— მამუკა, ცირკში ხომ არ გგონია
თავი?

— დაუჭერე, შვილო, დაუჭერე! —
მეუბნება ძია ლევანი. იგი შეუძმჩნევე-
ლად შემოვიდა ეზოში და სიწყინარეც
უცხად დამევიღრდა.

კარგა ხანს მხოლოდ ამწის გორგო-
ლაჭების ღრქიალი და ღერგლეების ჩა-
ქურჩების კატენი ისმის. მა ამირანი მე-
ძახის ზემოთ.

მალა ძველი ყოველთვის მსიამოვნ-
ებს. მსიამოვნებს კი არა, მშურს კიდევ
ამირანისა და ჭუმბერის, იმ სიმაღლი-
დან რომ გადაპყურებენ ქალაქს, იქიდან
ყველაფერი მოჩანს: აგუჯუნებელი ქა-
ლაქი, ხოჭოებზეთ მოსრიალე ავტო-
მანქანები და მწვანეში ჩაფლული ქუჩე-
ბი ცალ-ცალკე.

ავედი თუ არა, ამირანმა უცნაურად
შესადღუდებელი აპარატი გამართა და
შველა მიხოვა.

— თვალები დახუკე! — მიყვირის
და მწვანეშიან ჩადბუტს იხურავს.
ვხუტავ, თუმცა ბრკვეილა ნაპერ-
წყლებს მაინც შეიგრძნობს თვალი.

ნაპერწყლები რომ ჩაქრა, ვავახილე
თვალი. შენადღუდებს იისფერი ბოლი
ასდიოდა.

— აი, შენი აშენებული პირველი სახ-
ლი. — მეუბნება ამირანი. — ჩემთვის
ორმოცდამეთერთმეტია ეს.

ამირანს კმაყოფილებით უღიმის სახე.
ჭუმბერს ვავხედე. იგი მებათქაშეებს
ემსახურება ახლა და ჩვენსკენ არ იხე-
დება. მე საბლუბის თვლას მოკვეცი.
ორმოცდაათს რომ დავთვლი, ამირანს
ვეტყვი, ქალაქს რა მონაკვეთი აუშე-
ნებია მას.

— რას ჩაფიქრებულხარ, მამუკა? —
მეკითხება ამირანი.

— ვითვლი, მაცალე...

— რას თვლი, ბიჭო?

— ამირან, ბიძია ლევანმა, ჩამოდიო!

— იძახის ჭუმბერი.

— შენ აქ დარჩი, მეორე მხარეც უნ-
და შევადლო, მეუბნება ამირანი და
მიდის.

— ისე როგორ ხარ? — მეკითხება
ჭუმბერი.

— რა მიშავს. შენ როგორ ხარ? რა-
ტომ არ იყავი გუშინ?

ჭუმბერი ყოველ კვირა დღეს ჩვენთან
დადის. ბიძია ევლაში ამეცადინებს სა-
ხელოსნოში.

— შე დავურეკე პატივცემულ ევლა-
ბის, დედა მყავდა შეუძლოდ.

— ახლა როგორღა?

უცუთოსადო, ნაჩქარევად დამიძახა,
რადგან ქვემოდან დაუძახეს მებათქაშე-
ებმა. იგი ზარის რეკვით მიარჩევს თა-
ვის მერანს.

— რაო, რას გელაპარაკებოდა ჩვენი
ფიროსმანი? — კიბეებიდანვე შემეკით-
ხა ამირანი.

— თქრო კაცია ჩვენი ამირანო. —
გავიციე მე.

უკანასკნელმა ვაგონებმა დგრილით ჩაიარეს და სადგურში აუტანელი მუჟდროება ჩამოწვა. გადასასვლელ ხილს იქით სამანვერო ორთქლმავალი ქმინავდა და დროდადრო იმის შეკვლევა აესვებდა მთელეზარე სიციარეულს.

მტარებელს შედეგო წაყვია. მამამისი ლანდივით დაეყვებოდა და ვერც კი დავემშვიდობე.

ტელეფონ-ავტომატიდან სახლში დაფრევე. ბიძია ველაძის ნამძინარევი ხმა ჰქონდა.

— ალო, ალო, რომელი ხართ? — ისმოდა ყურმილში.

— მე ვარ-მეთქი, — ვუთხარი.

„რადაცის თქმა მინდოდა?“ — ვფიქრობდი.

— რა იყო, მამუკა, სად ხარ?

ვუთხარი სადაც ვიყავი და ამხანაგთან ვრჩები-მეთქი, — გავფრთხილუ.

— კეკელი იყავი! — დამარბა ბიძია ველაძემ.

ჭიხურდიდან მთვრალივით გამოვედი. ზემერის მოკლე „ტუ-ტუ“ ისევ მიტლერდა ყურში. ტრამვაის ხაზი გადაეკვეთე და თეთრ წრეში მდგომ მილიციელს მივეუხლოვდი. დრო ვკითხე. მან სადგურის საათზე მიმითითა.

— პაპიროსი ხომ არ გექნებათ?

ვიცოდი თავს ვებებრებდი, მაგრამ ვილაყას ხომ უნდა გამოვლაპარაკებოდი. მილიციელმა პაპიროსი მომცა.

— წადი, ძაო, სახლში, ხომ იცი, ქალაქში ვერუსულია მოდებული. — გამაფრთხილა.

— ამ შუალამზე გრიბი? — გავიყვირე.

მილიციელმა სასტველში ჩაბერა. წრის თეთრ ხაზზე საბურავებმა დაიწრაბინეს. წესრიგის დამცველი მძღოლთან მივიდა და რაღაც უთხრა. მძღოლმა ჩემკენ გამოიხედა, თავი გაიქნია და რაღაც ჩაიბუზღუნა. მილიციელმა ისევ უთხრა რაღაც. მერე მე დამიძახა.

— ჩაქეტი, წაგიყვამს! — მძღოლს გაბრაზებული სახე ჰქონდა. მილიციელს მადლობა გადაუხადე, ჩაქეტი და მანქანაც დაიძრა.

უკაცრიელ ქუჩაზე მთელი ხისწრაფით გაიქროლა მანქანამ, ფანჯრებში ქარმა დამტვინა. ერთ წუთში ჩელუსკონელების ხილზე გავჩნდი.

— გააჩერე! — ვუთხარი მძღოლს.

შუა ხილზე გააჩერა.

— აქ ცხოვრობ? — მკითხა.

საგარძელზე ფული დავეუდე და ჩავედი.

— წაგიყვანდი კაცო? — პაპირად თქვა.

საგარძლიდან ფული ავიღე, შუაზე გავხიე და ერთი ნახევარი დავეტოვე.

— მეორე ნახევარს შინ რომ მიმიყვან როდისმე, მაშინ მოგცემ.

მძღოლმა გერგილად შემოთვალეირა და მანქანა დაძრა.

მტკვარი ხმურით ლოყავდა ხილს საყრდენებს. წყალი ჯაღოსნური მეჩვენა ღამით. თვალს უამრავი სახე ეჩვენებოდა შიგ. სადგურში სამანვერო ორთქლმავალმა დაიკივლა. მოაჩინს მოვშორდი და მიმე ნაბაჯით გავყვი გზას.

„მოვდივარ სოფელში, ზეგ ჩამოვალ, ლონგი“.

„ზუგ გამოცდა გვაქვს“, — გავიფიქრე და მუყაოს ნაჭერი ისევ დავამაგრე, კარზე.

ორი დღის წინ ერთად ვმეცადინეობდით და არაფერი უთქვამს სოფელში წასვლაზე. ნეტა რა შეემთხვა? — კიბის მეორე საფეხურზე ჩამოვჩექე, რაღაც ძილ-ბურანში ვიყავი და მეტი ფეხზე დგომა აღარ შემეძლო.

— ვინა ხარ მანდ? — დაკეტული სარკლიდან იკითხა ლონგიმ დიასახლისმა. ქუჩის ფანრიდან შუქი მეცემოდა და სინათლეზე მიცნო, ფანჯარა გამოვლო.

— ლონგინოზი სოფელში წავედა. — მითხრა და ჩქარა დააპირა გაცლა. — ნახვამი ვეგონე.

— ხომ მშვიდობაა, დეიდა... — საზე-
ლი ვერ გავიხსენე, გავიხსენე კი არა,
არც კი ვიცოდი რა ერტვა.

— კი, შვილო, კი.

— კარგად ბრძანდებოდეთ, დეიდა,
უკაცრავად!

ღიასახლისი სწრაფად შებრუნდა. ვი-
ციოდი მთელი ღამე აღარ დაეძინებოდა,
ასეა თეონა ბებიაც, შუალამისას, ძალღუ-
ბი რომ აღზარდებიან მთვარეს, გამოი-
ღვიძებს ხმურზე და შემდეგ მოგვამა
ქირი ძიღმა. კვენსაში ათენებს.

რალაციით ღამაში მეჩვენა უკაცრავ-
ლი ქუჩა და უსაქმური კაცის დაუდგე-
რობით მიფეხები აღმა.

არც კი ვიცო როგორ მივადექი ნოშ-
რეს სახლს. ზარი დავრეკე და სანამ
კინძე გამოვიდოდა, წასვლაც დავაპირე.
ნოშრე გამომეგება.

— არ გძინავს?

— რომ მეძინოს, სიზმარში ვიქნებო-
დი: — აღმაცერად გაიღიმა ნოშრემ. —
შემოდ!

ნოშრეს ოთახი არეულ-ღარეული
იყო. მაგიდასა და სკამებზე წიგნები
ვლაგა, იატაკზეც წიგნები იწყო. იქვე
ევარა ორი წყვილი განტელი და ზო-
ნარებზაგლევილი ესპანდერი. კუთხეში
გატარა ეგდო.

— მედიოკ გავაცილე. — ვთქვი. —
მამამისი ახლდა. ძაღლის გუნებაზე ვარ.

— ისევ გიშლის?

— ეჰ.

— გავივლის. გოგო იყოს თანახმა,
მამამისს ვინ გკითხება. ფეოდალურ ხა-
ნაში ხომ არა ეცხოვრობთ?

— ღონგი სოფელში წასულა უცბათ.
არაფერი უთქვამს, შემომხედა და ეს
იყო.

— ეჰ რა ყოფაში ხარ, ბიჭო! —
არეულ წიგნებს გადახედე.

— ვალაგებ აქაურობას, — ამბობს
ნოშრე. — კარგი ჰქენი რომ გამოვია-
რე.

— ძილი არ გეკარება?

— მამაჩემის დამცველს ველაპარაკე.
თხუთმეტს მიუხჯიან.

— ჰო?! — ვთქვი და გენი
უაზრო წამოძახებისათვის.

— მერე რისთვის, რისი ვულისთვის?
ამ ყუთებისთვის, ამ ხარაზურისათვის.
კაცმა არ იცის კიდევ რისთვის.

ნოშრეს სიტყვები ისე არ მოქმედებ-
დნენ ჩემზე, როგორც მისი ხმა, გაზო-
რული, ნაღვლიანი, დამწუხრებული გუ-
ლიდან რომ ამოდიოდა.

— შენ ვერ მიხედები, მამუკა, ვერ
გაიგებ...

— შესმის, ნოშრე! — ვთქვი მე.

— ჩაის დალეე? — მზრუნველად
მკითხა უცებ.

— დავლეე. — ვუთხარი.

ნოშრემ სწრაფად მოილაგა არეულ-
ღარეული მაგიდა. წიგნები იატაკზე გა-
დააწყო და მაგიდაზე ჩაის ჰურჭელი
დალაგა.

მერე კარგა ხანს ვუსხედით მაგიდას,
ჩაის ყლუპ-ყლუპით ვსვამდით და ვსა-
უბრობდით.

გამთენიისხანს ნოშრემ საცარტელში
რომ წასთვლიმა, იღდექი და წასვლა და-
ვაპირე.

— ბევრი იმეცადინეთ? — მკითხა
ნოშრეს დედამ. იგი წინაკარში იღგა.

— ჰო, ხვალ გამოცდა გეაქვს. — ვი-
ცრთე მე. არა, ნაწილობრივ ვიცრთე-
მეცადინეობას რაც შეეხებოდა, სიცრუე
იყო, გამოცდა კი ნამდვილად გვექონდა
ხვალ.

— კარგია, შვილო, ნოშრეს ყველაზე
მეტად შენ უყვარხარ ამხანაგებში.

— ნოშრეს გადაეცით, სლამოს ისევ
მოვალ სამეცადინოდ. — ეს ნამდვილად
მქონდა გაღწევეტილი.

• • •

ცივი ქარი უბერავდა და პალტოს სა-
ყელო ავიწიე. უძილო თვალებში ტყი-
ვილს ვგრძნობდი.

ქუჩის ბოლოდან ეული მგზავრის
ფეხის ხმა აღწევდა. ერთხანს უფრო მი-
ვუვლე, რომ ასე, თითო ბინადრის დარ-
ხეული ნაბიჯით როგორ იღვიძებს დიდი
ქალაქი, როგორ იწყება მორიგი დღე.

ხალსიანი, სევდიანი, ფიქრიანი, იმედიანი.

პატარა ქუჩა გადაკვეთე, დაღმა დაფუყვი და სანაპიროზე გავედი.

აქ არის ჩვენი მშენებლობა.

წყლის ონკანთან მივედი და დიდი, მრგვალი საკეტი მოგაბრუნე. წყალი ჯერ შიშინით წამოვიდა, მერე ჩხრიალით და ერთიჯ რომ მომებრუნებინა საკეტი, წყალი ჩანჩქერივით აქაფდებოდა. პალტო და პიჯაკი ერთად გავიხადე და წყალსაღენ მიღზე გადავდგი. წყალს პეშვი შევეშვირე, პეშვი იქაბოდა და იცლებოდა. როგორც იქნა ავაგვე, მაგრამ პირზე შესასხმელად ვერ გავიშვებე ცივი წყალი. რამდენიმე პეშვი შევსვი და მერე შევისხი სახზე.

— გაუმარჯოს!

— გაუმარჯოს! — ჭუმბერი იყო. თავაუღებლად გავეცი პასუხი.

— ჩქარა მორჩი და რაღაცას განვენებ. — თქვა და საყარაულო ჭიხურისკენ წავიდა.

პირი პალტოს სარჩულზე შევიშრალე და ჭიხურისკენ გავეშურე.

— რა უნდა მანვენი? — კარებში შევქაზე ჭუმბერს.

ჭუმბერმა თითქოს ვერ გაიგონა ჩემი ნათქვამი. იგი სამუშაო ფეხსაცმელებს იცვამდა დახრილი.

— პაა? — გავეუმორე კითხვა.

ჭუმბერი წამოიშრათა, თანაგრძნობით გამოღიმა და ლურსმანზე მიკიდულ თავის პიჯაკს მიუხალოვდა.

— მთელი საათი გელოდე წუხელ, თქვენთან ვიყავი.

— თქვენი სიცოცხლე, ხალხო! — კარს ამირანი მოადგა. ხელში გაშლილი გაზეთი ეჭირა. — აი მწამს მეგობარი... მოსალოცად მოხვედი არა, მამუცა? — ამირანმა ხელი ჩამოშრათუა და ჭიხურაში შემოვიდა. ჭუმბერი დონიერი მკლავებით ჩაბღუჯა.

— ნიკო იყოს და დიკარგოს, ასეთი რამე შეიძლება, ძმებო? — ყვიროდა იგი. — ვიცოდი ასე რომ მოხდებოდა. — ჭუმბერს ხელი ვაუშვა, გზებით გა-

შალა და მეორე გვერდზე დადგინდა. ებით გამოყვანილ სათაურს დაუმჩონა თითი:

— აა, „ქანსალი ფიქრი ფერებში“. — აღვზნებთ წაიკითხა წერილის სათაური. — მთელი ქუჩა შემოვიარე წუხელ, დღეს ოცამდე კაცი მაინც მოვა შენი ნამუშევრების სანახავად.

გაზეთში მოთავსებულ ვრცელ წერილს ჭუმბერის ფოტოსურათი და ორი-ოდე მისი ნახატის რეპროდუქციაც ახლდა. წერილს ცნობილი ხელოვნებათმცოდნე აწერდა ხელს.

— ეს აღიარებაა, ძმაო, — ვერ ისვენებდა ამირანი. მერე მე მომიბრუნდა. — შენ რას საქმიანობ, ფლანგაც საგამოცდო შევებულებას, ხომ?

ვუთხარი, გამოცდა ხვალ მაქვს და ვმეცადინებო-მეთქი. ყურადღება არც კი მომაქცია, მაგიდიდან გაზეთი აიტაცა და გარეთ გავარდა. ეხოლან მისი ხმა ისმოდა, შეგროვილ მუშებს უჩვენებდა გაზეთს.

— გაბრაზებულაი, ბატონი ევლაპი? — მითხრა ჭუმბერმა.

— წუხელ სულ არ მივსულვარ სახლში, მომილოცავს! — ხელი ჩამოშრათუი, კოცნა მიწოდდა, თუმცა არ ვაკოცე, არ ვიცი რატომ.

— გააცილე? — მკითხა.

— ისეთი გაცილება...

— მამამისი ახლდა, ხომ?

არაფერი მითქვამს.

ძია ლევანი შემოვიდა, მოგვესალმა, ხელი ჩამოგვართუა და ჭუმბერს მიულოცა.

— შენ რას შვრები, მამუცა, ჩააბარე რამე?

— ხვალ მაქვს პირველი გამოცდა.

— ღამე მეცადინებო, ბიჭო, რას გიგავს თვალეში? — ახლოს მოვიდა და თვალეში ჩამხედა. — გაივლის! — თქვა და გარეთ გავიდა. — ამირან, — დაიძახა. — ნოდარის მოსვლამდე მამუცა წაგეშველებათ.

შუაღღემდე არ მოვიდა ნოდარი, არც ნამუშაულებს გამოჩენილა. მე „ჩემ პოს-

ტზე" ვიდექი და თუთიყუშით გავეყვიროდი „ვირას“ და „მინას“, ამას უკვე დაუფლებული ვიყავი.

ნაშუადღევს ლონგი გამომეცხადა, ტაქსი შწენებლობის კარებთან მოაგრიოლა და გადმოხტა. შორიდანვე ხელებგაშლილი წამოვიდა და გადამეხვია.

— გადაწყდა, — ჩემად იმეორებდა ის. — ყველაფერი მოგვარდა.

— რა ყველაფერი, ბიჭო?

— ლონგი ისევ გადამეხვია.

— აგერ, მივდივარ ახლა, მანქანაში მელოდებიან.

რომ მომეკრა — ცახცახებდა და მივხვდი, რაღაც დიდმნიშვნელოვანი გადაწყვეტილით. „თვითონ იტყვის“. — გავიფიქრე.

— ვერ ხვდები, მამუკა? — მომაჩერდა.

— მანქანა გიყიდეს? — ვთქვი მე.

— ეჰ, — ხელი აიჭნია ლონგინოზმა.

— აბა, ფელამუშს გამოგატანდა დედამეჩი.

ლონგიმ გაიცინა. მერე ხელი გამიშვა და მოშორებით დადგა.

— აღარ მეტყვი, ბიჭო, რა მოხდა? — დავიყვირე.

— ხელს ვაწერთ მე და ნუნუკა. — ამოიძახა ბოლოს.

მე გაოგნებული ვიდექი, წამით ვერაფრის თქმა ვერ მოვისახრე. — „ესე იგი ჩვენც შეგვიძლია, მე და მედიკოსაც შეგვიძლია...“ — გამიელვა თავში და გავილიძე.

— მამ, ასეა საქმე. — მოთხრა და გაიქცა, — შეიღზე ჩემთან ვიქნებით, — მომამბახა.

ხუთი წუთის შემდეგ ნოშრე მოვიდა, მისაყვედურა, მთელ ქალაქში გეძებო, მერე ქუდი მოიხადა და ვადაპარსულ თავზე მიიტყაპუნა ხელი. სერიოზული იყო, გადაქარბებულად სერიოზული.

— ჯარში მივდივარ! — თქვა.

— ჯარში?

— ასე ჯობია. — მრავალმნიშვნელოვნად თქვა და ჩაფიქრდა.

— რატომ წუხელ არ მიტყუებ? — უჩვეულოდ თბილად ვკითხე მე.

— გადაწყვეტილ საქმეს რჩევა არ უხდება, შენ კი რჩევის გარეშე არ მოისვენებდი.

— კაცო!...

— ახლა შემოლობილს იქეთ გავიღეთ, რაღაც უნდა ვითხრა.

ქუჩაში გავედით.

— მართლა მიდიხარ, ბიჭო? — ვკითხე.

ნოშრემ ისევ მოიხადა ქუდი და გადაპარსულ თავზე მიიტყაპუნა ხელი.

— მამუკა, დედაჩემი მარტოკა რჩება, მიაკითხე იცოდე, ხანდახან...

მეგონა მარწყუბებით ავლევდნენ ამ სიტყვებს, უქირდა, ცრემლიც კი შევნიშნე თვალებში.

— რას ამბობ, ნოშრე, როგორ არა...

— დავიბენი მე.

— მოკითხვა გადაეცი ჩვენებს, ლონგის მიფულოცე უკვე. აი, ეს წუთია შემხება.

— მამ მიდიხარ? — ისევ ვკითხე.

— გაცილებია არ მინდა! — ხმა დიობოხა ნოშრემ. — კარვად იყავი, მედიკოს მომივითხე. ლონგინოზისთვის არ მითქვამს, ისე დავემშვიდობე, ვიცი არ დამიჭერებს და გამაცილებს.

ნოშრემ ხელი გამომიწოდა. მე გადავეხვიე და სამჯერ ვაკოცე ჯვარედინად. ბებიამ მასწავლა შორს მიმავალი კაცის ასე დამშვიდობება.

ნოშრე ხიდისკენ წავიდა. მე ჩვენი დაუმთავრებელი შენობისკენ მივიხედე. შენობის თავზე ამწის ისარი ტრიალებდა. ჭუნბერი ხელს მიჭნევდა თავის კომსურა ბუდიდან. მერე ამირანი დავინახე. იგი ხელებში კნევით მიყვიროდა რაღაცას.

„ხვალ გამოცდაა, — ვფიქრობდი, — ირგვლივ კი ამდენა სიახლე. იქნებ გათავდა პირველი გამოცდა? იქნებ ყველა გამოცდა წინაა ჯერ?“

ევა უბრიტმატირი

გ ა ნ ა დ გ უ რ ე ბ ა

მტანჯავს მათხავით
სახშილი ძნელი,
მაგრამ მეგობრებს
ვერაფერს ვშველი...
ათი წელია
მეხარბებოდა
სიმშვიდე შაით,
მეგონა ჰქონდათ
ოჯახი წყნარი,
რწმენა, ფიქრები,
ოქედი ხვალის.

სასწარკვეთა,
ხიფათი, ხვედა,
რას ვიფიქრებდი
უკან თუ სდევდათ!
ხაზი გაესვა
აწმყოს და ნამყოს,
სიჩუმე არწევს
ბავშვების საყოფს.
ბედნიერებამ
დაუშვა აფრა,
მგობრობაც კი
განქარდა... გაქრა.

ღ ა მ რ ე ბ ა მ ა რ ი მ ა

ბუშკინის მდგლო და
ბუშკინას სახლი,
ბსკოესა და
ტფერს შუა
მდებარე ქუჩა,
ბალის შესასვლელში
წასული მალღით,
მართლაც გოღიათი.
განთქმული მუხა.
იქვე შორიახლი
სოფელი სადა,
ქაღები კოცონებს
ანთებენ სადაც.

ყოველი მათგანის
ხატება მუქი
ნათღება ჩემს გულში
უკვდაფო მუქით.
არ არის წარმავალი
სიცოცხლის წუთი
ღარჩება
ჩვენს მიღმა,
რადღაც თუ კი,
თუმცა ჩვენს სიშღერას,
სიფვარულს.
ტანჯავს
სიცოცხლის გრძელი გზა

ბოლომდე ხარჯავს...
 მაგრამ კვლავ
 განძივით
 უცვლელი რჩება,
 ისე ვით იმედი — ადგილის დედა,
 და პირველ შექმნილი
 კოცონის ცხელი,
 ვის მარად ხიცოცხლეს
 ვერაფერს შეცვლის;
 ვარ ჩემი შესიტყვე
 ლამაზი მთების,
 მარადი ბუნების
 ერთგული ვრჩები,
 დრო, ჩემი ვერაგი,
 ბოროტი მტერი

ვერახდროს მამარცხებს
 ძლიერი ხელით,
 მიწა კი კვლავ აბრუნს
 გულხარბად ხახახ,
 ჩუმად მეტანება
 მიპირებს დახვრას,
 ვიდრემდე ვიქცევი
 მდინარედ ან ხედ,
 ვიდრე დავიწყება
 ბურუსში გაშვებს,
 გარს შემოერთყმება
 ხინათლედ მიწის
 ჩემი წარმოქმნილი
 ლამაზი სიტყვა.

ი ნ ბ ე რ ე ი უ

მე რალაც მჭირდება
 სულიერ საზრდოდ,
 სურათი
 ან ბარათი ფარატინა,
 გული მერგვა
 სირცხვილი მაკრობს,
 რაც ჩავიდინე
 ამას წინათ...
 თავი მოკუყარე
 დაფარულ აზრებს
 და ინტერვიუ
 მივეცი გაზეთს.
 არც ისე
 ჭაბუკი ვარ,
 ახალბედა —
 სახელს დავუწყო დახარბება,
 ვის რაში ვჭირდები,
 ვენაღვლები,
 თუ ვისმე
 თავს მოვახვევ

ხელაღებით,
 ჩემი ლექსების
 თვალსაწიურს,
 ბევრმა თავი ვეღარ
 დააღწია
 უნაობ ჩემს თავს
 რატომ ვუორგულე,
 ვერდე თვით ცდუნებას
 უნებლიედ,
 რისთვის ვულალატე
 წმინდა სახელს,
 აღესდექ ჩემივ თავის
 წინააღმდეგ;
 ვიყო მინდა მარად
 უნინარი,
 ისე ვით ქრებიან
 ღრუბლები, ხენი,
 სურათიც არ დარჩეს
 ამ ქვეყნად ჩემი.

მ ი კ ლ ე ნ ა

მე სიამოვნებით
 სიმართლეს გეტყვოდი,
 რადგან მაქვს
 იმედი

წყალობა-შენდობის!
 გიყვარდი რარიგოდ
 ვიყავი ისეთი,
 რაც მაკლდა

სულდიდად
 შენ თავად
 მივსებდი!
 ზოგჯერ უსამართლო
 ვიყავი შენდამი,
 არ იყო ადვილი
 ცხოვრება
 ერთ სახლში.
 ზეერჯერ უნდობლობას
 კიუტად
 ვებდავდი
 და მაშინ გტოვებდი,
 როდესაც მეძახდი!
 ჩემი მორჩილების
 გქონდა
 სულა — უფლება

მე კი თავს
 გაძლევდი
 მეტ თავისუფლებას.
 დარდიანს უბულოდ
 გტოვებდი
 შენს თავთან,
 დღიდან
 ერთად შეყრის
 სულ შენი
 მემართა,
 შენ მუხმარებოდი,
 უღელში შებმული
 რომ დღემდე
 საკუთარ
 თავის ვარ
 ერთგული.

ჩემი სოფელი

ჩემი მოწყვნილი
 ოთახი,
 სენტიმენტალური სოფელი,
 მოვეყვები
 ქვიშნარ გზებს,
 მოვძახი მღვლეობს
 სიმწვანით მოფენილს!
 გარს ტორფი...
 ცყანტობი...
 გაობი...
 არავინ იღლება გალობით!
 შენ აქ კვლავ
 ვერასდროს იპოვი,

თუ ერთხელ
 დაკარგე სტრიქონი!
 ვდგავარ და
 რაღაცას ვიხსენებ
 მივდივარ,
 კვლავ მოვალ ისევ,
 გზის პირას
 ძილფხიზლობს იელი,
 მინდორში
 კვლავ სახლი მიელის!

თარგმანი ვერმანელიდან შილვა აბანიძის

საქართველოს წიგნისწერეთა კავშირის

გურამ გვირგვინი

„უსიყვარულოდ არ არსებობს...“

ბავშვული პიესები — 78

1978 წლის პრიზზე საუბარი, მეც კარგად ვგრძნობ ამას, აშკარად გამოვრძედი. მაგრამ აქ მართო მე არ მიმიძღვის ბრალი, თავად პრიზიც ცოდავს, თუ ცოდავდნა ჩვეულებით ამას, რომ ზეარცილიც იყო მისი მოხალისეობა, რომ მშვენიერიც, თანაც საკლასიკო და მრავალისმთქმელი, იქნებ ამის წყალობით მეც მიხეტივს სიტყვის გავრძელება. ანუ როგორ გავწვიტო ხიბნიელი, როცა აქამდე მხოლოდ რომანებზე მქონდა საუბარი და ჭირ არაფერი მოთქმას მოთხოვნივს. ვინც გულდახმით ვაადრენა გახულო წლის ლიტერატურულ ტრანსალებს თვალს, მისთვის აშკარა და სასიხარულო უნდა იყოს ის უცდლობელი ფაქტი, რომ ახალი ჭართული მოთხოვნივს მრავალფეროვანა და მნიშვნელოვანა. სამწუხაროდ, უვლას ვერ გავწვდები, თორემ მართლაც აეცებნა მკითხველს მოთმინების ფილა. ამიტომ შემოვიფარვლებნა ამ მოთხოვნივს, რომლებმაც განსაკუთრებით მიიქციეს ზემო უკრადლება სხვადასხვა მიზეზთა გამო. ამ შემთხვევაშიც, მე გვირგვინი ავფელი სარედაქციას (სამწუხაროდ, მხოლოდწერილი არაფერია იმაში, რომ ესეც მრავლად გამოდგინა) და მხოლოდ კეთილ ნაყოფს გამოვარჩინა.

„უსიყვარულოდ არ არსებობს...“ პიესის ეს უბრალოდობით, ხშირადობით, სიკეთითა და ხილამშით სხვებ ვენიადლური ფრანსა ახლაც გავფოლოდით მოთვარ მოტივად, როცა ჭირს მოთხოვნივსზე მიდგა.

ჭირს ზღაპრებით დაიწყოთ („მნათობი“, № 7). ერთი ზღაპარი ნაღვლიან კაცზე მოკეთობს. მან მხოლოდ ნაღვლიანი ამბები იცოდა. ახვ დამახსოვრდა ზეგმეობიდან უვლადური და

მამე მზერა დანებდა. ახლაც, ქალაქის ბაღში ხელისგულზე შავი ხოქო უწის და იხრავს. თორემ ეს ხოქო ქიამია. კაცს ზეონია, რომ ქიამია „შავად ხედავს: ბაღის, ხეს, უვლილებს, ადამიანებს, ცას და მზესაც კი. ამიტომ, ხედავთი თვითონაც გაშავდა... აღარც დაფრინავს“. მაგრამ თორემ არაფერი უფრინებელი სენი არ ზეონია შეუჩალი ქიამიას. ხუდ უბრალოდ ვანიკურინება იგი. ერთი ზეგვი წუალი გამოაზრწინებს მის ხალებიან ფრთებს და ფრთის ხალებიც დაუბრუნებს. თორემ თავად კაცის ბრალი იყო ეს, რაკილა თვითონ შავად ხედავდა უვლიადურს. მისი შუქზე პაწია ცისარტყელზეად აფერადოვინებელი შადრევანი ნაღვლიან კაცს აიტაცებს, ჭადოსნურად აიზრდება ცაში, მაღლიდან გადმოახელებს ქვეყანას და დაუბრუნებს მშვენიერების ხალებს უნარს და ხალებს, ჩაუნერგავს ამედს, რომ „ოდესმე მთლად მშვენიერი გახდება ქვეყანა“.

მეორე ზღაპარი კეთილ მიქუდებზეა, ვინც მადლი სახლის სხვენიდან ფერად-ფერად ქულებს გადმოაფრინდა ზოლზე ზეგმეობისთვის და ისინიც ხედიერი თვალებით აფრინებოდნენ მადლა, ცისკენ. „უვლა, ვინც მისი ქუდით იწუებდა სიარულს ამ ქვეყანაზე, კეთილი ადამიანი აიზრდებოდა“. სხვა მიქუდებიც ზოლში იხებოდნენ, სცადეს დიდ მიქუდისთან გაჭინება, მაგრამ არაფერი გამოუვდათ. სხვა რომ ვერაფერი გააწყეს, მშობლებს ჩაგვირეს. დიდი მიქუდებ დოყლაპიებს ამრავლებსო, ახვ მონათლეს მიმბობი, ცაღამკერალი, ცისფრკიანი ზეგმეობი. მშობლებმაც დიდი მიქუდებ ქალაქიდან გააძევეს და მისი ქუდებიც კი დაწვეს.

„დაფრინავს ცაში დიდი მიქუდებ, ხან ნიხილი იმალება, ხან — ღრუბულში...“

ჩამოვიდოდა, მაგრამ მაღლიდან იხვ ჩანს, რომ

ცაღმშენებელი არც ახლა უნდა შევადგეთ დიდ პატივში მონაცემად.

დაფრინავს დიდი შვილები და ხშირად ამბობს თავისთვის ვეღარაფერია:

— ეს, ეს რად ვერ მოაქვს დალოცვას. მა, ცოტად იცოლოს და მალე დაღუპვით ვინა და ცოტაქარიანი და ცაღმშენებელი აქნებოდა, ტყუალი გაქრებოდა სამღვთოდ და მაშინ ვინა და მოატყუებოდა, ვინა და ამაყრავდა მათ შვილებს.

ნაღვლიანი კაცის, დიდი შვილების, შვილები-ნებულთა ბაღვრინის მშვენიერი და საგულესიმო ზღაპრების ავტორი გურამ პეტრიაშვილი. ავტორმა, ხალხური ზღაპრების მსგავსად, ადამიანის ოცნების შეახსნა ფრთები. სადაღ და უბრალოდ, გამჭვირვალე აღფრთოვანება და ნაღვლი სენტენტებოთა გვიორბა თავისი სათქმელე ამარე, რაც აღმაშობს, ავთორულიზმებს ჩვენს ცხოვრებას — ხაქველზე, ხეივანზე, ხეყვარულზე.

ადამიანს მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე მოჰყვება ბავშვობაში ნაწიანრევი ქალისურია ხანყარო, ხალხური ხაზბინანი რომ არის შექმნილი და უკავადუოვლი. გურამ პეტრიაშვილის ზღაპრები ისე ორგანულად უკავშირდება და აგრძელებს ფაქტუალურულ ტრადიციებს, ამდენად მომხიბლავია, რომ ადამიანს დიდხანს არ დაგავწყვდება და მათთან ერთად შემოგვრდება მწერლის საგულესიმო შეგანებებები.

ხეივანეთაო ხეივანე მხოლოდ იყენების სფეროს განუყოფენება, მაგრამ ცინფექციანი და ცაღმშენებელი ადამიანები (დემერსომა არ გამოუღლოს მშვენიერებას) ადრე ამშვენებდნენ და ახლად ამშვენებენ ცხოვრებას. ისანი მღვდელ იყენს, არამედ და ექნებან მწერლობის უფრადღების ცენტრში. ზოგ მწერალს საოცარი, ლტოთ მომადღებელი, გამორჩეული ნაჭი აქვს ხეივანს, მისი უვალზე ჩუმი, მოკრძალებული გამოხატულების ხედვისა და წარმოსახვისა. ამ გამორჩეულთა შორისაც კი გამოირჩევა რევან ინანიშვილი. ეს ჩვენ უვალზე დიდი მანია ვინო, მრავალჯერის ოქმულა კიდეც და კიდევ ერთხელ დადასტურდა მწერლის ახალი მოთხრობებით (სტისკარი, № 8).

„ჩემი საწყალი ხეივანეთა“ — ახე მქვია რევან ინანიშვილის მოთხრობების ამ ციკლს და უყვითეს სათაურის მიგნება შეუძლებელია. ოღონდ აქ „საწყალი“ სიხეჩავს კი არ გულისხმობს, არამედ რაღაც სხვას, ძველ-ბიბლიო ორგანულად გამქდას, ჩემს, უმკველს. სულისმწერის, სუნთქვისათვის თავისთავად და აუცადებელს. ასეთია მწერლის ხეივანეთული დიდისა თუ პატარისაღმი, სუღვიერისაღმი თუ უსუღვი-საღმი, თუცა მისთვის ყველაფერი სუღვიერია, ხალხის მთად და მავანიდვი მაქწა უფიქლო უვალად, ძეგვბიცა და მეთოვლებიც, საყანე მწერლებს და ხეივანი ბაღვრის ახე რომ ამწოდებს

ბუნების, ახე რომ გრძობს ბუნებას, ახე რომ უყვარდებს ბუნებას, ახე რომ შერწყმულია ბუნებასთან, კოთარცა მისი განუყოფელი ორგანული ნაწილი არც ვაფხვედ და არც ვერს შეძლება მე სხვა პართველი მწერალი არ შევათავსო. ბუნების შესაბამისად, რომ ვთქვათ, თოქოს ექვე ფრთა ექნება რევან ინანიშვილის დასახსიათებლად, რადგან ეს მანც ვარდენ წიღობას გულსახსობს. არა, თავად ბუნების ნაწილია იგი, თოქოს შეინიდან რომ გვიხანს ამ ერთადროულად რეალურ და ქალისურ ხაყვაროს.

ახლაჯარბობაში, ხტუმრად ნახულ ქალაქელ მეგობარს მწერლისათვის სიტყვა-სიტყვათა ახე უთქვამს და უმტყავებთ: „სხეივანული ადამიანების მიერ მოკონილია ისტორიის გარკვეულ ეტაპზე, როგორც, ვთქვამ, ომის ვარცხნალობა, ანდა კოსტუმის მოღა, და რაც უფრო მალე განთავისუფლებიან მისგან და დაარჩებიან ისეთნი, როგორც ბუნებამ შექმნა, — მხოლოდ არსებობისათვის შედგენი, ვთქვამ, და ყველაფერი გათავალზე აღმაყრებულნი, — მათ უკეთესი ექნება მათთვის“.

ეს ქალაქელი მეგობარი სულ ორგანულია არც კოვლია. ახლაჯვარი ახრია ადამიანს მისი არსებობის დასახსიდან თანა ხდევს, დღესაც ხაზოვადობის ერთ ნაწილს ცხოვრების ფაქტო. სოფლად გაუხდია, მაგრამ ადამიანის ცოლილი მოღვაძე მანც ამ ბრძნულ შეგანების მსხდევს, რომ „რაც მტრობას დაფერგვია, სეივარულს უშენებთ“. და მანც, ეს ოხერა ექვის ქვა ისეთ ადამიანსაც კი უღრდნის ზოგჯერ გუთხეგულს, როგორც რევან ინანიშვილია. ამარეც გამოგვარებულს მწერალი: „ექნებ მაროლად ასეა, ექნებ ეცობრობა მაროლად მალე უნდა განთავისუფლები ამ ტყბილ-მწარე მანგახან, რომელსაც ხშირად მეფე მონის უმად უქცივია, ბრძნი კი ვაგვებულავით ურბენინება ტყვ-ველად. ვანა ჩვენს გვერდითაც წყროდ ეს ადამიანები არ აღწევენ წარმატებებს, ვინც ყველაფერს იფრუებენ, ვარდა თანონი მიწინებისა, ვინც გულგარულად გახწვიენ ხოლმე გვერდზე სხეებს, რათა პარველებმა მათ გაიარონ ვიწრო გასასვლელი?“ ახლაჯვარი ექვა ისეთი ადამიანისა, ვისაც ხეივანული დაბადებოთაც დაეწავია, ვინც ამ გრძობობა ფეოქავს და სუღვამუღობის, დამოუკერებელია, მაგრამ, ამასთანავე, მის მიერვე გაფანტულა ეს ექვი და ადამიანური სითოსი რქმენავა და გამოხატულებაც კიდევ უფრო საგულესიმოა და სარწმუნოა.

რევან ინანიშვილი არამყოფ თითონ მოგრევა ამ წინერ ექვს, არამედ თავისი დიდი ბუნებითა და საოცარი შემოქმედებით ჩვენც დაგვამდევინებს მის. ეს უვალა მისი მკობხველი-სათვის ნათელია. მე სხვაზე მინდა უფრადღება ნეაქციევიროთ. ამ ქალაქელი მეგობრის ახრით,

ბუნება უსიყვარულოდ შექმნა ადამიანი, რე-
ვაზ ინანიშვილისთვის კი სიყვარული არამოთ
მოლოდ ადამიანის, ხატოლოდ ბუნების უპირ-
ველესი და უღამინესი თვისებაა. აქვე, ამ შე-
კობართან განმორებისთანავე, მას, უკან მობ-
რუნებულს, მკაცრული ზვევა ჯერ ნადირის
გულსაღლია ხმა შეაერთოს, მერე კი უცნაუ-
რი გამოცხადება ელის: გამბდარი და გაძვალ-
ტყავებულა შილა მკვლარ ლეკვს დახტიანს,
მერე ქარიში ჩააღებებს პირს და მწუხარების-
გან გაოგნებული ასე ჩაუღვებს მის, მგონი
სულად თვალსაუბრულიც, რომ არცა შეამ-
ჩნებს, ეს გამოცხადება, წითლად მოღვდღვდღად
დასავლეთის ცაც, მოღვრჯო დღღამიწად და
მოღიანად თვალსაწიერზე გადაშლილი ათას-
ფერი გარემოდ მწერალს ერთხმად უქარ-
წყლებს შეგობის მიერ დაგვიდულ გვეს:

„შე არსად არა ვარ გამოქცევა... შე ზემს ხაწ-
ვალ სიყვარულთან ვრჩება, ჩემს ხაწვალ შე-
ვლებთან, ჩემს ხაწვალ ძიებებთან“, — ეთქვა
ერთი ეს, გამოვბრუნდი, მაგრამ შენ არ გამოვ-
ჩნარებულვარ, ხშირი მუქი ბაღაბი ამოვირჩიე,
ჩაქციე ამ ბაღაბში და გაშლილი ხელებითა და
მარცხენა დოკით დავეხუტე მიწას.

იმწამვე ვიგრძენი, რომ მოვიდა წმინდა,
კეთილი, სხეულის ყოველი ნაკვირის, ყოველი
ნერვის დამაშვილებელი, დამახველებელი უჩი-
ნარი, უსახლოდ შეიძ...

ეს თითქმის უჩინარი მუქი ასე უნათებს
მწერალს, რომ უხილავი კი ხილული ხდება
მისთვის და ჩვენც მასთან ერთად ვამჩნევთ,
ვხვდებით და ვგრძნობთ ბუნების კრთომასაც,
წუხილაც და ბოზობრობასაც, შევენახის ზე-
ღუბაც და ვკავს სახლთან შემოხვედრალი
ფშაველი ქალის ხულის საოღლსაც, თანაზარა
ვხდებით ფაშრავ ხაწვდღისა, უინანიშვილოდ
რომ არ გვეწერა მასთან ზიარება.

ეს უჩინარი მუქი, რომელიც მხოლოდ ყოვე-
ლს მომხმადელი, უსახლოდ სიყვარულის ნაკის
გამოსხვებაა, შეამჩნევანებს მწერალს ხას-
წაუღს ამ ჩვეულებრივს, ჩვეულებრივზე ჩვეუ-
ლებრივ სიტუაციაში, რასაც ჩვენ თავად
არავტოვებს გადაყვარარით და ხაწვდღად კი
გერ აღვიქვითა, წაუკიბეთ მისი „ფშავლები“,
ხუდ ერთგვრდღიანი მოზობრობა, თუ მინატრ-
არი, არც კი ვიცი რა ეთქმის მას და ჩიხვდობრი
რამხელა არა, გრძობა, ხინათლ და სიყვარ-
ულია მისი ჩატრული. „ეს მოლოდ ერთი-
ციცქნა ამბავია, — თავშივე გვეტყვას მწერა-
ლი, — თანე დღე ხნის წინათ მომბდარი —
მაშინ ჯერ ისე აღერახით მიცინოდა მზე —
მაგრამ დღესაც მხარაული ზიარით წყარუ-
ნობს ჩემში, და მინდა კიდევ დაღასნს იხმა-
ურობს, თვით მაშინაც კი, შე რომ აღარ ვიქნე-
ბი ქვეყანაზე“.

მართლაც გადაშლებია „ფშავლების“, თუ ხა-
ტოლოდ რევაზ ინანიშვილის ყოველი მოზობრო-

ბის ნეტარი გრძობა, ჩვენთვისაც იწებებს წყარ-
უნს მხარაული ზიარით აქ გამოვლანებულთ
დაღე ადამიანური სიყვარულის ხმა. თითქმის
მართლაც მხოლოდ წყარუნობს და არა გუგუ-
ნებს იგი, მაგრამ ამ ჩუმ ხმას ისეთი მართა-
ული გრძობა გამოსცემს და ეს ჩუმ ხმა
ისეთი მშვენიერი მოზობრობადან ისმის, რომ,
ღმერთმა დაღასნს აცოცხლოს მწერალი და,
მის მერეც არ მიწყდება იგი.

შე ზემოთ ვთქვი, არც ვიცი რა გეწოდო
მეთქი ამით, მოზობრობა, მინატრება თუ კიდევ
ხევა რა. შე მგონი არ შეეძლები თუ ვრცხვი,
რამ რევაზ ინანიშვილის შემოქმედება უხმა-
ლოდ ლირიკული პაროზის კი არა, პოეტის
კეთილშობილია. ყოველი მისი „ფშავლები“,
„თლანის“, „მეოთხელების“ მსგავსი ნაწარმო-
ები ბრწყინვალე ლექსია და ხევა არაფერი. შე-
იძლება თანრული კლასიციადის თვალსაზრი-
სით კიდევ ვცდებოდე, მაგრამ რაკ ჩვენმა
ყველაფერ საუკეთესოს უმაღლეს შეუახებად
პოეტია და ლექსი ეთქმის, ეს ჩემი ნათქვამიც
იოლად დაიქრება. * * *

რევაზ ინანიშვილის იმეც ცალწმი რაზედაც
ზემოთ მქონდა საუბარი, ერთი სულიშემქმარე-
ლი მოზობრობადა ამ წილს ტყე-ტყე ნავალ ორ
უწმინდალ კედზე („უორანი კეტამზე“). ერთი
ხიფლის ზემოთ, უორანი კეტამზე ამ უწმინ-
დების გავრებს იბოვნიან, და კიდევ — მათ
ღანატორად წერალს. ეს არის აღხარება ორი
ტრაგიკული პაროვნებისა, ვინც ცხოვრება
უსიყვარულოდ გალია და ამისი საზღაურიც
ფიითონე მთვარ თავს. არცა ხაწვდღის, არ-
ცა ღვდის, არცა მოვყისი, არცა ქალის და არც
არავის და არავის სიყვარული არ ამძიმებდა
და ალაზებდა ამ ორ უწმინდას.

მათ, ამ ზემოთ ნახსენები ქალაქელი შეგობ-
რის შეგონების მსგავსად, სცადებს განთავისუფ-
ლებულიყვანის სიყვარულისაგან, მხოლოდ „არ-
სებობისათვის მცდელსა“ ეულოთ ქვეყანაზე
და ამან საზაროდ საქმეთა მომშობებლად აქ-
ცია იხინი. ასეც უნდა მომბდარიყო, რადგან
სიყვარულისაგან და სიკეთისაგან დაცლილი
ხედა, როგორც წესი, სიძულვილისა და მირი-
ტობის საღვრად იქცევა. მწილია მათთვის
შენდობის თქმა, მაგრამ ეს საოცარი ძილის
ფაოშხილდება და უშედათო განჩენი, აღსრუ-
ლებული საყუთარი გონითა და ხელით, მათში
გადარებულ სიყვარულზე და ხატოლოდ ამ
გრძობის უძღვეულობაზე დაღადებს. მათთვის
გვანდა იყო საყუთარი ცოდვების მონანიება,
ეს მხოლოდ სიყვარული შეიძლებოდა გამოს-
ყიდულიყო, მაგრამ მათი ამბავი, მათი ცხოვრე-
ბა და მათ მიერ მკანებული სიბარბოღე ხევა-
თათვის საოცარ და სარწმუნო გაფრთხილებად
არება.

უსიყვარულოდ ადამიანს ადამიანობა არ ეთ-

საქართველო
2022 წლის ივნისი

ქმის. ეს ასეა, მაგრამ მითაც ცხოვრობენ ზოგნი, აქნებ ბევრნიც ამ ვრძობისაგან დადილიანი, ცხოვრობენ ნაბარღონი გარეშე, მეტწილად სიხარბის ამარა, ერთნი ტრავმულად ამოყვრებენ სიცოცხლებს, რაჟალა ვადაქმბული ხინდი. სი ვერ ზიადეს უსაშველოდ შიმში ცოდივებს, მეორენი თავად ხდებიან მსხვერპლნი, რადგან შჯობის მგობნი არც ბოროტებში ილევინ, შენაშენი ბოლომდე ჩათავებენ ცხოვრების გრძელ გზას, ღრმად ღარწმუნებულნი იმში, რომ სტომაქამოვებულუბმა ზედნიერად გალიებს აგი, მეოთხენი ვრძობენ წუბილს საკუთარი უოფის ვაშო და მშვენიერი ვრძობისათვის დახმული გულის ვახსნას ცდილობენ და ასე შემდეგ. შერქობის ამჯვარ აღამაინათ სასაოცებში ღრმად ფსიქოლოგიურ წვდომასაც ალტვობს, რათა ნათელი მომდინარის მათ და მშაღების გზით ვახადოს ხარწმუნო წველასათვის მუშაინოშის უბრალოვბაც და ხილიადდე. ამისი ხაგულისხმონ ნიშნუბმა ვახადული წლის მოთბრობეშიც ვებედებო.

ერთი ამისი შემწარავი, მაგრამ, ვითარცა მხატვრული ნაწარმოები, მშვენიერი ნაშუში რეკაი ინანაშვილის უჯვე მოხსენებელი მოთბრობაა. დიბა, ძნელია ამ ორი უმწველისათვის შენდობის თქმა, რადგან თავად არადერი დაჯვამილეს, ბოლომდე გვიტბრებს საკუთარი მყოტვებელი დანაშაული და უველარე ხახტიკ, მაგრამ ნაშროლიან მსაჭულეზად თვითონვე მოკელინენ თავიანთ თავებს. იციან მათ, და კოდდე იზარებენ აშას, რომ შოპიბოა დედების ცრქულეების ღირსნიც კი არ არიან ისინი. მათთვის სიმშვიდის და სიწყნარის მოტანა მხოლოდ თოფის სახხლებტ შეუძლია და ისინიც ხელას აუღვარებლად გამოწყევენ მას.

რევენ თვითონ ვახტო თავს, თანაც ისე, რომ დავაშტკიცოთ. ცხოვრება შეგვეშალა, თოქემ ღარტები არასოდეს არ ვუოფილდარი. არც შენდობას ვთხოვლობთ არავისგან. შენდობას რომ ახოვლობდეთ, მაშინ დახლა, ხაღმე გზის პირას ავასრულებდით ამ საქმეს. დავ. იქ უპატრონოდ, უვავ-ყორნებმა დაქტვინონ ჩვენი ღედა.

და მაინც, ჩვენი ღრმა თანავრძობას აწვეებს ეს ორი, სხვათა წაშხედურისობით გზასაცდენილი უმწველი, ვისაც სოყვარულმა მხოლოდ ერთხელ და იმიტამ ვაუნათა გული, რომ ეს სასტიკი თოლოგანინენი ვაპოტობანებინა. შენდობის სურვილი ვაჩინდება ჩვესცა და შერქობისად, ვინც მაინც ვერ ვაიშება მათი ცხედრები უვავ-ყორნების საჭრქვად. ვერ ვაიშება და ვერც ჩვენ ვავაშებებინა, რადგან ვვენისის და გუნარავს ამ ორი უმწველის უქანასქენელი დღედიხას.

ავაი, რა კარგები უოფილდარ. აღამაინებოთ თქვენც კი, ვაწყ ჩვენი ხელითა ხართ შეჯტრები. ახალა მინა ვვენებამა და თქვენთან ვუოფი-

ლაყავით, ნეტაც მწყაზე გვენოს და სქვენთან ვუოფილდოყავით...“

უველას როდი ძალდნს ცხოვრების ტეშმაროტი მშვენიერების მიგნება, თუნდაც წამიერი ხილავა უქანასქენელი, რასაც ფირო დარინახს, ენაა ერთ აფგილას ვახსნილი, მოკაშვანებულიცა, დღის ნათელი რომ შეშპარკოდა უკვე. მაგრამ ეს ცა მისთვის არ ვახსნილა, ამიტომაც ვერ შევიტრქნო იგი. ფირო ისე წავა ამ ქვეყნიდან, რომ ერთხელაც არ შეუტოვებია სოყვარული გული. მგელი არ მოშლის მკლასისო, — ამისი დილინი უუყვარდა ფიროს, მკლური კანონებით აუხოვრა და ამ ქვეყნაშე საკუთარი სტომაქინათვის არც ახლობელი დანოგა და არც შორეულად. და ამანდე იმხვერპლა, თავადვე მგლის კრტი ვახდა. ფირომ საკუთარი ნალომინ და ნაპატყევა ხხეული იმ პირქუმ, შავნელ დამებს, გოტხეთად რომ დამშობოდა თავზე, ფაფრის ზეში მკლუბის საჭრქვნი ვახდა. ასე პაეზლო მას ნამავიერო საკუთარი მკლური ცხოვრებისათვის და ეს საგულეხში ამბავს ხინტრუხოდ. ოსტატურად ვაღმოგვეცა სოლომინ დემურხანაშვილმა თავის მოთბრობაში „მგლებმა“ („იესიკარი“, № 12).

ხამართლი ყოველთვის როდი ჭამს პურს. არც მკლური კანონებს მიმდევრები ხდებიან მუდამ მგლის კრტები. ამ ცხოვრებისეული უსამართლობის მიმანაშენებელი და ასერიგად მეტროლი მწერლობა ამით არის სწორედ შნა. შენდულიანი. ამჯვარი მინანდლისახულების და ხულისკვეთებისა გურამ კანაშას მართლაც კარგად, შესაშური პროფესიულობით დაწერილი მოთბრობა „სამი სტუმარი“ („მნათობი“, № 6). მორჩილადების ბუნებას არადერი შევლის, არც იმ სამი სტუმრის ხლება, ფერდინანდისათვის თუნდაც ეთიმეიტარული ზენობის ჩავონებას მაინც რომ სცდილობენ. ფერდინანდს მხოლოდ ამ აწუბებს, რომ ვერ გარკვეულა, ვინ იყვნენ ისინი, მართლმა ესტუმრენ, თუ მოჩვენებად გამოცხადდნენ („დასტვტებელი ვუაფი და გონება თუ დაკვარგე...“). მოავარიც, რამდე ისინი არწმუნებდნენ, როცა აღამაინურ მოვალეობასა და პროფიციულ კეთილხინდობარებაზე დაბეჯილობით მაიქციკანებდნენ ყურადღებას, არც ახსოვს და არც აინტრებს. ფერდინანდისათვის მათი შეგონება მგლის თავზე ხახრების კიოხვას ნიშნავს. მწვერალი კოდდე ვაიშებებს, თუ მორჩილადებას რა მაგრად აქვთ მარაშული გულისკარი აღამაინური ვრძობებისათვის, როგორ არაინ ისინი დცდილინი არამარტო თანავრძობისაგან, არამედ პროფესიული მოვალეობის შეგნებისაგანაც, რა ბოროტება დახედუბულა მათში. ყოველივე ამის შემდეგ, მით უფრო აღამაშფოთებულა სტუმრის მინსტიარი მორჩილადების და მათი „სხაილსაეთ ვევატარინული“. თუნი სმის სოყვარული სტუმრის ნათქვამი ფრანუბი

შესახებ აღმართა ბედისა თუ ერთიერსიყუარულისა.

უწყურადღად გავლელი ვაზრდინანდ და ბუბუბი მორჩილადებისათვის ყველას რადი გვრას ბრვედულ ქაუოფლებას და სიათვეს. ამისი მტანჭველი ფიქრად და შინაგანი ფეხმარობის გრძინავს ბუბრს აწიფებს თანდათან იმისათვის, რომ აღმართა ვუღოსქმას ერთ-ბამად გაუღოს კარა, როგორც კი საამისო შემთხვევა მივდვამ. თითქოს რადაც სულ უბრალდო ბიჭიღაა სპირით ამ კეთილი გრძინობის საყუთარ სულში აღმოსანენად.

გოგრაფიის მახწავდებელს გურამ კანანძის მოთხრობიდან „სურფული“ („მისობი“, № 6), ვისი გაწოდებულმა ქაღალცი და უცნობი სიტყვივც უფრქვევა თავს მოსწავლევებს, ერთი სიღურის მოსმენაც ვყოფა იმისათვის, რომ სულ სხვა თვლით შეხედოს აქამდე მისთვის საძუღელდ ბუჭს და მისტამი კეთილი, მშობლიური გრძინობით განმშვეჯალოს.

ამირან ჭიჭინაძის მოთხრობის „ცხხაც შუის ამოსვლა არ უნახავს“ („განთიადი“ № 2) გმირს ქალქკარეთ, შინდორში შემოსვდებრილი ვიფიდელოქრებს იმით, რომ შუადღისას შუის ამოსვლას ელოდება. გაასენდება დიტოს, რომ იწყდათი წილისა ისე გახდა, ერთხელაც არ ენახა შუის ამოსვლა.

შეორე დილათვე გადაწყვეტს ამ ხანახობის ხილვას, მაგრამ ღრუბლიანი დღე გათენდება. „დიტო მინც ელოდა, უშომოდ უხაროდა, რომ ეს დღეინი არა მკავდა არც ერთ სხვა დღეინს, რითაც ხაფხე იყო მისი უფერული ცხოვრება“. შუის ამოსვლის ხილვა აქ თავის კონკრეტულ შინაარსთან ერთად სიმბოლიკურ შინაშეწვლიბასაც იძენს და ჩვენთვის ცხადი ხდება მოთხრობის გმირის სულიერი ძვრა, მისი ბედნიერებასთან ზიარებას გარდუფალიბა.

ასევე გრძინობაგაღვიძებულ კაცზე მიგვაქცევინებს უფრადღისას მანანა ავალიშვილი მოთხრობაში „აქრთბულ, ექსტრასიონი“ („ციტყარი“, № 4). აქვე დღახანს ვერ გრძინობს მალხაზა, ვინც არტისტობას უქაღდენდ და მალხაზის გამგეობა ზღვა წიდად. მის ირგვლივ მყოფ ადამიანთა სულის საღამაწებს. გულგრილი გამოშეტყველება არც შერე მოშორებია მის ღამას შიარისახებს, როცა სიკეთე ხაუთარ თვახში შემოუფიდა მედღლის სახით და იმდენი ქვა „თითქოს სახილვებს სული შეუბრუნეს, ისე ჩიქრა ქალის არსებშია პატივაც, მიიტყვებლასაც და მოთმინებაც“. შილოდ მას შემდეგ მიხვდება რადაც ურუდ და აწრიალდება, როცა ერთ დღეს შინ მობრუნებულა, ცოდის კეთილშობილებითა და სიფაქილო ხახვ არსებობას ვერ იგრძნობს. და აი, ერთხელ, უფრად, ექსტრასიონი ქალთ წყავანობს, ადამიანს ვეღვე თავისი მავშეობა დაუღდება თვადწინ. „თითქოს მიტებს მამხვრეული ექო დიდბრუნდაო, ისე მოცხდა

მაშეობა და თამამად შემოარღვია სულის გაღასახებს აუარებული მჭვარტლიანი ქსოვილი... იგრძნო, რომ ახლად თვალახებულ სულს უმძინა მკელ სამოსელში ყოფნა“.

ეს ამის ბუნებრივი ღტოლევა ადამიანის სულისა, რამაც ადრე თუ გვიან უნდა იჩინოს თავი, უნდა იმწავროს და ფართოდ გაუღოს გუღიკარი სიყვარულს, ამ უმწვინერეს და უწეტარეს, უხაზღვრო და უკიდევანო გრძინობას. ამიტომაც ციმციმებს ახლა მალხაზის ფართოდ გახედილ თვალტში სულისშემჭვრელი სიყვარულე პატიოსნებისა.

მანანა ავალიშვილის სულ სამი მცირე მოთხრობა დიბუქდა გახულ წილს („ციტყარი“, № 4). უკვე გამოღულის გარდა, „შეხედებში გამარჯვების პარკში“ და „გაცნობა“. საერთოდ ცოტას ბეჭდავს იგი, ცოტას და იწვითადა. ეს მისი ნება გახლავთ, ამისათვის საყვედურის თქმა საძინელია, მაგრამ სინამდვილის გამოთქმის უფლება კი, მე მგონი, მაქვს. დასაწინი კი ნამდვილად არის, რადგან იგი ჭეშმარიტი, ხალასი ნიქით არის დაქაღდოებული. მას ადამიანური გრძინობების უფაქრეს ზეფულებში წვდომის უნარი გააწინა და მის უსიქოლოგიურ დაკვარებას მუღამ სინტერესო მხვარულ სამყაროში შეეფარათ.

ამ სამთავრე მცირე მოთხრობას აქვს თავისი ერთიანი დიდი სათქმელი. ესაა სეველიანი ზეფვა და წვდომა ადამიანთა სულის ტყვიებისა, ტანჭვა სიყვარულის უმარობისა და სულის სილობის, თუ სიუბუნის გამო. ერთ შემთხვევაში ჩვენ ენახეთ ამან რა გამოსატყულებაც მიადო. უფრო ირიგინაღურია, უსიქოლოგიურად საინტერესოა ის ამბავი, რომელსაც ადტორი მოთხრობაში „შეხედებში გამარჯვების პარკში“ გვიყვება.

მარათაც მოუღოღენილია, გამოაგნებულაა არა მარტო მოთხრობის გმირი ქალისათვის, არამედ ჩვენთვისაც ხაღში გაცნობილი კაცის უფცარი შეცვაა, მისი მოჭუტული, თოფის ღუღასავით მიჭენილი თვალტბა და დაკრებულა კობილებიან გამოცდილი მექარა: „მე თქვენ მოგსპობთ, გაგაქრობთ!“ და კიდევ ურცხვად ნახაროლი სიტყვები: „მკელი ღრისი კახა!“

ჭაღის მომაკვდინებელი ეს შეურაცხყოფა უფრად მოხვეება მის მიწლიბილად მონათხრობს ამხავს საყოთარ სიყმწვიღეღე, მხახიობაზზე, გატაცებაზე, იმ სიყვარულზე, რომელიც მას გააწინდა და დღემდე არ ჩაქრობია ქართული თეატრის მიმართ, ნიჭიერი რეცისორისადმი, ვისთან ერთადაც მუშაობდა და ვინც აზარა, მცირე წვლილი შეატანისა ერთვუნდ საქმეში. შორეული წარსულის ეს ტკიბილ გახსენება, ვგრძნობთ, ვამყვობთ ახლა უკვე ხნიერ ქალს, თქმვა ხაცხვა იგი ვულწრფელი მოკრძალებით, უშუალოებით, უპრეტენზიობით, კიდევაც, აწილელი ვაწყვაფრება მიწვივით ედებო.

და ქალის გონებას. უყარდა, რატომ უყვებოდა ახლად გაცნობილ კაცს თავისი ცხოვრების ამბებს, ღრმა საქმეებით რომ გახდებოდა ქალი დაწინაურებული შესიერებას“.

მერაბი ვაგონდება ჩვენ, როცა თვალწინ გვხვდება და გრძნობადანსაზიარებელი ქალი ისევე გაოგნებული ვაგვიჩვენებს შვილიშვილთან ერთად, რომ ხელნაწი ქერ მამაკაცია და წერს და მის სიტყვებში, — მე ჩემდათვად, უშუალოდ ვეშაბურე ჩემ საქმესო, — უცემ იგრძნობოდა კმაყოფილება მაინც, თუ უფრო მეტი არა. ახლა კი იგი ვადღეობს ქალის ნაამბობში. არა, არაფერი წარმატება მქონია ქალს, რომ შუაით ადვილიყო. უბრალოდ, მან არ აძალია ქალს წყნად, მაგრამ ხიყვარულით გავლილი ცხოვრება და ის შუქი, რომელიც ახლაც უნაფიქროსა და უთხოვბია სულს, კაცმა „ცხოვრებად იგრძნო თავისი“ ახლაგრძობა, შედამ პირველი და უხელგაულო“, რასაც ქალი უწყებოდად დაუძარისპირა მისი პატარა, მაგრამ წაბოლილი სიყვარულით სავსეა.

ასევე უბრალოდ ვაგონდება ერთმანეთს ადამიანის ორი პოეტური ბუნება მოთხრობაში „გაცნობა“. აქედან ღირსეული სულის, სეველიაგან ფერადი ცხელი სისხლის მქონე, მორიდებული, უღრტვან-ვალად მშრომელი ქალს თამარს დაღლილობის მისხლ-მისხლ რომ ვაგონებ მისი სხეულიდან ღრმად, უბრალოდ ვაგონებ მისი სხეულიდან და ცოდნითაც ბევრად ღრმად, გორში, მდინარეობით სხეულმშვენიერებული ელისაბედი, ვინც ქალად დასა ზღაპრულუბების კვარცხლბეკზე და ეჭვიც არ ეპარება ამაში, რომ მალაფარადონი შეგონებებს ქალაგება მისი უფლებები და მოვალეობა.

„უროცხვი სახელი ჩემი მტრების“ — ეთხულებს თამარი ქართველი კაცის სახელით სიტყვით ქოლა დომობობის სიტყვებს და აქ ნახსენებ მტრებს უბრალოდ ერთად, ჩვენ შეიძლება თავისახელით კიდევ ერთი მტრების ამ უროცხვი სახელიდან — გულით უბრალო თანამებ-მულის კრებობა სახელი, ვინაც ამ მოთხრობაში ელისაბედი მტრია.

ღრმად დაამტკიცებელია მანანა ავალიშვილის ამ მოთხრობის ბოლო ფრაზა:

„თამარს თვალში დაუღრმად, ფიქრითა და ნებას ნათქვამი მოყვება და უცემ იგრძნო, რომ ადამიანის სულს ალწვევებს, მდინარეობებს, კეთილშინაობების გამო მადნილ შეცდომებს, მთელი სიცოცხლე მოწოდებისათვის ტანჯვის ელისაბედი თანა ადამიანები აწერაგებდნენ უცოდლოდ სიხუტით. კანონიერებისა და კერძობის მადალი ვადამაბედიან“.

ამა დაპირისპირებული ერთმანეთთან ორი ადამიანური სიწყობის, მდინარეობის ბრძოლა მათ შორის და ხაყვას ეტრის მეტად მარტობს აქტობა ვაგონების სფეროს მოსაყოფებლად. ამ-

ხათის ათხი გზა და ხაშთალებს ქალაქში (ჩვენს ქალაქში) ერთი ისეთი, რომელსაც მიმართავს ზურაბ რატაიანის ხანტერის მოთხრობის „მეშვენიერების“ („მანობა“, №8) ახალგაზრდა გოგონა. იგი ლამობის გამო კი არ დაჰყვება უბნის აცვინილი ბავშვების ნებას, არამედ იმ ერთადერთი მიზნით, რომ მოატყულოს ისინი და კიდევ მოაღწევს მათ მოთხრობის ფინალში სწორედ ის ბავშვები, ადრე სულ მუშტაკ-კრავს რომ ეტრით თავად და ზეპირობით აწონებდნენ თავს, თავისი ნამდვილი ბუნებით წარმოგვიდგებიან და გულწრფელად შეშარბენ ვაგონ წარმატების ხაყოფიერ კონტრატზე.

მარტობის მტანჯველი გრძობა და მასთან დაკავშირებული სიცოცხლის, ფილოსოფიური თუ ფსიქოლოგიური პრობლემები სულ უფრო მეტად და დაბეჭობენ ექვევს მწერლობის უბრალოდებს. ეს ხაყოფიერად აწონებდა და ათქვამდა მწერლობის, დღეობის კი მის ერთ-ერთ მოვარს სამარტობად იქცა. ამაში მოულოდნელი და გასაკვირი არაფერია, რაკ ურბანისციის სიყვარულმა ხაყოფიერ მისებებში მიიღო.

მარტობის პრობლემა მეტყველებს სიწყვავით და აქცენტობით, შეიძლება ითქვას, თითქმის ყველა ნაწარმოებში პოეტობის გამოხატობებს. უკვე განხილულ ნაწარმოებებშიც, მოყოლებული ნოდარ დუმბაძის რომანიდან მანანა ავალიშვილის მოთხრობამდე, და ამაშიც, რომლებიც კიდევ იქნება ხელნაწი ამ წერაში, იგი მტკიცებულად გაიხსნა კადმოკვარტობა ადამიანთა თანადგომობისაც, მათი წუხილის გაზიარებლაც გულიანობის და ამ გრძობით სხეულ მწერლობა, ცხელი, გვერდს გვერდის ავალის თანამდროებობის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ სატყუარს. ადრეც და ახლაც წილობაც არერთი მნიშვნელოვანი, დადასტურებული რომანი და მოთხრობა გამოქვეყნდა, რომელიც მთლიანად ამ პრობლემას მიეძღვნა და ახლა სწორედ ამ მნიშვნელობის მარტობად ნაწარმოებებს მინდა შეგონება.

უბრალოდ ყველას, უნდა თავისხელით იტყოს იოსელიანის „მარტობა“ („მანობა“, № 8), რომელიც, ჩემი აზრით, ერთ-ერთი ხაყოფიერის მოთხრობა არა მარტო მწერლის შეშველებასა, არამედ მთელ თანამედროვე ქართველ პროზაში, თანამედროვე შეიძლება ეტყოს, რომ იგი კლასიკური სიძლიერის ნაწარმოებად მანანა, ხაყოფიერ ხაყოფიერ ტყუარტობა და თანამდროებით, პირდაპირ მხატვრული სრულყოფილების ამის გამოხატული ამ გრძნობით დატრიალებული ადამიანური ტრაგედია. პირველივე ფრაზით — „ამინდომ ისევე უხელგაულო დაეწრო უბედური პედაგოგის დასაფლავებას, როგორც მისი ცხოვრება იყო“

— მწერალს შევყავართ კავშირით ხავერდს ხავერდში და ყოველი მომდევნო ფრაზით კიდევ უფრო მძაფრდება ისედაც გაუხადების ადამიანური ტყვეობა ხელისა.

თავისი სხვათაშორის ნათქვამი ფრაზა, რომ ხელისა „საზღვრე აღმოსავლეთი“, კიდევ ერთი მწერალს შერჩება. რომელიც კიდევ უფრო ამძიებს ისედაც უსაშველოდ მძივს გაქცეობისა. მწერალს ნადავლით ხავერდს განცდებს კიდევ უმატებს ერთ ზედმეტ წვეთს. მართლაც, ეს ღვეტალი, თავისთავად ისტატიკურად მივსებულა მწერალს მარცხს. ფარმაცოტულია იმ ხელისაშემძრაველი. დამორტყმული განცდების ფონზე, რასაც აღკვეთის მოთხოვნა.

საქვალა იმ ისეთი ხელისაღვი მუდარა დატყვა: გულაში წუთ დამარტყვით, გვერდზე გადამბარუნეთ და შეხლები მომადრინეთო. მარჯოს გულა ვაბეჭავებ აქვს. რომ ეს ერთადერთი უმწვეო სურვილიც ვერ აუხრულა. მარჯო ტაროდა, რომ მხავერდს ახვ გულაში გაიმთავდნენ და შთელი ცხოვრება პედაგოგისავე მოყვრულად წყლისა მიჩვეულს, ხავერდისა შებენდა ან სხვაგვარადაც წარმოქმნიდა. ვინააქვს მისი წვეთისადაც ხელისაღვი თავის ცვა ტარებებს“.

მეტის აქმა თითქოს აღარც არის საჭირო. ამ ერთი ფრაზით მწერალი აშთელა ადამიანური ტრავმისადაც ვაზარტებს, ისე ცხოვრებად გვაგარტობინებს მისი ვიზიონის ადამიანური ტრავმისადაც, მეტად, შეიძლება თქვას იმდენად ხარულად ვაგინისა მათ ბოჯრადივებს, ყოფას, ხახიას, ისეთი მადლიან პორტრეტებს ქვინას, რომ ვრცელ მოთხოვნასაც და რისადაც კი ვაგინებულა იმდენად ამ მადლით აქმა. მაგრამ ესეც ცეცხლადება მწერალს, აგი ვინააქვს მისი თხოვნას და ის, რისი თანხარადი ჩვენ აქა ვხედებით, არამდელ ადამიანის გულს შეხერხავს, ქვინაც კი ატარებებს.

სასაფლაოდან წამოსულ მარჯოს ამ უმწვეო ამანდშიც ხარულა ფრანკონია, რადგან თავის მომდევნო თანხარადი ხარისის სიცივე და მარტოობა უკლის. აქ ვინავე კი ავანში შემოხვდებოდა. ან წამოქცეულა და ერთხანს მის მხარდახარ აუღლიდა“. მადის მარტოსულა მარჯო ვინავე და მისტარის პედაგოგის ცხოვრებას, წვეთი წყალივით რომ მგავს მისი ხავერდითი ყოფიდა და ბედავდა.

იტყვა იმხელადაც მოკლე, მაგრამ ხავერდისა ტრავმა ფრაზებით მოკვეთისადაც პედაგოგისა და მარჯოს ცხოვრების ისტორიის, შემოძრულზედაც და თანხარადივებს. თითქოს მეტა თანხარადი და უკვე შეიძლება და მანვე ყოველი მომდევნო ფრაზა, ღვეტალი, ბოჯრადივული ცნობა ახალ ქაღალისადაც ვაგინის ხელში.

ერთადერთი სიხარული, რაც პედაგოგის თავისი ცხოვრების მანძილზე ნახა, ტყვეობის ხავერდზე ძელსაქმის ქვეშ დაკონკალი ჩვრების გრავა იყო, ხავერდისადაც თავისადაც მისი მო-

ვინება მოკვლიდა მატარა მარჯოს ხავერდს და სწორედ ამ უმოკარ, გატანულ, ცხოვრებისადაც ვაგინილ ქალს იმხელა ადამიანური სიხარ და ხავერდული აღმოჩენდება, ყველაზე დაღმუნისხავე რომ შეუძრავდება.

შთელიც ცხოვრებაში ასე უმხარულად, უმხარამდელი, შეუძრავლობის შეუძრავლად, უმწვეობ, რომ და უმთხუროდ ჩაიარა, ჩაიარა პედაგოგისთვის, მარჯოსთვის კი ვერ კიდევ ვინ იცის რამდენ ხანს ვაგინილზედაც უკვე ხარულია მარტო სელის ამ ქვეყნად ბოჯრის“.

ზის ახლა მარჯო რკინიგზის ხავერდებს აკრულ თაგვის სოროსავით ითახში და თუმიც მეტა აღარ შეუძლია და აღარც პედაგოგის თხოვრისადაც ამდენ დატარებებს, მაინც უმწვეოდ მოქცევის, რომ მარტო არ იყოს, იყოს „ის და ქვეყანა, ის და ტარილი, ის და კარალი...“ „ყოფით ურჩხულად კი და მანვე ამაზე საშინაო და ამაზე რჩენი არ იქნება, რაც ის თავისთავად მეორე იქნება და არა მარტოობა აღარ არის“. ვაბეჭავილად მოქალაქედ, შეისრე პარკოფიზე ფარკო-და დაჩვენა იმდენად, ვინც უმწვეობა მარჯო იმდენად, რისთვისაც მატარადი დაქვო. ახლა აღარც ამის ეშინია, იღონებ კი ვინავე ხულოდერი იყოს მის გვერდით და თვალთ ვაგინის დიანდავებს ვაღალია ქახურის მქალა შექალაქენ, მაგრამ ესეც კი აუხრულზედაც იცინებად რჩება.

მეტა უმწვეობა, რაც ღვერდისადაც ვაგინილად წარმოუდგენელია, მაგრამ იქ მანვე ვამოკრთება იმდენის სიცივე, მარჯოსთვის კი არავითარი წუგში არ ჩანს და მარჯოსთვის იმდენი სიმძაფრისადაც შეიგარტობის მარტოობის მადელ ხავერდებს. მოთხოვნა „მარტოობა“ ამ ძალის მხატვრული ნაწარმოებია, რისთვისაც იტყვა იმხელადაც „ღვერდი“ და „ქვარისის ცრემლები“, რომელზედაც თავის დროზე მკითხველიც ერთხელდაცაა აღიარება პოვეს და ქართული მოთხოვნის ხავერდის ვაგინილზედაც.

რედავ მიშველავე აქამდე უფრო ხატარული მოთხოვნების ავტორად იყო ცნობილი და ამ ვანისადაც არავითარი ხავერდის ნაწარმოებია აქვს ვამოქვეყნებულა, რითაც მოქცევა მკითხველზედაც თუ ლიტერატურული ხავერდისადაც იმდენად. მისი ახლა მოთხოვნა „სიცივედაც“ („სიცივედაც“, № 8) კი დიდ ადამიანური ტრავმისადაც დაწერილი და მწერალმა ამ ჩინებულა მხატვრული ნაწარმოებით დაგვარწმუნა, რომ ხატარულ ხელდავრ არანაყლებს შეხედლება ტრავმისადაც წველია. შევლისა და მისი თხოვნისადაც მკითხველთადაც მისეც რჩება თავის უსაშველო და ვამოუფქმელ დატრთინ ერთად. მწერალი კარგად აგვიწერს ვამოუფქმელს წინა ფრესკის, რითაც იმდენება მომადრეული გარტობება, რაც მამა-შეილს გულად უტრთავლებს. რჩება მარტო მოც, არ მისდევს შევლის შორეულ, უცხო მხარეშიც, რადგან აგი ამ მიწის

ბეღლია და აქვე უნდა მოკვდეს. მოხუცი მოხე მხოლოდ დღიამდე მოერგება და გაუძღვებს მარტოობის ვრძნობას.

ამეფ სულიერ მდგომარეობაზე, მარტოობის მტანჯველ ვრძნობაზე დაწერა ილი ჩუსტან დონდამის მოთხრობა „შემოდგომა“ („ცოცხარი“, № 9), რომელიც ემოცურია და აზრანი, ანატომად კარგ შთანებულელებს ახდენს მკობველზე. მოხუცი მათე შეუღლის სიყვლილის შემდეგ თავს ობლად ვრძნობს, მიუხედავად იმისა, რომ შეუღლებიდა ჰყავს და მგობრობიც. ამ მტანჯველ ვრძნობის გამოა, რომ ზედმეტად აუტორიდება თავს და წარსული ცხოვრებისთვის ადანაშაულებს კადეც. ამის გამოხასხილად ხაზონავლოდ გვგებხვად აწუხობს. მაგრამ ეს ყველაფერი უფრო მის მებრძა ძალად შეთხზული და გაზნალებული, თორემ ადრეც და ახლაც მისი სიყვარული ედენესადმი წრფელია და დიდია. მათეს არ შეუძლია თავის ანაბრად, უხიყვარულოდ ცხოვრება და კადეც ვერა ძღვებს დიდხანს. სეფინანდ მოუოლილი ამბავია, რასაც დიდი დრამატული გამოატრება არა ხედვის თან. მაგრამ ამ თითქმის შედარებით მწიფდ, დამუშობტვად ვარდშიო კარგად აყვითება ვმირის ხსენათიც და მარტოობასთან შეუთავსებლობაც.

ზემწე დიდი შთანებულელება მოახდინა ვია დომამის მოთხრობამ „ადი ვალავანი“ („ცოცხარი“, № 9). თუ არ ვცდებო, იგი არა მარტო ახლებდა, არამედ ახალგაზრდა ავტორიკაა. მარტობის ვახავიკია ამ ახალგაზრდა კაცის თუ ახლებდა მწერლის მებრ გაშეღვენებული ცხოვრების, აღმიათთა ხსენათების ცოდნაც, ფსიქოლოგური წვდომაც და მწერლის პირიფინისული ოსტატობაც. მოთხრობაში ერთმანეთს ეღტვის და უყავშირდება ხამი მარტოხული აღმიათთა: ვალავანს იქით მგშნანტრ ხაზირაში გამოწყვდული სეზობრი ბავშვი, შუა ხანს მობანებელი პოეტრი კაცო, ვინც სრულად შემთხვევით აღმოჩნდება ვალავანზე და ასევე შემთხვევით მის ცხოვრებაში შემოჭრილი ახალგაზრდა ქალი. სხვადასხვა მათი მარტოობის მიზეზი, მაგრამ ამ აღმიათთა ფაქტი სულეში თანამბრი სიმძაფრით არის დიდდული მტანჯველ ვრძნობით. დრად აღმიათრება მათი ურთიერდმოკიდებულება. სიყვარულისა და ურთედულების წილითი არან ისინი ხაყუნა, თუმცა მათ ურთიერდობას წინ კადეც დიდი გამოცდა და ვანსიდული ელის და ფინალში უცხო ქალადების ნატერა ერთად ყოფნაზე. მათ ვერ აუხლებელი, მაგრამ აქნეს ასხდენი ნატერა, რადგან მხოლოდ ამის შეუძლია ნათედა მომფინის მათ ცხოვრებას, თუკი იგი შეუღება. ჩვენ ვმირებს მამეც ვანსიდულში მყოფთ ენორდებით და ეს კადეც უფრო ვემძაფრებს თანავრძნობის სურვილს. მოთხრობა დაწერლიაა მშვენიერად და იმის დრმა რწმენის ვგონრავებს, რომ ვია დომამის ხსენი ხანტერტსო

და ხამეფო პრინციკის მოდის, ვტაქობს, შეიძლება თამამად ითქვას, უკვე მოიდა ქართულ მწერლობაში.

არაკლი პერიაშვილი უდალსთვის თუ არა, ლატერატურით დინტერესებული მკობველი სთვის მანც უკვე ხეშოდ წყნობა ახალგაზრდა მწერალია. მართალია, მისი მოთხრობები იშვიათად ქვეყნდება, ამ მმრავ იგი ძუნწი ავტორია, მაგრამ რაც აქამდე დაბეჭდა, ხანტერტსო იყო. უფრადღებაწიხაქვეყი. მისი ახელი მცირე მოთხრობები („ცოცხარი“, № 4), ვტაქობს, კადეც უფრო მნიშვნელოვანია. მოთხრობების ეს ცოკლი, შეიძლება ითქვას, სწორედ მარტოობის ვრძნობას უტრიალებს. ამისი პირველადგაუკიდებული შინის გამო წაწეობარ ქუნაში თავშეუდგოვტეკლია რომ ვარბის მატარა ბიკი („ქუნი ცარიელი იყო“). მორტდლებსაც აწუხებთ, თუნდაც დრტობით უცხო ქალაქში მოხვედრილო, მარტო ყოფნა და კავშირებს ეღტვიან, თუმცა ხშირად ამჯვარი ურთიერდობები ზერადე და იმედის გამცრუებელი. ანე ხდება ამ მოთხრობაშიც („მამება“), მაგრამ ეს მხოლოდ სინანულის სახები ხდება და არა წუნხილს მიზეზი. აი „ღურტი ავიანი“ კი თუმცა სულ მცირე მოთხრობაა, დიდ აღმიათრ ტკივილს იტევს და მარტოობის თემაზე დაწერილი ერთ-ერთი ძლიერი და საუკეთესო ნაწარმოებია. მარტობელა ახალგაზრდა ქალის სურვილი, როგორმე ვაიხილის ცხოვრება, ხაზღმმართვლის ვულანწყრომის იწევებს. ნაცრისფერიანენებთან ხაზღში ვამოირჩევა ამ ქალის ღურტად შედებილი ავიანი. დომუნ ქალი და ხაზღმმართველი, ქალი — ვარგუნულად მშვიდად და ირონიულად. ხაზღმმართველი კი — ცხარედ და შეურაცხყოფილად. მაგრამ ქალის სიცილი ნამალდეკია, ნერტული, კაცის ხიტი. უტე კი მოვალეობრივი ინტრციის გამოხატულებაა მხოლოდ. ერთხაც კარგად ესმის და შეორხავც, რომ ღურტი ავიანი ვერც მარტოობის სიცარიელეს ამოავებს და არც ხაზღს ზედს დააკვებს რამეს. და როცა ეს დავა უკვე ვადანყვებოლად შეიძლებოდა ნათვლილოყო, ქალი რადაც უწინაური დიმილიო იტევს — ზეალ ანე ნაცრისტრად შეუღებოყო. — და შებრუნდება. „ხაზღმმართველი ხაზღს ვერ ზედვტა, მაგრამ ვუმინი მისხვა — ტოროდა ქალი“. ღურტი ავიანი აქ არაფერ შეუშია. ქალს მარტოობის დამორგუნველი ვრძნობა ატრებს მხოლოდ. კარგად მიგნებული სიუეტტია აღმიათრტი ტკივილის გამოხასხატავად. და ასევე უტრად არის იგი მხატვრულად მოტყუენსსული.

გასულ წელს ხამი მოთხრობა გამოქვეყნდა, ხადც მარტოხულობაზე ზეგრად დავა, ყოველისმომცველი აღმიათრტი ტკივლები ინტოი სიმძაფრით და მსშტავებით არის გახსნილი,

საერთოდ იშვიათად რომ შეგვიხვედრიან და განვივადიან. ამ მოთხრობების („ციცქარა“, № 7) ავტორი გვმალე თოფურაძეა. თავად მოთხრობებშია საოცარი ძაღვის, ვენების, განცდების, ხავერდების, მორჩინების, ღია ტრადიციების. მათ განედება თუ სპირიტუალური რამეთი, თორე გამაფრება — ნამდვილად არა. და მაინც, კიდევ მეტი და უსაშველო ტრადიციული გამოკვეთა ამ მოთხრობებში — ისინი ავტორის სიყვდილის მერე დაიბეჭდნენ.

გვმალე თოფურაძის დიდი ნიჭიერება ავტორე შესაძინევი იყო, მისი პირველივე მოთხრობები შეუძმდარად მიგანაშენებდნენ მას, ამ საშა მოთხრობით კი ნათელი ვახლა, რომ ქართულშია პაროზა შეიძინა და აქვე დაქარაგა მისთვის სრულიად უჩვეულო, ახალი მხატვრული ხამყარის შემოქმედი მწერალი. პირდაპირ განხაცვებულა, როგორ მოახერხა ამ სულ ახალგაზრდა კაცსა, შეიძლება ითქვას, ვერ კიდევ ვახლანა ადამიანის სულის ტრადიციული ასე შეგრძნება, ან როდის მოასწრო ცხოვრებას ასეთი მრავალმხრივი და ღრმა ჩაწვდომა, ან როგორ ვახლდა ასე გავაშვებინა და ენახლდინა ადამიანთი ურთიერება. ეს მარტო დიდა ნიჭია კი არა, უფრო დიდია გულში მოამოქმედებინა. მისი მოთხრობები საერთოდ, განსაკუთრებით კი ეს უკანასკნელი, უსაზღვრო ხეყვარულით ხვევ, წმინდა შექმით ვახხივსებულ სულის კვილია, რომელიც ვერ გულისხმობს, ვერ ურჩევდის ადამიანის ტრადიციას. არადა, რადენივერსკი და რა უსაშველო ურთილა ეს ტრადიციები.

მარტო ერთ მოთხრობაში „დოსტოვოვი ზღვაში ჩამირული ქალაქი“ იმდენი ადამიანური ტრადიციული ჩატეული, რომანტიკული ვახვადვარდა თავსუფლად. რადენი წმინდა მსხვერპლია აქ ბედისწერისაც, სოციალური ბოროტებისაც, ვერაგობისაც, სიმუხთისაც, გულწამციციობისაც. და ეს ყველაფერი ირეკლება მოთხრობის ახალგაზრდა ვიზის სულში. სწრაფად, ძალიან სწრაფად ემატება თემურის სატკივართა სათვალავს ახალი ხახელება და ახალი ღრადე.

მისი ხავერდული მოთხრობილი ექიმის ცვი გული და წინაურთა პირვეული ხასიათი, თავისთავად საჭყო ადამიანის სულის ხინჯის წარმოხასენად, აქ ფერმკრთალდება უსაშველო ბოროტების ფორმე, იმ ბოროტებისა, რომელიც ვახლდებომა ბოხოქრობს და რომლის დაუნდობელი მორციცი ითრებს და ძარავს კეთილთა, სულთა ბუნების ადამიანებს.

„მოვიხვედნე“ — იტვის აქ ერთი, როცა ბოციალური ბოროტების მსხვერპლი მისი შეილა ხანგრძლივი წვალილის, სულგარი ფერისხის მერე უკანასკნელ ძალას მოკერებს ხამედამო სიმშვიდის მოსაპოვებლად. ვახუცი თემური კი ფეროდელ ხაიყცება, როცა უცხო მიქის სახა-

რულ შეკვლეობას შეესწრება ავტორულითა ხალაროტთან. მოხუცი ქარავი კაცი ტკიპისხარობით ახხარულეებს საყურთარ ქორწილს, თემური კი, თავისი სულ ახალი დიდი ტრადიციული ცოდის დაქარავის გამო, სხვა ქალაქიდან ექიმის ჩამოსაყენად მიეშურება, რომ ავადმყოფი ნეკროზის ტრადიციული როგორმე გაუფუროს. ასეა ცხოვრება, ერთი სხვისთვის, მოუვანისთვის, თუნდაც უცხო, მაგრამ შეჭირვებულთა დამამამებისათვის იხარტვიან დაუწოგავად, სხვაში საყურთარ ახირებას უფუფუნოდ ანაცვალევენ ყველას და ყველაფერს.

დოსტოვოვი ახირება, ზღვის გამოცდის ვერ ვახლდებს, სიყვითე ივიწებებს და იღუბება. ასევე დიდიუბება და ჩამოჩრება კაცობრიობა, ხაკეთემ რომ არ იმბლავროს. მას მხოლოდ თემურისთანა ნათელი სულს ხალხი თუ ვადაჩინეს, მათი თვანაწივად თუ ახსნის.

მაგრამ, ამ ხალხს, — თემურს, ენეგრა ჩიკავაძის („დამოუწმწორებელი“), გოგას (ანვე ხახელწოდების მოთხრობიდან) და მისთანებს გაერთობილება უნდა, ისინი კი იღუბებთან სიკეთის თესვისთვის. მწერალიც ამ მიმე ტკივილს იხიტომ გვაყენებს, რომ თვითთულა ჩვენგანმა შეტი პასუხისმგებლობა ვაგრძნოთ ჩვენ-ჩვენი დოსტოვოვისათვის.

კიდევ ბევრის თქმა შეიძლება მარშანდელ ქართულ პაროზაზე, მაგრამ ეს ამ წერაღში აღარ მოხერხდება და არცაა აუცილებელი. ხანთელ-საყმეველი თავის ვწას არ დაქარავავა, ყველას მიეგება მისი კუთვნილი დაფხება. და მაინც, თუნდაც ოროდ სიტყვით უნდა მოვიხხენიო ის მოთხრობები, რომელიცა, ჩემი აზრით, სხვაზე არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭებათ და რომლებიც სხვაზე არანაკლებ იმსახურებენ ვრცელ, საფუძვლადან ანალიზს.

სოსო პაიჭაძის ახალმა მოთხრობებმა („მაქანი „ბოტანიკური ბაღი“ და „იროდიონი“, „ციცქარა“, № 8) ექმნარობი იხარული ვანაცდენიან, მე მგონია, აქ ყველაზე სრულად გამოჩინდა მწერლის დიდი შესაძლებლობები, რაშიც არც გვეპარებოდა ეჭვი. სოსო პაიჭაძის ამ მოთხრობებში მწერლის ღრმა ხაჭმელის, ხანტერესო ფსიქოლოგიურ დაჯივრებებს ის ნათელი ზედა და გამოხატვა ახლავს თან, რაც მკითხველს მათ წვდომას ფადილებს. ამ თვალსაზრისით მისი წინა მოთხრობები მტკაყლეხად სცოდავდნენ. მოთხრობაში „მაქანი „ბოტანიკური ბაღი“ ისეთი ვანცდების მოწამება ვახლდა ავტორი, რომელიც აღმოჩინას შვევს ქალისა და კაცის მხოლოდ ხსოვნაში შემორჩენილი ურთიერთტოლო და ამის გამო ვანახლდებული ურთიერთობა არცერთისათვის არ აღნიშნდა არანაკლებ ექმნარობი ბედნიერების, თუნდაც კაყოფილების მომტანი. არც წარსუ-

ლის გამოხმობა და არც წარსულში დაბრუნება არ უფიქროს შენამდებელი. ერთი: და მეორეც ნეტარებით ახსენებს თავის ახლანდელ ნამდვილ ვარსკობას, თავის ოჯახს და აქით ეშუარება. „რა აუო ეს, სიჭაბო თუ ცხადი? — გუიხება საკუთარ თავს ქალი, რადგან ამის რეალურობაშიც კი უნდა ეტვიან შეტანი. ალბათ ერთიც აუო და მეორეც. უკვე გაუცხოებულ ხაშვაროში შეღწევა აღარ მოხერხდა და ეს სურვილი აღუზადა დარჩა, აზადა, სცადეს ეს მათ, რადგან მთელი ამ წინს მანძილზე ხარჭმუნო ზედნიერებოდ ესახებოდით, „ურინო სხივავით უნათებდათ“ ცხოვრებას. ეს გამოტრევილები საფუტური ხეშა მიახლოებამაც ვერ ვაღმოსცემს ამ რთული ვანულებას ვამას, რასაც შერჩაღი მოთხრობაში ასე ღრმად და ხანტერესოდ ანალოებებს მხატვრულად.

არც „იროდიონი“ მოკლებული ღრმა ფსიქოლოგიურ დავიარებებს. სოფელს შეწირული ტვიანის მიმართ გამოვანებული უმადურობა რომ იუოს აქ ახსნილი, შირტო ესეც აქმარება და მართალ და მნიშვნელოვან სათქმელად, შავრამ არც ასე მორტივადია საქმე. უმადურობის უნებლედ რამდენიმე ხაზებს ოღდად აქმარეულებს შვირი საკუთარ ფიქრებში და ჩვენთვისაც ხარჭმუნო ზედება, შავრამ თვითანადიონის დროს ვანენილი მტანჯეული ეტვი შაინც უღრღინის სულს და თითქოს ანეტებს მისა აშავს კეთილშობილ ხასიათს, სხვათა, უფროს კი საკუთარი თავის დახარჭუნებლად, ავი შირტოლქული მიწაზე კვლავ სიკეთის დასათესად უყანსკენლ ძალას აერებს, შავრამ აღოატობს ავი და იროდიონის თავგანწირვა შაინც უსაზუხოდ ტოვებს ამ დაწვეული კახვას.

ოტა პაქოროას „გოგმენი“ („ციხეკარი“, № 1) უკვე მოაწროს სალიტერატურო კრიტიკის გამოხმობებს. დამახარებელია. ავი მართლაც ეტვიშარობა. დახვეწილი ლიტერატურის ნიმუშია, სადაც არა მარტო ხანტერესო ხაბეუბთან, არამედ ასევე ხანტერესო მხატვრულ აზროვნებასთან ვავსებს საქმე.

შველი ესანტრი ვიბლენი და მისდამი დანოკოვებულება აქ ორი სამყაროს ვახსენებლად აქვს მოხმობილი ავტორს. თუ ერთგან ივი სავგარეულო ვანშია და ოჯახური ხიამაყის წყარო, შვიორგან დოვდათის დარკოვების სტამულატორი, არც სავგარეულო ვანძის ზეშკივარტეს ბუნუტარს და არც მომწვევლებას აღმარებულ შავრამ დავითს არ ესწოთ მისი ტეშმარობი დანაშენებლება. შერჩაღი ერთსაც და მეორესაც ზღვის ნიღაბს და ვანჩენებს მართალია ეცნებებულად, შავრამ შაინც აშკარად ვამოხატულ პათეტიკუვარობას.

ოტა პაქოროას ღრმად შოამბეჭეული სახე შეტენია აღწეებულ მდებარის, ვისაც საკუთარს უსუსურობა და უნათობა ნითთა ფლობით მოწინებული თეოლოგურებით უნდა შეეც-

ნოს. და თუმცა შატონი დავითი თითქოსდა ვუღწერელი აღსარებებით აშკარად ცდილობს სხვათათვის თვალის ასევეას, შაინც მისი ცხოვრების წინააღმდეგ, აშავ საკუთარი ნათხარისგან თუ მისი შეუდღის ეღენებს დასასათხარისგან მთელი თავისი ნამდვილი ხუნებით წარმოგადეგება თვალწინ.

თამაშედროვე ქართულ პარიზის აბარკთო ღრმად ხანტერესო დავით თუ შვიორც მხატვრული ტილო ვანჩია, სადაც უმწვევლის სულეირო ფორმირებას, მამაკეცად ხამოკლებების პრიციხა მრავალმხრივ და საფუქვლიანად აჩის ვახსნილი. უკვლავს კარვად ვახსოვებს ეს ნაწარმებები. კაცმა რომ თქვას, მშ-იანც წილუბის და უფროს ვანაინელი პარიზულ უმარატრსად ამ თემის ფტრიალუბდა. მათ უფრო დასაფაქებელია, რომ მისო შორჩილამც თავის მოთხრობაში „ნაქის თთხი დღე“ („ციხეკარი“, № 5) შეტლი ახალი და ხანტერესო სიტუვა ეთქვა ამ პარიზულმაც. მოთხრობას ვამის ჩვენს ურჩადლებას თავისი ვანუშეორებელი ხასიათი აქეცეს, და კიდევ ითო, რომ ავი დღევანდელი ქახუეკის ბუნებას, პაწაშის, ვანცდებებს, უოფას უტეუარად ვახსენის. თუ არ ეცდები, ეს მისო შორჩილამც დებოეცია ქართულ პარიზულ და მისი ერთბაში წარმტება მხოლოდ ხასხარული შეტლება იუოს.

ღევან მალაზონიას კოლორიტული, შახის ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით შეტად ხანტერესო მოთხრობა „მეგრატორი“ („ციხეკარი“, № 5) ავციწებს საკუთარი თავში ჩაკეტილ პატარა ხამყაროს, რომელმაც ვამოკლებული არახოდებს არაფერს ზედება და ამ პატარა ნაქუქში ჩამწერალი, სოფლისაგან უდანაშოულოდ ათვალისწინებულ, კუდიანად მონათლული ავი. იმანის დრამას თავისი სიმარტოვის ვამო. სოფელში, რომელშიც ვითარდება მოთხრობის მოქმედება, უკვლადღუროს უმარტო ცხოვრებასგან თავგანუზრებულ ადამიანებს საკუთარი თავის ვახამართლებლად აუკეატებოთ ერთი უოვლად კეთილი, უფრტეინეული საწეული კაცო, ხამმედრო კომისარიატის უმარალი შოხედი, მოხვე კომისარი“ და მასზე ვადაკეტი შოელი თავისი შარხა სოფლად მომხდარი უოვლევარი ამბის ვამო. თითის ვაქრა, ზუდიღან კვერცხის ვაქრობა, ფეხის თუ ფრმის ვადახორუნება, უვლადურო თორმე ამ საწეული კაცის „უღვი“ თვალისა“ თუ „კუდიანოზის“ შეშეკებით სხედა. სოფლისგან უდანაშოულოდ დეენილი, შორივი დარბუეისაგან თვის დასაწევიად ვარბის და სხვა სოფელში, მისთანავე უპატრონო დედაკაცის შეეკედლებდა. თითქოს დაწუნარდა სოფელი. აღარც არავინ ზებოდა ავად, აღარც კერტოც ტეარებოდა ვინმეს, აღარც ვახსოვანარი ქალი დარჩენილა სასული შინაბერად. „და, დანაში სიციკსლე ჩაკვდა. ფოთლებიც კი არ იყაროდა ზურე. დავაობინდა მინდერები,

მომრავლდნენ მათემატიკა... და მათინ უფლამ იკ-
რძნო, რომ რაღაც მოხდა. რაღაც დიდი და
მნიშვნელოვანი, რაღაც აკადემიური და აკადემი-
კურსი და სათავედელი ამ განყოფილებაში უკანა-
სობაში დაუქრია“. ეს რაღაც დიდი და მნიშვნე-
ლოვანი კი ის აქვს, რომ აღარავინ იყო, ვინ-
თვსაც შეიძლება უზადრეკობის გადახრა-
დები. და აი, სოფლის თაყვანის, ბაზრის დი-
რექტორის ბაჭნული დადგინებები, დიდა
ხნის ძებნის შემდეგ, მთხილ კომისიის კვლავ
მთავრის და დაუყოვნებელი მოსწვევით მთავრის
მთავრის სიმშვიდეს. მაგრამ ის უკვე მართლ-
„უფლამინ“ ეს აღარ იყო, არამედ „მეტრატო-
რად, რადგან სოფლის რწმენით, მართლ ამე-
რატორის შედეგად უფლამინ, ცუდად და კარ-
გივით. მთავარი კი ის იყო, რომ ბევრმა იგი ვუ-
ლთავად შეიქცა, რადგანაც, ავტორის სიტყვე-
ბით, „იგი დაუხმარა მათ ერთი ცდაცა ხამარ-
თლის მიგნებაში“.

ამ ერთი შეხედვით უზრად ამბავს, ჩვეუ-
ლებრივად აღმართვის ჩვეულებრივ უფლავ
დევან მთავრისა სოციალ თბილისი იუმორით
კვამლის, გულწრფელი თანაგრძობით არის
ვანსკადული თავისი უზადრეკი გმირების
მთავრით, უფლავის ისინი. მაგრამ მის განყოფი-
ლებაში აგრძობის არა შერავებისა და შედეგ-
ების, არამედ გამოცხადების, განახლების სურ-
ვილი, რომელიც უფლავგვარს მათემატიკის, უფ-
ლავგვარს დეკლარაციის გაჩენა და დაუფლავ-
ლი. მოთხოვნის სტატიც ახლავდნენ მთავრისა,
აქვე უფლავდნენ, რაც შევრლის ხათქმელს უფლავ
დაქვერების და ნათელს მთავრის.

თამარ გოდერძიშვილის მოთხოვნის „რამდენ-
ნიმე უნაზოდი პარკინციული ტრაგედიის
ცხოვრებად“ („ცისკარი“, № 8) სათაურისთვის
განსაზღვრული წარმოშობის თქმა. თითქმის მთ-
ლი უფლავდნენ — „რამ ქნას კარგა მონარდუ-
ვა...“ — მთავრისთვის თუ არა ტიპის გმირთან
მოგვიწევს შეხედვრა. ჩვენ წინ ვაფლავს ვა-
რის თითქმის მთელი ცხოვრება, ომის წლები-
დან უფლავდნენ ჩვენს დღეებში, მისი დაუფლავ-
დნენ ოცნება შექმნის არის გმირთან შეხედ-
ვება. პარკინციული აქტიობისა და შექმნის
თქმა უფლავდნენ არ არის ლიტერატურისთვის,
მაგრამ გოდერძიშვილი სრულიად ახლავდნენ
ვაფლავდნენ ამ სახეს. მისი აქტიობა არ არის
ბელეტიკური კაცია, პირიქით, ის თითქმის
უფლავდნენ აღწევს (სახეს), აღარცა, წოდ-
დება, უფლავდნენ აქვს (სახეს), მანქანა). მა-
გრამ სამუდამოდ ჩრება მისი განყოფილება-
დი ოცნება — მისთვის შექმნის დღეცა ცნო.
მიღმა რეცისობა, რომლისთვის მთავრით
მთავრითადაც წოდებში, სადაც შექმნის-
და და დღედი პარკინციული აქტიობის
სტატიც, ვითარებად ვარის ცხოვრების ცდა-
კრულ დებებს, რომლებიც უფლავდნენ შექ-
მნის ტრაგედიებთან არის დაუფლავდნენ

რომელი — მათემატიკა — ოცნება — დიდი. მო-
თხოვნა ნიშნავდა არის დიქტიონი და ვითარ-
ერთ-ერთი საუფლავდნენ წერდნენ შემოქმედ-
ებაში.

შერაბ ამაშიც ლიტერატურული ფიციფიკა,
რომელიც უფლავს კარგად ვანსკად, ახლავდ
ღრმად მთავრითადაც იყო იგი, 1975 წელს შედ-
და. ლიტერატურული ხარისხობისთვის და
მთავრითადაც თართო წრეც დიდი ანტირეცისი
და მოწონებით, შეიძლება ითქვას აღარათავ-
ნებით შეხვდა მის მოთხოვნას „აქვთ მათ-
ლები, კვამინდო“. ეს მართლაც ერთ-ერთი
საუფლავდნენ მოთხოვნა 70-იანი წლების ქარ-
თულ პარკინციული და მისი ავტორის მთავრის
ნიშნავდა და დიდი შეხმლებადაც აღარავის
ნიშნავს ექვს. თუ ახალი მოთხოვნების გამო შე-
მავს ჩემს შენიშვნებს ვამოცვამ, ეს ნუ ვა-
ფიქრებისთვის რომ მე ამ წერდნენ მთავრისა-
საუფლავდნენ უფლავდნენ მე ვთქვი, ვამოცვამ
წარმოშობებს შეხედვით-მთავრის. შერაბ ამაშიც
ის ავტორთავრის, რომლის მთავრის რეცისი
თავისთავად ვფლავს მისი მოთხოვნის
გამორჩეულობას.

ამიტომ, შერაბ ამაშიც ახალი „ნიშნავდა“
წარსულად მთავრისა წინაშე. მისი ნოველებს
„მთავრის ნერვი“, („ცისკარი“, № 8) გმირისა
მთავრის, რომელიც ცხოვრების რაღაც უფლავ
განახლების ბეჭეტის ქვეს „ვთავრის მოფლ-
დნენ“. აქვე ირნის თავს ავტორის მისწრაფება
უჩვეულო სიტუაციებისა და უჩვეულო გმირ-
ებისა. ნოველებს გმირს არა მართლ თანაზონ-
ბეჭეტის პარკინციული რომს, არამედ არ პერ-
სონადაც ვარდასახვის პარკინციული აქტიობებს.
ეს შერაბ ლიტერატურისთვის არ არის უფლავ.
სამართლისა ვანსკად ქარადადნენ და უფლავ-
მთავრის შემოქმედება. მთავრის ის არის, რომ
წერდნენ ამ სახეს, ამ ლიტერატურული პარკინ-
ციული შეხედვით ავტორის (ანუ მის ვითარ-
სურს აქვს, მთავრის სიტუაციის რომ ვითვით,
„ხალხის ნერვი“. „მთავრის — ვითარის ჩემს
თავს“, იქვე ნერვი, მთავრის ნერვი... მე
უფლავ ვითავრის ნიშნავდა — ნერვი, ახლი
მე ხალხის ნერვი უფლავდნენ ვიტყვითადაც — ვე-
რისადაც, შეხმლებადაც თუ არა ვეუფლავდნენ
მთავრისთვის, ვინც ბეჭეტის შემოქმედებას არ
ცნობს, სრულიად ჩაწევს ამ ნოველებს აზრს
და ვერცეც მისში? ამისთვის მან უფლავ
დევს ვინ არის ცხოვრების და ვითარის თუ არა
მის ის უფლავდნენ, რომ ხალხის ნერვი აქვს?
ბეჭეტის შემოქმედებაში არა თუ ცხოვრების,
არამედ უფლავ პარკინციული ერთად, წერდნენ ამ
აზრის ვანსკადნენ თუ ვამოცვამ. ბე-
ჭეტის ვითარის უფლავდნენ, ერთადნენ.
თან უფლავდნენ კვამინდული აქტიობის
და არის, რომელიც ვითარისთვის არის უფლავ-
ერთობას მთავრის საუფლავდნენ აზრისა-
ნიშნავდნენ საუფლავდნენ აზრისთვის, „გვრ-

დოს მოლოდინში" პერსონაჟები უცაროდ
გზავნენ მდგარი ხის არგული ნიღბ-მოღიან და
სრულად უმელოდ ელოდებიან ვიღაც უცხო-
ბი, საიდუმლო მსხველმის მოხვლას. ისინი
ცხოვრობენ "არსად" და "უვლამა", "არსო-
დეს" და "უოვდლოვის", სხვა სიტყვებით, იყო-
ფებიან მითით სიტყვისა და მითით დროში.

"დრო შეჩერდა" — ამბობს ვლადიმირა,
"გოდოს" ერთ-ერთი ცენტრალური პერსონაჟი.
სხვა ნაწარმოებში, კერძოდ, "თამაშის დანასრუ-
ლში" კითხვას — რომელი სათავა? — პასუხ-
ს ეტყობა — "გვივე დროა როგორც ჩვეულებ-
ბრივ", ხოლო შეკითხვას, თუ რას ხედავს
ფანტრებს იქით, გვივე პერსონაჟი პასუხობს:
— "ნუღს". "გოდოს მოლოდინში" უვლადო-
ბა უმარავია, არ არის არც "გუშინ", არც
"ხვალ", არც "დღეს". არსებობს მხოლოდ ხე-
კუთარ თავში ჩაუტეილი წამი. ზოგჯერ მეტობის
გმირის ქაოტიური აზროვნება წუდება გაუგება-
რი, მოჩვენებებს მაგვარი პერსონაჟებს ცხო-
ვრების სურათების შემოტანით, შემდეგ კი ირ-
კვედა, რომ ისინი არიან არა დამოუკიდებელი,
სუვერენული ადამიანები, არამედ ვრძობად
სხვებში განსხვავებული გმირის მოვლენებში
საკუთარ თავზე.

ამდენად ბუკტის სტრუქტურა სიერთოდ
ენიწაოდლებება მერაბ აბაშიძის გმირის "გე-
ნოსად" და "ხალხის ნერვად" ქვეყნის პრეტენ-
ზიას. ეს პრეტენზია მით უფრო გაუგებარია
და მოულოდნელი, რომ ავტორმა მწვენივრად
ავტის ფინ არის ესტრაგონი. "დღის კი? — იქ-
ნებ სულაც უარა ეთქვა ამ რთულზე, რომელიც
მე-20 საუკუნის ქუჩების მტკრიდან წამოშარ-
თულია და თავის ქაღის ქაქიართი მოვარაობა
წემსკენ". ნოველა მოაგრდება ესტრაგონის
პროტესტით სექსტაქლის ფინალში. იმის მაგიფ-
რად, რომ სტენიდან გაფიფის, ის ცვლის თავის
სი პარტნიოის, ვლადიმირის რეალიკას —
"შარალია აიწიე" და გაოგნებული მაჭურებ-
ლის თვალწინ, სრულად დეფიშობილა ღებმა
ცისკენ ზეღუბაპერობილი (შეიძლება "კვაზიმოდო-
დოს" ფინალის გახსენებაც, სადაც პატარა ადამ-
იანი, ჭეჭა კვაზიმოდო ზელს აღმართავს "ზე-
კადად" შინწელდ შონწინაღმდეგზე). ამ სიმპო-
ლური სტენის მოთვარი ანარა იმამი მღვთაშ-
რობის ისე ჩვეულებრივ მსახიობად ქვეყნი-
გმირისათვის, რომ მან თავისი სიწიველით, გა-
არჯვია ნაცნობი, მიჩვეული, მღორე ურფა და
მაჭურებლის (თუ მაიბეველს) დემალში მჭუ-
ხარე ტაში მოიპოვას, რაც აქ აღმართვის უმელო-
დეს გამოსატყულებად არის მიწნეული. გავიხ-
სენით რას ეუბნება მსახიობს მისი პერსონი-
ფიკატრებული მღორე "მე", ესტრაგონი: "რო-
ნი მხოლოდ გენიოსებს უყრავენ ტაშს".

ნოველა სინტრეტისა თავისი სტრუქტურ-
რით და ეს რომ ნიჭიერი კაცის მიერაა დამე-
რილი, არავითარ ეუბს არ იწვევს, მაგრამ, ნუმა
ანართ, ზედმეტადია ნიჭები ლიტერატურული
წყაროებით, ძნელად აღსაქმენია და ბუნდო-
ვანი.

მერაბ აბაშიძის ახალი მოთხრობები "მეშ-
ველი ნერვა" და "გულქვა" ქვეტექსტებით, მი-
წიწნებებით, ლიტერატურული წყაროებით არის
გართულებული. ამდენად, ადვილი შეხაღებე-
ლია, სულ სწორი ინტერპრეტაცია ვერც მივე-
ცი მათ. ერთი კი ღრმადი მწამს, კერძოდ, ის,
რომ უცუთისი იქნება თუ ეს ნიჭიერი მწერალი
თავის რთულ შემოქმედებას მეტ სინაილეს
ვაუყოლებს. ამისი ნიშნები მან თავად მოგვეცა
მითხრობაში "კეთილ მასხალეობ, კვაზიმოდო".

განსულმა წულმა ქართული პარწის მოხა-
ვლის თვალსაზრისით აშკარად ეთაუფაღება
მარტინობიანი და სიხარულიც არ დამაკლო. ერთ-
ერთი უვლადზე დიდი სიხარული კი გოდორში
სოხელის მოთხრობებში მოიპოვებს. მწერლის
სახლას, მე ვატყვლი, დიდი ნიჭი რომ თავი-
დონე ასე ერთბაშად გადმოღვრისილიყოს იწე-
ათი შემთხვევაა. ადრე თუ ჰქონდა რამე გა-
მოქვეყნებული, არ ვიცი, მაგრამ შარშან "მწი-
თაში", "ციხარში" და "განთიადში" დაბე-
დილი მცარე, როგორც ერთმა ნიშმა კოლე-
ნამ შეხანწენავად თქვა, ხელისგულისილიყოს
მოთხრობები პირდაპირ მარჯალიტრბლას ანა-
თებენ. გოდორში სოხელისათვის ამბობს უკვე
აღმართარ სიმწიფეს არ უნდა წარმოადგერ-
დეს (უოველ შემთხვევაში, ასე ჩანს), მისი მო-
თხრობები ამ მხრივ პირდაპირ უწილთა. მაგ-
რამ უვლადზე დიდ განსჯურებას მის მიერ
მოტანილი სამყარო, ცხოვრების, ბუნების, ადამ-
იანების სულის მისეული ზედვა იწვევს. მწვე-
ნიერი ლექსითი იკითხება უოველი მისი მოთ-
ხრობა, საოცარი განწყობილება გექმნებათ მათ
კითხვის დროს, თითქოს მთლიანად იძიებ-
ბით ამ ჭადოსნურ სამყაროში. ფსიქოლოგიუ-
რი წვდომის თვალსაზრისით გამოირჩევა "მო-
ლოდინით ხავსეა მიწა" ("ციხარი" № 8) და
"ადღის ჩიქილი" ("განთიადი", № 8). მუბატობს
ეს განცხადება, მაგრამ ამ რართე მოთხრობამ
თავისი ხაღიერით და განწყობილებებით ჩვე-
ნი დიდი კლასიკოსის უბადლო ნოველა "თავ-
საურბიანი დედაკაცი" ვამახსენა უმაღ.

შეიბეველს ვთხოვ მომიტყოს, ზოგი რამ
მწიწნეულავანი თუ ვამომარა ამ ურცელი მი-
მონილეს დროს, ამ თუ რომელსაწე მწერალს
რამე დაუკველი. კეთილი საქვე შეუწინეველი
და დოუფახებელი, დარწმუნებული ვარ, არ
ღარჩება. მე კი ამით დავამთავრებ.

ვიქტორ ჰიუგო საქართველოში

ვიქტორ ჰიუგო იყო საფრანგეთის სახელგანთქანი პოეტი და ვერძეული რომანტიზმის უდიდესი დედა-ბოძი.

ილია ჭავჭავაძე

I

ვიქტორ ჰიუგოსთან შეხვედრითა და საუბრით აღფრთოვანებული იონა მედნარჯია პარიზიდან გამოგზავნილ ერთ ბარათში წერდა: „მე დადი ხანია პარიზში ვარ, დღითი-დღე იგი აზრდება ჩემს თვალწინ, ეს წარმტაცი პარიზი, დაუღვიარ თვატრებში, კაფეში, ბიბლიოთეკებში, მუზეუმებში, აუცილებლად ვიხილეთ ჰიუგოსთან, წავიყვანე აქ სანდროც. ძალიან ვუფიქრებდი შენიველი მონტყვა, გამოთხოვბისას ზელი ჩამომართვა და მთხოვა მასთან შევადე, თუ მე გამოფენას ვინახულებ. მე ვუთხარა, რომ პარიზიდან მივდივარ, ვალაპარაკებ საქართველოზე, ლამაზაინებზე, პარიზის ვარაუდით, საფრანგეთზე და სხვადასხვა. ვასაოცარია, რა შეუმჩნევლად ზღვება ადამიანი დიდი პიროვნების თანამედროვე. ჩემთვის ახლა იგი კერძო (როგორც პოეტი, იგი უფროსად მადლა ღვას მათ შორის, ვისაც კი ეს სახელი უტარებია) და ამიტომ მას სახელი მე შევედი ისეთივე, როგორც ვიხილ, როგორც შედიან ტაძარში“.

აჩიან გენიოსი მწერლები, რომელთა ნაწარმოებებს რაც უფრო ხშირად ვითხოვდით, მათ უფრო მოგვწონს. დროთა ვითარებაში მათი თხზულებანი ახალი შარავანდედით იმსახურება, ვინაიდან მათ ახალ-ახალი მეთხველი ჰყავს ამ მეთხველთა რაოდენობა და ამტარები კი არ აკლებს, პარიკით, მატულობს, აზრდება. ამიტომ ამბობენ ასეთ მწერლებზე, რომ ისინი მუდამ ცოცხელი არიან, ეს ზღვება მათი უყვდავი შემოქმედების წყალობით; რაც უფრო დრამა ვუყვარებით მათ მხატვრულ შედეგებს, მათ მირად დეაწებს საკაცობრიო კულტურის განვი-

თარებაში, მით უფრო მეტად ვრწმუნდებით, რომ ისინი მართლ მომხაზლადი და შთაბავრებელნი არიან.

ადამიანობის ქებათა-ქება, სიცოცხლის, სიყვითისა და შედინერებისათვის ბრძოლა, ადამიანებსა და ხალხებს შორის შეგობრობისა და შევიდობიანი ურთიერთობის დამყარება, ცხოვრების, მისი ხილამაზის, ქეშმარიტების და სამშობლოსადმი დრმა სიყვარულის გრძნობა, ან ვიქტორ ჰიუგოს შემოქმედების ძირითადი მოტივები, რომლებმაც აგი სიცოცხლენივე შემოხეს დიდებობს შარავანდედით, ვახადებს საფრანგეთისა და მთელი მსოფლიოს ერთ-ერთ უსაყვარლეს მწერლად, რომლის სახელი შენდებ საუდიარი გახდო (მნიშვნელოვანი ფაქტია, რომ სორბონის უნივერსიტეტში არსებობს ვიქტორ ჰიუგოს ფაულტეტები).

ვოლტერი მანტოვალეს ანუ უფროსად იმყოფარულს უწოდებდა დიდროს. დიდი ფრანგი განმანათლებლის ეს გამოთქმა სახსებით შეუფერება ვიქტორ ჰიუგოსაც. „უფროსად იმყოფარულს, უფროსად მათეატრებს“, ამბობს ჰიუგო „ადამიანადური მანგებობა“ ერთ ლექსში და მართლაც თითქმის მთელი მე-19 საუკუნის მანძილზე არ უკლიდა არც ერთი ცოტად თუ ბევრად საინტერესო მოვლენა, ამბავი, ფაქტი, რომელმაც არ დაუფიქრებინოს მწერალმა, რომლის შესახებაც მას არ გამოეთქვას თავისი აზრი. შეიძლება ითქვას, რომ მე-19 საუკუნის ინტელექტუალური ცხოვრება მჭიდროდ არის დაყვარებული ვიქტორ ჰიუგოს სამწერლო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობასთან, იმისკენა მძ-

ურთობლი უვლას თვალს, როგორც ფრანგული კულტურის უდიდესი მემკვიდრისა.

ვაქტორ ჰიუგოს უამრავი თაყვანისცემელი ჰყვოდა არა მხოლოდ თავის სამშობლოში, არამედ მთელ ცივილიზებულ მსოფლიოში. თვით დიდი ხანგადასული ვაქტორ ჰიუგოს მემკვიდრეობა ახლაც უფროა უცვლელი, ვიდრე მისი თანამედროვენი. 1848 წელს მუშა პოეტმა პიერ კოკემ ვაქტორ ჰიუგოს გაუგზავნა მისდამი მიმართული ლექსები. დადმა პოეტმა მას ასე უპასუხა: „თქვენი ლექსები ვულის სიღრმემდე ჩამწვდა; უცვლელთა ვაქტორი მუდამაა ჩემთვის მცირეხასა და პატარასა ხალხისა, რომელსაც ატყუებენ მსურს ვერსახურო მის და ვინმეა იგი. ვმადლობთ, ვმადლობთ, ნატონო და დირსეული პოეტო“.

ვაქტორ ჰიუგო ამდენად ცნობილი შერჩეული იყო, რომ მას ჯერსახა და შემდეგ ჯერსახს კუნძულზე გადასახლებაში უთმინეს წერადეობი მისდროდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან ასეთი მისამართით: „ლოკანე, ვაქტორ ჰიუგოს“. ეს საფურცადეობო ფაქტა, შერჩეული დიდი პოპულარობის უპირატეხი ნაშრომა.

სხვა ხალხებთან კულტურული ურთიერთობის დარკში დიდი და სახელგანთი ტრადიციების მქონე ქართველ ხალხს თვალსაჩინო, მრავალმხრივი ურთიერთობა მქონდა საფრანგეთთან, მის ხალხთან და მწირობისთან. ამ ურთიერთობის საერთო გაქვენი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რკალს წარმოადგენს დამოუკიდებულება ფრანგული დიქტატორის კლასიკოსის ვაქტორ ჰიუგოსა და მის შემოქმედებთან.

ვაქტორ ჰიუგოს პირადი ცხოვრება, მისი მუშენებარე საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და მხატვრული შემოქმედება, მისი საჯარო გამოსვლები ქართველი ხალხისათვის, ქართველი მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებისათვის, თბავთვე ვახდა შთაბეჭდილები, ფრად საინტერესო და მისამადი მოვლენა.

მე-19 საუკუნის 40-იანი წლებიდან მოყოლებული დღესდღეობრება, ფართოვდება და ღრმავდება ვაქტორ ჰიუგოს მხატვრული შედეგების ქართველ თარგმანს სახელგანთი ტრადიციო, აწერება წერილები, მოგონებები, მონოგრაფიები მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ.

ქართველ საზოგადოებრიობას განსაკუთრებულად ხილავდა და აღფრთოვანებდა ვაქტორ ჰიუგოს ნაშრომები, მუდამ ბრძოლის ველებზე მყოფი, შეუდრეველი პატრიოტის პიროვნება, რომელიც მუშენებარე ქადაგება საშრომლის დამოუკიდებლობის, თავისუფლების, მშობის, ერთობის, ხალხთა შორის მშვიდობისა

და მეგობრობის იდეებს. ქართველი ხალხი ვაქტორ ჰიუგოს პიროვნულ შეხედულებებს, მის მხატვრულ ნაწარმოებს ეყენება განსათავისუფლებული იდეების ქადაგებისათვის, სოციალური ჩაჯვრის წინააღმდეგ ბრძოლის შემდგომი ვამოქმედებისათვის, ერთგული თვითშეგნების უფრო მეტად ვაღვივებისათვის.

ვაქტორ ჰიუგოს ლექსების პირველი ქართული მთარგმნელი არის ალექსანდრე ქავჭავაძე, რომელმაც 1848 წელს გადამოთარგმნა ვაქტორ ჰიუგოს რომანტიკულ ლექსი „ერთ ქალი“ (Une femme), სათაურით, „მეფე რომ ვყო“. ამ ლექსმა დიდი პოპულარობა და ვამოხმარება მხოლოე საქართველოში, იგი შემდეგ ბევრმა ქართველმა პოეტმა აბეჭდურად თარგმნა, ანდა ალ. ქავჭავაძის თარგმანის საფუძველზე დაწერა ახალი ლექსი.

განვიხილოთ მოკლედ ამ ლექსის ფრანგული დედნიდან ქართულად თარგმნის ისტორია.

ვაქტორ ჰიუგოს „ერთ ქალს“ არის პოეტის ლექსთა კრებული „შემოდგომის ფოთლების“ ერთ-ერთი ბრწყინვალე ლექსი, დაწერილია 1829 წელს. ალექსანდრე ქავჭავაძის თარგმანში, როგორც უკვე ვთქვით, ამ ლექსის სათაურია: „მეფე რომ ვყო“. აგი ასე აკითხება:

„მეფე რომ ვყო ერთი, ხელთ მებურახ მთელი ხმელეთი, ფერხთ-ქვე ვიკებდი უოვლს კეთილს, რაც უვის ზღმწიფებნასა, გვიგარვის, ქვეყანას, სეპატრასა, პორფირას, ტახტსა და სრას, სრულიად ვანაცვალბდი შენგან ერთს შემოხედვასა თუ ვყო უოვლის შემბეჭდელ, სამოთხის ულღვს განცხრომას, მთიეთი ქვეყანათ, სამუარათ და ჰერით კეთილ ვანქრომას, ანგელოზთ ციურს გაღობას, ჩემს წითელ შემბეჭდულობას, გეფუცვი, მსხვერპლად უძღვნიად ერთს ოღვს შენსა კოცნასა“.

თარგმანი უშუალოდ ფრანგულიდანა შესრულებული, ისეთი პოეტური ნიჭიერებით, როგორც ალ. ქავჭავაძის მხატვრულ ოსტატობას შეეფეროდა.

ამ ლექსის მეორე თარგმანი (1864) ფრანგულიდან კეთვანს გიორგი ერასთავს, მისი სათაურია „ერთ ქალს“. ფრანგულიდანა — „ფრანგულიდან ვაქტორს გიუგოსი“.

ტურქულ, თუ ვიყო მეფე, მიკაცებდი
სამეფოსა,
ჩემსა საქდომსა ეტლსა, სეპატრას
და ნოქეთი ერსა,
ჩემსა ოქროს გვიგარვისსა, პორფირის
აბანოსა,
ჩემთა ურცხვთ ხომალდთა დაუტყუელთა
ზღვაში;
არწინებ, რომ უძღვნიდი შენს ერთ
შეპიხედვასი
ღმერთი ვიყო, მოგუემდი ქვეყანას და
ქაერთა,

ანგელოზთა, ეშმაკთა ჩემ წინა შწოლარეთა
დი სიღრმეთა ხაოსთა, შინაგანთა

უფსკრულთა,
საუკუნესა, სივრცესა, არას ვიტყვებდი მცაში,
რათა მომეტა შენსა ერთსა კოცნაში.

მეფედ არ განეპირისებებ ცუდსა

სიტყვებითა,
ნურც შენგან განეკიცხვი, რომელ ვარ
ოცნებითა,

უკრის აღტაცებით აღგავსე დიდებითა.

თელა მიიღებს, გიძღვნი მყარს,

საუკუნეთა მგზავსთა გარდაუცვლელსა
სერლსა

ვიორჯი ერისთავის თარგმანი შედარებით
უფრო ადეკვატურია დედნისა, მაგრამ აღ. ქავ-
ქავაძის თარგმანი უფრო პოეტურად უღერს.
ვ. ჰიუგოს ლექსი ორ სტროფიანია, თითოში
ხუთი სტრიქონია. აღ. ქავაძის თარგმანში
ორი სტროფა თითოთხი სტრიქონით, ვიორჯი
ერისთავისში ევკლიფერა დედნისეულია, მაგ-
რამ შესაძლებელი სტრიქონისა სტროფა ზედმე-
თია, იგი, როგორც ვ. ერისთავი ავითარებდ
აღნიშნავს, მიხვანია დამატებულია.

რავით შესაძლებელია ლექსისა „ერთ ქალს“
ეკუთვნის ვახტანგ ორბელიანს, ავი დაწერილია
1888 წელს. მოკვამის მხოლოდ პირველი სტრო-
ფა:

რად არ ვარ მეფე, რომ მას მიცეცე დიდება
ტუბილი,
ჩემი სამეფო, ჩემი ერი მუნღობიარეკილი,
ჩემი ვეფრევინი ჩემი სიბატრა, ჩემი
პირფირი,
ვიხილო მხოლოდ უფრო ხშირად შე მისი
პირა...

როგორც მოაჩვენებელი აღნიშნავს, ეს მიმ-
სჯებელია ვ. ჰიუგოს აღნიშნული ლექსისა, ე. ა.
მიხვანია, მაგრამ დედნისთან ახლოსა, რაც სი-
მთავრებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ წარმოადგენს
თავისებურ თარგმანს ფრანგულიდან. ილია
ქავაძის თქმით, ვახტანგ ორბელიანს უფარ-
და ზოგჯერ ვიქტორ ჰიუგოს ლექსების კითხვა.

ამ ლექსის მეოთხე თარგმანი შესრულებუ-
ლია პოეტ ვროსლენ აბაშიძის მიერ ფრანგული-
დან. ლექსის სათაური ტრ. ფრანგულია წერია,
შეაქვეს ქართულია — „ერთ ქალს“, ფრჩხი-
ლებში აღნიშნულია — ვიქტორ ჰიუგოდან:

მეფე რომ ვიყო, — მოგიძღვნიდი დიდებას
ქვეყნის,
გვიორჯივინს შედისას და ძვირფასთა ჩემთ
სამეფოთა,
ჩემსა სამეფოს, ჩემსა ერთსა, სიბატრას
და პირფირს

და მეზღვევრთა სახლისოს —

ერთხელ რომ მაინც შენებდავდე შე შენსა
ყარისს.

ოპო, ღმერთი მქმნა, — მოგიძღვნიდი

მდინარეთ და ზღვებს,

ხმელეთს, ქალაქებს, ზეცის ძალთა და

ვროვას დემონთა, თან ზუნების შნოს და

პრათელს ცის კაშარას, სანატრელსა ჩემს

სიმდიდრეს, უკვდავებას

ერთხელ რომ მაინც მადირსებდე მე
ამბორებას.

ლექსი ფრანგულიდანა თარგმნილი, გამოქ-
ვევნიდა 1888 წელს. მასში დაცულია დედნის
სტროფული და სტრიქონებრივი რაოდენობა.
აღ. ქავაძისა და ვიორჯი ერისთავის თარ-
გმანთა შემდეგ, ავი ერთ-ერთ კარგად შესრუ-
ლებულ მხატვრულ თარგმანად შეიძლება ჩაი-
თვალოს. აქვე დავძენთ, რომ ტრ. აბაშიძის სხვა
ლექსებით უთარგმნია ფრანგი ავტორებისა ქა-
რთულ დენაზე.

მეზუსთუ თარგმანი კვლავ ფრანგულიდანა და
ეკუთვნის ხაშიმ ქვარაიის, დათარგმნულია
1898 წლით. სათაური დედნისეულია, ფრჩხი-
ლებში აღნიშნულია — ვიქტორ ჰიუგოდან,
ფრანგულია:

რომ ვიყო მეფე ძლიერ-მოძილი
ჩემსა სამეფოს შენ მოგარბმევიდი,
მთელს ჩემს დიდებას, პირფირს და
გვიორჯივინს

პაწია ღებ-ქვეშ დივილაგებდი,
ერთსა, შედრობას, ჩაღმნიან გემებს
შენი ზრძანებით ვარბონებდი,
მხოლოდ რომ შენსა ერთს გამოხედვას,
ჩემთ შეეგება, თუ მადირსებდი...
რომ ვიყო ღმერთი... ცას, დედამიწას
ზღვასა და ხმელეთს ვითავაზებდი,
დემონს, ანგელოზს, ვდემს, ქოქიბეთს
შენსა სერვილებს დაკუმონებდი,
დროსა და სივრცეს, სრულად მთავრობის
შემქმნელ სტიქიონთ და უკვდავებას
მცარე ფეშქაშად დაგვილაგებდი
და შენ მათ მეფედ, იმით დიდოფლად
სამარადისოდ დაგვარბანებდი,
მხოლოდ რომ შენსა ერთს ტუბილსა კოცნას,
ჩემთ ღვთაება, თუ მადირსებდი...

როგორც აღნიშნეთ, ეს თარგმანიც ფრან-
გულიდანაა შესრულებული. მაგრამ თუ დე-
დანში ათი სტრიქონია, აქ ცხრამეტია.

ჩვენ მოკლედ განვიხილეთ ვიქტორ ჰიუგოს
ლექსის „ერთ ქალს“ ფრანგულიდან ქართული
თარგმნილი ტექსტები. ახლა შევებებით ამ დე-

ქმის აღ. ქვეყანაშია და გიორგი ერასთავისე-
ული თარგმანების საფუძველზე შექმნილ ქარ-
თულ ლექსებს. ესენია: გიორგი შარვაშიძის
„რომ და მკრამ“ (1879), ვლ. მიქელაძის „სამ-
ღერა“ (1881), მამია გურიელის „მეფე რომ
ვიყო“ (1897), ღ. ნინოწმინდელის (ღ. როსტო-
მაშვილის) „მე არ მინდა“ (1914), აბელ კალა-
ტრონიშვილის „რად მინდა მამე მუტავალი“.
რუს-ამერკელის (ვიქტორ იურკევიჩის) „აღბო-
წმა“ (1916), აგრეთვე ადვანშნაეთ, რომ ამავე
თემაზე ლექსები დაწერეს: კრიტიკინე ჯგებუა-
ძემ, გიორგი ავაშვილმა, და შეიქმნეს სხვადა-
სხვა რამდენიმე ქართველობით მიუკავშირებელია.

გიორგი შარვაშიძის ლექსი ოცდარვა სტრი-
ქონიანია, გამოქვეყნდა პოეტოქსელის ფსევდო-
ნიმით. მოგვაქვს რამდენიმე სტრიქონი:

რომ ვიყო ღმერთი, ყოველ ღონესა
დასაბამისს შენთვის მოფენდი;
ცათ ანეულოზთა, ქვეყნად ცხაერთა
ვსალად და მხლედ შენ მოვიწვნიდი...
რომ ვიყო მეფე, ჩემსა სამეფოს
მუხლმოდრეკათა გიძღვნიდი სრულად;
სკიპტრას, პორფირას დებ-ქვეშ ვიფენდი,
თვით დავრწმუნდი მსახურ ერთგულად...

ეს ლექსი დაწერილია ფრანგულად თარგმნი-
ლი სხვადასხვა ვარიანტის საფუძველზე. იგი
მოქმედებდა იმ დროის ერთ-ერთი უმწვემო-
რებს ქალბი — ნინო ჩოლოყაშვილისადმი, რო-
მლის საილაშუამ იგი მოხიბლა საქართველოში
ჩამოსული ფრანგი ინტროიციის და არქეოლო-
გი ბარონ დე ბაი, რომ საგანგებოდ გადაადრ
მისა სურათი და ქება-დიდებათ გამოაქვეყნა
თავის წიგნში „თბილისი“. თბილისზე დაწერი-
ლი ეს მწვენიერა წიგნი ფრანგმა პეტეიერმა
შარვაშიძის თავის ახლო ქართველ მეგობარს და-
ვით სარაქაშვილს წარწერათ: „ჩემს საუცხოო
მეგობარს დავით სარაქაშვილს, რომლის სიყვა-
რული მე შთაბეჭდი მისმა კეთილმა გულმა და
მისმა მოწიხბლავმა ქვეყანამ“.

ვლ. მიქელაძის ლექსი „სიმღერა“ ოთხი
სტრიქონისაგან შედგება, თითოეულში ოთხი
სტრიქონია.

არ მინდა მე ღმერთი ვიყო,
ზეცს სიერცეს ველომელობდე;
მხოლოდ მწადის ნახ თვალეში
ყოველთვის შენ ჩაეცხროდე!
მეფობასად უარსა ვაყოფ
ხალხს არა მსურს ესრანებლობდე;
მხოლოდ მწადის ტერფად ქმნილო.
მხრვალე გელს ჩაეცხროდე!
ტრეზელს არ დავლერს, არ ვანანებ.
თუნდე სამშობლს ვსორდებობდე,
რომ ვიყოდე, ჩემო სტრეო,
შენის ეშხით დესტანებოდე!

ვერ შემაერთოს ქოჩოხეთი,
ვინდ შევ მკაცრად ვიტანყოდე.
რომ ვიყოდე შენს ლალს ღერს
ტრეზებს ერთ წაშს ჩაეცხროდე.

ახლა ვნახით მამია გურიელის ლექსი:

მეფე რომ ვიყო, ვეფლობდე
სრულიად ცისა ქვეშეთსა,
უსაზღვრო ნებით ვსრფევედე,
გიბატონებდი შენ ერთსა.
ღმერთი რომ ვიყო, ერთ წაშზე
სრულ ვყოფდი ყოველ შენს ნებას,
შენ გაუფლებდი ზეცაზედ
და თვით ვაწვევდი ვეღვრებას.

აღსანიშნავია, რომ ცნობილია მწერალმა და
საზოგადო მოღვაწემ ივანე გამოართვლიმა მამია
გურიელის შემოქმედების გარჩევის დროს ეს
ლექსი საინფუზოდ მოიტანა, როგორც ჩანს, იგი
მას ორიგინალური გონებია.

ღ. ნინოწმინდელის ლექსი ექვსი სტრიქონისა-
გან შედგება, თითოეული ოთხ სტრიქონიანია.
მოგოტანი მხოლოდ პირველსა და მესამეს:

მე არ მინდა მეფე ვიყო,
ზელთა შეშურას სკიპტრი, ხალხი,
არ მსურს ხალხი მუხლს მიდრეკესს,
მამიცი და არც მფრთხილი...
მე არ მინდა არც სიმდიდრე,
მრავალ ოქროთ პატრონობა,
არ მსურს ამით შექენილი —
არც მოფრთხობა, არც ბტრობა...

ახელ კალატრონიშვილის ლექსი ასეთია:

რად მინდა მამე მტრევილი
ანუ პირფერი მეფისა,
მე მტონდეს შენი სტრევილი,
ღირსება შემოხედვისა;
არ მინდა სკიპტრი მე სრული,
არც ხაზინათ თემისა,
ოღონდ შენგნათა ბედურელი,
ღირს ვიყო შემოხედვისა.

რუს-ამერკელის ლექსი ათი სტრიქონისაგან შე-
დგება, თითოეულში ოთხი სტრიქონია:

მე რომ ვიყო ზეციერი
ღმერთი, ყოველის შემოხედელი,
რომ შეშეძლოს შექმნი მისი
რაც-ცა ქვეყნად არის ძნელი:
შენ ავირწვე ქალთა მეფეთ
თავს გვირგვინთ დავიწვენიქს.
სამეფამო სამყოფელად
ჩვენ ვთვქს ვაგვიწვენიქს...

უნდა შევთხოვოთ აგრეთვე ნიკო ლორთქი-
ფანიძის პირველ თარგმანზე, რომელიც მო-
თავსებულთა მწერლის მოთხრობაში „ლითონ-
ნილი“ (1910). „სახალხო ანტონი“, ეს თარგმა-

ნი რომ დაიბეჭდა, რედაქციამ შეინიშნა ვაკე-თა: „ღმერთი რომ ვიყო“ წარმოადგენს ვ. პი-უგოს ლექსის პროზაულ თარგმანს, მაგრამ არა მითითებულია, რომელი ლექსის თარგმანს. შე-დარება ვეარწმუნებს, რომ ჩვენი სახელოვანი პედაგოგის ეს პროზაული თარგმანი შესრუ-ლებულია ვიქტორ პიუგოს ლექსის — „ერთს ქალს“ საფუძველზე.

ნიკო ლორთქიფანიძის ზემოთხსენებულ მოთხრობის შეთხუთხეტე თავს ჰქვია „ღმერთი რომ ვიყო“. ქვეშ მიწერილი აქვს „თარგმანი“. აი ისიც:

„ღმერთი რომ ვიყო, ხუმბულზე წმინდა ჩვენ ვიქნებოდით; არ ჩაქრებოდა უკუნისამდე სიუ-ვარულია მზიბდავა ალი; თვალები მხოლოდ ხიზარულის ცრემლია დაღვრიდა, ღმერთი რომ ვიყო.

ღმერთი რომ ვიყო, ხილი უყნოთ დამწიფ-დებოდა; მთის მადაროდან ოქრო თეთონ ჩა-მოვიდოდა; შრომა მხოლოდ ძალთა ვარქიში აქნებოდა, ღმერთი რომ ვიყო.

ღმერთი რომ ვიყო, ანგლოზო, ჩემო ფასდა-უდებულო, შენის სურვილით გარდაქმნიდი მთელსა ქვეყანას, მხოლოდ უცვლელად შენ დაგტოვებდი, ღმერთი რომ ვიყო“.

ამნაირად, ვიქტორ პიუგოს აღნიშნული ლექ-სის ზე თ ნ ა ი რ ი თარგმანი გვაქვს ქართულ ენაზე. რომლებიც შეტ-საყვებად ესატყვისება ფრანგულ დედანს. ამ თარგმანების მიხედვით დაწერილია რვა ნაი რ ი ქართული ლექსი, ერთი პროზაული თარგმანი და შექმნილია ერთი ზღაპრი სიმღერა, რომლებიც მშვენივრად შედგენენ. ასეთი ფაქტი ბევრი არაა ლიტერატურ-ის ისტორიაში.

ასევე ხანტარესა ვიქტორ პიუგოს მეორე ლექსის ზედა საქართველოში. მას ჰქვია „ო, ნუ კიცხავთ“.

ლექსი ვიქტორ პიუგოს დაუწერია 1858 წელს და მოთავსებულია მისი ლექსების კრებულში „ბინდის საგალობლები“. იგი პირველად გე-ორგი ერისთავმა თარგმნა ქართულად 1858 წელს.

უფრო ნათელი რომ გახდეს საქმის ვითარე-ბა, მოვცხანთ ამ ლექსის ქართულ თარგმანებს. აი გეორგი ერისთავის ეტიუდი ქართული თარ-გმანი:

ო, ნუ კიცხავთ წერაოდეს ქალსა უკვე დაციმულსა, ვინა უწყის, თუ მიზევი რა შეეშობსა ეზედურსა ვინა უწყის, რა ერთი დღე მან იარა პერ-უქმელი, მამინ ქარმა ეზედობის შეურყევა სათნოება. რატომ ჩვენყანმა იმა ღრის არ ნახა შეწრებელი,

იქამდენ რისთვის მიუშვეს და კრწანულს მიწყალუბა? ვითარც ხის შტოზე ინახვის ცეცხლივითა აღნთებულო, წვიმის წვეთი მეთოღვარე, მზისაგან განათლებულო, ხის გვარზე წვეთი ათრთოლდეს, იბრძვის, ვინემ ძირსა ვარდება, რა დაეცემა ალაგსა, მაშინვე წუშვეთ გაბდება შენი ბრალია, მდიდარო, და შენის ოქროებისა, მას წუშვეს კიდევ ბევრი აქვს წმინდაი წვეთი წყლებისა, მისთვის, რომ წვეთი სრულვით ტალახით გადაბლისდეს, საყნოა მისათვისა ნათელი ერთი დღე მოხედეს, მზისა სხივი განანათლოს, ანუ სიუვარულით გასაბეს.

ფრანგული ტექსტი შედგება ოცექმეტი სტრიქონისაგან, ქართული — თხუთმეტისაგან. გეორგი ერისთავი, როგორც უკვე აღნიშნა-ვანს ღრის, ისე აქაც, ზუსტად ითვება დედანს, ნათლად ვაღმოკვეცებს შენარსს, ქართულადაც უნარჩუნებს ლექსს ელვარებას, მხატვრულ ძა-ლს, მიწამდეღვალაბს. უკვე ითვებ ეს ნათლად მოწმობს, რომ გეორგი ერისთავმა კარგად იცოდა ფრანგული ენა, ჩინებულად ეთარგმნა სათარგმნელი ტექსტების თავისებურებებში და თარგმნიდა მათ იმპროვიზაციის შეხატურის მა-ღალმხატვრულ დონეზე.

იგივე ლექსი 1888 წელს ქართულად „თარგ-მნი“ ზ. ხითაროვმა. ტექსტი შეტის-შეტად გა-კვიანურებულია, შედგება ორმოცდახუთმეტი სტრიქონისაგან, ისე მდარეა და პრიმიტიული, რომ მას არც კი შეიძლება ეწოდოს ლექსი.

შალვა დადიანი ნარკვევში „ვიქტორ პიუგო“, აღნიშნავს: „არ მახსოვს ზეპირად, არც თუ მთლად ჩემი მახსოვრობის ბრალია, მეორე უფრო იმიტომ, რომ უზვიეროდ იყო სათარგმნი ერთი მისი ლექსი მეძვე ქალზე, როცა იგი ამ საცოდავ არსებას აღარებს ტალახში ჩაყარდ-ნილ ცვარს, რომელიც მზის სხივებზე აღმასი-ვით სეტყავად ლაპლაპებს“. ვიქტორობთ, შალ-ვა დადიანს ზ. ხითაროვის ეს თარგმანი წაუ-კითხავს და ეჭიდან მიუღია ასეთი შთაბეჭდი-ლება.

ეს ლექსი, რაგონ მესამე, ფრანგულიდან თარგმნა სიმონ ქვარიაძემ 1899 წელს. მოგვაქვს ტექსტი ნოლიანად:

ნუ გეზიღებათ, ნუ, დიცი ნამუსანდილო, სულ-დაციმულო, უპატრონო, იმედ-მიმდილის ვინ უწყის რამდენ გაქირვებას ის უძლევი, ვინ უწყის რამდენ მიწვევ მიწმალს ს უთრევიამ

საქართველოს
ისტორიის
მეცნიერება

როცა ცხოვრების უღმრთო ვრავალს
ღწედა და გლეჯდა მის სათნოებებს,
ნუთნ ვერ მზერდი საბრალო დააცს,
მის ბრძოლას, ზევწენს და სასიოებამს
ნუ თუ ვერ მზერდი მის ზელს პიტინა,
მის ტანჯვას, ცრემლს და განწირულებას?!

დაცვა იგი ვით ბრწყინვალე კამკამა წვეთით
ხის ტოტისაგან ნიავქარით უცებ მომწვედარს,
წვეთი აღმასა დაცემამდე, სხივთა მანათი,
დაცვის შემდეგ, ოპ, ტალახს ბილწი და
შყარაღის

ვისი ბრაღია მისი დაცემა?!

ვისი მოღწევაა მის ქორთვა სული?!

— მის ქალათა ვართ მხოლოდ ჩვენა,
შენა, მღაღარო და შენა ფული —
მიგზამ ტალახში იმყოფება ცელად წინდა
წყალა,

რომ იგი სრულად განუფთავდეს
სიხანჭურიდან,
და რომ დამწყობ წინანდულად
კრთოლვა-მზაალი,

სტეტი კამკამი, ელვარება მინაზებულა,
საქირთ არის ან მისი სხივი ან საევაბრული

სიმონ ქვარიაში კარგად იცოდა ფრანგული
ენა და ლიტერატურა; მან ასევე მშვენიერი
თარგმანები დავეტოვა სხვა ფრანგი პოეტების
ლექსებისა; მის კალამს ეკუთვნის პირველი თარგმანი
ფრანგული ეროვნული სიმღერის ტექსტის
„მარსელიეზისა“. უფელა ეს თარგმანი
დედანახულია და ქართულადც თითქმის ამავე
შეაბეჭდილებას ტოვებს.

ლი, „ერთ ქალს“, ქართულ ლიტერატურაში
და თარგმნის, მიბძვის, პოეტური შეგონებებსა
და პაექრობის საგნა.

პირველი ქართული თარგმნულება ვიქტორ
ჰიუგოს ლექსებისა — ალექსანდრე ჰავეიაფე
და გიორგი ერისთავი — დიდად იყვნენ დაან-
ტრეცხებულნი ფრანგული კულტურათა და ლი-
ტერატურათ, რაც ნათლად გამოიხატა მათ ორი-
გინალურ შემოქმედებაში, აგრეთვე მათ სიყლ-
რავ საუცხოო თარგმანებში ფრანგულიდან.
სწორედ მათ ჩაუთარეს მტკიცე საფუძველი სა-
ქართველოში ვიქტორ ჰიუგოს პოეზიის თარგ-
მნის კეთილშობილ ტრადიციას, რაც შემდეგში
კიდევ უფრო გაფართოვდა.

აღსანიშნავია შემდეგი საგულისხმო ფაქტა,
ვიქტორ ჰიუგოს გარდაცვალების ათი წლისთა-
ვისათვის თბილისში მომზადდა რუსული თარგ-
მანები ვიქტორ ჰიუგოს ლექსებისა. ეს საპა-
ტიო საქმე განხორციელეს ცოლქვარია თხორ-
ვეცხებმა, რომელთა ფსევდონიმი იყო ივან-
და-მარია. ამ ლექსების პირველი კრებული გა-
მოვიდა თბილისში 1895 წელს, მეორე 1898
წელს. ამ პირველ რუსულ გამოცემაში დაბეჭ-
დილია 256 ლექსი, აქედან ვიქტორ ჰიუგოს სა-
იუმბილოდ სტეფანოვსკის თარგმანი 125 ლექს-
სა. ივანე თევდორეს-ძე თხორვეცხე თავის მი-
უღღუე მარიათან ერთად ქართველ პოეტთა
ლექსებსაც თარგმნიდა რუსულ ენაზე.

ვიქტორ ჰიუგოს ლექსების ეს თბილისური
გამოცემა მიძღვნილია მათა გარდაცვალებას
ათი წლისთავისადმი, მოკრძალებულია წვლილი-
ყო პოეტის ხსოვნის უკვდავყოფის კეთილშო-
ბილურ საქმეში.

ვიქტორ ჰიუგოს პოეზიის თარგმანი ქართულ
ენაზე დამწეო უფრანღმა „ეცქარამ“ 1888
წელს. ქუთაისელმა მასწავლებელმა გიორგი და-
დენუღიძემ თარგმნა ვ. ჰიუგოს „საბრალონის“
სარველი ნაწილის თავისი შესაუფლებლად
აბეჭდებოდა იგი 1888 წელს „ეცქარის“ წიგნ-
თმეტე ნომრიდან, მომდევნო შვიდ ნომერში.

„ეცქარის“ რედაქციამ წიგნა რადე ზელსშე-
შელდა პირთების გამო, ვერ დაეკმაყოფილა
ქართულ მეცნიერეთა მოთხოვნებმა, ედარ
განავრტო რამაის თარგმნა და ბეჭდვა.

ილია ჰავეიაფე ძილურ იყო გაბატონული
ვიქტორ ჰიუგოს შემოქმედებთა, ცნასკოტორე-
ხათ სისა რომაინთ „საბრალონთ“. ილია წერ-
და: „ვიქტორ ჰიუგო იყო საფრანგეთის სხე-
ლოვანი პოეტი და ევროპული რამაინჯაშის
უღადესი დედაბოძა“.

ვინც ღრმად დაუფიარებუა ვიქტორ ჰიუგოსა
და ილია ჰავეიაფის ცხოვრებას, მოღვაწეობას
და შემოქმედებას, ის შეამჩნევს, რომ ბევრს რომ
აისს მათ შორის საერთო, რაკორც მხოფდეს-
დელითობარცო, იხე მზატრული თვალბარბახთა,
კეთილყოფარობთა, სათნობთა, სიბარბუღის
გრძნობთა, უსამართლად დანავრულის შეცოდე-

მა, მისი გამხრევა და ფეხზე წამოყენება, ხალხთა თავისუფლების, კმობის, ერთობისათვის ბრძოლა, ამ პრობლემები, რომლებმაც აღზავსა ამ დიდ ადამიანებს მხატვრული თუ პუბ. ლიცენტიური შემოქმედება; აღნიშნული საკითხების დასმასა და გადაწყვეტას იმის მათ შორის მთელი რიგი შეხვედრები წერტილები. მაგალითად, არის საერთო რამ ვიქტორ ჰიუგოს ეპისკოპოს მირიელსა („საბრალონი“) და ილია ქავჭავაძის მიღებულს („გლახის ნაამბობი“) შორის. ამ სულეტი მამათა მხატვრული ასახვა ჰიუგოს რომანში — ჰიუგოსეურთა, ილიას მოთხრობაში — ილიახებურთა, თითოეულის მხატვრული ძალისა და ძლიერების კვალობაზე. ასევე ადამიანის ხეყვლილი დაქვის წინააღმდეგ ბრძოლა ხეყობი. ჰიუგოს მხგავსად იგი ძლიერ აფიქრებდა და აღმდეგებდა ილია ქავჭავაძის და კიდევაც გამოთქამდა თავის შეხვედრების მის შესახებ.

ილია ქავჭავაძემ 1868 წელს ფურნად „საქართველოს მოამბეში“ გამოაქვეყნა ვრცელი წერილი: „სიყვლილი დაქვის ვადგდების საქმე და ამის თაობაზე ვიქტორ ჰიუგოს წიგნი“. ილია ქავჭავაძის განხილვის ადამიანის ხეყვლილი დაქვის საკითხის შესახებ გამოაქვეყნებულ წიგნით ლიტერატურას, მეცნიერთა გამოათქმებს და დააკენს, რომ სიყვლილი დაქვის კანონი არამთუ უყარვისა, არამედ მადნებედა. ამის შემდეგ ქართველ მოითხვებს აქონის ვ. ჰიუგოს იმ წერილს, რომელიც მწერალმა გუგუზაანა შეხვედრა რესპუბლიკელებს.

ილიას მიერ თარგმნილ მასალებში ვიქტორ ჰიუგო წარმოდგენილია როგორც სიყვლილი დაქვის წინააღმდეგ დაუტბრომელი მებრძოლი, რომელიც თავისი მხატვრული სიტყვით და ხეყვადობებით მოუდაწიოთი უყვადფერს აქონებდა იმისათვის, რომ მიეღწია ადამიანთა სიყვლილი დაქვის კანონის გაუქმებისათვის.

ილიას განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევია ვიქტორ ჰიუგოს შეხვედრა სიტყვებისათვის: „მეორე ერთ არ არსებობს დედამიწაზე — ხალხის სიყვლილი ზრდილი არ ვიწმობება მისი ზარდენობით, ისევე როგორც კაცის ზილიად არ ვიწმობება მისი სიმაღლით. ერთადერთი სწოში ერთსა მისი ქუდა-გონება და სიმაღლეა. დედი ისა, ვინც დედა მავალითებს იძლევა“.

ილიას მოაქვს ჰიუგოს კიდევ ასეთი შეხანონი: „სიტყვა ფუჭია, თუ მასში აზრი არაა. არ კმარა გქონდეს რესპუბლიკა, თუ არა ვაქვს თავისუფლება. არ კმარა გქონდეს დემოკრატია, თუ არა ვაქვს მუქანერობა. ხალხი უნდა ყუს ადამიანი, ზოლო ადამიანი უნდა მქონდეს სულ“.

ილია ქავჭავაძე, ვიქტორ ჰიუგოს სამავალითა გამოხვედრით წინააღმდეგული, თვითონაც ცდილობდა გამოსწორებოდა ამ მოთულო მნიშვნელობის მტყენეულ პრობლემას. ამ მხრივ

აღნიშნავია მისი ცნობილი მხატვრული ნაწარმოები „სარჩობელაზედ“ და სიყვლილი დაქვის გაუქმების შესახებ სახელმწიფო საბჭოს წინაშე წარმოსთქმელი სიტყვა.

ილიას დანტერესება ამ საკითხით პირველად გამოვლინდა მაშინ, როცა მან თავის „საქართველოს მოამბეში“ გამოაქვეყნა ვიქტორ ჰიუგოს „საბრალონი“ სწორედ იმ ადგილების ქართული თარგმანი, რომელშიც ფრანგი მწერალი ადამიანის სიყვლილი დაქვის საკითხზე აღნიშნავს რომანის მთავარ გმირს — თან ვაღუანს.

ჩვენი დაკვირვებით, ბევრი რამ არის საერთო თან ვაღუანის სიტყვებსა და ილია ქავჭავაძის მოთხრობის „სარჩობელაზედ“ მოქმედი პირის, ობოლი ბიჭის სიტყვებს შორის, რომელსაც მან ჩამოუბრჩნეს.

საქართველოში დიდი მოწონება დაიმსახურა აგრეთვე ვიქტორ ჰიუგოს მიერ ამ თემაზე დაწერილი მოთხრობებმა. ესენია: „სიყვლილის ჩაღის უყარისკელი დედა“ და „კოლო დე“. პირველი ვიქტორ ჰიუგოს გამოაქვეყნა 1829 წელს. მასში მწერალმა პირველად გამოხატა ის უბედურება, რაც მოაქვს საწოვადობებზე ცხოვრებაში სიყვლილი დაქვის. ნაწარმოებში ფართო პოპულარობა მოიპოვა არა მხოლოდ საფრანგეთში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. ქართულად იგი საუცხოოდ თარგმნა თედო სახოკიამ და ცალკე წიგნად გამოსცა 1891 წელს.

ასევე დიდი პოპულარობა ზედა წილად მეორე მოთხრობასაც — „კოლო დე“. იგი ვიქტორ ჰიუგომ დაწერა 1834 წელს. საუფლისწულო, რომ ამ ნაწარმოების სამი თარგმანი ვაქვს ქართულ ენაზე. პირველი გიორგი წერეთლისა (1865), მეორე — ზანდია (1885 წ. „ზანდია“ გოლა ჩიტაბის ფრეველინიში ყო), მესამე — თინათინ ქაქოძისა (1957). სამივე თარგმანი ფრანგულადანა შესრულებული მტყ-ნაყლები სიზუსტითა და დახვეწილობით, მესამე თარგმანი სრულიად ვრცელმხრივ უყეთესა.

ინტერესით, გაკვირვებით, აღმულებით ვითხულობდა ამ მოთხრობებს მაშინ, ქავჭავაძე ბავშვთა, როცა სამხერგში შექმნა კლასში ესწავლობდი, ასევე ინტერესით ვითხულობდეს, როცა ვაჭვლარად ი. მებრალბოდა ბუნებით კეთილი, გულით სურტიკა, კვიანია და ნიჭიერი კლოდეტი, რომელიც უსამართლობის მსხვერპლი ვახდა. იმ ასაკშიც ვიქტორ ჰიუგოს საოცარი კაცობიყვარება, ცხოვრებაში დაჩავრული, ხანდისხერტი, პატოსანი, შრომისმოყვარე ადამიანებისადმი ღრმა სიყვარული და პატალიცება, სიბრალულის, შეუადრების დიადობისა, პატრობისა და მუხანისში, მისი თხრობის სიხდავე და სინტიფე, და შენაყვარდა იგი როგორც სულიერი მამა და მასწავლებელი; იქიდან მოვიდებოდა ამ დიდი მწერლის ნაწარმოებს, რ.ს.ც კი მიგწვდებოდა გატაცე-

ბით ვითხულობდა და ბეჭათად ვსწავლობდა. უცხოელი მწერლებიდან, კერძოდ ფრანგი მწერლებიდან, ვიქტორ ჰიუგო იყო და არის ჩემი ერთ-ერთი უფროსი მეგობარი და საუკრებლო მწერალი.

ილია ჭავჭავაძის ასეთი დიდი ანტირუსი ვიქტორ ჰიუგოს შემოქმედებისადმი. განსაკუთრებით მისი რომან-ეპოპის — „საბარალონისადმი“ სავსებით გასაგებია. სწორედ ესაა ერთ-ერთი უდიდესი ნაწარმოები შოკლეს მსოფლიო ლატერატურაში, რომელშიც ვენოოსმა მწერალმა იწივლია მშატერული ძლიერებით გამოხატა თავისი მშფოთვანიტ ეპოქის თაქმის უფლება არსებითი მხარე და წინაყენა ისეთი საკითხები, რომლებიც უფლებად აუჭრებს და აღედევებს კაცობრიობას.

„საბარალონის“ დიდ ისტორიულ მნიშვნელობას მშვენივრად მიუთითებს თვითონ ვიქტორ ჰიუგო რომანის წინასიტყვაობაში: „სანამ კანონებისა და წმინდებულებისა ძალით იარსებებს სოციალური წყევლა, რომელიც აუბედობელ ცივილიზაციას ხელაფრთხად აქმნის კოჭოსტოს და ღებრისე დამოკიდებულად ადამიანის ბედს ამბივებს საბედისწერის ხედვით, სანამ არ გადაწყდება ჭვენი ღრთის სანი ძირითადი პრინციპი: მამაკაცის დამცირება იმის გამო, რომ ის პროლეტარია კლასს ეკუთვნის, ქალის წმინდობის დაცვა მამკლის შეფუცად. ბავშვთა დამცირება უმცირებისა და სიბნელის გამო, სანამ საზოგადოების წოდებრივი ფენაში შესამართლებელი იქნება სოციალური ჩვევა, სხვათადაც რომ ვთქვათ, სანამ დღემამამად სიღატაკე და გონებრივი სიბნელე იარსებებს, ამჯერათი წიგნისა უსარგებლო არ იქნება“.

ვიქტორ ჰიუგო „საბარალონს“ ხამართლიანად თვლიდა მსოფლიოს უფლება ხალხისათვის დაწერად ნაწარმოებად.

გვიხსენით დიდ ტოლბტოს სიტყვები: „საბარალონის“ შესახებ ის წერდა: „რომე კატასტროფის დროს რომ დაღუპულიყო მსოფლიო ლიტერატურა და გადარჩენილიყო მსოფლიო ერთი რომანი — ვიქტორ ჰიუგოს „საბარალონი“. — შეისმობოდა ვეფოქვა: არაფერია მომადარა“.

შექმნი გორკის უფლაზე მეტად „საბარალონი“ მომწონდა. სწორედ ამ რომანმა შთაავონა მას დიქონი დიდი მშატერული ნაწარმოები რუს უან ვალეანზე. სათმი კატორჯულზე, ვინმე აღქმანდრე ვახილასძე რომანისზე. ეს ურიად კეთილშობილური იდეურ-მშატერული ჩანაფიქრი სოციალისტური ლიტერატურის ფუძემდებელს, სამწუხაროდ, განუზოცრელებელი დარსა.

ქართული საზოგადოებრიობა, მის დიდებულ მოძღვარ ილია ჭავჭავაძისთან ერთად, ასეთი დიდი გატაცებით, რომ ეწაფებოდა ვიქტორ ჰიუგოს „საბარალონს“ — მას თავისი ისტორი-

ული იდეალები ამოძრავებდა: კაცობრივობისა, თავისუფლებისა, მშობისა და ერთობისა. ქართული ხალხის მესხიერებაში წარმოდგენილია საოცარი სიზუსტით გამოკეთილი მშატერული სისებები. ეპიკოსოს მირიადებისა, რომელიც გამოხატავს სათნობასა და სიბრალულს, უან ვალეანისა, რომელიც განსახიერებს ადამიანურ კეთილშობილებასა და პატრიონებას, ძვერისა, რომელიც გამოხატავს მოღიჯურ გულქვაობას, ტენარდისი, რომლის ცხოვრება აღსაუბა დანაშაულებებით, ანთილარისისა, რომელიც რეალისტური იდეების მშვენივრად მშადავებდა, მაროუსისა და კონტეხისა, რომელთა ურთიერთობა ნიშნავს სპეტაკი სიყვარულისა, ფანტინისა, რომელშიც ჩაქსოვილია დედობრივი სიყვარული, ზრუნვა და დარდი, გავრო, შასა, რომელიც წარმოადგენს დიდებულთან, ურთიუმბრივ მომხიბლავ ბავშვს.

ქართულ მწერლობასა და საზოგადოებრიობასა განსაკუთრებული ანტირუსი გამოიწვია ბავშვის სახემ ვიქტორ ჰიუგოს შემოქმედებაში, კერძოდ მის „საბარალონი“ 1872 წელს გამოქვეყნდა წიგნი „თარგმანი სათმი საკითხავთა თხზულებათა, გამოცემული ქართული ქალეხისაგან“. ამ კრებულში მოთავსებული იყო ეპიტერივი გაბაშვილის მიერ თარგმნილი ერთი თავი „საბარალონიდან“. რომელსაც ქვეა „გავროსა“, ქართული სათურით „სარჩული ბავშვი“.

ნიკო ნიკოლაძე გამოტხაურა აღნიშნული კრებულის გამოცემას და მიიჩნია იგი ფრიად საქმრო და კეთილშობილურ საქმედ. მას მოეწონა „სარჩული ბავშვი“ თარგმანი. ნიკო ნიკოლაძე წერდა იეს ნაწევრთ, მართალია ჩინებულნი რამ არის და ის ვიქტორ ჰიუგოს რომანში „საბარალონი“ მარჯალიტორი ბრწუნიავს... მავროს უცოტესი იქნებოდა ეთარგმნათ ვიქტორ ჰიუგოს დღესი „სარჩილავზე“. და იქვე მოიქვს ამ დღესის თავისი ქართული პროზოდით თარგმანი. „უწმინდური სისხლით შესერილს და წმინდა სისხლით გახანილს ქვეს შუა, მარცხელავზე, ვაგაცების გვერდით თორმეტი წლის ყმწვილი დაიპირეს. — შენც ამოგანი ხარ, შენც? ბავშვი ეუბნება „გაბაშვილავზე“. — მამ კარგი, უთხრა ოფიცერმა, შენც ესლავე დავხერტენ. შენი რიცხვ მოვაო. ბავშვს თვალწინ უფლავს თოფის ცეცხლი და უფლია მისი ახსნაგები კედლის ძირში კვდებან. ის ჰკითხავს ოფიცერს „ნებას მოცემს, ან ეს სათი შენ დედაქემს წაუღო?“ — ვაქცევა ვინდა? „იხვე დავბრუნებდი“ — ამ მამწაწაწებლს შიში გახდგომათი სად დგაბარა? „აქვე შადრეანთან. მე დავბრუნებდი უფ. კახიანო“ — წადი, სუფელიო. ბავშვი მიდის. — რა მოიერყუვაო, იცონოღენე სალდათები თავიანთი ოფიცერთი და მომავლელების სრატენა ამ სიცილის მასს აღუფლია. მავროს სიცილი მალე შესწულია, რად-

განაც პარტიისათვის ბავშვი უფროა და მარტონდა, კედელს ამუხად მიუყვება და თქვა — აი, მოკვდით!

„უსულგულლო სიყვადელს შერცხვა, — და ოფიცერმა ბავშვს აძატია.

„პაბუყო, ამ სამინდელი ქარისშლის დროს, რომელიც ჰქრის და ერთმანეთში ურევს ყველაფერს, ავსა და კარგს, გმირსა და ავანაყს, არ ვაყო, რამ გავრია შენ ამ ბრძოლაში, მაგრამ ამას კი ვამბობ, რომ შენი მარტოვი სული წარჩინებული სულია. კეთილი და მამაცო, უფსკრულის საღრმეში შენ ორ ნაბიჯს ადგამ: ერთს დედისგან, მეორეს სიყვადელსკენ. უმანყოფის გულას სიწმინდე აქვს და კაცს — სინანული, მაგრამ შენ პასუხი არ მოგებოხევა ამაში, რაც სხვის წყალობით მოიმოქმედე. დედებუღია ის უმანყოფილი, რომელიმაც გაქცივას, სიცოცხლეს, განთიადს, თამაშს და გავაზღულს ბნელი კედელი ამქობინს, სადაც დაედინენ მისი ამხანაგები“.

როგორც აღვნიშნეთ, ნ. ნიკოლაძემ ეს ლექსი ამხანაგის თარგმანს, რომ ერეგებინა თუ რა ხალხობო სურათთა დახატული პარიზელი ბიჭისა, დაემტკიცებინა რომ იდეურ-მხატვრული თვალსაზრისით ეს უფრო ძლიერია, ვიდრე „გავროში“.

ლექსი „ზარკადანე“, ცხადია, ღრმად იდეური და მთავარმხატვრული ნაწარმოებია, მაგრამ მისი დედებუღია „გავროში“ მთლიან, ჩვენ გადამარბებულად მივაჩინო. ორივენი, ისე როგორც ყველა სხვა მხატვრული ქმნილება ვიქტორ ჰიუგოს მიერ დაწერილი ბავშვზე, ერთმანეთზე უკეთესია და ვიჭირს აღამიანს რომელიმეხადმი უპირატესობის მინიჭება. ვაიბნდნით თუნდაც მკონის პირველი ლექსი „აღმოსავლურ მანკებში“, „ბავშვი“, რომელშიც ამადელებელი სურათთა დახატული ბერძენი ბავშვისა, რომლის სამშობლო — საბერძნეთი თურქ-დაპყრობლებს დაურბევათ და ის უსახლკაროდ თარბნელი, წმირი, ტატველი, მხოლოდ ამას ნატრობს, რომ შთაბრძნებს და სამშობლოს დამპყრობლებზე უფრო იძიოს. ვ. ჰიუგოს შემოქმედებაში ბავშვებს ვარკვეული და სამატოო ადგილი უჭირავთ. ისინი მოწადილი, ჩამოყალიბებული ადამიანებოვთ აზროვნებენ, ფაქრობენ, განიცდიან, მოქმედებენ.

ვიქტორ ჰიუგოსათვის ბავშვი ყველაფერზე ძვირფასია, მისი აზრით ბავშვები ცხოვრების ყველაღესი არიან. ბავშვთა საზაროს მხატვრულ სახეებში წარმოდგენა ვიქტორ ჰიუგოს შემოქმედების ერთ-ერთი არსებითი მომენტია. მისი მხატვრული შედეგების ორგანული ნაწილია, ბავშვთა ამ დიდებულ სახეებში ღრმადან ჩაქსოვილი ჰიუგოს პატრიოტიზმი და მუშინისნი, და ყოველივე ამას დედი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს.

1000 წელს თურნად იქცილიშო“ (№ 12) და-

იბეჭდა ნაწევები „საბარალონი“ სათაურით „მხატვრულში“, რვი შეასრულა თურნადის რედაქტორ-გამომცემელმა ანატასია წერეთელმა.

მცხბარბეტი საყუნის დასახრულს ქუთაისში „საბარალონი“ მხედვით ქართულად დაწერა პიესა და დაიდგა იქვე სექტაკლი, რომელშიც მონაწილეობდნენ ქართველ მსახიობთა წამყვანი მძღები. ეს ვაღუანის როლს ასრულებდა ლადო მესხიშვილი, კოწეტასას — ნინო ჩხვიძე. აღსანიშნავია, რომ ეს ვაღუანის როლში ერთხანს შალვა დადანიც გამოდიოდა. ქართველი მავურბედი ადტაცებით უფურბედა და უსმენდა ქართულ სტენაზე წარმოდგენილ „საბარალონი“ დაუფიწყარ გმარბეს.

„საბარალონი“ სრული ტექსტის ქართულად თარგმნის საქმეში დედა ლავილი მიუძღვის ივ. მაქავარიანს. მისი თარგმანი დაიბეჭდა 1901 წელს თურნად „მოამბეში“. ამ თარგმანმა დედად გაახარა ქართული მეთესველი. თურნად-გაზეთებში გამოქვეყნდა მრავალი დიდებით გამოხმარება ამის შესახებ. 1903 წელს კი „საბეკოთა საქართველოში“ ორ ტომად გამოცხვა „საბარალონი“ ივ. მაქავარიანისველი თარგმანი, პროფ. შ. რტიშვილის წინახიტველობით და კომენტარებით.

1911 წელს ქუთაისში დაიბეჭდა პატარა წიგნი: „მირიელ ეპისკოპოში“. თარგმანი შესრულებულია დედა ბერტეაშვილის მიერ.

ამ წიგნაკში თარგმნილია ვიქტორ ჰიუგოს „საბარალონი“ პირველი ნაწილის ის თავები, რომლებშიც ვადმოცეულია ვადასახლებიდან დაბრუნებული ეს ვაღუანის მოხვედრა ეპისკოპოს მირიელის სახლში, სადაც მან ვაქურდა ყოველმხრივ კეთილშობილი და მოწყვლევ ეპისკოპოსის მინა, მაგრამ მირიელმა ეს ვაღუანს კი არ დასაჯა, პირიქით, შეიბრალა, დამატებით დასახრქრა, და ამით მორალურად ვარბაქმნა, ზორბტება მოაცილა და სიკეთე დაუშვიდრა, წესიერ კაცად აქცია.

ვიქტორ ჰიუგოს მხატვრული ნაწარმოებები, როგორც კი გამოცემადა პარისში, უმად ითარგმნებოდა ხოლმე ქართულად. 1873 წელს სერგეი მესხმა ახოზნაურა ეფროსიაში, იყო პარიზში, იქ მადლებული შთახებდილებების შესახებ მან გამოაქვეყნა წერილების სერია სათაურით: „ქართველი ეფროსიაში“ (იხ. ვაზ. „დროება“). საგულხსნო ფაქტია, რომ სერგეი მესხის პარისში ყოფნის დროს გამოცემა ვიქტორ ჰიუგოს რომანი „ოთხმოცდაცამეტი“, რომლის მო-

1 საყუნადღებო ფაქტია, რომ საქართველოში რომანის სათაური მრავალნაირად თარგმნა. აი ისინი: „საბარალონი“, „გამწირულინი“, „უბედურნი“, „უბედურნი“, „საყოდაენი“, „განიკცხულინი“, „განადგენილინი“, „მტრბებულნი“.

კლე შინაარსი მან იქვე გააკეთა და გამოგზავნა თავის გავით „დროებაში“. იგი მაშინვე დაიბეჭდა და კიდევ უფროს გააღვივა ქართველი მკითხველის სიყვარული ვიქტორ მიუგოსადმი. სერგეი მესხი ვიქტორ მიუგოს უწოდებდა „ევროპის უწარჩინებულეს მწერალს“. აღნიშნავს, რომ „ოთხმოცდაცამეტი“ მწვენიერი რომანია, რომელზედაც მთელი ევროპა ლაპარაკობს. ამ ზოგიერთი აღვილებს განცნობითაც მკითხველი ნათლად დარწმუნდება რომანის სიმწვენიერეში და მისი ავტორის ნიჭის სიღრმეშია.

„ოთხმოცდაცამეტის“ ცალკეული თავები თარგმნა სხვადასხვა დროს და დაიბეჭდა კიდევაც. მაგ., „დედა და შვილი“ (1881, თარგ. დ. უღოიანისა), „ძმა მისი მტერი“ (1889, თარგ. ა. წითლიძისა), „ოთხმოცდაცამეტიანი“ (1892, თარგ. დ. უღოიანისა).

გავით „დროება“ სისტემატურად ამუშავდა ვიქტორ მიუგოს საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ მოღვაწეობას, განსაკუთრებით მის მკვნიერ პატრიოტულ გამოსვლებს გერმანული და მსურობლების წინააღმდეგ, თავისი სამშობლოს ხელრანჯეთის დასაცავად.

1878 წლის „დროებაში“ დაიბეჭდა დავით შაველაძის წერილი „თანამედროვე შენიშვნები და სურათები“, რომელშიც ავტორი ეხება საფრანგეთ-პრუსიის ომისდროინდელ ხელრანჯეთს და ხაზტკად კიცხავს გერმანულ აგრესორებს, რომლებმაც დაარბიეს და ააწიოყეს მშვიდობისა და თავისუფლებისმოყვარე ფრანგო ხალხი.

დავით შაველაძეს საიმაუს გრძნობით მოაქვს ფრანგი მწერლის ვილნევის ხატუვები ქართველი ხალხის შესახებ: „ხალხი მისი გაკირვების დროს და არა დაღბინების დროს იცნობება,

საქართველოში ისეთი განსაცარი სიცოცხლას ნიჭი, ძლიერება ზედისა და ხანხნევე მკლავისა გამოიჩინა რამდენიმე საუკუნეების ბრძოლას დროს უძლიერეს თავის მტრებთან, რომ ასტორია, მხავსს ჩინებულ მავალითს ვერ წარმოკვადგენს“. ჩვენი ავტორის მართებულად მსჭელობით ფრანგი ხალხი ბევრი რამით მკავს ქართველ ხალხს და მასაც შეხწევს ძალი და უნარი გაუჭლოს განსაცდელს და გამარჯვებული გამოვიდეს მტერთან ბრძოლაში.

იქვე დავით მიქელაძეს მოაქვს ვიქტორ მიუგოს პატრიოტული ლირიკის შედევრებიდან ერთი ბრწუნივალე ლექსის პროზაული თარგმანი. მისი სათაურია არაა მითითებული, მაგრამ შინაარსის მიხედვით ირკვევა, რომ ესაა ლექსი „საფრანგეთს“

ვიქტორ მიუგოს ეს ლექსი ასე მოაქვდება:

ნეტავი ფრანგი არ მყოლოდა
 შამაც და დედაც,
 მხოლოდ სურვილით ამერჩია
 სამშობლოდ ჩემდა,
 ერთადერთისთვის ემსა ძნელსა
 იღურსით შეთქვა:
 ო, საფრანგეთო, სიყვარულო
 და გულის ფეთქევი!

დავით მიქელაძე წერილის დასასრულს აღნიშნავს, რომ ქართველთა არ იყოს, ფრანგს სამშობლოს მხნებანზე უფლაფერი ავიწყდება, ისე უყვარს მას თავისი ქვეყანა. ბედნიერია ხალხი, რომლის მწუხარებას ასეთი მკვნიერად მომღერალი მკავს. ბედნიერია პოეტი, რომელსაც თავისი ხალხი ვუღლისტანცქალით და ხალხებით უსმენს.

ვასტანბ კოტიტიშვილი

სტუდენტობის წლები

პეტერბურგის ფიქო-ნეკროლოგიურ ინსტიტუტში ფოლკლორით დაინტერესებულ სტუდენტთა სამეცნიერო წრის მორიგი შეჯამებინა დაიწყო. რამდენიმე ასეული სტუდენტთა შემადგარი აუდიტორია მოუთმენლად ელას მსოფლიო ზღაპრის წრის“ ხელმძღვანელის გამორჩენას. პროფესორი ფაკოვი, როგორც ჩვეულება, ჰქარა ნაბაჩით შემოდის აუდიტორიაში, თავაზიანად ესალმება თავშეუბრელ ახალგაზრდობას, იშვრს თავის კუთვნილ ადგილს, წრის მორიგი შეჯამებინას გასწვრივად აცხადებს და მომხსენებელს აძლევს სიტყვას.

კათედრაზე ადის ცხრამეტი-ოცი წლის სტუდენტი; საშუალო ტანის, თხელი, მაგრამ მკვრივი აგებულების ახალგაზრდას კაბურთი ციკხლით უდღვას თვალები, რომლებშიც აშკარად ასახება ძლიერ-ძლიერობით დაოკებული მგზნებარე ტემპერამენტი.

პროფესორი ფაკოვი ინტერესით უდღვს ყურს მომხსენებელს, რომელიც მოკლედი მიმოხილავს ზღაპრის რაობას, მის შემდეგებით ხასიათს, ზღაპრის წარმოშობას ახტორიას და ესტება რა თემის ძირითად ნაწილს, აუდიტორიაში განწყობილება იკვლევს, ინტერესს და ცნობისმოყვარებას, სიდიწყე და მოუთმენლობას არცეა მსმენელთა სახეზე... პროფესორის თვალეში გოკცება იხტება.

პროფესორის გოკცება გამოიწვია შემდეგმა ფაქტმა: თვით ფაკოვი, გამოჩენილ ფოლკლორლისტთა დიდ ნაწილთან ერთად თვდიდა, რომ ვჯელა ქვეყნის ზღაპარს აქვს საწესისე ერთი წყარო და რომ ეს წყარო არის მათოლოგიური. მომხსენებელმა ეს საკითხი სხელ სხვაგვარად დააყენა. მან სცადა დაესაბუთებინა, რომ ქართული ზღაპარი თავისი თემატიკით და ფანტა-

ზიის ვაქანებით არ გავს სხვა ქვეყნების ზღაპრებს და მათგან განსხვავებით ქართულ ზღაპარს აქვს თავისი საკუთარი საწესისე — არამითოლოგიური.

მომხსენებამ მსმენელებში დიდი გამოხზარება გამოიწვია. ეცვი არ იყო, რომ კათედრაზე მდგარი ახალგაზრდა სტუდენტი შესანიშნავად დაუფლებოდა საკითხის მეცნიერული კვლევისა და დამუშავების შედარებითი მეთოდს. მის პასუხებში სწორად იყო მოხმობილი მეცნიერთა აზრები ამ დიდძალი ლიტერატურადამ, რომელიც, ჩანდა რომ, საფუძვლიანად დაემუშავებინა მომხსენებელს და, ამვე დროს, ძირითად დებულებათა გულმოდგინე ანალიზეც გაეკეთებინა. შეკითხვებს შეკითხვები მოჰყვა, რომელიც კანათში გადაიზარდა და აზრთა ცხოველი გაცვლა-გამოცვლა გამოიწვია. მართალია, ახალბედა ფოლკლორისტის შეხედულებმა მცდარი იყო და სათანადოდაც არ იყო არგუმენტირებული, მაგრამ ნაშრომი ყურადღებას იქცევდა საკითხის დასმის სითამამით და მსჯელობის ლოგიკური ხიზუსტით, რაც ხაზგასმით იქნა აღნიშნული სამეცნიერო წრის ობდევანდელი მეცნიერებით დიდელ კრეფული ეაკოვის შივრ.

ამ მეცნიერული ხასიათის ნაშრომმა შესანიშნავად გამოავლინა მომხსენებლის მომზადების დონე და ისიც, რომ აჯი ამა მართო გაცნობილია ქართულ ხელსერ ზეპირსიტყვიერებას, არამედ დაინტერესებულიცაა ქართული ფოლკლორის მეცნიერული კვლევის ზედიო და სისინდორცულ საქმედ მიაშინა მეცნიერების ამ უდალზე უღერო ნამორჩენელი უბნის სათანადო დონეზე აყვანა. ჩანდა, რომ მომხსენებელს უპირველეს საქმედ მიაჩნდა ილიას, აკაკის, ვეფ-ფსაველას და ფოლკლორისტიკის

სხვა მომიჯნოებელი მიერ შეტანილი ხელშეწყობის შედეგად შეიქმნა მასშტაბის შეცვლა-გამდიდრება ახალი ნიშნებით, ამ დარგში მასალის კლასიფიკაცია და მენეჯერული დამუშავება.

ქართული ფოლკლორისტიკის ზედით დანტრინებული ეს ახალგაზრდა — ვახტანგ კობახიძე ვახლდათ.

კობახიძეები კავთისხევადან არიან. კავთისხევი კი სოფელ გომიჭრიდან გადმოსახლებულან. ს. შავლათა იმწმენს პლ. ოსტლიანს და ასახელებს, რომ კობახიძეები აზნაურები უფლებად და მათი გვარი პირველად 1518 წელს ქუთაისის მოწასტრის ადამი უფლებად მოხსენებულა. კობახიძეთა შორის საკუთარი გულისა. ერთ-ერთ კობახიძეთა შვიტის კარზე მღვდლად ფინასტრისა და აზნაურის წოდებაც მამის წოდება.

ლტაპონის დროს წინადა კობახიძეებმა გომიჭრიდან კავთისხევი ჩამოსახლებულა და ვახტანგი ამ ჩამოსახლებულ კობახიძეთა შტოს გუგუშინს.

ვახტანგის მამა ივანე, კავთისხევიდან თბილისში გადმოსახლდა. იგი თერძი იყო და თავისი პატრიარქის შრომით უფრტინველად არჩენდა ოჯახს. ივანეს ოთხი შვილი ჰყავდა, ოთხივე ვაჟი. ერთი ხელისანი იყო, ერთი მხატვარი, ორი მღვდელი. ერთ-ერთ მღვდელს ამ ორიდან, ილიას, ვახტანგის მამას — წერაკობა შინასტრისა შეუწავლათ. იქვე დაუწესა მუშაობა მღვდელის დამსწრედ და ბაილის ისე დახელოვნებულა მღვდელთმსახურებაში, რომ დოკრნად დაუნიშნავთ და მღვდელად დაც შეტრბენათ. ილია ივანეს ძე უფლებად კარგი მოღვაწეა. მომღვინი და უზრუნველად ძალიან მკვატვია აზნაურ-მეგობრებთან მასი და დროსტარება. ერთი სიტყვად, როგორც ს. შავლათა გადმოგვცემს — თავისი ხელადას, მოღვნიით და ამხუბის ოსტატური გადმოცემით, რამაც ქარბად იგრძნობოდა მოქორის ძალი, ნამდვილი ძველი თბილისელი მოქალაქე იყო.

ვახტანგის დედა, ცუტრინე ადუქის ასული ბინამსივლი, სოფელ კარბიდან იყო. იგი ენათესავებოდა ოქროსორიებების იმ დროს ცნობილ ინტელაგენტურ ოჯახს და ამ ოჯახის დამსახურება, რომ კატის გამავეც ცოდნის შეძენისაღმე სწავლა და დიდ სურვილი. დამალო, შავვერქვანი და შვიტისტად ხიშაითური ვოგონა წიქიერ მოწვევულად ითვლებოდა სოფლის იმ ერთ განყოფილებიან სკოლაში, რომელიც წარმადებით დაამთავრა.

ცუტრინე დარბაზილობითა და შინაგანი კულტურით იქცევა უფრადლებას. მათ ოჯახში სტუმრად რომელი რანგის ადამიანიც არ უნდა მისულაყო, ცუტრინეს დიასახლლობით და

მასწავლებლობით უსათუოდ ქვემოთი წიგნდოდა.

უფლებად შემოხვევა, რომ ინტელაგენციის წარმომადგენლებთან ცუტრინეს ისეთი საამური სუბსარი გაუმართავს, რომელიც ხანცე უფლებად ხელტური სიმბრით და განათლებული ქალის ტაქტიანი შეტყვევებით, რაც აღნიშნავა არ დარჩენილად სტუმრებს.

წინობრავად შეტად სეტყა ქალს სამინილად ექვერებოდა შრფედ და უსწყო ადამიანები. პრინციპილობა იყო მისი ცხოვრების გზის წამართველი.

როგორც მისი ახლობლების გადმოცემით შეტყვევით ცუტრინეს სტოღინა შვიტის-შვიტ მომხილავა თბრობა. იგი დედად შრფენავა თუკ. შე შეიღვების გონებრივ განვითარებაზე და უფლებადლოცავდა. როგორც წესი, ო.ო.ო. საათს მიკვეებთან შეცადინობას უთმობდა — უამხილდა მათ „უფსისტკაოწინიდან“, „ბარამგურიანადან“ და „მინამდარქვანიდან“ სხვადასხვა ამხუბს. უფლებადა ზღაპრებს, მოთხრობებს, რითაც მუშევრში, სწავლის სუვეარულთან ერთად, შრფენა და აღვივება სამართლიანობისა და კეთილშინიღური შეგობრობისაღმე მიდრეკილებას.

ც. კობახიძეთა თუ მამის მხრიდან სეტყვის სიღაფე და ხელმოყვების მადლითცებულა ნიჭი გამოჰყვა, დედად დედად შეუწყო ხელი ამ მოსაცემების განვითარებას და შვილის როგორც დირსეულ მოქალაქედ, ისე პოეტურ პორტრეტად ჩამოყალიბებას, და მართლაც ვახტანგი სომ მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე საქართველოზე უჭირით და ქართული კულტურისა და მშობლიური ხალხის სუვეარულით ცხოვრობდა.

ვახტანგი, ილიასა და ცუტრინეს მეორე შვილი, დიბადა 1892 წ. დიდ თინეთში (თეთრის წყაროს რაიონი), სადაც მამამისი მღვდლად იყო გამწესებული. წერაკობა ხახლში იმწავლა დედის წყალობით, სოფლი, როცა რამდენიმე წელს შემდეგ მამა მცხეთაში მღვდლად გადაიყვანეს, უკვე მოზრდილი ვახტანგი მცხეთის სამრევლო სკოლაში მიამატეს. ამ სკოლის დასრულებისთანავე თბილისის სახულოეორო სასწავლებელში შეიყვანეს. სახულოეორო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ვახტანგი სწავლას აგრძელებს სახულოეორო სემინარიაში. სემინარიაში მას თანაბრად იწილავდა უფროსი ხანგის და თოქმის თანაბარივე სიძლიერით ძველდა მათ. თ. ზეგაშვილის გადმოცემით, სემინარიის სტუდენტობა უშეშავდა ხელწიწერ შურნალს „ეკლესია“, რომლის მომზადებაშიც აქტიურად მონაწილეობდა ც. კობახიძე. ამ შურნალში ათავსებდა ლექსებს, ფილტონებს. მისი ფილტონები გაზიარებოდა ენის ხიხნარით და სიტყვის მოქნილობით, იგრძნობოდა, რომ კალამი უჭირდა მატარა სემინარიულად.

როგორც წესი, სემინარიადაშთავრებულებს უფლება ენიჭებოდათ მხოლოდ ინსტიტუტებში გაეგრძელებინათ სწავლა. ვახტანგმა, მიუხედავად იმისა, რომ გული და გონება უწევრისა-ტობისკენ იწვეოდა, პეტერბურგის ინსტიტუტში მიიშურა.

ამ დროისათვის თვითგანვითარებას დაწინაურებული ახალგაზრდა სტუდენტი დიდ ნაყოფობას აქვდა აწეობდა, განსაკუთრებით ლიტერატურასა და ისტორიაში, შესანიშნავად ერკვეოდა ბელოგნების როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ საკითხებში — ვარჯიშობდა ხატვასა და ძირსწავლას და ზეერს კაბულულობა სახვით ხელოვნებაზე, მისი გამოყენებითი დარგების არქიტექტონიკასა და შესრულების ოსტატობაზე.

1911 წელს კობახიძემ უკვე პეტერბურგის ფსიქო-ნევროლოგიური ინსტიტუტის სტუდენტიცაა ამ ინსტიტუტში ერთი კარგი ტრადიცია ქონდა: პირველ და მეორე კურსზე აკადემიკოსთა ლექციები ზოგადად განმანათლებლო საგნებში (ლიტერატურა ზოგადად, მისი ისტორია, ფილოსოფია, ლოგიკა, ფსიქოლოგია, სოციოლოგია, ფილოსოფიის ისტორია, ბელოგნების ისტორია და სხვ.) და პარალელურად ტარდებოდა წიგნობრივი შეცდანიერობა. ყოველივე ეს სტუდენტს შესაძლებლობას აძლევდა შეეცდომებოდა გამოერკვია თავისი პროფესიული მოწოდება. მესამე კურსიდან კი ისინი სწავლდებოდნენ ფაქულტეტებზე იმ სპეციალობის მიხედვით, რომლის შესწავლაც მიზნად ჰაყვებოდათ.

ამ ინსტიტუტში გატარებული წლები ფსიქოლოგიის ნაყოფიერი გამოიღვა ვ. კობახიძისათვის. აქ იპოვა მან „თავის თავი“, აქ მოაწინა თავის მოწოდებას და აქედან ჩაეყარა საფუძვლი ვახტანგის მრავალმხრივ მეცნიერულ და ინტერესებს და კვლევითი მუშაობის რევუტებს. ასე რომ, თამამად შეიძლება ჩავთვალოთ ეს წლები ვახტანგის ლიტერატურული მოღვაწეობის დასაწყისად.

როგორც ვეგოთ აღვნიშნეთ, ინსტიტუტთან არსებობდა სხვადასხვა სახის სამეცნიერო წრე, რომელთაც ხელშეწყობდნენ ფრანკი გამოჩენილი და ცნობილი მეცნიერები: სოციოლოგიის პროფესორი დე-როსტრატო, ღრმად განსწავლული ფილოსოფოსები ანიჰიკოვი და უკოვი, რუსული ლიტერატურის საფუძვლიანი მკვლევარი ვენეროვი და სხვანი.

ვ. კობახიძის მიზანი წერა იყო, თ. ბეგიაშვილის მოკონცხება და მდიდარი სარქველი მასთან საშუალებას აძლევდა დაწინაურებით განვიხილოთ ვახტანგის სტუდენტობის წლები, მისი მოღვაწეობა ლიტერატურულ სარბიერებაზე და სხვა ხეობაშიც.

ინსტიტუტის სამეცნიერო წრის ხელშეწყობითაა მერ მიღებული წესის თანახმად, თუ სტუდენტი შერჩეულ სამეცნიერო თემის სათა-

ნად აღწევდა დაამუშავებდა, აუცილებლად უგამოცდოდ უწერდნენ კარგ ნაშრომს. ბუნებრივია, დაელოდებინათ მალე აღწევდნენ შესრულებას ის სტუდენტი შეტლებდა, ვინც ლექციებს სისტემურად ესწავლებოდა, გზადა-გზა მითითებულ ლიტერატურას აწუშავებდა და კვლავი მოპყვებოდა ლექტორს.

სტუდენტთა უმრავლესობა და, მათ შორის, ვახტანგი დიდი მოწოდებით იღებდა მონაწილეობას წიგნობრივ მუშაობაში. არ აცდებდა ლექციებს და არც ამ დამატებით საათებს, რომელთაც ლექტორები უთმობდნენ სტუდენტებს გაუგებარა საკითხების გაერკვევისათვის. ვახტანგს ყოველთვის უგროვდებოდა მთელი რიგი საკითხებისა და მოუთმენლად მივლიდა ლექტორებთან შეხვედრას.

ვ. კობახიძის მიერ წავიხუთვლა მოხსენებები „მოსოფიის ზღაპრის წარმო“ დაინტერესება პროფესორი უკოვი, მან თავისთან იქმნა ვახტანგი, გამოკითხა ვანობა, სადაურობა და სანმოკლე შეხვედრები საუბრის შემდეგ გაშუქება:

— წრის თავმჯდომარედ უნდა დაგნიშნოთ, გეტყობათ გატყვევნილი გზით სიარული არ გიყვართ. ახალ სილიებს ეძებთ. უფრო მოხერხებულს, მოკლესა და შეუშლადარს. ეჭიეთ, ეჭიეთ! არ შეიძლება არ ამოყო რაციონალური შერვალი, რომელიც ამ მოთქმის შეგაცვლით შეხვედრებებს, ან უტყობთ. ვეშინობოდა გზაზე და გაყუბნებო. რევი წრეში სტუდენტთა მიერ შესრულებული მოხსენებები კრიტიკულად უნდა წავიკითხოთ, შეიძლება მე გამოვლით და თქვენი მოსახერხებელი წარმოგიდგინოთ.

— ვებოდა მოგახსენოთ, რომ ასეთი სერიოზული მისიის შესრულებას თავს ვერ ვაძლევ, — უთხრა მოკრატლებით ვახტანგმა.

— მიზეზი?

— მიზეზი ჩემი მოუცდელიობაა ვახლავთ. თქვენი მოთხოვნილებების დირექტულად შესრულებას ვერ შევძლებ თუ არაფართი შენობებზეა არ ვინფრებოდა იმედი ვაგადრეოთ.

— ასეთ შემთხვევაში მღაენობას შემოგოგავებოთ. შარშინდელს აქვთ ყოველ ჩემს ლექციაზე გზადეთ, მუდამთი ახალგაზრდა ჩანსართ და წრის საქმესაც ორგანიზებულად წარმართათ.

ვახტანგს დიდიდ ენაიმოვნა პროფესორის შექცობა და სისარულმა დოკუმენტი შეუწიოთ. უკოვის ლექციის ყოველთვის რამდენიმე ასეული სტუდენტი ესწრებოდა. და ამ სტუდენტთა სიმრავლესა პროფესორმა ვახტანგი გამოარჩია, მუდამთიანა შენიშნა, განსაკუთრებული ყურადღება მოაქცია მის მოხსენებას და შეეკითხებოდა. ეს ერთგვარი აღიარება იყო ახალგაზრდა სტუდენტისა, რომელიც ერთბაშად დიდი სიმამითი განიმსჯელა პროფესორისადმი.

— თანაში ვარ, — მიუგო ვახტანგმა და კმაყოფილებით შეაგება ხელი პროფესორის გამოსამწვავლობელად გამოწვეულ მარჯვენას... დედობილა რა თავის რჩეულ სტუდენტს, პროფესორი სწორად იწვევდა კამბიონს და ცოტა ბიჭვობა როგორც წრის შემოხმის უმწვევლოდ ანებს სკაიბებზე, ისე შშობლიური ქვეყნის ხალხთა ტრადიციებზე, ზღაპრულ ზეპირსიტყვიერებაზე; და არ არის გამორიცხული, რომ პროფ. უკოემა, თავის სტუდენტს მიახვე ამფორმაციის შედეგად, მთელი სივრცე-სივრცით დასაბა ქართული ფოლკლორისტიკის მომავალი და წინასწარ მოსამზადებელი შემოხმის გეგმად მოხაზა.

ვარდა აღნიშნული წრისა, ვახტანგი კიდევ ხუთ სამეცნიერო წრეში იყო ჩაწერილი და არა ნაკლები ინტერესით იღწეოდა ამ უბნებზეც: საქართველოდან წასული, თავის სამშობლო კურობებს და ძეგრებს ადამიანებს მოცილებულთა, მთელი სერაფიმულით ეძღვოდა თავის მიწოდებას, არ ეღბოდა უწრფელ ცხოვრებას, რადგან იყოფა, რომ თავისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ადამიანი ფსიქება მის მიერ გაეყოფილი საქმიით და არა ფროსტარებისა და აღწერილი სამსიხების რაოდენობით. „ამიტომ უპირველეს მისწოდ დავსება დაუფლებოდა ცოდნას, მეცნიერებას და, თერაპეუტული მსჯავთა, გარკვეული სამსაფრის გაწევა შშობლიური ქვეყნისა და სუკარელი ხალხისათვის — ქართული კულტურის და ლიტერატურის ერთგულ მსახურად ქვეყნადიყო.

საქართველოს გარეთ გატარებული ყოველი დღე, ყოველი საათი სწავლასა და წითელი მოწყალისათვის საბრძოლველად მზადების სმარდებოდა.

„უნდა მომწოდებ კიდევ, უნდა შემიცოდებ კიდევ. — სწერდა მშობლებს წერაღლი, — და, ერთი სიტყვით, ყველაფერი უნდა გადამიხედვს, რადგან როგორც „რკინა ცეცხლში მორბადლებს“ ისე ადამიანი გაქარვებაში უნდა გაკეთვს, გასაღებდებდებ, რომ შეხსლოს სქირისა შეგან გამოერება... ზმკოლაა საქირო, გმირებს კი ცხოვრება ზრდის“.

დღისობაში მიწერილი წერაღლიდან შეიძლება დავარდებოთ, თუ რამდენ სამეცნიერო წრეებში იყო ჩაწერილი სწავლას მოწოდებულთა კანბიკი. პირველ რიგში იგი ახსილებს ფოლოლოგიურ წრეს, რომელსაც ქართულ ფოლოლოგიურ წრეს უწოდებდნენ, შემდეგ ფსიქოლოგიის სემინარს, შემეცნების თეორიის წრეს, ძველი ფოლოლოგიის შემსწავლელ წრეს, და ბოლოს, ესთეტიკის წრეს, აღმათ ნაკლებ დამაქარებელია, ნ სამეცნიერო წრეში შემოხმისა რომელსაც სტუდენტთა კარგად გაართვის თავი, მაგრამ თუ ვაფიქვალისწინებთ, რომ ვ. კობტაშვილი მეცნიერებისათვის დაბადებული კაცი იყო, რომელსაც სამსიხი მონაცემები უხვად

გაანდა ნიქის, ერთდროის, შრომისმოყვარეობისა და მონღოშების სახით, ადვილად წარმოკედენით პირსიტყვებს, რომელსაც შეუძლია თანისი ოცნებების სასტრუქლო სინამდვილელ აქციის, ვახტანგის მთელი მოღვაწეობა ამის მკაფიო დადასტურება იყო.

შინ გაგზავნილ ერთ-ერთ წერაღლი ვახტანგი შენიუერებს წერდა: „ჩვენს წრეში (ქართული ფოლოლოგიური წრე) წავიციებ რეფერატს შემდეგ თემაზე — „სამოვადლოებრივი მანერა მე-17-18 საუკუნის ქართულ მოვლასში“, რაც ძალიან მოეწონათ და მალე ვაჭეოთავე აქნება გამოცხადებულთ? მალე ახვე წრეში (6 დეკემბერს) წავიციებ მეორე რეფერატს — „ნიგ, ბარათშვილი, როგორც მსოფლიო კოლტების წარმოშადგენელი“? რაც შეეხება სხვა წრეებს, იქ წასავსიხსიხვე ვაშედეგ და თითქმის ვათა, ვებ კიდევ შემიდეგ თემაებს

1. Элементы восточной жизни по Иерусалиму;
2. Эволюция материи по Лобону и Мейеру;
3. Объекты чувств по Аристотелю;
4. Эстетическая возрениа Гюйо и Толстого.

ვარდა აღნიშნული თემებისა, ვ. კობტაშვილი მა პროფ. ვენგეროვთან (რუსული ლიტერატურის შემსწავლელი წრე) დამუშავა და წავიციხა ა. ს. ბუშკინის „კავკასიის ტყვე“, მისმა თანაგრძობელმა და მეგობარმა მ. აბრამშვილმა კი — ა. ს. ბუშკინის „მხმინისარის შედგენისა“ ვახტანგი, აბრამშვილითან ერთად, თველებშია აღნიშნული წრის წამყვან წევრად. დამაქარებლად დამწერილი მათი ნაშრომები არკუშენტიარებული იყო სათანადო ინტარიული ფაქტობით. მომხმენებამ კამათი გამოიწვია, რომელსაც მონაწილეობა თვით ვენგეროვმა მიიღო.

მომხმენებელმა მსმენელებს უფრო ხელშეხებულად გააცნეს ქართული ხალხის ტრადიციები, მისი მდიდარი ხულიერი ხაზყარო, ქართული ქალის თავისებურა ფსიქოლოგია და მთლიანობა ხაზე, დამაქარებლობისათვის მათ გამოიყენეს „ფეფისიტუალისი“ და ნ. მარს წიგნი „ქალის კულტი და რანდობა „ფეფისიტუალისაში“ (რუსულ ენაზე). ხელმძღვანელმა გააზიარა მათი მოსაზრებანი და რამდენიმე დღის შემდეგ კმაყოფილება აცნობა სტუდენტებს, რომ ბუშკინის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ მის მიერ მომზადებული კრიტიკული წერაღლების კრებულში ახადგარდა კრიტიკისების შეხედულებებს გარკვეული ადგილი ექნებოდა დამოშობლი. ქართულმა პრესამ უფორადებოდა არ ადგოვა პეტრობურგის ინსტიტუტის სტუდენტების ეს მიღწევა და სტეციალური წერაღლი მიმდგენა ამ ამბავს.

ისე დამწყო ვ. კობტაშვილის, როგორც ლიტერატურის დეკორირებულ მკვლევარის მოღ-

გაქვობა პეტრებურგში ზეოფი თვალურს ადევნებდა საქართველოს ცხოვრებას და ძირითადად იმ ცხოვრებათ ცხოვრობდა, დედის ჭეჭვითან ერთად შობილი ლიტერატურის ნაცოცხლებელ წყაროდან რომ ჰქონდა შეწოვილი. და რაც ასე ცხოვრებად ახდა მის ფაქტ გულს და გონებას.

1913-14 სასწავლო წელს დამთავრა პეტრებურგის ფსიქონევროლოგიური ინსტიტუტის ორწლიანი ზოგადსაგანმანათლებლო კურსი. ვახტანგ უკვე შეტეხილ სახურველი არჩევანი მოეხდინა განვლილი საგნებიდან, მან სპეციალურად ისტორია აირჩია, რადგან მიანდა, რომ ამ საგნის ცოდნა მრავალი დარგის მეცნიერებისთვის იყო საჭირო და აუცილებელი. მით უფრო, რომ იგი ამ დროისათვის ლიტერატურულ საქაობებს შესანიშნავად ხსნიდა შესაბამის პერიოდის ისტორიული მოვლენებზე შექვე.

რევოლუციის ახალი აღმავლობის პერიოდში, კერძოდ, 1913-1914 წლებში, მწერლებმა ზოგმა თავისი ხარკით და ზოგმა სხვისი დებარებით მოახერხეს თავიანთი ნაწერების გამოცემა. ესენი იყვნენ: კ. მუაშვილი, ზ. ქუნიშვილი, ი. გრიშაშვილი, ზ. ტახიძე; ვ. კონტრევილი კომპოზიციის შეხვედა ასეთ სასარგებლო ნაბიჯებს და წამახალისებელი წერილები მიუძღვნა, როგორც ავტორებს, ისე გამოცემლებს. ხაზი გაუსვა ამ გამოცემათა დროულობას და აუცილებლობას. შემოთ ჩამოთვლილ ზოგიერთ მწერართა წიგნებზე დაწერილ რეცენზიებში კონტრევილი გაცხადებდა ენება იმ პერიოდის საზოგადოებრივ მდგომარეობას, ხალხის სულიერ მოსწრაფებას, ტკივლებსა თუ განცდებს. ის ამყარებდა არაღიარებულ დამოკიდებულებას ამეღვანებს ლიტერატურაში ფემინოციდული ურთიერთობისა და პესიმისტური განწყობილების მიმართ.

1918 წელს გამოვიდა პოეტ ი. გრიშაშვილის ლექსთა კრებულის პირველი წიგნი. კონტრევილი ზოტბა შეასხა „ოცნების კოცნის“ მკოსანს, ოპტიმისტ-პოეტს, რომელსაც უფროსებს ქვეყანა, სიცოცხლე მთელი თავისი არტყობა, „ფერადი ოცნებებით“, და დაუდოცა სავალი გზები. მან ი. გრიშაშვილი, რამდენიმე პოეტთან ერთად, დამახორცებულად დააყენა განცალკევებულ ადგილზე. რადგან მისი პოეზია „სხედის ბადალ“ არ გადაიქცა და ერთი-ღვე არჩეულ გზას არ გადაუბოცა. ვ. კონტრევილი გრიშაშვილის პოეზიის დირსებას ხედავს არა მისი შემოქმედების თემატურ სიახლეთი (სიუჟარულს თემა ისევე ჭველია, როგორც ქვეყანა), არამედ ფორმის სიახლეთი. „ამ მხრივ გრიშაშვილი, — წერდა ვახტანგ, — ნაბუნით სრულია. ის ვერტყუნა ფორმათა სფეროში და თითქმის არა მუდის ბადალი ახალ მწერალთა რიგში“.

შემდეგ კონტრევილი ეტება გრიშაშვილის პოეზიის უმთავრეს საგანს — სიღამაზე; მის მივლსაც პოეტი უმწვენიერებს ფერებითა და შტრიხებით ზატავს, და მის სიღამაზის, როგორც ესთეტიკური კატეგორიის სუბიექტურ გავებას საუფედრობის. ესთეტიკური ნაწარმოები — შენიშნავდა კრიტიკოსი — უნდა ობიექტური იყოს, რომ თავისი დანიშნულება შეასრულოს. მისი დანიშნულება კი ცხოვრების გაუმჯობესება და ამაღლება, იგი ადამიანზე უნდა მოქმედებდეს, რადგან ამის გარეშე მას ფასი არა აქვს, პოეტის სატრფო კი მხოლოდ მაშინაა დამაზი, როდესაც ავტორი, თავის ღმერთს ხედავს მასში — სულს კერას და გულის უფლებს, ხოლო საქმარისთა სატრფო მონაღატედ ამ გულისაც ქალად გადაიქცეოს და ამით სიღამაზის ობიექტურობა ფერს კარგავს იმნიშვნება. მწვენიერი კი მწვერიად ჩაება მუდამ, რადგან იგი ობიექტური კატეგორიაა. ასეთი ორიგინალური კუთხით განხილვა ახალგაზრდა სტუდენტმა გრიშაშვილის პოეზია. მაშინ, როდესაც მისი სწავლის მოწურვებულად გონება ტან მარც გილოს ესთეტიკის ობიექტურ შეხედულებებს ეკამათებდა და ღვე ტოლტობის ესთეტიკას კრიტიკულად ითვისებდა.

როცა აქ განხილვებულ ავადმეიოსს ი. გრიშაშვილს ეწვეოთ ბინაზე, რათა თავისი მოგონებების მიდღარა საღაროდან საეულისხმო და მნიშვნელოვანი რამ მოეწოდებინა ვახტანგ კონტრევილის ირგვლივ. კონტრევილის ხედვებზე მხცოვან პოეტს თავლები გაუბრწყინდა, დღეად გაიზარა და რამდენადაც მოხუცებულობის ასაკა და ფიზიკური მდგომარეობა რაოდენა ნებისა, ცოცხლად აღმასრავდა, ოპტიმარდა. ხაზი გაუსვა ვახტანგის დამახორცებას ქართული კულტურისა და ლიტერატურის წინაშე, მოიგონა მისი დიდებუნიშვნელება, შეეხო ვახტანგის მრავალმხრივ ნიჭიერებას და დიდ განათლებას, საღამოობ და სახუმარო შემთხვევებზე გაიხსენა. „ვახტანგი იყო ზემო პირველი წიგნის რეცენზენტ, — იგონებდა სიახლოვებით პოეტი, — და თუ არ ეცლებო ასე ამთავრებდა რეცენზიას: „დამთავრდეს კოცნა, ყმარა ტრფობა, ახალს რას იტყვის იოსებო“. ექს... რამდენიმე ვთქვი მის შემდეგ ახლად და აღბნა საჭიროც. მაგრამ ჩემს ნაბიჯებს ვახტანგი აღარ გაზომბარებდა“, — დაასრულა თბრობა შენიშნავმა პოეტმა.

ზაფხულის თავისუფალ დღეებს ვახტანგ თბილისში ატარებდა და თვალურს ადევნებდა ქალაქის ცხოვრებას. ლიტერატურული ასპარეზი, რედაქციების და გამოცემელობების იყრობა და ქაბუკის უფრადებებას, ხალხის სულიერ განწყობილებასაც ავირდებოდა და ოპტიმისტა ახალგაზრდა საზოგადოებაში იმედისა და გამარჯვების რწმენის დაწერებას ცდილობდა. იგი

დიდი კმაყოფილებით შეხვდა ვაზ. „თემის“ რედაქციის მიერ გამოცემულ კ. მაყაშვილის ლექსთა კრებულს — „ლირიკა“, რომლის შესახებ რეცენზიაც დაბეჭდა თურნალში. რეცენზენტი აქებს კრებულის ავტორის შებრძოლ განწყობილებასა და პატრიოტიზმს. იგი ხაზგასმით აცხადებს, რომ დღევანდელ დღეს ჩვენ ანგარიში წიგნი გვესაქაროვბა, რომ გამოვანტოს ის იბი, რომელიც ჩვენ ცხოვრებას მოჰკიდებია. დღევანდელი ჩვენი ცხოვრება ისეა მოწყობილი, რომ მას უფერული მანტია აქვს წაშობსხული. იგი დაავადებულია, სევდიანი, უძიებოებს მოშენტი კი ჩვენმა მწერლებმა ცხოვრებინათ თვითონ სამეფოში გაღწეობანებს, ვაძიებენ და ისედაც უფრუგარულ ჩვენს ცხოვრებას უმარალი მანტია ამთაც წაშობსებს. ამან კი ხალხი დავკარგა, ესე რომ ჩვენ ძლიერ იშვიათედ და მოგვისმენია „ხალი სიტყვა“. „სიციცხლის სიმღერა“, ჩვენში იშვიათედ ამტყუადებულა ხალი გულე. და აქ სწორედ მაყაშვილისებურა ხალი სიტყვა იყო საჭირო. კითხულობით მის ლექსებს და აღმადრენას ეძლეოთ... უსოაერესი სავანი მისი პოეზიისა — სამშობლოა. ამ სამშობლოს „დაზარტულს“, „შეგანებულს“ და „დაზნებულს“ უტრაიალებს იგი და უტრაინებს ლექსებს: რეცენზიის ავტორი მაღლობას უძღვნის „თემის“ რედაქციას კარგი წიგნის გამოცემისათვის, რომელსაც „საზოგადოების სასუქარს“ უწოდებს.

იმავე 1914 წელს გამოვიდა ახალგაზრდა მწერლის ჯ. ქუნიშვილის ორი წიგნი „ლირიკა“ და „პროზა“. ვახტანგის ყურადღება მოაქურა მწერლის მიერ აღებებურად გამოქმნილმა ცხოვრებას სურათებმა. იგი კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ ჯ. ქუნიშვილმა დაბეჭადებული მშროშელი ხალხის და უსამარლო ცხოვრების მსხვერპლთა სრულიად შეუფერავი ცხოვრება გაიხატა თავისი შემოქმედების სავანე, ხოლო მოქმედ გამიერება — იგივე ხალხი. ამ ნიშნის მიხედვით ჯ. კოტეტიშვილი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ჯ. ქუნიშვილის მოღვაწეობას. ამ წიგნებზე დაწერილ რეცენზიისა მან ზოგადად მიმოიხილა საზოგადოებრივ ცხოვრებანზე 1908-07 წლებსა რევოლუციის გაყენება და აღნიშნა, რომ ბოზოქარი ცხოვრების ძახალი ლიტერატურაშიც შეიჭრა და სამწერლო სარბიელზე გამოვიდა შოთლა თაობა მწერლებისა, რომელთა შემოქმედებანიც გაბედულად გამოიხატა თანაგრძობლი დაჩაგრულთაღში. ჯ. კოტეტიშვილმა ჯ. ქუნიშვილის პოეზიის ანალიზისას სწორედ ამ მხრივ გაამახვილა ყურადღება, ხაზი გაუსვა მის ხაზმარლო სულისკვეთებას. „დადგა დრო — წერდა თავის წერაღში — და ქუნიშვილ თავისი სიტყვის თქმა მოისურვა... ქუნიშვილმა შოთლა, რომელსაც დღეს ქუნიშვილი ეწოდება — ქუნიშვილმა აწიოილა, ქუნიშვილმა ამტყუებულა, და ეს — ქუნიშვილის პოეზია — პროზაში გამო-

თქვა. ქუნიშვილის და ამ კვენისა შემოქმედებანი გვაგებინებს, ქუნიშვილის და ცრებული ჯ. ქუნიშვილის თვალბეში ელვარებს, ქუნიშვილის და ეს მანია ჯ. ქუნიშვილის პოეზიაში იხასკება. უფელან და ყოველთვის ქუნიშვილი ქუნიშვილს განუტრებლია, იგი მას უტრაიალებს, მის ეტრფის, მის ეაღებრება. მის ყოველ ქუნიშვილში იხებება ჯ. არავინ დამარტეს დეტრიალი“...

ქუნიშვილის სიღარიბით, ტანჯვით და უღანაშუალო სულის ამო ვედრებით ვახდა ჯ. ქუნიშვილის პოეზიის აუცილებელი ატრაიბუტი „აღდონსური უარანი“ — რომელსაც ყოვლის მომცველად ავლენდა კაპიტალიზმის წყულებს. და ვახტანგ კოტეტიშვილი დიდ დახმანებრებად უფელთა ვიორტი ქუნიშვილს ქართული ლიტერატურის უყრთესი ტრადიციების კვალზე სიარულს და ამ ტრადიციების ახალი იღებებით გამდიდრების ცდას.

დახმარული კრიტიკოსი გამოცემელობას უხდის მაღლობას ამისათვის, რომ მას არატურა დაუზოგავს გამოცემა ღარიბი ხალხისათვის ზელმისაწეთობი, კარგი და იფთა წიგნი.

1915 წელს ქართული საზოგადოების გარკვეული წრისა დახადა აზრა, რომ გამოცემა ი. ქავჭავაძის თხზულებათა ტომები. იყო დიდი მსჯელობა და აზრთა ვაცვლა-გამოცემა, რომელსაც პრესის საშუალებით ეცნობოდა ფართო საზოგადოებრიობა. ამ აზრით აღტაცებულმა მრავალმა გაყენიანმა მოქალაქემ თავის სახასტრია შესთავაზა საგამომცემლო საქმით დაინტერესებულ ქვეყნს და მინაწილოებაც მიიღო მათთან ერთად ორგანიზაციული და ტექნიკური საკითხების დაშუაებაში.

ამართებოდა სავანებო კრებები, რომლებზედაც გაისმოდა შქეპარე და ღამაში სიტყვები... მეგრამ სიტყვები სიტყვებად რჩებოდა. საქმე ერთი ნაბიჯითაც კი მიდიოდა წინ. საბჭოთაობად, გამონდა ერთი მეცენატო, ფრიალ ვანთლებული პიროვნება, ექიმი მიხეილ გელვანიშვილი, რომელმაც თავს იღო ეს სერაიურული საქმე. შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელსაც დაეყვლა წიგნის გამოცემისათვის საქარო ოპერაციების წარმოება. ყოველი საკითხი იხილებოდა კომისიის კრებანზე და მოკლე ანგარიში გაუთეში ქვეყნდებოდა. შ. გელვანიშვილის რჩევით და გემოვნებოთ კომისიამ შეარჩია ლექსებისათვის და მოთხრობებისათვის სხვადასხვაგვარა შრიტო, მაღალი ხარისხის ქალაქი. ი. ქავჭავაძის ზოგრაფიის დაწერა დაევალა გრ. ყიფშიძეს, ხოლო შემოქმედების კრიტიკული მიმოიხილა — კ. აბაშიძეს. წიგნის დერითი შენიშვნები, აღნიშნა თითოეული თხზულების დაწერის წილი, თვე და რიცხვი. გამოცემაში აიღვილი დამთხო წაწარმოებთა სხვადასხვა ვარაინტებს, გამოუქვეყნებულ საბოლენიყო ლექსებს, ილუსტრაციები შეესრულა ჯ. გრინვესკიმ და ამ

სახით ა. ქავჭავაძის თხზულებათა მ. გედევანი-
შვილისეული გამოცემის პირველი ტომი საზო-
გადოებამ მიიღო 1914 წ. ეს მნიშვნელოვანი
ამბავი იყო ქართველთათვის. ვ. ქართველთაშვი-
ლისეული „ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ ა. ქავჭა-
ვაძის წიგნი პოლიგრაფიულად, ვარგჭულდი
ბრწყინვალეობით მეორე კარგ ნიმუშად ჩაითვ-
ლებოდა; მ. გედევანიშვილის ამ დეაწლის ახლ-
გაზრდა ვ. კობიტაშვილი ერთი პირველთაგანა
გამოცემარა, მ. გედევანიშვილს გულწრფელად
მეოთხედა გამოაწვება. უფრადღება მიიქცია
წიგნის მხატვრულ გაფორმებას, კარგ შრიფტს,
ხარისხიან ქაღალდს, მასალის ლამაზად და გო-
ნივრულად დამუშავებას და წიგნის დასრულებულ-
ად სახით გამოცემას. ამასთან ერთად, კრი-
ტიკულად განიხილა მხატვრის ნამუშევარი და
ფრადღად ხაინტრევის შენიშვნები გამოთქვა.
„ილუსტრირებული წიგნი რომ ყოველთვის
მეტე შთაბეჭდილებანია, — წერს იგი, — ვიდრ-
ად დაუსრულებელი წიგნები, ეს ცხადია, მაგ-
რამ ილუსტრაცია მხოლოდ მაშინ არის ძლიერ-
ი, თუ იგი კარგად შეესაბამება ნაწარმოების
შინაარსს. აქ კი, მთლად საწინააღმდეგო მოვ-
ლენებთან გააქვს საქმე, ამიტომ მხატვრული-
ობის მხრივ, შეიძლება ითქვას, მეტად სუსტია
ეს წიგნი; კრიტიკოსი მხატვრის სერიოზულ
მთხოვნალებებს უფრებს: „შემოქმედებითა
პროცენად უფრო რთულია, ვიდრე ეს ვუგონია,
რომელიმე გმირის დასახატავად მხატვარმა
ფიცი უნდა ვარცაღოს მთელი მისი დღევა-
სრვადი. გულის დედილი „მხატვარმა ფიგის
არსებში უნდა ვადმოიტანოს მთელი შინაგანი
სტიქია გმირისა, ვადავდლოს და ასე „განმის-
ქვადლოს მისი ვარსობით... ბატონ ვრანეცკის
უნდა ცნობოდა ყაყ, შაქრო, ლუარსაბი, ითა-
რანთ ქერავი, უნდა სეოღნოდა პირქუში სახე
განდგეგობა, მისი აგონია და იგიც ამაღლდ-
ბა ხელოვნებადღს“.

ვ. კობიტაშვილი მხატვარს ზედღებოთ უფ-
ლადერს რომ უწუნებს. მას მოსწონს სურა-
თობი „მეიასხა და გლახის გასარვა“ („გლახის
ნაამბობი“), რომელშიაც შინაგანი ვანდებობს
ისტორიი ჩვენთვის ვადმოცემულია ცხადღ
გაქცეული ირი პატარის სახე, „გადასაყრდენ
თელეთისაქენ“ („სადია ადამაინი“); ამ სურ-
ათში, კრიტიკოსის აზრით, უფრადღებას იქ-
ცეს რეალისტი ისტატის კოლორიტული აღქმა
ბატონ-ყმური ყოფისა მებატონის დატვირთ-
ული ურმის გვერდით მინიღე მიაბიჭებს სურ-
აინვადაკიდებული ყმა მიქი. მხატვარს ეს მიქი
სედეღანა ღირიშმაო ჰყავს დახატული.
ღირიშით ჰყავს დახატული.

ვ. კობიტაშვილი ილუსტრაციების ნაკლოვა-
ნებათა გამო ბრალს სდებს კომპოზის წევრებს.
რომლებშიც ვრანეცკის არ ვაცნეს ა. ქავჭავა-
ძის თხზულებათა შინაარსი, რის გამოც მხატ-
ვარი ღრმად ვერ ჩასწვდა თითოეული გმირის

სახისა, და სათანადო სახეები ვერაწვენიშნა
ახლგაზრდა კრიტიკოსის მიდღემა საკითხ-
საღმი არ იყო უმართებელი, მით უფრო რომ
ეს წერადი ვახლდათ III კურსის სტუდენტის
ნათ ხელოვნების საკითხზე პირველი, უფადი
კაღებით დაწერილი ნაშრომი, რომელშიაც მო-
ცემულია მხატვრის ნამუშევრის მართებული
და კრიტიკული შეფასება.

შესაბე კურსის სტუდენტი ქართველი საზო-
გადოების უფრადღებას იმერობდა კალმითაც და
ორატორობითაც. უფრადღად „თეატრი და ცხოვ-
რება“ აცხადებდა, რომ ამ ბოლო ხანებში ქარ-
თელში ლექტორებმა იმდენად იმბატეს, რომ
გზა ვერ ავიცივია, ვინ არ ვინდათ და რაზე
არ ვინდათ რომ ლექციას არ კითხულობდენ.
მაგრამ ახლგაზრდა ლექტორი ვ. კობიტაშვი-
ლი ამით რიცვს არ ეუფრენისო. უფრადღად მ-
ლად შეფასებას აძლევს ვ. კობიტაშვილის ლე-
ქციებს, მას ღრმასა და შინაარსიან უწოდებს.
საილუსტრაციოდ ასახელებს 1914 წ. მისიკ-
ლური საზოგადოების დაარსებში წყარობულ
ლექციობ და დანდენს, რომ ამ ლექციაში
კობიტაშვილი ამდღენებდა მშობლიური ლი-
ტერატურის ზედმიწევნით ცოდნის და ერის
ვანჯიობებში მონხდარ ფსიქოლოგიური პრო-
ცესების ფრადღად დახასიათებას იმდღეადღორ.

უფრადღად მოუთვევა ნომერში ვამოცხად-
ებული იყო, რომ აღნიშნული ლექცია დაიბე-
ებდა ნაწილ-ნაწილი. მაგრამ უფრადღად რატომ-
ღაც ვერ შეასრულა დაიბეება და შეწოდებდა
და უფრადღად 25-ე ნომერში ლექციის შეხვა-
და ნაწილის ვადმოცემათ, რომელიც ქართუ-
ლი ლიტერატურის მხოლოდ საწყისებს იხილავ-
და, ამ ლექციის დასარჩენი ნაწილის შინაარსი
ჩვენთვის უცნობია.

იგივე ლექცია კობიტაშვილს, ვ. შ. „სახ.
ფრადღების“ (№ 20) ცნობით, კვლავ წაუყო-
ნავს 1916 წ. ამწერადღად ვაზეთი ლექციის და-
დებითად აფასებს, მაგრამ მისი შინაარსის ვა-
საცნობად არავითარ ცნობას არ იძლევა.

ვ. კობიტაშვილის არქივში დაცულია რომე-
ლიღაც თემისა თუ ნაშრომის ერთი საინტერე-
სო ვეგვა-თეზისი, რომელიც აღნიშნული ლექ-
ციის ნაწინად მივანინია, ამ ვეგვა-თეზისის უფ-
რადღებით ვაფათვალერების შემდეგ შევად-
ღა ვთქვათ, რომ ქართული ლიტერატურის
ისტორიის საკითხების ამ სახით ვამოყოფა და
დახასიათება ვეაძლევს უფრადღად ვლამარა-
ყით ვ. კობიტაშვილის იგივე ერთღეციობა და
უფრადღად მდწერადღად აღღორვე.

მეტერბურგის ფსიქო-ნევროლოგიური ინს-
ტიტუტის ისტორიის ფაულტეტის მესაბე კურ-
სის სტუდენტი ვ. კობიტაშვილი გულმოდგინედ
მეშობდა არჩეული სპეციალისტის დახაფულებ-
ლად. მან ღრმადღად და კარგად ჩააბრა უფრადღად
საგანი და ვადავიდა მეოთხე კურსზე. მუნებრ-
ვი იყო ვახტანგის მუადინეობა ასეოვე ტემ-

მით წარმართული ზღოვნი, მკვამ, ხაშუფ-ხაროჯ, ასე არ მოხდა, დღესანს არ გახტანა მისმა დაინტერესებამ და გულმოფხვინებამ: მას რაღაც უყმარობის გრძობა ვაუნდა, გულთაფარა ინსტიტუტზე და უნივერსიტეტში ვადახვლა განიზრახა. ასეთი განზრახვის განმორცხვლვანა არც თუ ასე ახელი იყო, რადგან სემინარიასტებს უნივერსიტეტში შეხვლის უფლებამ არ ჰქონდათ და ეს იმანად მისთვის გადაუღწავად ხომალეს წარმოადგენდა. აგი თვითგანათარებას დეწყო, ცდილობდა კარგად შეესწავლა ურანგული და გერმანული ენები, რადგან შესანიშნავად გრძობდა, რომ ერთობლივ ათონებულ შენეწერული კვლევის შედარებითი მეთოდი ენების ცოდნის გარეშე სასურველ შედეგს ვერ მისცემდა. და ამდენად მისი გადარწვეტალება სპირი და მიზანშეწონილი ვახლდათ. ამევე პერიოდში ვახტანგ აქტორად შეუდგა ქართული კლასიკოსი ა. ქავჭავაძის შექმნილებების გაცნობას. პეტერბურგში პოეტის მოღვაწეობის უკველი ნაბიჯის შესწავლას ახდენდა და შესწერა ობიექტურობით აკვლევდა მის უკვედა შეწყვეტრობას. ვახტანგის ეს ვახტებდა დიდა ილიას შემოქმედებით შემზებვევითი არ უყოფდა. დრმად სწავლობდა ქართულ ხალხურ შეპირასტყვევებებს, თუ ქართული ლიტერატურის ისტორიის ხაყოლებს აკვლევდა, ა. ქავჭავაძის შეხედულებანი, ამ მხრივ. ბევრ ხაყოშია ამისხავად წერტილად ესახებოდა.

ამ დროისათვის ა. ქავჭავაძის შემოქმედების გარშემო აზრობა ჰყვირობა წინანდლებთან არსებობდა: პოლიტიკურ შეხედულებათა გერდული ვაყრატკონებზე აღმონდენ, რომლებზეც ილიას ლიტერატურულ მოღვაწეობას უმართულულ მოუფასებს ახლდებდენ. ახალგაზრდა ბტუდენტად იმთა გერდული აღმონდა, ვინც ცდილობდა დაცვა ილია ცილასწამებელთათაგან. ა. ქავჭავაძის იგი სამართლიანად თვლიდა ქართველი ხალხის მამად და ქართული კულტურის დედამამად.

1915 წლის 28 მაისს თურნად „თეატრსა და ცხოვრებაში“ „წერელი ამბების“ რეპორაჟის ქვეშ დაბეჭდილია ცნობა: „ახალგაზრდა მწერალ-ლიტერარი ვახტანგ კობტაშვილი, რომელიც ვახუდ კვარას რუსეთიდან დაბრუნდა, აპირებს ლექციის წაითხვას „ილია როგორც პოეტი და პუბლიცისტი“ (ა. ქავჭავაძის კრატკოსების ხაასხუოდ“).

ყოფი პეგიაშვილის გადმოცემით, აღნიშნული ლექცია მომდევნო წელსაც წარუთხვას რამდენიმე და მსმენელებზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია, ამ შემთხვევამ კობტაშვილს ნიჭიერი და ხაიმედოლი მომავლის მქონე ბტუდენტის სახელი დაუტყვიდა.

დიდი ილიას შემოქმედებისადმი კრატკოსთა განსაკუთრებული დამოკიდებულებამ მომდევნო წლებშიც გერდული და ამ განხვევებულმა

ღევან მაშისხვილმა გვიამბო, რომ ილიას ანგვალე ატებელ პეტრობოში ვახტანგა ლომებით პრდუინადა თურმე, სხვა დროსაც, როცა ცადვეული პირონებები ცდილობდნენ დიდი ილიას ნათელი სახელისათვის ჩრდული მიეცენებინათ, ის არ ეტადებოდა არავის და არაფერს, მხად იყო უკველივე მოეპოქმედა, ოდონდ ილია ენაბა დაფასებული ასე, როგორც ახლა იგი გლიათიეთი ამონიდულა ჩვენს ბრწუნავალე მოღვაწეთა შორის.

1915 წელს ვახტანგმა და მისმა მეგობრებმა დიდი წვადებით საწადელს მიადწიეს. მეოთხე კურსი პეტერბურგის ინსტიტუტში დაბურტეს და ღორპატის, ანუ თურციის საიმერატორი უნივერსიტეტში გადაუდგინ, სადაც ვახტანგებულე საგნები ჩააბარტეს და მესხე უტრის ბტუდენტებამ ჩაირიყნენ ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტზე.

ქართველების ლტოლვა თურციისკენ ჰევრა გარემოებით აიხსენილდა. მთ შორის შთავარა იყო ის, რომ ღორპატის ჰევა ძალიან უახლოვედოდა საქართველოს ჰევის, ცხოვრების პირობებმა კი გაცილებით უკეთესი იყო რუსეთის სხვა ქალაქებთან შედარებით.

თურციის ბტუდენტთა ქალაქს უწოდებდნენ, ბტოვრების და უმარტეობის სასწავლებლად ჩანული სხუდასხვა ეროვნების 8.000. მდე ბტუდენტი შეადგენდა. ისინი სწავლობდნენ ხაასწავლებლო ბემინარიაში, საბეილო ინსტიტუტში და საიმერატორი უნივერსიტეტში. გარდა ამისა, თურციეში იყო ქალთა დაცვათა გიმნაზიებიც.

თითქმის ორა კვირის განმავლობაში ეცნობოდნენ მეგობრები ამ ბტუდენტთა ქალაქს, ვაითებოდნენ დამხედურ ქართულ ბტუდენტებს წარხული წლებბს ამბებს და თურციის უნივერსიტეტში დაცული ქართული ხაოცხტომის ხაასტუბზე დაფრანსობით და სხვა ეროვნების ბტუდენტთა ცხოვრებზე ჰეყრატებით გარკვეული შეხედულება შეექმნათ ამ ინტერნაციონალური ქალაქის ცხოვრების ხასიათზე. მეგობრებმა უკვე თვოდნენ, რომ თურციის უნივერსიტეტის თითქმის ყველა ეროვნების ბტუდენტებს ჰქონდათ თვითნათი სასოვლოებები და კორპორაციები, რომ ამ დიდახანა აჩხუნობდა ქართველ ბტუდენტთა ხათიბტომ.

1915 წელს ხათიბტომი შეამდგენლობას მებეა პეტერბურგთან გადახული ნიჭიერი ახალგაზრდები — გ კობტაშვილი, ა. ბეგიაშვილი, მ. აბრამიშვილი, რ. ინჯალი, თ. ხურგულაძე და სხვა ოცდაათამდე ბტუდენტი.

ვახტანგ კობტაშვილი დიდად დაინტერესდა ქ. თურციის ბტუდენტურა ცხოვრებით, ის ფრწებოდა უნივერსიტეტის გარტ ვამართულ ლექცია-მოსხენებებს. უკველვარი წამოწებია ეტრში იყო, დაკავშირებული უყოფდა აგრეთვე მოწინავე რუს ბტუდენტთა არადგადურ

საზოგადოებასთან, რის გამოც პოლიციის რეპრესიებიც კი განუცდია.

სტუდენტური ცხოვრების მთელმხარე წლებშიც ვ. კობტაშვილი საქართველოს ყოველდღიურ ცხოვრებას ადევნებდა თვალყურს და ცხოვრებად ეხმარებოდა მას. ქართველმა საზოგადოებამ უკვე იცოდა, რომ რუსეთში სწავლობდა ბევრი ნიჭიერი სტუდენტი, რომლებიც ეწოდებოდნენ „ოცრიგადაღებული“ მსგავსად თავიანთი ცოდნა და გამოცდილება სამშობლოს კეთილდღეობის და მისი კულტურის აყვავებისთვის მიემდინათ. საქართველო ელოდა მათ და მოლოდინაც გაუმართლდა. ბევრი მათგანი შემდეგში ქართული კულტურის თვალსაჩინო და უანგარო მოღვაწე გახდა.

„სახალხო საქმე“ და „ცნობის ფურცელი“ იყო ამ ვაჟებთან, რომელთაც იურდიკა და საქართველო ერთმანეთს ახვედებოდა, რომლითაც იურიდიული ქართველი სტუდენტობა ესაუბრებოდა მშობლიურ ხალხს და საქართველო თავის მხრად ქორ-ვაჩას თუ სხარულს აცნობდა რუსეთში სახრავებლად გადახვეწილ ახალგაზრდობას.

1915 წელს ქართველმა საზოგადოებამ მოიწადინა მწერალ-წოდებისტ მ. არაგვისპირელი-სათვის გადაეხადა საწერლო მოღვაწეობის ფონდი. ვახტანგ სხიოვეს არაგვისპირელის შემოქმედებაზე წერალი დავერა. მანაც ეს იზიჟნა ხაზოვნებით შეასრულა და ეურნალში მოათავსა წერილი, რომელსაც „შეი წიგნი“ უწოდებდა რადენიმე ხნის შემდეგ იგივე ნაშრომი ცალკე წიგნად გამოცა.

ამვე წელს საქართველომ დიდი გულისტკივალა განიცადა: გარდაცვალდა მხატვრული სიტყვის ბუმბერაზი, გენია, ბუნების დიდი მესხიდუმდე ვაჟ-ფსიქეა. დიდი თანაგრძნობით გაიზარტეს ეს მწუზარება მოსკოვში, პეტროგრადში, კიევისა და სხვა ქალაქებში მცხოვრებმა სტუდენტებმა და პრესის საშუალებით გამოხატეს ვაჟს გარდაცვალებით გამოწვეული გულისტკივლი.

ვ. კობტაშვილის არქივში დაცულია ერთი სიტყვის ტექსტი, რომელიც, როგორც შინაარსიდან იკვეთა, გამიზნული იყო წასაკითხად მგონის დარქძაღვის დღეს. ქართველი სტუდენტების დავალებით დაწერილია ეს ტექსტი ვახტანგმა წაკითხა თუ არა ვაჟს დახატლავებზე, პრესაში არ ჩანს, თვით სიტყვა კი დიდი გუნებით არის დაწერილი და გაბეღული ახრებით ხავეს. ეს ვრცელი სიტყვა ასე თავდება:

„დიდი მგონისო! ჩვენ, ახალი საქართველო, არ გიტარებთ, ჩვენ ცრემლს არ დავაფრქვევთ შენს ცხეღარს ძვირუსას. ჩვენ იმ ვაჟაცურ სიმტკიცეს გამოვანერო, რომლითაც შენ ებრძოდი ტალი ბედის სიმძაფრეს.

ჩვენ არ გვავადის იზერა, კრესა, ჩვენ არ გვავადის მოთქმა, ცრემლი, იმედებით ფეოქეს გული, იმედებსვე სვეღაქს გრემლი

(ქრებულები).

და შენც ქართველო ერო, ქართველო დედაც, „თვალებს წუ იზბრი ცრემლითა, გულს წუ იზოკვ ღარდიოთა“. ნუ გვინდა ცრემლი, თორემ ცრემლში გაქარვება დღეის სიმძაფრე. ცრემლად გრძნობის სიტყვაა, და თქმითვე ჭმუნვა მცირდება. ჩვენ მოთქმა არ გვინდა. მოლოდ ქმუნვა გულს მავიეტოო, რომ მწველა ცვეთილი ვახტანგადეს მარად. ჩვენ ეს ტანჯა ვაეზობრება, რომ სული ჩვენი განმტკიცდეს, ჩვენ ტანჯა გვინდა, რომ ცხოვრებას აღარ მივუხეშოთ თვალა. აღარ ავითრევიანოთ. ტანჯვაა ჩვენთვის საჭირო, რომ ვიფხიზლოთ დიდი ხნის მძინარეო. ზოლოთ ეს ხიფხიზლო აღქმის შესასრულებლად გვიორდება. იგი აღქმა დიდი და ხალყუარია. ფიცს ვღებოთ, რომ აღქმის დროშას თავ-ცოცხალი არავის დავანებებო...

არ მივეციმი მტერსა სამშობლოს, გულში დავიციევი დანსა, არ მივეციმი უცხო ტომისს ჩვენი მამულის ღალასა...“

ეს დამთავალს ქართველ სტუდენტებმა, მანაც ძვირფასო, და ვამბეღებოთ, რომ თავისუფლების მოტრფილად მგონს, თავისუფალ სამშობლოში გექნება ბინა სამარადისო“.

ვ. კობტაშვილის გუმანი უტუჟარი აღმოჩნდა. დღეს თავისუფალ საქართველოში, თავისუფალ და ბედნიერ ხალხთა გულებში აქვს სამარადისო ბინა ჩვენს გენიალურ მოტრ.

პირველმა მსოფლიო ომმა ქვეყნის ეკონომიურა დაქვეითება გამოწვეა, ხილარიბემ ამატა ბაზარზე ფასებში აიწია, მწავრობა გაქარდა, საერთო ატმოსფერო დაიძაბა... სტუდენტობა სავარებელში ჩადარა — ზოგმა სწავლა შეატოვა და თავის სამშობლოს დაუბრუნდა, ზოგს ფული შემოაკლდა და დროებით ზეღა აიღო სწავლაზე — სამსახურში შევიდა. ვახტანგ მისთვის ჩვეული ოპტიმიზით გაბეღულად ჩაება ცხოვრებასთან უთანასწორო კვილიში. 1916-17 წლებში მან რამდენჯერმე ნიანება თავი დღეციებს 8-4 თვით. ამ ხნის განმავლობაში არჩენდა თავს სამსახურით, ცოტათუნ ფულსაც აგროებდა და თავის ძმებს — ვაჟოს და ღალას ხარკოვში უგზავნიდა, შემდეგ დარჩენილ ხავეებს აბარებდა; ხავეებს ჩამარების შემდეგ კვლავ უბრუნდებოდა სამსახურს და ასე ვრძელდებოდა მანამ, სანამ არ დამთავრა იურიდიული უნივერსიტეტა. დაწინაურება და დიდიუფლახონი სამსახური შესთავაზეს, მაგრამ არ ინდობა, აღბათ იმ მოსაზრებით, რომ ეს თანამდებობა მანგარტლიად ჩამოაშორებდა სწავლას. „მწიგნებო უფრო მტაცებს თვალსო“, — წერდა

დღეას წერიალი. — ფულს რაა, ფულს არტემას ბიჭებიც იღებენ, ისე რომ დიდა არაფერია მათა ფულდიაონბა... ისე კი, ისეც იმ აზრზე დავარჩი, რომ „სპეკიანი ღარიბი ქობია ექვეო მღობღარსო“.

ლაბრატორულ მოღვაწეობას ასეთ პირობებშიც არ ივარწებს და თავის სულიერ ხიმ-შვიდებს წერაში პოულობს. ზედაც თანაფერძნობს საუვარედელ შვილს. იურიდიდან შინ გამოგზავნილ წერაღში ვკითხულობთ: „...წერს, გაწეობში სხვათაშორის შენც იუვაციო, ზოტქერ ვაკოცე იმ ადგილს, სადაც შენი სახელი და გვარი ეწერაო; ან თუშანი რომ გამოშვწავნა, იმ ფულს აკოცებდი? არა მგონია, შენ აგრე ხელ-მღობლ ზედაც არ მიმანნიხარ, მამ საქციელსაც არ დამაწუნებ“...

შრობელსაც არ დაუწუნებია შვილის საქციელი, რადგან ვახტანგის მოწყაალს სამხედრო მუნდიარსა და ჩინ-მღობლებში კი არ ზედაცდა, არამედ შრობელიურ ხალხზე წარუშვასი, საწერალო მოღვაწეობასა და საზოგადო მოღვაწის პატრიოტულ საქმიანობაში.

ცოტა მოგვიანებით თავისი მიღწევებით ღელად გამოყოფილი ვ. კობტერიშვილი იურიდიდან კვლავ ესაუბრება ჭვირფას შრობელს: „ღედა, წაყოხე ჩემი სადაქლომო თხზულება, „სახალხო ფურცელში“ დაბეჭდოლი, ან და ნ. ბა-

რათაშვილის იუბილეს გამო? სხვათა შორის, რედაქციამ წერილით მოხოვა აქ, გამოგწავნა რამე იმ დღისათვის. ზედაც? დაუფასებიაართ“...

ამას გარდა, „სახ. ფურცელში“ 1916 წ. დაიბეჭდა ვახტანგ კობტერიშვილის შემდეგი წერილები: „წარსულის სილუეტები“, 9 „რას გვავადებს ღღვეანდელი ღღე“,¹⁰ „შთის ფაქია (ვატა-ფშაველი)“¹¹ იმავე წელს ფურცელ „თეატრსა და ცხოვრებაში“ დაიბეჭდა წერილი ქართული თეატრის მოღვაწის ბეგლარ ახოსპირელას (ბეგლარიძის) ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე, რომელიც მისი ლექსთა კრებულის გამოსვლასთან დაკავშირებით დაიწერა.

1917 წელს ვ. კობტერიშვილმა დაამთავრა იურიციის უნივერსიტეტი და იქვე დარჩა პროფესორ შილკარტის რეკომენდაციით საქართველოს მოსამზადებლად. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ იურიციეში ჩამოყალიბდა რევოლუციური უნივერსიტეტი (ანუ მუშათა უნივერსიტეტი), სადაც საზოგადოებრივი ფაქულტეტი ღეკანად დანიშნულ იქნა ვახტანგ კობტერიშვილი. იგი ლექციებსაც კითხულობდა სოციალიზმში (რევოლუციურ მოძრაობათა ისტორიაში). ექვსი თვის შემდეგ, აპრილში გერმანელების და თეთრგვარდიელთა წინააღმდეგ საქმიანობაში მონაწილეობისათვის ვახტანგმა განაოდა ღევწა და საქართველოში დაბრუნება არჩია.

შ ა მ ბ ე ზ ა მ ა რ ი:

1. ნ. შავალთია, კვეთრას ზეობა, თბ., 1960 წ.
2. „სახალხო გაზეთი“, 1912, № 783-85.
3. „სახალხო გაზეთი“, 1913 წ. № 872.
4. „თეატრი და ცხოვრება“, 1914, № 22.
5. ფურც. „თეატრი და ცხოვრება“, 1914, № 29.
6. ფურც. „თეატრი და ცხოვრება“, 1914, № 17.

7. „თეატრი და ცხოვრება“, 1915, № 13-18.
8. ლამარაია სადაბლომო ნაშრომზე „საქართველოს და რუსეთს შორის დიპლომატიურს ურთიერთობა XVI საუკუნიდან შვერთებამდე“
9. „სახ. ფურცელი“, 1916 წ. № 593, 594.
10. იქვე, № 342.
11. იქვე, № 348.

შალვა ნუსუბიძის „ხელოვნების თეორია“

წიგნადი ისტორიული ასპექტებით

ვინც ქართულ ესთეტიკაში აზროვნების ისტორიის შესწავლის, გვარდს ვერ აუღლის შალვა ნუსუბიძის „ხელოვნების თეორიას“, რომელიც ავტორმა იმ დროს დაწერა და გამოაქვეყნა, როცა ფილოსოფიური კვლევა-ძიების ხანგრძლივი გზა უკვე განვლილი ჰქონდა, ჩამოყალიბებული იყო, როგორც მონაზროვნე დიდი თეორიული ცოდნით. ეს ცოდნა ნათლად ჩანდა მონოგრაფიაში. ყველაზე აგრძობობდა, რომ ნუსუბიძის წიგნი იყო შემოქმედებითი გონების დაუღალავი კვლევა-ძიების შედეგად, ამითაც ხდებოდა განპირობებული არაერთი პრობლემის მიგნება, ორიგინალური ანალიზი და გადამწყვეტის თავისებური ცდა.

ვერაინ უბრაუფს, რომ ფილოსოფიაში შემოქმედებითი გონება ჰყვება სიჭრითა, როგორც ხელოვნებაში, სადაც არაფრის გაკეთება არ შეიძლება, თუ მხატვრულ შთაგონებას — მითითებას აბოლონის საბუთებს, გონების შარავინდევ არ წარმოითავს. შემოქმედებითი გონებამ ფილოსოფიის შეაძლება გზადანაც გადააციონოს, მაგრამ ტეშმარტება სხვაგვარად ვერ მიიღწევა, თუ ზიგზაგებს გავიქვეითო, კრატეტლად კლირტების უნარი დავკარგეთ, აღვზნებას ადგალი არ შეგართვით სიღინჭაათვის. მართალია, ავტორის, რომელმაც ქართულ ლატრატირიაში პირველად განიხილა „მონისტრია ესთეტიკის საფუძვლები“, ყველა პრობლემის გადამწყვეტს დღეს ვერ მოვუწონებთ, მაგრამ ეს არ გვართმევს უფლებას მის დიდ დეველს ძალიან მაღალი შეფასება არ მივცეთ.

„ხელოვნების თეორიაში“ ავტორმა ესთეტიკის იმდენი საკითხი განიხილა, იმდენი პრობლემა დააყენა, რომ შეუძლებელი ხდება ყველა ან ყველაფერი ჩვენმა მცირე ზომის წერილმა დაიტოს, მით უფრო, როცა იგი არ არის ბეცენია და მარტოოდენ ამ წიგნთან დაკავშირებულ ზოგიერთ ასპექტს შეეხება. თვით განსხილვრაც — დაწვრილებითი ანალიზი მოახდინო თუნდაც რამდენიმე პრობლემისა, ნუნაეს დაწვრთ ძალიან ვრცელი გამოკვლევა, ყოველ შემთხვევაში, არანაკლები თვით „ხელოვნების თეორიისა“. ამიტომ ჩვენმა მზანე ძალიან ლოკალიზებულია შეთხვეულ ზოგადი წარმოდგენა მივეცთ შალვა ნუსუბიძის წიგნზე — „ხელოვნებას თეორია“, რომელიც თითქმის ნახევარსაუკუნეა ეშახტება ქართულ ესთეტიკაში, აზროვნების განვითარებას, და რამდენიმე საკითხი განვიხილოთ ისტორიულ ასპექტში, ვინაიდან არ შეიძლება მის დევეყება, რაც იყო, მით უფრო მისა, რაც მოხდა ან რისი მოწყენიცი იყავით ამ წიგნის გამოქვლის შემდეგ და ამ წიგნთან დაკავშირებით.

გასათვალისწინებელია აგრეთვე შემდეგი მიმენტი: ვისაც სურდა ნუსუბიძის წიგნში ეპოვა საკუთრივ ხელოვნების თეორია, ველდაწყვეტილი იყო, რომ მის ნაცვლად ესთეტიკა რჩებოდა უფლებამოსილი. ეტყობა ამა თვით ავტორის გრძობდა, რამაც განამირობა წიგნისათვის შეთრე სახელწოდება — „მონისტრია ესთეტიკის საფუძვლები“. აქ ორი მიმენტია აუცილებლად გასათვალისწინებელი: მონისტრია ნუნევადა

მატრიარქის (და არა იდეალისტის), ხოლო ესთეტიკა ძველ, ტრადიციულ თეორიას უახლეს გაგებით. ნუცუბიძის მიონაგრაფია ნაძვლივად იყო ესთეტიკის, ძლიერ ზოგადი ესთეტიკის და არა ზელოვნების თეორია. ეს უკანასკნელი რომ ყოფილიყო, მაშინ ავტორს ზელოვნება, მისი ყველა დარგის ნაწარმოებები უნდა აედო თეორიული მსჯელობის თიხებზე, და არა ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ცნებები, რითაც მხრივ, თვით ესთეტიკაც ზელოვნების ფაქტების უქონლობას გამო მეტაფიზიკურ, განუცნებელ ხასიათს ღებულობდა ყოველივე ეს ადორირებდა ოცდაათიანი წლების ზელოვნებითმოდინებებსა და ლატერატურათმებრველების გულანწყობის. მისი ზელოვნების თეორიისაგან მოითხოვდნენ თვით ზელოვნების კონკრეტულ ანალიზს ზოგად-თეორიულ მსჯელობასთან ერთად და არა ზელოვნების ვერტის თვით ზელოვნებაზე მსჯელობას, ანგარიშს არ უნებდნენ ავტორის განცხადებას, რომ მისი წიგნი არის „შილოდ ზოგადი ესთეტიკა“. ამ გაკუმოებამ უარყოფითი გავლენა მოახდინა „ზელოვნების თეორიაზე“ და მისი ბევრი სწორი ღებულება მსხვერპლად შეიწირა. ჩვენი მიზანი ვაგასწორით ეს ნაკლი და ამოუფრთხ ბარვებო, ცხადია, წიგნის ზოგადი როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური მხარეების თიხებური შეფასებათ.

გამოვლენა — ზელოვნების თეორია. მონატური ესთეტიკის საფუძვლები, რომლის მეორე ნაწილ არ გამოიყმულა, არც ვცით, დაიწერა თუ არა, განზრახული კი იყო, როგორც პირველის მიერ დადგენილი პრინციპების ზელოვნებათა სახეობებში გავლა, — ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიაში მართლაც პირველად ანალიზებდა ესთეტიკური თეორიის უღარესად მნიშვნელოვან პრინციპებს: მამუკა ბარათაშვილის „ქაშნიკის“ შემდგენ ნუცუბიძემ პირველმა ღრმად განიხილა პოეტია, როგორც ზელოვნების სპეციფიკური თეორია, და ასევე პირველმა მოცეცა ესთეტიკურის ცნების ანალიზი. შემთხვევით არ მომხდარა, რომ წინასიტყვაობა კი ავტორმა პოეტითი დაიწყო, რომელიც მისთვის ათვერე ზელოვნების თეორიას წარმოადგენდა. იქვე მიუთითა, თუ რა დიდი ისტორია აქვს პოეტის, ხოლო არისტოტელე — „პირველი ლოგიკისა“ და „პირველი პოეტის“ ავტორი გამოყენა მისი სოლოსტრატისად, რომ „შეშენებისა და შემოქმედების თეორიას ერთი საგალი გზა სქონდათ ცაცობნობის ისტორიაში“. ნუცუბიძეს ბოლომდე ღრმად სწავდა, რომ ეს იყო უპირველი ფაქტა, ვინაიდან მისთვის დადგენილ კონსტრუქციულ თეორიებდა აზროვნებისა და შემოქმედების განუყოფლობა. ათველი მნიშვნელოვანი

ნაკვი აზროვნების ისტორიაში, — წერდა ნუცუბიძე, — დაუყოვნებლივ აღწევდა სათანადო უკუფრანა ზელოვნების თეორიაში ანუ პოეტიაში. ამ გზას ვერ ასცდებდა მეცნიერული ძიება, რამდენადაც მას მოლიან თეოლოზისზე დადგომა და აღამიანის გონებრივი ნამუშევრის სხვადასხვა სახეობათა წვდომა შეუძლია.2 „უასკის ფილოსოფიური მიღწევის“ გაფართობით, რაც არსებითად ნიშნავდა „წინააღმდეგობათა დაძლევის მიღმა მყოფი მომენტის“ პოვნისათვის ძიებას, ნუცუბიძე ცდილობდა აღუთხოლოვოს პრინციპები, მისასაღმე, იქ გამოუმეხვებული იდეოლოგიური თეოლოზისი უშუალოდ გამოყენებინა ზოგადი ესთეტიკის სფეროში. თუ რა იყო ეს თეოლოზისი, ავტორმა რე განმარტა: „პრობლემათა შინაარსი. ელ დამირისპირებას იგი (ე. თეოლოზისი — გ. წ.) ვამგერთიანებულ მომენტად ვადიკერის და შეხედულებათა სხვაობას და კიდელს ერთი მოლიანობის მომენტებად აქცევს.3 ეს იყო აღუთხოლოვური რეალიზმი, რომელიც გამოდიოდა, როგორც „მეცნიერებათა შეცინერება“, „შეშენების შეშენება“, იქ რომ იღებდა ნიშნუყოფელს, სადაც დამირისპირებას ვადერთიანებდა, ხოლო შეხედულებათა კიდელს ერთი მოლიანობის მომენტებად გადააქცევდა“. მერამ ეს შეუძლებელი იყო.

მეორეს მხრივ, დიდი მნიშვნელობა სქონდა ნუცუბიძის მეორე ესთეტიკურის, როგორც უშუალობის დადგენას, აგრეთვე, ესთეტიკურის წარმოადგენას, როგორც შინაარსის თავდაპირველი ცნებათა. ქართულ მეცნიერებაში ნუცუბიძემდე არავის განუხილავს ესთეტიკის საგანი ასე ფართოდ და ვრცელად. მან პირველმა მოცეცა, ამოდიოდა რა იმ ფაქტობად, რომ იმ დროს არ არსებობდა წიგნი, რომელიც გადმოგვეცემდა „სისტემატურ თეორიას ზელოვნებისა“, ესთეტიკის საგნის ვლენენტების დახასიათება და მათივე კლასიფიკაცია. ქართული ფილოსოფიური აზროვნების მომავალი ისტორიკოს ვერტის ვერ აუღლის იმ კონსტრუქციას, რომ „ზელოვნების თეორიაში“ პირველად იქნა ფართო მასშტაბით დაყენებული შეშენებისა და შემოქმედების ურთავრთმისპირების პრობლემა. შესაძლოა, იმდენად სინტერესო არ იყოს დღეს ნუცუბიძის მეორე მოცეხული ესთეტიკური ფსიქოლოგიზმისა და ესთეტიკის ანტიფსიქოლოგიზმის დახასიათება, მერამ, ვინც ზელოვნების თეორიას VI და VII თავებს წაიკითხავს, სადაც ესაა გაყეუბებული არ შეიძლება არ მოიხიბლოს ავტორის ამაძარტო ღრმა განსწავლულობით, არამედ. მისი ორიგინალური ტალანტითაც. ზოგადით რამ, უპირველად, სადაც ღმ მიუღებელია ამ მტკიცებათავთ, ისევე, როგორც ფორმისა და შინაარსის პრობლემის ნუცუბიძისეულთა კონცეფციოდან, მერამ წუნს ვერ დაედებთ აზროვნების ფართო მასშტაბებსა და

პრობლემის ზუსტ ცოდნას, მისი არსების ღრმა გაგებას.

როცა 1929 წელს ნუცუბიძე წერდა, არა გვაქვს ქართულ ენაზე სისტემატური თეორია ხელოვნებისა, ის შარბალი იყო, ვინაიდან ითხი წლით აღდგ გამოცემული პროფესორ კონსტანტინე კახანელის მონოგრაფია „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“ არ წარმოადგენდა ხელოვნების ამ ესთეტიკის თეორიას სისტემატურ ვადმოცემას. მისი წიგნი იყო ავტორის მიერ შემუშავებული ორგანიზაციონალური სისტემის მიხედვითი ელემენტარული და ელემენტარის პრობლემების კლასიფიკაციით. საკუთრივ ესთეტიკური კატეგორიები, სისტემები, თეორიები, მეთოდები კახანელს სპეციალურად არ განუხილავს. ამიტომ ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიის, ეტიკელად, იმასაც მოიხსენიებს, რომ ნუცუბიძე პირველი იყო, რომელიც ფართოდ შეხებოდა პრობლემებს, კერძოდ, მეთოდის საკითხებს ესთეტიკაში და მის წიგნის მთელი ერთი ვრცელი თავი მიძღვნიდა. ეს თავი შემოხვევით არ იწყებოდა შარლ ლალის სიტყვებით: „ესთეტიკაზე დამწერლი დიდძალიან შრომების ავტორებიც კი ხშირად ვერ ზედავენ ესთეტიკის ფილოსოფიას თუნდაც ერთი თავი მიუძღვანიო“. ლალ შარბალი იყო. ასეთ რამეს ვერ ზედავდნენ დასავლეთეურთელ ისტორიკოსებს, და თუ ავთაბდნენ, გარკვეულ ბასუს ეს რაღაცოდნენ საკითხზე — იქვს თუ არა ესთეტიკას რაიმე, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი, როგორც საგნის, ისე მეთოდის საკითხში? ახე ფიქრობდა ლალ, ეთანხმებოდა ნუცუბიძეს. მაგრამ მიაჩნდა, რომ ფრანგი თეორეტიკოსი ცენდობრა, როცა მეთოდოლოგიის საკითხის უნუტეშო მდგომარეობას და სიძნელეს მხოლოდ ესთეტიკაში ანარტიელ მდგომარეობას მიაწერდა. ნიშნვილად კი, როგორც ნუცუბიძე წერდა, „საკითხის უფრო აბოზირივი შეფასება გვიჩვენებს, რომ, თუ ესთეტიკაში ან ნაკლებად და მამუშავებულ მეთოდოლოგიის საკითხზე, ან ასეთ დამუშავებას გატრბან, ეს თვით საქმის სიძნელეშია ღრმად ჩაფლული“ (გვ. 123).

და ის, რასაც დასავლეთეურთელი ესთეტიკა იმ დროს ვერ ატრბებდა, ნუცუბიძემ გადაათათის წიგნი. ამის შესახებ ჩვენ ქვევით დამწერლებით ვილაპარაკებთ, ახლა კი მისი აღნიშვნა გვსურს, რომ ნუცუბიძე ასევე პირველი იყო, რომელმაც მშვენიერებასა და კრეშარტიკის კრიტიკიუმის საკითხი აღძრა, მოქმედებისა და შემოქმედების ურთიერთმიმართება ესთეტიკური თვალსაზრისით განიხილა, ატრბივე პირველმა შეღარბებით ვრცელად გაატრბა ესთეტიკური კატეგორიების (მშვენიერება, სარბარტი, აბილმებულა, დაბალა, ტრბავეული, კოპიკერი), კერძოდ, ბუნებასა და ხელოვნებაში მშვენიერების პრობლემა.

სტრლილ უმკველია, რომ ხუნუნბული საკითხების ფილოსოფიური-ესთეტიკური ანალიზს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ესთეტიკური აზროვნების განვითარებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი ვერ კიდევ შეზღუდულ იყო ქართული ესთეტიკური ტრბიზილოგიის ამდროინდელი ჩამორბენილობით და ვერ კიდევ თავი არ ჰქონდა დაღწეული ალეთოლოგიური რელიზმისათვის. პირბით, წიგნი ის, როგორც თვითონვე წერდა, მიზნად ისახავდა, ვრთის მბრბე, დილექტიკური მატრბილიზმის ანტინალიზან ველოფტერი მტაკი და მძლე გამოეყენებინა, ხოლო მვირბეს მბრბე, დამყარებოდა ალეთოლოგიური რელიზმის ნილდაგზე მიღწეულ შედეგებს. რა თქმა უნდა, ყოველივე ეს ამდროინდელი თეორეტიკოსების მძატრ რეგარბებს იწვევდა, მიუხედავად იმისა, რომ მამინ, როგორც უკვე ითქვა, ქართული სისტემატიკური თეორია ხელოვნების ჩვენ არ მოგვეპოვებოდა მთელი წიგნი — „მონისტრბა ესთეტიკის საფუძვლები“, როგორც აღენიშნეთ, შემოქმედებითი გონების ნაყოფი იყო, ხოლო ფილოსოფიამ აბეთი გონება ისევე სპირბია, როგორც მყენეარბე ასანუვლად გამზნდავი გული. ასეთ გონებას შეუძლია მოაზროვნე შეცდომაშიც შეიყუანოს, მით უფრო, რომ ფილოსოფიამ სპირბია ატრბარბელობა, სიღრმე, დიდი დაკვირვება, მაგრამ თუ შემოქმედებითი გონება არ მუშაობს, შეუძლებელია რაიმე წარმარბეა იქნეს მოპოვებულა. ნუცუბიძე წერდა, რომ ეს თავის წიგნს ანდობს „ქართულ მწერლობას, აბალ თაობასა და ყველას, ვსაც ცხოვრბეა შემოქმედისა და შემოქმედების გატრბითიანებულ სარბილად მიღწენივიაო“ (გვ. VI).

სწორედ ამ მწერლობამ და აბალმა თაობამ, მიუხედავად კრიტიკულ მნიშვნებისა, დირბეულად დააფსა ქართველი ფილოსოფოსი, როგორც უარბესად დიდი და ორბინალური მოვლენა.

მინე რა იწვევდა ამ წიგნი თანამდროივთა კრიტიკულ რეგარბებს?

იმ დროისათვის, როცა „ხელოვნების თეორია“ პირველად გამოვიდა (1929 წ.), გარკვეული ელმარბობა ჰქონდა შალვა ნუცუბიძის განცხადებას, რომ დილექტიკური მატრბილიზმიდან ის იყენებდა იმას, რაც ამტაკი და მძლე აღნიშნებოდა“ (გვ. VII) ხელოვნების სპეციფიკური პრობლემების კლასიფიკაციით. ამგვარი განცხადება ნიშნავდა მარქსისტული მეთოდის არა მილოიანად მიღებას, მით უფრო, რომ ავტორი იწვევდას ამ წიგნი („ხელოვნების თეორია“ — გ. 1.) მილოიანად ემყარება ალეთოლოგიური რელიზმის ნილდაგზე მიღწეულ შედეგებს“ (გვ. VI). ალეთოლოგიას კი მამინ განიხილვდნენ, როგორც დეკლისტური და გელოტიკური თეორიას. მვირბეს მბრბე, ატრბის ბრბლად უყენებდნენ, რომ მარქსისტურ-

ლი ესთეტიკა საბოლოო ანგარიშით ჩამოაშორა მარქსისა და ენგელსის სახელს, თითქოს იგი მარქსისა და ენგელსის მიერ შექმნილი არც კი იყოს. ნეტუბიძე იმეორებსო ველგარდის სოციოლოგების მტკიცებას, რომ მარქსისტულ ესთეტიკა მარქსისა და ენგელსის მოწაფეების შრომით იქმნება, ამავე დროს, ისევ, როგორც მარქსისტული ფილოსოფია, მისი ესთეტიკაც წერს „ფილოლოგიური კვლევის“ საგანად და არა თეორიულად. ამიტომ ნეტუბიძე მარქსისტული ესთეტიკის ისტორიას იწყებს პლუზანოვიტ და წერს: „შორათლია, მარქსისტულად ესთეტიკური საკითხების დამუშავებას დიდი ისტორია არა აქვს, მაგრამ გ. პლუზანოვიტ დამუშავებული ხელოვნების საკითხების დიალექტიკური მატერიალიზმის თვალსაზრისით შესწავლა დღეს უკვე ერთი უდიდესი ფორმითაა მარქსისტული იდეოლოგიური მუშაობისათ“ (გვ. 4).

ვინაიდან წიგნში საკმაოდ ხაზგასმული არ იყო ხელოვნების საზოგადოებრივი ფუნქციის კრიტიკოსები დასძენდნენ: ნეტუბიძე არ ცნობს ხელოვნებას, როგორც აქტიურ კატეგორიას. თუ მისთვის ხელოვნება, როგორც ასოციაცი-ისტორიული ფენომენი, ერთის მხრივ სინამდვილის პასიური კერძობა, მეორეს მხრივ ხელოვნების თეორიაც ამ სფეროში ტრიალებს და ამოცანად მხოლოდ ისა აქვს დასახული, რომ შესწავლის ხელოვნების ბუნება და სტრუქტურა, განსაზღვრავს საზღვარს და ნაირობა, დასაბუთდ, სოციო-ისტორიული ასახვებანი. „ამგვარიად, სრულიად ცხადია, — ამბობდა ნეტუბიძე, — რომ სამი ელემენტი უკვე ამოავიწყდაო ხელოვნების შესწავლაში: ა) ხელოვნების აგებულება (ბუნება და სტრუქტურა), ბ) ხელოვნების მიზნები (ხელოვნებათა განსაზღვრების საზღვარი და ნაირობა) და გ) ხელოვნების ევოლუცია (სოციო-ისტორიული ასახვებანი)“ (გვ. 1). აქ ნეტუბიძე მართლაც არ დაპარაკებს ხელოვნების აქტიურ, გარდამქმნველ როლზე; სადაც ხელოვნების მიზანშეუპყრობა, იმეორებს დებულებას — ხელოვნებას მიზნად აქვს დასახული მხოლოდ „განსაზღვრების საზღვარი და ნაირობა“, ე. ი. ფორმალური ძებნანი, თითქოს ხელოვნება იყოს მხოლოდ „ფორმა“ ან კიდევ „ფორმის ფორმა“. ნეტუბიძე რამდენიმე სტრიქონის შემდეგ წერდა: „ხელოვნებას თეორიის ამოცანა სივანისა და მეოთხის ნათელიყოფა“ (გვ. 3). მაშასადამე, ავტორს არ სურს ვთავსოს, რომ ხელოვნებაც და მისი თეორიაც აქტიურ კატეგორიათა რიცხვს უნდა შეეკუთვნოს, წინააღმდეგ პასიუტრისა, როგორც მას წარმოუდგენიათ.

გადაჭარბების მიუხედავად, იყო სიმართლდს ნათელი ამ შესწავლებაში, მაგრამ დამოწყებული რჩება იგი ვაკუუმი, რომ შუალა ნეტუბიძემ პირველად სცადა ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში გადამწვეობა ესთეტიკის ურ-

თელეს პრობლემები დიალექტიკური მეთოდის გამოყენებით, გარდა ამისა, მაშინ თვით მარქსისტული ხელოვნების თეორიას ბევრი რამ შესწავლილი, დაუდგენელი ჰქონდა რაც ავტორს საშუალებას არ აძლევდა უვლადგრა ზუსტი ფორმულირების სახით წარმოედგინა თვითონვე ხომ არაერთგზის მიუთითებდა წინა-სიტყვაობაში — ნაჩიარევიდ დაწერილ ამ წიგნს ნაკლი ექნებოთ.

შემოხვევით გარემოებად ვერ ჩათვლება ის ფაქტიც, რომ დაგას იწყვედა ავტორის მიერ შთელ წიგნში, იშვიათი გამოხატვისს გახდა, პლატონის დაცვა არისტოტელეს კრიტიკისაგან, მაშინ, როცა მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკურ-ბ პლატონის მისტიკური იდეალიზმის კრიტიკას არისტოტელეს შრომებში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ.

ერთგან ნეტუბიძე, როცა იცავდა პლატონს არისტოტელეს კრიტიკისაგან, წერდა: „პლატონის იდეამ მარტო ზოგადობა კი არ იცის, როგორც ეს არისტოტელეს შეცდომით ენივენებოდა, როდესაც ის პლატონის შეხედულებებს ახსიათებდა. პლატონის იდეა ზოგადობისთან ერთად განუკვეთებლობის, ინდივიდუალობის შემცველიაო“ (გვ. 18). ეს მთლად სწორი არ იყო. მთავარს წარმოადგენდა ის, რომ ნეტუბიძეს არ უთქვამს, ვერძოდ, ის, რომ არისტოტელემ დაძლია პლატონის დეალიზმი, ანტიკურ ფილოსოფიაში პირველმა გამოამჟღავნა იდეების შესახებ პლატონის მოძღვრების საყალბე — ეს უთქვავდა, ამიტომ ვერ მოითმინეს ნეტუბიძის მიერ პლატონის იდეალიზმის დაცვა არისტოტელეს შეტევისაგან. უნივერსალიზმისა და ინდივიდუალიზმის განურჩევლობა პლატონის ვერ გაგება იქნებოდა, წერდა ნეტუბიძე, — და თუ არისტოტელეს ამართლებს მისი სტამბრული დიდი ფილოსოფიური დამსახურება, მას, ისევ როგორც თანამედროვეობას, არ ეპატიება პლატონის „ნააზრების ღერძის“ ვერ გაგება (გვ. 19). ესეც მთლად სწორი არ იყო, იმეორებდა არისტოტელეს მოძველებულ კრიტიკას იმ მოაზროვნეთაგან, რომლებმაც კარგად იცოდნენ პლატონი, მაგრამ ასევე კარგად არ იცოდნენ არისტოტელე. ამიტომ პირიქით უნდა უქმნილიყო: არისტოტელემ, თუმცა ისევე იდეალიზმის პოზიციიდან, მაგრამ არსებითად მარცხ გამოამყვადენი სწორედ პლატონის „ნააზრების ღერძის“ მისტიკური და ანტიმეცნიერული ხასიათი. მარქსისტულ-ლენინურ ფილოსოფიაში პლატონის „ნააზრების ღერძის“ უკიდურესად იდეალისტური, დეალისტიკური და მისტიკური ხასიათი დიდძალის-წინააღმდეგ ნეტუბიძემდე, უკვე იყო მიიღებული. ამის შემდეგ არ იყო საჭიროს პლატონის ესთეტიკისადმი არისტოტელეს დამოკიდებულებას და თვით არისტოტელეს ორგანონისადმი სტრუქტურების დამოკიდებულების შესახებ ამის თქმა, რაც

„ბელოვანების თეორიაში“ შეიზველმა იხილა სტოტელმა ჰაროლდ ვაყაუბეს არისტოტელეს ორგანიონი. ამას თავისი ისტორიული საფუძვლები ჰქონდა, მაგრამ არისტოტელეს არ გაუფალებდა პლატონის ესოტერია, პარაფიზიკა, არამეტეფლებივი სიზუსტით მიმოიხილა იგი და შეზღვევ მოგვეცა მისი კრიტიკა, რამელსაც ესოტერიათი აზროვნების განვითარებისათვის სწორედ ისეთივე მნიშვნელობა ჰქონდა, თუ ზეტა არა, როგორც პლატონის იდეების არისტოტელესეულ კრიტიკას. ეს ზანს არისტოტელეს წიგნებში „პოეტრია“, „ნიკომაქეს ეთიკა“, „ფიზიკა“, „მეტაფიზიკა“, „პირორიკა“, სხვა ნაშრომებს რომ თავი დაეანებოთ. უოველივე ამის შემდეგ, ამ დღით ისტორიული და თეორიული არგუმენტების შემდეგ არ შეიძლება თქმულიყო: „როგორც მწვენიერების იდეა, ისე სპეკულატიური გზა სილამაზისა და სიყვარულის თანამგზავრობის შეფარდებისა და შედარების მარტოდ ელემენტებად დამშალა არისტოტელეს „პოეტრის“ ფორმალისში. ის, რაც არისტოტელეს ორგანიონს უყვეს სტოტელმა, თავის დროზე უყო არისტოტელემ პლატონის ესოტერიასო“ (გვ. 20). ეს მტოტემა არ ეწინააღმდეგება, ვინაიდან უფრო ზეტად პლატონის განდიდებისა და არისტოტელეს კრიტიკის შეიკადია, ვიდრე ჰემშარიტების დაცვას.

სამაგიეროდ, მოწინებს ამსაბრუნებდა ის, რომ ნეტებშიც აზროვნება ყველგან ესმოდა, როგორც ძველის დამსხვრევე: „აზრის მიწოდება — დამსხვრას თანდათანობით ის კერპები, რომლითაც კაცობრიობას თავი შეგნებულად თუ შეგნებლად შემოესტატეს“ (გვ. 34); „აზროვნება ტრაფარეტის დანუქმასა და მის მიერ შექმნილ ჩვეულებათა კერპების დამსხვრევის ნიშნავსო“ (გვ. 37). სრულად უმეველია, რომ ეს დებულებები შთაგონებული იყო ღრისი, ეპოქის კანსახით, როცა ძველი ქვეყნის წერევის პარალელურად იმსხვრეოდნენ ძველი აზროვნების ტრაფარეტები. მაგრამ იქვე ვანუხლებ — „ჩვენი კლასიფიკაცია არაა ლოგიკური აგებულებისა, თუმცა მას არ ეწინააღმდეგებო“ (გვ. 31), ისე იწვევდა დავას, თუმიც კვალთიფიკური, ფილოსოფიურიად გამოწეფულ დამიამს უნდა ვიგეგო, თუ რაზე იყო დამარჯი — ლოგიკის წიგნით კლასიფიკაციის აწენებისა და არა ლოგიკური ნებისის შესახებ. ასევე, წინააღმდეგობს იწვევდა ფორმასა და შინაარსის პარაბლემას გამოკხალება ტრაფარეტად, რომელსაც „ვარკველი ფილოსოფიური ყალიბი არისტოტელემ მისცა“ და „ამ სახით ინტელექტის ერთი ნიშნავთავიანი დღედა“. ნეტებშიც წერდა: „სამინდობაა, როდესაც ესოტერიკის ძებმაში, სიად უოველივე ჩინიხი საზარელი ვიფარებობა და მიწოდომის მთელი ესაქმანი განსაზღვრულობის ვადობავით ცოცხლობს, აქამდე ხმარებაშია ფორმა-

შინაარსის ტრაფარეტი“ (გვ. 35). ეს მტოტემა მართლაც ზედმეტი იყო, მით უფრო, რომ იდრე ნეტებშიც ანეითარებდა დებულებას: „ბელოვანების არც ღირსებასა და არც აზრს მისი იდეა — ეს არ ჰქმნის, არამედ იდეას ვაზნორიკალების ნაირობაო“ (გვ. 12). როგორ, ბელოვანების აზრს იდეა არა ჰქმნის? მხოლოდ ფორმალისტები თუ იტუოლდნენ ასეთ პარილოქსოს, — ეტუნებოდნენ აეტორს, — მაშინ, როცა მას თავისი დებულებით არავისათვის რაიმე შეფარებუოფელი არ ეოტეამს, გარდა იმისა, რომ ბელოვანებს ნიშნავთავი ბელოვანება ყოფილყო, იტაიადან იდეა ეს არ არა ბელოვანება, ჰემშარიტი ბელოვანება იდერს მატრატული სრულყოფა.

ასევე ვეაკრად მოექცენ მწვენიერების ნეტებშიცეულ ვამშატეტას. ამტოტედნენ ნეტებშიც მწვენიერებას ვამშატეტას როგორც იდეას, ეს კი იდეალიზმია, ამავე დროს ერთი სიტყვითაც ეს ამბობს, რომ ჰენინაწევის ბრწყინვალედ დამსხვრე: იდეალიზტრა ვამშატება მწვენიერებისა, როგორც იდეალამიტომ ვერ ამწენეს: თავის წიგნში წინააღმდეგობათა მთელ რადა, თუ მსოფთის მწვენიერება იდეა, ამავე დროს მწვენიერობა ბელოვანებას იდეათა (გვ. 11). ეტორის ირავე დებულებას იზარახებს, ირავებს იყავს, თუმცა მისი ეთამნეთს გამოირჩეხენ და სრულად სპედასხვა სფეროს განეკუთვნებნით.

თუ ზოგი რა ამ კრიტიკაში სწორი იყო, იმის დიფიქება არ შეიძლება, რომ ნეტებშიც პარაფიზიკა ვინიხილა ქართულ სინამდვილეში მწვენიერება, როგორც პარაფიზიკა ესოტერიკა ფორიზენა, მწვენიერება და ჰემშარიტების კრიტიკაში, მწვენიერება ზენებასა და ბელოვანებაში, ვამბილა არა ზარტელე, არამედ, ელავე მთელი თავისი სიძლენა თეთიფული სოფების დრმა ფილოსოფიური ანალოზადამსხვრის ვამბილი ესოტერიკის ცნების, ესოტერიკის საფისს, ესოტერიკური კრიტიკაზებას. უმეველად დრმა, სფუძელთან ვინიხილავს, თუმიცა სიადი და სყამითი, დამსხვრეტელი მყარა რა იყო, მით უმეტეს რამ უოფოლოფიური რეალისმისავს ნეტებშიც მწინ თავსეფელი რადა იყო. მიღსნადიად ამისა, არ შეიძლება იმ დიდი ფრტის ვაჯეფასება, რაც მინასტერი ესოტერიკის ასდებულებას პირველი დამუშავებით ვამბიოხტა. არ ნიწეფას ყურადღება, რომ აეტორს აფსლებდა: „ეს წიგნი დამწარალია მითრატური თაქლასზრებისა და ვამყარება ქვეყნის სოლიანობის, რამელიც მის რეალობაში ანუ მატრატულიობაში არის მოცემული“ (გვ. 7). მით რა იდეაა მატრირიკისტრის ესოტერიკის, მაგრამ, პარალელურად ამ მომენტისა, უარყოფითი როლის უმეველად თამაშობდა ზოგერთი დებულების ბოლომდე დებეველობა რაც ნაშრომის აქარებული ვა-

მოკვეყნებით უნდა აიხსნას. მაგალითად, სწორი არ იყო პლუტონოვისა და ფრიხეს ესტეტიკური შეხედულებათა გაიგივება. ფრიხეს შექიანიტში, ეკრძოდ. მის მიერ შესატყვისი შემოქმედების გაიგივება ნიუთონის ღირებულებათა შექმნასთან არ არის პლუტონოვის „განმეორება“, როგორც ამას ნუტონიძე მაშინ ფიქრობდა (გვ. 5). ასევე მართებული არ იყო „ხელოვნების თეორიის“ ავტორი, როცა შოპენჰაუერის მეტაფიზიკურ დებულებას ეთანხმებოდა: „მართალი იყო შოპენჰაუერი, როდესაც ამბობდა, რომ შესივას სინამდვილესი არაფერი აქვს ასახველი და ამიტომ იგი მეტაფიზიკურია სხვა ხელოვნებებთან შედარებით“ (გვ. 141). ნუთუ მუსიკოსები არაფერს არ ასახავენ, არაფერს არ გამოხატავენ, მაშინ რას ვსახტრებთან?

უკველად წინააღმდეგობებს შეიცავდნენ აგრეთვე შეზღუდვი დებულებები: „შვეწნიერება არ ჰქმნის ხელოვნების თავისებურებას. შვეწნიერება უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ხელოვნება“ (გვ. 11); „შვეწნიერება ანუ შვეწნიერების იდეა არ ჰქმნის ხელოვნების თავისებურებას“ (გვ. 11); „შვეწნიერებას, როგორც ხელოვნების იდეას, საპროგრამო მნიშვნელობა აქვს“ (გვ. 12); „შემოქმედება (ანუ მოქმედება) არაა პასიურ დამოკიდებულებაში ხელოვნებისა და მისი იდეისაგან, გ. ი. შვეწნიერებისაგან“ (გვ. 12); „შვეწნიერება ანუ სილამაზე არის ის, რის გამოც და რის ირველიც აშლება შემოქმედება“ (გვ. 24).

ასევე სადაოდ მიიჩნიეს „ხელოვნების თეორიის“ დებულება, რომელიც შემდეგი სახით იყო ჩამოუღიძობებული: „აღუთოლოგიურმა ძიებამ ერთ დროს ნათელი უნდა გახადოს, რომ შინაარსისინობის უშინაარსობა არ უბრძანებდა“ (გვ. 37). თუ ასეა, მეგრე და რატომ ვერ გახდა ნათელი? — კითხულობდნენ კრიტიკოსები და თან შენიშნავდნენ: მართალია, არისტოტელე ფიქრობდა, რომ შეუძლებელი ზოგჯერ შესაძლებელი ხდება, მაგრამ მხოლოდ ზოგჯერ, და არა ყოველთვის, მით უმეტეს, როცა შეუძლებელი მოკლებულია უსაძლებლად გადაიყვანის ყოველგვარ საფუძველს; შეუძლებელი დამტკიცო, რომ შინაარსის უშინაარსობა არ უბრძანებდადგებოდეს.

კამათ იწვევდა იმის გამოჩვენება, რომ ცნება: „შინაარსიდან გაცილილი“, — უშინაარსობას ნიშნავს, ხოლო „შინაარსთან გაცილილი“, — შინაარსის საჭიროების მოხსნას. ავტორი კი ამას თავის დიდ დამახტრებლ თვლიდა. იგი წერდა: „ჩვენს გერმანულ გამოკვლევაში „გადაჩრეთ ცნება „შინაარსიდან გაცილილი“ ცნება „შინაარსთან გაცილილი“ აგან“ და ამ განსხვავების ნიშნადობლივ თავისებებს იმაში ვხედავდით, რომ პირველი უშინაარსობას ნიშნავს მისი გ. ი. შინა-

არსის არ ქონების აზრით, ხოლო მეორე — შინაარსის გარეთდგომას, მისი საჭიროების პრინციპულ მოხსნას“ (გვ. 37). განა აუცილებელი იყო საუკეთესო გამოკვლევა იმ ნათელი კუშმარტების კვლავ დამტკიცებისათვის, რომ „შინაარსიდან გაცილილი“ — უშინაარსობას ნიშნავს, შინაარსის უქონლობას, ხოლო „შინაარსთან გაცილილი“ — შინაარსის საჭიროების მოხსნას?

ასე ფიქრობდნენ კრიტიკოსები. უკველადი ეს მხოლოდ ნაწილი იყო იმ კრიტიკისა, რასაც მაშინ ვკითხულობდით ან ვისმენდით „ხელოვნების თეორიაზე“. მეორეს მხრივ, იმ დროს ქართული ენაიმეცნიერული სკოლის განვითარება, მართლწერის პრობლემების დაუშვება, ენის დახვეწა, წერის კულტურაში ყოველგვარი ნაყლისადმი შეუზღუბლობა ბუნებრივად აყვებდა ნუტონის წიგნის მიმართ შენიშვნებს: რატომ არის ენობრივად ვაუშართავი ფრაზები, ასე ხშირი კონკრეტული შეუღიშვები, დაუდევრობაა თუ აქარება? მართალია, თვით ავტორმა „წინასიტყვაობაში“ აღიარა წიგნის „დაქარაღებული გამოკვეწება“, მაგრამ ეს უფრო ბალღუნად მიიღეს, ვიდრე გამამართლებელ არგუმენტად.

მიუხედავად ამგვარი კრიტიკისა, შალვა ნუტონის ფუნდამენტალურმა „ხელოვნების თეორიამ“ უკველად დიდი როლი შეასრულა ქართული ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში, ეკრძოდ. მონისტური ესთეტიკის საუფლებების გარკვევის თვალსაზრისით, და შემთხვევითი არ არის, რომ ბევრი პრობლემა, ავტორის მიერ დაყენებული; დღესაც მოითხოვს შესწავლასა და ანალიზს.

მაინც რა იყო კარგი, მისაღები და იმდროინდელი ესთეტიკური აზროვნების ფონზე უკველად წინ გადადგმული ნაქარა, გარდა იმისა, რაც უკვე აღნიშნული ვაქვს?

წიგნის „შესავალი“ ნუტონიძემ კრეტეორიულად გამოაცხადა, რომ კვლევა-ძიებაში მისი აშოსავალი წერტილი იქნება მონისტური მსოფლგანება და რეალისტური თვალსაზრისი. „ჩვენს ფილოსოფიურ პრეტუმფიციას შეადგენს თეზა, — წერდა ავტორი, — რეალი ქვეყანა არსებობს, როგორც პირველადი გარემოება არა მარტო კუშმარტიად, არა მდ კუშმარტიად“ (გვ. 2, ხშირ ავტორისად). მაგრამ რაკი ამას წერდა, ისეი უნდა დამატებია, თუ კონკრეტულად როგორ გააშლემობდა „პირითადი რეალისტური თეზა“. ნუტონიძეს არც აქ დაუხვეია უკან, მიუხედავად ალუთოლოგიაში იდეალიზმის რდღიმენტული დანაშრეებისა, და პირდაპირ მოითხოვა: „უნდა უარყოფილ იქნას იდეალიზმის ყოველგვარი სახეობა, გ. ი. როგორც „გნოსეოლოგიური — ტრანსცენდენტული, ისე რეტოლოგიური — მეტაფიზიკური“, ამ მოთხოვნას მაშინ დიდი მნიშვნელო-

ბა ჰქონდა, ისევე, როგორც დიალექტიკური მატერიალიზმის მეცნიერული მსოფლმხედველობის პრინციპული ღირებულების ხაზგასმის ხელოვნების თეორიისათვის. თუ იმდენად ფასეული არ იყო სხვაობის დადგენა „ზოგად ესთეტიკასა“ და „ხელოვნების მეცნიერებას“ შორის, რაც ეს არაფერს წყვეტდა პრინციპული თვალსაზრისით, სამაგიეროდ მრავალმხრივ დაინშნულა იქნებდა მარქსისტული ესთეტიკის პოზიტორი დახასიათება, კერძოდ, ხელოვნების, როგორც იდეოლოგიური ფუნქციონის აღიარება (ჯგ. 4). ამ განასერში ხაზგასმულ იქნა პლუზანოვის, ლენინარსკის, ფრიდის, იოფის დამსახურება, რომლებმაც ხელოვნებას შეხედეს როგორც შექმნილებას და როგორც იდეოლოგიას (ჯგ. 4), ხელოვნება განიხილეს, როგორც „იდეოლოგიის ერთი სახეობათაგანი“ (ჯგ. 5).

პირველი თავი წიგნისა, რომელიც პოეტრიკის ხელოვნების თეორიად მიიჩნევენ, იმით გამოიარჩევა, რომ სწორი ზოგადიდეოლოგიური მატერიალისტური მსჯელობის გვერდით — „შეძრუნება არაა არსებულს ვერცერთ და იმავე დროს ეტება არსებულს“ (ჯგ. 7), გვეძლევა პოეტრიკისთან ნაკლებდაკავშირებულ არაერთ ბუნდოვან დებულებას: შავრამ აქედ, ზმირ შემთხვევაში, ნათლად დგება არაერთ საკითხი, თუნდაც ბუნებისა და ხელოვნების ურთიერთმიმართებისა, წამოყვანებულია მართებული აზრი, რომელიც ასეა ჩამოყალიბებული: „ბუნებისა და ხელოვნების განსხვავება რომ არ იყოს, არც „ქმნის“ და არც ხელოვნების თეორია, როგორც პრობლემა, წამოიჭრებოდა“ (ჯგ. 9). ეს სიტყვით სწორია, როგორც იმის დადასტურება, რაც დეალიზმში ათმევენ უფლებას რამდენად გადამწყვეტოს მეცნიერულად ამიტომ დეალიზმი დამლეულ უნდა იქნას ხელოვნების თეორიაშიც, სპირაოა მონიზმის გზით ვიაროთ, შავრამ ეს დამლევა შეუძლია არა „სუბიექტორ პრაქტიკას“, შარქსის გამოთქმა რომ მოეშველიოთ, არამედ პრაქტიკის უნდვრისაღერს, ყოველმხრივს, რომელშიაც შემოქმედება და მოქმედება ერთი მეორისათვის დამიარისპირებაში კი არ გამოიდან, არამედ ერთი მეორეს შეავსებენ“ (ჯგ. 10). იქედან ერთი ნაბიჯი იყო გადასადგმული, რომ თქმულიყო ამსოლტურად სწორი აზრი და იგი კიდევაც იქნება შემდეგ დებულების სახით: „ხელოვნების თეორია იმ პრაქტიკის“ თეორიაა, რომელიც „ვეფხვს ხარდაქმნის“ საქმეს თავის ფარგლებში ემსახურება“ (ჯგ. 10). ეს სიტყვები თვით ავტორის მიერ იყო ხაზგასმული, როგორც მისი ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპული დებულების აღიარება, რითაც ნუცულებზე უარყოფდა წმინდა, ამსოლტური ხელოვნების იდეალისტორ თეორიას, გამოდიოდა მარქსისტული მატერიალიზმის

პოზიციებიდან, ცნობდა ხელოვნების აქტიურ, გარდამქმველ როლს, მასსადაც, მის უტილიტარულ ფუნქციას. ამავე დროს, ყოველივე ეს ნიშნავდა პლუზანოვის იმ სწორი თვალსაზრისის გაზიარებას, რომელიც მან გამოსთქვა თავის სახელგანთქმულ ნაშრომში — „შარნიშევის ეთიკა და ესთეტიკა თანამედროვეობის სამსჯავროს წინაშე“. იქ ძალიან კარგად იყო ნაჩვენები, რომ ხელოვნება, როგორც იდეოლოგიის ერთ-ერთი სახეობა, სოციალურია, შავრამ შეუძლებელია იგვევობის ნიშნები დაისვას ანალოგიურ ხედნაშენებს შორის. მკვალთად, ზნეობა, სამართალი, იდეოლოგიური სახეობანია, თუმცა ვერ დაიყვანება და ვერ მიიყვანება ხელოვნებასთან იდეტივიობის აზრად. ხელოვნებას თავისი სპეციფიკური ანატომია აქვს, თავისი მკვეთრად განმსახვავებელი ნიშნები, რომლებსაც სწავლობს პოეტრიკა და ესთეტიკა. ნუცულებზე ამ დებულებებს სრული თანხმობა გამოუცხადდა, რაც მისი წიგნის ნამდვილად დადებითი მომენტია იყო.

წიგნის მეორე თავში, სადაც განიხილულია ესთეტიკური ცნების ბუნება იმავე დაყრდნობით, რომ თავისთავად ესთეტიკური ფუნქციონი უშუალობია, ნუცულებზე სავსებით სწორად აღნიშნა შემდეგი მომენტი: მართალია ესთეტიკის, როგორც მეცნიერების აზრად ვუცულებს მე-16 სუტუნეს (რუშეგარტენმა შემოიღო), შავრამ იგი „ისევე ხანგრძლივია, როგორც საზოგადოდ ადამიანის სულიერი ცხოვრება“ (ჯგ. 13). მართებული იყო პარალელშიც — ბუნეგარტენმა ნათელია შეიქმნა ჰეგელ მეცნიერებისა, თუმცა მისი ტერმინი აბალი იყო და უსტრად მის აზრამოხავალია, ამიტომ ცდილობდა ჰეგელი მის შეცვლას, 5 მსგავსად სტოელებისა, რომლებშიც არისტოტელეს „ორგანიონს“ ლოგოსი უწოდეს, კოლუმბოს მიერ აღმოჩენილ ქვეყანას კი ამერკიო ვესპუჩის სახელი დავრქვა. შავრამ, ყოველივე ამის ფონზე, რაც ნათლად ჩანდა, როცა თვით ცნების — ესთეტიურის უშუალობის პრობლემას შევსო, ნუცულებზე მსჯელობას სავსებით ლოგიკისტური მიმართულება დაედოთ საფუძვლად, რითაც ძნელად გამაგება, ისედაც ბუნდოვანი აზრები უტილიტრისობამდე მიიყვანა. ესთეტიკას კი თავისი ბუნებით არ შეუძლია ძნელად გამაგებიან ბუნდოვანი იყოს. ამიტომ ესთეტიკურის, როგორც უშუალოს შესახებ მსჯელობაში თავისებური ინტელიგებელური ხასიათი მიიღო. არავითარსაქიორებებს არ წარმოადგენდა დისკურსის განმარტება, რაც ლოგიკის სახელმძღვანელოებში ვუცულებს შეიძლება მიიხვედრის ეპოქა, იმის „დამტკიცება“, რომ „დისკურსია საფუხურებრივი წყობაა აზრისა, რომელშიაც აზრის ვაშლი საფუხურების რაოდენობასთან და თანმიმდევრობასთან არის დაკავშირებული“ (ჯგ. 15). ეს უნდა ლოგიკის და არა ესთეტიკის

სფეროა, აღზაო ივრწო ნეუებოქმ, და იქვე მოიტანა ინტეიცო, როგორც ხელოვნების ფენომენებთან მკიდროდ ასოცირებულა კატეგორია, რომელიც დისკურსიულისაგან მარტოოდან ხარისხობრვად განსხვავდება, ერთმანეთს კ არ უპირისპირდებოან. ამ ასპექტში ბუნგარტენის მიერ კანტისათვის გზის გაკვეთის დელსტრუცია კეშმარტებს განოხატავდა, მაგრამ სრულგებით არ იყო საჭირო იმის აღნიშვნა, რაკ დისკურსიულზე ასე ხანგრძლივად ლაბორაკობდა სამაგიეროდ, აქვე ორ რამ ასე კარგად, გარკვევით და ნათლად ითქვა, რომ ზეენ თავს ვერ ეკავებო ცალკე არ გამოვეყოთ. ესაა მხატვრული ღირებულების არსებაზე სწორი მითითება, ერთის მხრივ, ხოლო მეორეს მხრივ, მიზნისა და რეფლექსიის ურთიერთმიმართულების ზუსტი განმარტება.

პირველ შემთხვევაში კატეგორიული დებულების სხვათა მოცემული ის კეშმარტება, რომ აღორებულება (მხატვრული — გ. ქ.) გარემდებარე კ არაა, როგორც მისაღწევად დასახული მიზანი, არამედ თვით ესთეტიკრობის მოცემულობაშია ჩაქსოვილი“ (გვ. 16). ამით იდეალისტური ესთეტიკის, კერძოდ, იმანუელ კანტის ერთ-ერთი ძირითადი დებულება — მშვენიერების განვენებისა უღმობლად იქნა აღმხვრეულა, თითქოს-და გარეგან მოქმედი ინსტრუქტი ძალევი განდევნილი აღმოჩნდნენ თავშესაფრებიდან, ხოლო ესთეტიკრობა თავისი უშუალოებით ქსოვა „მიწეარო“ არსებობა „ხეცაში“ ხანგრძლივი დროით ზეტიალის შემდეგ.

მეორე შემთხვევაში გარკვევით არის დადსტრუბული, რომ იქ, სადაც მიზანია, უოველვან რეფლექსია“ (გვ. 16). ამ კეშმარტებაში შეუძლებელია ექვი შევიტანოთ, ვინაიდან მიზანი არ შეიძლება იყოს ინტეიცის, კვეცნობიერის, მარტოოდან გრწმობერის პირობებში. მიზანი არც შედგეია და უაზროდ არავითარი მიზანი არც წარმოიდგინება, არც არსებობს. ხელოვნებას მხოლოდ აზრი აძლევს მიზანი და უაზროდ ხელოვნება ვერაფერს გააკეთებს. ეს უკვე ნიშნავს შინაარსის პირობებთან მისვლას და გვეჩვენება, რომ „ხელოვნების თერაპიის“ ავტორმა მხოლოდ დასვა საკითხი „ესთეტიკრის, როგორც შინაარსის თავდაპირველი ცნების“ შესახებ, ხოლო პასუხის გაცემა დააუწყადა ამიტომ შეთხვეული ამოდ დიდწევებს ძებნას ამ პასუხს. ეტყობა ეს საწმემომდევრო თაობას უნდა გავუთვინა ყველაზე ღირებულ მიზნს ის აღმოჩნდა, რომ ნეუებოქმ შინაარსის გასარკვევად ანტიკურ ფილოსოფიას მიმართა, თუმცა ზღვა მასალიდან მხოლოდ პლატონი („მიხის დიდი“) გამოკენა, გაყვრიო არისტოტელე და სტოელები მოიხსენია, პირობების უფროთესი ველი კი გავედლიო დტოცა. შესაძლია ამიტომ ისინა გავ

მოთქმა — „თავდაპირველი ცნება“, მაგრამ ერთ სიტყვას — „თავდაპირველი“ როდი შეედლო ეხსნა მთელი პირობემა, რომელიც „თავდაპირველადაც“ ძალიან ვრცელი იყო, ცალკე მონოგრაფიად შეიძლებოდა დაწერილიყო.

ნეუებოქმ აბარავთხის აღიარებდა, კერძოდ, სოვლიდა, რომ „ესთეტიკური ძიება იმ ჩვეუს მიკეთუნება, სადაც მრაველი ვარემოება ქერ კიდე ვარტყვეული და ბუნდოვანიო“ (გვ. 22). ასე იყო ნათქვამი შესაბ თაქში, რომელსაც ესთეტიკის საგანი უნდა განემარტა. მაგრამ ეს საგანი განმარტებულ ვერ იქნა, ვინაიდან მსკელობა არსებითად ვერ გასცდა ლოგიკრის ფარგლებს. სამაგიეროდ, ზუსტად იქნა მითითებული ხელშესახება განსხვავება ფსიქოლოგიასა და ესთეტიკის შორის მათივე საგნების განსაზღვრა-დადგენაში. ამავე დროს, აღნიშნა, რომ გაცილებით უფრო რთულია ესთეტიკის საგნის გარკვევა ეიღრე ფსიქოლოგიისა.

რატომ არის ასე?

ამიტომ, — გვიპტიკებს ნეუებოქმ, — რომ ფსიქოლოგიური ძიების მრავალსახანობა საბოლოოდ მაინც აერთი სფეროს მოვლენებაო, მთელი მისი გზა „სულეგრ მოვლენათა“ სფეროში განილაგება და აძლენად კლდეა-ძიების პრინციულ ვარტყარობას არ ეწინააღმდეგება“. სულ სება რამ ზღვა ესთეტიკაშია აქ მოვლენათა რაღაც სხვადასხვა უცნებო იფრის თავს, რამელთა შორის კავშირი, რა თქმა უნდა, არსებობს, მაგრამ სწორედ ამ კავშირის თავისებურება ქქმნის ესთეტიკრის, როგორც ასეთის, პირობებს“ (გვ. 22). ამიტომ ესთეტიკის წინაშე დგება ამოცანა: ასე შეისწავლოს და გაარკვეოს ესთეტიკრის საგანი, რომ ადგოს არ ექნეს „დამოუკიდებელი დარგების შემთხვევით თავყრილობას“, ყველაფერი (ესთეტიკის ნაწილებში) აგებულ უნდა იქნას აერთ გარკვეულ პრინციპზე“.

ეს იყო, ეს მოთხოვნა თავისთავად მშვენიერი იყო, მაგრამ ვინ შეიძლებდა ამის გაკეთებას? თვით ნეუებოქმ ვერ შეიძლო; ის დაადგა, ხანგრძლივი ძიების შემდეგ, იმ პრინციპს, რომელიც დიდი ხნის წინათ ცნობილი იყო, რომელსაც გარკვევით და ნათლად ნამოცალაბებულსაზე ქქნოდა, მაგრამ ავტორი თითქოს პირობობას მოერდიო, „ესთეტიკრის თერაპიო“ თვითონვე წაპიროსდა ბუნდოვანი აზრით. რამდენადაც ჩვენ შეგვეძლო გავება, ესთეტიკის საგნად გამოცხადებულ იქნა მშვენიერება (ეს ტრადიციული გაგება იყო) და განედათა რამგორც აქტიური, ისე პასუხით ასახვა. ეს უკანასკნელი, მაგრამ ამ შემთხვევაში მეორე ელემენტი შემოტანილი იქნა ნეუებოქმედ აღრე ესთეტიკის-ფსიქოლოგების, უფრო სწორად, ფსიქოლოგ-ესთეტიკისების მიერ, კატეგორიული ფორმით გამოსტყვა თეოდორ ლიპსა თავის „ესთეტიკაში“, ისიც განაცხადა, რომ ესთეტიკა

კა ფსიქოლოგიის ნაწილიაო, რაც ბევრს, მათ შორის ნუცუბაძესაც სამართლიანად არ გაუ-
ზიარებიათ, თუმცა არაუბის არ უსრულდება ესთე-
ტიკის კავშირის საჭიროება დიქციონარისათვის.
და მაინც ნუცუბაძემ შეაერთა ორივე თვალ-
საზრისი — ტრადიციული (საგანი — მშვენიერ-
ება) და ახალი — ფსიქოლოგიკური, ურთედ
გამოსთქვა თავისი აზრი, როგორც დაქვემდებ-
დნა, რის გამოც კატეგორიულობის გვერდით
აქაა, თითქმის შემოფარდვლა იწიო, რაც ბუნ-
დოვანი, რთული საგნის მიმართ ბუნდოვანი,
რთული სიტუაციის დატოვებაში გამოიხატა. ეს
გზა მაინც უკეთესი იყო, ვიდრე მუდმივი აზრის
კატეგორიულად განაირება.

აქ საჭიროა გაეკეთათ პრინციპული ხასია-
თის შენიშვნა: მართალია, ესთეტიკა ადრევე
იქნა გამოცხადებული ლოგიკის უმცროს დად.
მაგრამ არა იმ აზრით, რომ მათ შორის ნათე-
სათმა ფილოსოფიიდან წარმოშობის გარდა
სხვადასხვა მოასწავებდა. ბუნებრივად შეზღუდ-
ვითუბრუნდა ფართოდ და ღრმად შეიჭრა ფსი-
ქოლოგიკურ უფრო ძლიერად ლოგიკა, რამაც
ბევრი რამ შეცვალა ახალ ესთეტიკურ სისტე-
მებში. ნუცუბაძის წიგნის მთელ შინაარსზე
პრეველირებული იყო ლოგიკური აზროვნება,
ხოლო თავით ძირითადი საგანი — ხელოვნება,
რომლის თეორიად უნდა დაღვენებულიყო, იმავე
მდგომარეობაში აღმოჩნდა, როგორც კანტთან
— ესთეტიკა ხელოვნების ფაქტების გარეშე,
ხელოვნება — ზოგადი ფენომენი, კონკრეტუ-
ლი მხატვრული ფაქტების გაეთვალისწინებ-
ლად. ანალიზის დროს, სადაც მოხსენებული
იყო რომელიც, დრამა, ტრაგედია, კომედია, მუ-
სიკა, პოეზია, სისახლე, ტანარი, აქტივიტე-
რული ანსამბლი საერთოდ, ყოველთვის უაღრ-
ესად ზოგად ფორმებში, ზოგადი განხილვისათ-
ვის, დავიწყებული იყო ის კუშმარტება, რომ
ზოგადი ესთეტიკაც კონკრეტულ ფაქტებს ეყ-
რდნობა და თავისი დებულებები აქედან გამო-
ყავს. ჰეგელს თავის „ესთეტიკაში“ ვაიოლებით
მეტე კონკრეტული ფაქტები მოკვავდა აღმო-
სავლერი თუ დასავლერი ხელოვნების ყველა
დარგიდან, ვიდრე მის დიდ წინააზრებდ კანტს.
ამ უკანასკნელმა ბევრი წააკო ამით და ბევ-
რად მოიგო პირველმა. „ხელოვნების თეორია-
შიც“ ის სურათი გვაქვს კონკრეტული ფაქ-
ტების მხრედ, რაც „მსჯელობის ძალის კრიტი-
კაში“. ამიტომ, თუ ვინმე იტყოდა „ხელოვნების
თეორიაში“ უფრო ლოგიკური ესთეტიკა ან ეს-
თეტიკური ლოგიკა გვაქვს, ვიდრე საკუთრივ
ხელოვნების თეორიაო, — რაღაც სიმართლის
მუავსი იქნებოდა. მაგრამ ყველაფერი ის მუ-
თხველისათვის გამოუსივდიელი იყო ტალანტით,
ფართო, ღრმა ცოდნით, რაც საფუძვლად ედგ-
ნოდა ავტორისადმი სიყვარულსა და პატივის-
ცემას. მაგრამ ამას არ შეეძლო წიგნის ეს ერთ-
მხრივი ძირითადი ნაკლი გამოესივდა, იმდენად

ამეარა იყო წმინდა გნოსეოლოგიური და ლო-
გიკური პრობლემებით ავტორის ვატიკისა.

წევნის მიერ შემოდხსენებული ხასიათისა წი-
გნის მეოთხე თავი. მას ეწოდება „ძირითადი
საითხების წინასწარი დახასიათება“. აქ საკუთ-
რივ ესთეტიკისა და ხელოვნების თეორიისათ-
ვის ბევრი არაფერია. ყველაფერი დაუვანლია
გნოსეოლოგიურ და ლოგიკურ მსჯელობად,
რასაც ნუცუბაძე იმით ამართლებს, რომ აქ-
ლევს ზოგადი დაქვემდებება — მეთოდოლო-
გიის, ხოლო ამ უკანასკნელს „ეკლექციკების
გზებში“ უწოდებს (გვ. 33). მაგრამ არის აქედ
ზოგიერთი რამ საინტერესო კარგული ესთე-
ტიკური აზროვნების ისტორიული ასპექტებში
სათვის. დადასტურებულია, რომ ესთეტიკაში
„საქმედ ეს კი არაა, ისა თქვა, რასაც ყველა ხე-
დავს ამას ასრულებს ცნობიერება თავის ბიო-
სოციალურ გამოვლენაში — არამედ ის, რომ
შეამწიო ის, რასაც მხოლოდ ზოგადიებში
სწელებიან“ (გვ. 38). ეს თეზისი ვრცელდება
ხელოვნებაზე. პირდაპირ არის ნათქვამი: „ხე-
ლოვნებაზე ზედმეტად დასაბაჟი იქ, სადაც იმა-
ზე მეტი არა ჩანს, რაც ყველისათვის თვალსა-
ჩინოა“ (გვ. 39). ეს დებულებები სწორი
იყო მაშინ, როცა იწერებოდა, სწორია ახლაც,
თითქმის ნახევარი საუკუნის შემდეგ. თუ ვინმე
არ შეეცდებოდა თვითმული მათგანი უკიდურესო-
მდმდე მოყვანის. უკიდურესობა ხომ ყოველ-
თვის ცალმხრივობის, მამასადამე, შეცდომის
სათავეს წარმოადგენს.

ამავე თავში ნუცუბაძემ კატეგორიული ფო-
რმით გალაშქრა კანტის თელეოლოგიზმის
წინააღმდეგ, რაც მას უნდა მოეუწონოთ, რაკ
შესანიშნავად გვიჩვენა, რომ „კანტის უმეზრო
თელეოლოგიზმი, ეს შინაგანი წინააღმდეგობის
შემცველ ცნებათა შეერთება, შეიძლება საბო-
ლოდ სწორედ იმას გულისხმობდა, რომ ეს-
თეტიკის ცნობიერად დასახულ გარემუბებარე
ნიშანთან არ შეიძლება კავშირი ჰქონებოდა“
(გვ. 48). მაგრამ, თუ ასე იყო, მაშინ უკვე შეგ-
ნიდანვე იმსხვრეოდა კანტის თელეოლოგია, რო-
გორც წინააღმდეგობრივი, რომელსაც ამ დაბრ-
კოლებს ვადალხება აღარ შეეძლო. საქმეს ვე-
ლარ უშველიდა ვერც „კანტის მიერ შემზად-
ებული მეტაფიზიკური ესთეტიკა“, რომელიც
„უკვე ფიქტურ ესთეტიკურ შეშენების შემოქ-
მედებას ზემოხმობდა“ (გვ. 46). აღარაფერი შეეძ-
ლო გაეკეთებინა ვაიოლებით უფრო გვიან ჰე-
სტრლის ფენომენოლოგიის მიერ შემოტანილ
ინტენციის ცნებასაც — იდეალიზმის შინაგანი
წინააღმდეგობრივი გადოლხაზე ჩანდა. ამ ფონ-
ზე გამართლებას ვეღარ პოულობდა ვეღარ
პარტმანის გამოკვლევს — „მშვენიერების ფი-
ლოსოფიის“ სანიმუშოდ გამოცხადება, თუნდაც
ანტიპოპოლოგიკური დაბრკოლებების დამლე-
ვის თვალსაზრისით. არ იყო საჭირო იმავე პარ-
ტმანის გამართლება (გვ. 57) მშვენიერების ანა-

ლიზში, მით უფრო, რომ მას იდეალიზმთან წინააღმდეგობა უკეთესად გასწავლილია თავისი აქტიურობის ფაქტორებისა. რომელიც ახლანდობის თვითნებურად აღიარებას აქვს მიძღვნილი. აქ მართლაც მხელი ხდებოდა გარბევა იმისა, თუ რა უკიდურესი ნიშნებზე და რასთვის შეიძლება იყოს გვერდობა. მართლდებოდა ნათი ნუკლებით მერ ვინმეამხელაღიარებდა იდეებში სიტყვები: „აქ, სოფელ ვაჩანაძე სა-შუალება არაა, შეიძლება მკაცრადვე ესვედო-მახალხელ იქნას, როგორც ვინმეა“ (გვ. 57).

მეორე იქვე, რამდენიმე სტრიქონის შემდეგ „სულხეიბის დედაობა“ ფორმის არამართი ელემენტარული გააქტივება, არამედ, დღეს-არც, და წამოყვანა დებულება, რომ მისი არ-ვუმენტები „ნარტარაღმის გარბევის დროს იმთავითვე განწირულია სრულა უმდგომარეობისა“ (გვ. 58). ეს უკვე იყო მინიარტური ეს-თეტიკის პოზიციებთან პარტნირისა და დღეს-არის კრიტიკა.

მეხუთე თავში, სიღვივების კრიტიკის შემდეგ „შეშინება და შეშინებულობა“, ნუკლებზე პრა-ბლემის ვხედავ დეკორტიდან და კანტიდან დე-სუარამდე, ზენის პარტის 20-იან წლებამდე, შემდეგ ასევე მიზნობრივად ანტიკურის საყვარლის მათ ვიგანტს, როგორც პლატონისა, აღნიშნავს, რომ „პლატონისა არ იცის არცერთი ამ ცნებ-თაგანი, რომელიც მისიზარს დღევანდელი შე-ცნიერება, ვ. ი. არ იცის მათი გამოთქმისა და ვაგების ის ფორმა, რომელიც ზენ ელტორ-რულ რაიზის ტექსტის“ (გვ. 65). შეგალითად დასახელებულია ცნება „სუბიექტურ-ფსიქო-ლოგიურობისა“, და მიხედვით ამ რეალური სექსისისა, აღნიშნულია, რომ ეს მინც არ არის დაბრუნება სწორად ვაგივით ანტიკურის ხანის ვენია. შემდეგ ასევე კანტია, მას მოყვება ტენიონ თავისი „ესთეტიკით“, რომელიც ვაგ-მოცემულია „წმინდა წელის ფსიქოლოგიურ-სუბიექტური ვანცდის თეორია“, როგორც კან-ტისადმი დაპირისპირებული. ისევე გამოჩნდება დესტარტი, დედალიზმის მოწინააღმდეგე ესთე-ტიკაში, რომელიც ამტკიცებს, რომ ვაგივთ არ-სებულსა და მიხედვითის წინააღმდეგობაში ამ მხრივ ესთეტიკამ არ იცის „სი“ და „არა“, კუშპირიტება და შეცდომა, სინამდვილე და მიჩვენება მსჯელობის სფეროში და არა ესთეტი-კისა (გვ. 70). წიგნის ამ თავში ივტორმა იმ-დენ ურთიერთსაწინააღმდეგე მსჯელობებს მო-უყვანა თავი, იმდენი ადრია, როგორც კუშპირ-იტებში, რომ კრიტიკისგან განსხვავდება: ნე-ტუბიკამ ამტკიცებს ერთნავე და მეორესაც, ამ-ტკიცებს ველაფარს, რომ ვეჩაფარში შეე-დოთ, შეგან სადაც მიხედ ბევრი რჩებაო. შეგ-ლითად, მიხედვითად დავაგებული ვანცდა და კუშპირიტება, კერძოდ, არსებობს თუ არა კუ-შპირიტების ვანცდა საზოგადოდ და თუ არსე-

ბიზა, რა კუშპირია ვანცდა და კუშპირიტებას შორის? — უფრო ფსიქოლოგია-ფილოსოფიის, ვიდრე ესთეტიკის საკითხია, თუმცა ეს უკანას-კნელი ვერც ერთ მათგანს ვერ გაეცემა. ვერ ვსაქმიანობა-ფილოსოფიამ ვადაწყვეტონ თავი-ანთი საკითხი, შემდეგ ეს ესთეტიკამ სთქვას — მსათვის მისაღება ან გამოსაყენებელია თუ არაო. ამ საკითხს სხვაგვარად ვერ მოვედება, აქ ვერ ვეშველის თეორია, რომ „შეშინებულობა“ შემოქმედებისათვის იგივეა, რაც შეშინების-ათვის კუშპირიტება“.

უფრო მწკვივედ დავსვა საკითხი, თუ როგორ უნდა ვეშინოდეს სხალზე ხელოვნებაში. ნუკუ-ბიკამ კუშპირია სრულიად უდავო დებულება, რომ „სხალზე შეშინებულობა ხელოვნების ხელოსნობად იქცევა“. მაგრამ, რა იქცევა ამ სახალზე? სუბიექტურობა, რეფლექსია, უშუა-ლობის დაკარგვა. ნუკუბიკამ კატეგორიულად სთქვა: „სუბიექტურის ამოცევა, რეფლექსიის მოხიზება, უშუალობის აღდგენა — ასეთია ვა ნამდვილი შეშინებულობის (გვ. 75). ამის შეს-წავლა და ცხადყოფა მან გამოაცხადა ესთეტი-კური კრიტიკის თრიდან პირველ ამოცანად (მე-ორის ვანცდის სფერო დაუტოვა), და წამო-ყვანა დებულება: „ყალბი პათოსი, ხელოსნური შეკოწიწება, ტენდენციურობა, დიდაქტიზმი, მორალიზმი — ყოველი ეს ის სფეროა, სადაც შეშინებულობის სხალზე ნათლად ჩანს და ესთე-ტიკურობის უშუალობისა და მიზიდვულობის არღვევა და ღალატობა“ (გვ. 77). აქ ბევრი სინამდვილეა და ბევრი სადავოც.

სულ მოკლე განვიხილოთ ზოგიერთი მათ-განი.

სრულიად უდავოა, რომ „ყალბი პათოსი“ არ არის კუშპირიტის ხელოვნება, იგი ისევე და-სორებულია ხელოვნებას, როგორც არტეტიკა ან-ტარტეტიკა. „ყალბი პათოსი“ ხელოვნებაში არა-სოდეს წარმოიქმნება არ მოსულია, იგი ყოველ-თვის იყო საზოგადო, ამაზრზეი და საკუთავი კუშპირიტულიათვის. იგივე შეიძლება ითქვას ვაბულის (ან სიუჟეტის) „ხელოვნურ შეკოწი-წებაზე“. ეს იმდენად ელემენტარული კუშპირ-იტებაა, რომ დამატაციებელ არღვემენტებს, მით უფრო საკუთარულ მსჯელობას თქნავთ არ საპირიოებს. სხვა საკითხია ტენდენციურობა, დიდაქტიზმი, მორალიზმი, რასაც ცალკე უნდა შევეხოთ.

სამივე ფენომენი ხელოვნების ორგანული თვისება უნდა იყოს, მაგრამ არა ლოგიკური, არამედ, მხატვრული სხეულებით გამოთქმული. იქ, სადაც ამგვარად გამოთქმული ტენდენციუ-რობა, დიდაქტიზმი, მორალიზმი არ არის, არც კუშპირიტის ხელოვნებაა. ასე უნდა იქმნეოდეს, თუ მონისტრია ესთეტიკის პოზიციებზე დავაგ-ებოდა. რაკ პირიქით მოხდა, ცხადია, თავი იჩინა იდეალისტური ესთეტიკის რეფლექსია, მსგავსად იმ დებულებისა, რომელიც ვიშტა-

ცემა „სტუდენტების ამოკვეთას, რეფლექსიის მოსპობას, უშეალობის აღდგენას“. საქმე რომ შეეხებოდა სტუდენტთაგან, მაშინ დებულება სწორი იქნებოდა, მაგრამ ის, რაც აქ არის ნათქვამი, უოვლად შეუძლებელია მონისტრის თვალსაზრისით იყოს.

ამ საკითხების პარალელურად გაკვირვებას იწვევდა არაერთი დებულება ფილოსოფიის, ლოგიკის, ფსიქოლოგიის სფეროდან მოტიანილი და ესთეტიკისათვის სადისკუსიოდ მიწერილი. მაშინ არაფერს მაინცდა საჭიროდ სადავო უოფილიყო, რომ სულიერი ცხოვრების შესწავლა არ უღრის ესთეტიკურს შესწავლას (გვ. 92); „პუტუკლის აღწერის არ შეუძლია გაცივს ქურობელში მოთავსებულ სიხის ბუნების ცოდნა“ (იქვე); „კანონი მეცნიერული და მშვენიერება, როგორც კანონი, ერთი და იგივე არაა“ (გვ. 93); „მეცნიერების არც ერთ დარგს არ შეუძლია ისეთ რამზე იმსჯელოს, რაც მისი ცნებებით არ გამოითქმება“ (გვ. 97) და მრავალი სხვა. რაც ზემოთ მოვიტანეთ, ამოღებულა იყო სამი გვერდიდან მეექვსე თავისა, რომელსაც ეწოდება „ესთეტიკური ფსიქოლოგიაში“. ამ თავში პეტერლის („ფსიქოლოგიის საფუძვლები შესწავლავს“), ჯენინის („ფსიქოლოგიის შესწავლავს“), ლიხის (ესთეტიკისა და ფსიქოლოგიის გაიმიჯვებლის), დესარის (ესთეტიკისა და ფსიქოლოგიის შუა ეკლექტიკური გზის შინაშეხებულს) და სხვათა გვერდით დასაწყისშივე არის ნახსენებ ბოლცანო, რომლის ფალოსოფიის შესწავლას ჯერ კიდევ 1913 წელს ნუკუბიძემ მიუძღვნა მოსკოვში გამოცემულ საუციალტო გამოკვლევა — „ბოლცანო და მეცნიერების თეორია“. ნუკუბიძის ბოლცანო მაინცდა აღნიშნულ ლოგიკისად და მეცნიერების თეორიის ავტორად, რომელსაც გმუჯობოდა პუტერია — ესთეტიკაში ანტიფსიქოლოგიის წარმოადგენელი. პუტერის გეოფენის მშვენიერების თეოთეოფიკის ცნობილი დებულება, რომელსაც ნუკუბიძემ ძალიან მაღალი შეფასება მისცა. მასი სიტყვებს მოტიანის შემდეგ, რომ „ხეივანი ნაშენად ლამაზია, რომდენაქ მას არაფერ იხილავს, არ და როდენსოვ მისი ნაშენადროფთ მისი ესთეტიკური დარგებულება არ ეხმობ. მშვენიერება არის და რამება მარად, ვითარცა ქვეშარატება და ხავეთი“ — ნუკუბიძე ამიოხს: „ანტიფსიქოლოგიისტრისა და მშვენიერების დამოუკიდებლობის თუხს სუტეოთესი და უფრო მოქნილი გამოიქმნა შეუძლებელია სულ ორივე წინადადებაში მოცემულია მთელი სივრცე-სივრცით, რაც რეალისტურად იმავე დროს ანტიფსიქოლოგიისტრ თვალსაზრისის ახასიათებს. ზუბიექტისად და მოთედებლობა, დარგებულების თეოთეოფიკობა და მარადიულობა — ამ სამი ნიშანი, რომელთაც ეწოდება ანტიფსიქოლოგიისტრის თუხს გამოკვრება“ (გვ. 104-105).

წიგნის ამ ევლაზე პატარა — მეშვიდე თავს, რომელსაც ეწოდება „ანტიფსიქოლოგიაში ესთეტიკაში“, ის შინაშეხელობა აქვს, რომ წამოყენებულა დებულება: „სრულიად უმართებულად უნდა ნათვალის, როგორც ფსიქოლოგიაში, ისე ანტიფსიქოლოგიისში პოხიციაცსთეტიკაში“ (გვ. 107). ეს იყო სავსებით სწორი დებულება. ისტორიული ჰეშმარატების ინტერესებისათვის ხაზგასმით უნდა აღენიშნოთ, რომ ამ დროს არაფერს შეეძლო ისე ღრმად გაეკრიტიკებია ძლიერად მოქმედი ესთეტიკური ფსიქოლოგიაში, არ კიდევ, საკმაოდ გავრცელებული ანტიფსიქოლოგიაში ესთეტიკაში, როგორც შიგა ნუკუბიძის, ის დამსაბურება ქართული ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში მას არ უნდა დაუეკარგოთ. აქ დავსავით წერტილს, ვინაიდან ჰევეით ისევე მოგვიხდებდა სუბიარ ფსიქოლოგიაშია და ანტიფსიქოლოგიაშიის შესახებ, რამდენადღაც უნდა ელამაბრყოთ ამეთოდის საკითხებზე ესთეტიკაში, რომელიც წიგნის ევლაზე დიდ თავს წარმოადგენს. მანამდე კი შეეხებოდა მერვე თავში აღძრულ ფორმისა და შინაარსის ურთაფრამიმართებობს პრობლემას.

„ხელოვნების თეორიაში“ ავტორმა დაწვრილებით ვანიხილა ეს პრობლემა ესთეტიკაში. წინასწარ უნდა განაცხადოთ, რომ ამოსავალი წერტილი სწორად იყო მიგნებულა, რაუა ძირითად პრინციპად გამოუცხადებულ იქნა ფორმისა და შინაარსის განუყრებლობა, ესთეტიკისაგან დაუშორებლობა. მაგრამ ნუკუბიძე იტყუათათებდა, რომ საკითხის გადამწყვეტად ნარტო ეს არ არის საკითხის. კანტიც აღიარებდა ამ განუყრებლობის, დაუშორებლობის, მაგრამ უოველივე ამის იდენიფიკაცი არ უეშულია მათთვის „სკლი ესთეტიკაში ფორმალისტების თვალსაზრისით დამუშავება. ფორმალისტური ესთეტიკა კანტიც იწვევს თუფს ანტოოხს და აწორად კანტიც იყო ინტეიციისა და ცნებათა, როგორც ფორმების, განუყრებლობის რომ უდავებდა“ (გვ. 108). მაშინ ხად არის გამოისაფილი? როგორც უნდა დიდძალი „ფორმალისტის ცალმართებობა ესთეტიკაში“ ეს ცალმართებობა არსებითად ორმხრივი გამოიღოს, ენაიდან, ერთვან საკითხი ფორმის, ხოლო მეორევი შინაარსის სასარგებლოდ წედება. აქ მსხნება ვხეკლექტიკური და დუალისტური ექსპერიმენტატისათვის, რაც სრულებით მისს არ ნიშნავს, როგორც ნუკუბიძე ფიქრობს, თითქმის მართალი იყოს ფორმალისტური (კანტი) თუ ანტიფორმალისტური (ჰეველი) ესთეტიკა ორივე ცალმართებობა, ორივე სეოტუქს, ორივე შეცდარია, მანამდე, ამსოლუტურად გამოირიცხებოდა ან-ან, და ამ ორი გზას ვარდა შინახელ უნდა იქნას მესამე, როგორც ჰეშმარატების ერთადერთი გზა.

შეიძლება კი ამ მესამე გზის შინაშეხე?

ვიღრე პასუხს მოგვეცემა, ნუცუბიძე? იმის დასაბუთება სჯავდა, რომ ის იყო მაშინათულება, როგორც ფორმალისტურია, ისე ანტიფორმალისტური „ზუნებრივი მივლენა ესთეტიკაში“ (გვ. 121). ამით უკვე ისიც ითქვა, რომ თუ როგორც იქნებოდა შესაბამისი მიმართულება — ცხადია, ისეთივე ბუნებრივი, როგორც პირველი ორი. ეს შესაბამისი მიმართულება დადგენილ იქნა იმის საფუძველზე, რომ პრინციპული თეატრალისტიკით მნიშვნელობას მოკლებულად გამოცხადდა „ფორმალისმისა და ანტიფორმალისმის ბრძოლაში ჩარევა და მათ შორის პოზიციის არჩევა“ (გვ. 121-122). მაგრამ, თუ რატომ — ეს არსად დამტკიცებელი არ არის, მუხუბდევად იმისა, რაც წინას ამ თავში ხდება: პრობლემის ვრცელად განხილვის შემდეგ მხოლოდ ისაა ნათელი, რომ ფორმალისმიც და ანტიფორმალისმიც, მართალია, თვითონვე ცალ-ცალკე ამოთავსებულა კეშმარტების ნაწილი“, მაგრამ არ უნდა ვიფიქროთ მათი შეერთება მოგვეცემა მთელ კეშმარტებს. და ეს იქნებოდა შესაბამისი გზა. არა, ეს იქნებოდა შეცდომა. შესაბამისი გზად მონორეაღიამი დისახულია ავტორის პოზიციის, რომელიც „ამ პარტიკულის (ფორმალისმისა და ანტიფორმალისმის — გ. ჯ.) გარეშე დგას“ (გვ. 122). ეს პოზიციის მიუღებლად თვლის ფოლკლორ-დესერის ეკლექტიკურ ხაზს, უშედეგოდ შიანია ლიპსისა და ვუნდტის „ფსიქოლოგისტური გამოხიზარება“ სხეუნებულ პრობლემებზე, ეს ძალიან კარგია, მაგრამ მთავარი ნაკლი აქ იმასა მდგომარეობის, რომ ავტორმა ვერ შეძლო ბოლომდე დაცვა განსტორის ესთეტიკის მოთხოვნა — ზუსტად განესაზღვრა, თუ სად იყო კეშმარტიად ნამდვილი შესაბამისი გზა, რომელსაც ესთეტიკური თეორია სწორი მიმართულებით უნდა წაყვებოდა.

თითქმის ეს მოხდება „ხელოვნების თეორიაში“ მეტბრთ თავში, სადაც მეთოდოლოგიის საკითხი წყდება. იქ პირდაპირ არის ნათქვამი ფრანგი ესთეტიკოსის შარლ ლალოს ციტირების შემდეგ, რომ ავტორი არ ცდებოდა, როცა მეთოდის საკითხს მჭიდროდ უკავშირებს ესთეტიკის, როგორც მეცნიერების მდგომარეობას და აქედან გამოიყვანს თავისი დასკვნები. ლალოს აზრით, ესთეტიკაში ანარქიული მდგომარეობა იყო, რის გამოც ვერ შედგებდნენ ვრცელ გამოკვლევებშიც თუნდაც ერთი თავი შეეტანათ ესთეტიკის მეთოდოლოგიაზე, ხოლო თუ შეიტანდნენ, ვარკვეულ პასუხს ვერ იძლეოდნენ კითხვაზე: აქვს თუ არა რაიმე საკუთარი ესთეტიკის საგნის ან მეთოდის საკითხი?

„ხელოვნების თეორიაში“ ავტორმა, ლალოსაგან განსხვავებით, სხვა მხდგომამ გამოამყვანა ისეთის ცხადი იყო თვით საგნის სირთულე, ვინაიდან მეთოდის საკითხი არსებობდა გზის, მიმართულების პრობლემას წარმოადგენდა. მაშინ — უმარტრესი დამბრკოლება თვით ესთეტიკის შინაგანი მთლიანობის უქონლობაში მდგომარეობდა. ისეთ პირობებში ნუცუბიძეს შეუძლებლად მიაჩნდა ესთეტიკის მეთოდოლოგიის საკითხის დადგენილად გადაწყვეტა. მეცნიერულ კვლევას უნდა ჰქონებოდა სისტემატიკური და არა შემთხვევიდან შემთხვევამდე ჩატარებული ძიების ხასიათი. აი, რატომია, — ფიქრობს ნუცუბიძე, — რომ „თუ-კი თვალს გადავაგვლებთ ესთეტიკის თეორიებს, მართალია ამ მხრივ შეტად ღარბი სურათია. მეთოდოლოგიური საკითხი ან სრულებით არაა გარჩეული, ან ისეთ ფორმალშია, რომ ძირითად საკითხებზე დამამუშავებლებელ პასუხს ვერ იძლევა“ (გვ. 124). ძველ თუ ახალ იდეალისტურ თეორიებში მდგომარეობა მართალია ასე იყო, რამაც აბამარტო შარლ ლალოს, სხვებიც სერაოზულად დააფიქრა. თეოდორ ფენჩერმა ესთეტიკა თრად გაკეთა — „ესთეტიკა ზემოდან“, რომელიც ანგარიშს არ უწყვეს ესთეტიკურ ფენომენებს სინამდვილეში, და „ესთეტიკა ქვემოდან“ — სინამდვილეში ესთეტიკური ფაქტების ანალიზი, რომელსაც უნდა ეხსნა კრიტიკული მდგომარეობა. აქ აღარ არის საჭირო ვილაპარაკოთ ლალოს, რომელიც „ავტორის ხსტეტიკის“ ეყრდნობა, აფენარისის („შინადა ილქეტიკის“ მეთოდის ავტორის), ნიკოლა პარტინის — „თეატრალისტიკის გარეშე ფოლკს“ მომთხოვნის შესახებ, რასაც ნუცუბიძე მოკლედ ეხება. დესერის, ფოლკლორ-დესერის მიმდევრებით ნუცუბიძე განწირულ თეორეტიკოსებად გამოაცხადა ესთეტიკის მთლიანობის ამოცანის პრობლეტიკად გადაწყვეტაში (გვ. 132). ეს სახეებით სწორია იყო, მაგრამ ვის უნდა ვაეკვთებინა ან შეეცხოვრებინა ეს საქმე, შინაგანი მთლიანობის მიღწევა ესთეტიკაში? თორემ ალეთოლოგიას. ნუცუბიძე პირდაპირ ასე წერდა: „ესთეტიკის ალეთოლოგიურმა ინტერპეტაციამ შეკვეცა სამუდამო შევემჩნია ეს მთლიანობა“ (გვ. 132); „ასეთია შედეგი ალეთოლოგიური ესთეტიკისა და მისი პირველი მიღწევა ესთეტიკის ხეგნობრივი მთლიანობის აღდგენაში უნდა ვივულოთ, რაც მეთოდოლოგიის დამუშავების ერთადერთი პარობას შეადგენს“ (გვ. 133). მაშინ რა უნდა ვაეკვთებინა „ესთეტიკურ-სისტეტიკის რილისტური ანუ მარტისისტულ მეთოდს“, როგორც თვით ნუცუბიძე იხსენიებდა სხვაგან, სხვა ადგალას? (გვ. 163). პასუხი არ ჩანდა, არც შეიძლებოდა უოფილიყო, ვინაიდან ამ საკითხში „ხელოვნების თეორიაში“ ავტორის ცვლუა-ძიება ბუნებრივად მიაღწია ჩიხს, სადაც ნაც გამოსავალი აღარ იყო. საქმეს ვერ შევლოდა ვერც ციპენი, რომელმაც ფენჩერის „ესთეტიკა ზემოდან“ დედუქციად, ხოლო „ესთეტიკა ქვემოდან“ ინდუქციად გამოაცხადა. მდგომარეობის ვერ ცვლილად ფოლკლორის, ლიპსის, ვუნდტის მოშველიებაც. ფორმალური მყველობის ხასიათს ატარებდა 139-ე გვერდზე წამო-

ტიკის შინაგანი მთლიანობის უქონლობაში მდგომარეობდა. ისეთ პირობებში ნუცუბიძეს შეუძლებლად მიაჩნდა ესთეტიკის მეთოდოლოგიის საკითხის დადგენილად გადაწყვეტა. მეცნიერულ კვლევას უნდა ჰქონებოდა სისტემატიკური და არა შემთხვევიდან შემთხვევამდე ჩატარებული ძიების ხასიათი. აი, რატომია, — ფიქრობს ნუცუბიძე, — რომ „თუ-კი თვალს გადავაგვლებთ ესთეტიკის თეორიებს, მართალია ამ მხრივ შეტად ღარბი სურათია. მეთოდოლოგიური საკითხი ან სრულებით არაა გარჩეული, ან ისეთ ფორმალშია, რომ ძირითად საკითხებზე დამამუშავებლებელ პასუხს ვერ იძლევა“ (გვ. 124). ძველ თუ ახალ იდეალისტურ თეორიებში მდგომარეობა მართალია ასე იყო, რამაც აბამარტო შარლ ლალოს, სხვებიც სერაოზულად დააფიქრა. თეოდორ ფენჩერმა ესთეტიკა თრად გაკეთა — „ესთეტიკა ზემოდან“, რომელიც ანგარიშს არ უწყვეს ესთეტიკურ ფენომენებს სინამდვილეში, და „ესთეტიკა ქვემოდან“ — სინამდვილეში ესთეტიკური ფაქტების ანალიზი, რომელსაც უნდა ეხსნა კრიტიკული მდგომარეობა. აქ აღარ არის საჭირო ვილაპარაკოთ ლალოს, რომელიც „ავტორის ხსტეტიკის“ ეყრდნობა, აფენარისის („შინადა ილქეტიკის“ მეთოდის ავტორის), ნიკოლა პარტინის — „თეატრალისტიკის გარეშე ფოლკს“ მომთხოვნის შესახებ, რასაც ნუცუბიძე მოკლედ ეხება. დესერის, ფოლკლორ-დესერის მიმდევრებით ნუცუბიძე განწირულ თეორეტიკოსებად გამოაცხადა ესთეტიკის მთლიანობის ამოცანის პრობლეტიკად გადაწყვეტაში (გვ. 132). ეს სახეებით სწორია იყო, მაგრამ ვის უნდა ვაეკვთებინა ან შეეცხოვრებინა ეს საქმე, შინაგანი მთლიანობის მიღწევა ესთეტიკაში? თორემ ალეთოლოგიას. ნუცუბიძე პირდაპირ ასე წერდა: „ესთეტიკის ალეთოლოგიურმა ინტერპეტაციამ შეკვეცა სამუდამო შევემჩნია ეს მთლიანობა“ (გვ. 132); „ასეთია შედეგი ალეთოლოგიური ესთეტიკისა და მისი პირველი მიღწევა ესთეტიკის ხეგნობრივი მთლიანობის აღდგენაში უნდა ვივულოთ, რაც მეთოდოლოგიის დამუშავების ერთადერთი პარობას შეადგენს“ (გვ. 133). მაშინ რა უნდა ვაეკვთებინა „ესთეტიკურ-სისტეტიკის რილისტური ანუ მარტისისტულ მეთოდს“, როგორც თვით ნუცუბიძე იხსენიებდა სხვაგან, სხვა ადგალას? (გვ. 163). პასუხი არ ჩანდა, არც შეიძლებოდა უოფილიყო, ვინაიდან ამ საკითხში „ხელოვნების თეორიაში“ ავტორის ცვლუა-ძიება ბუნებრივად მიაღწია ჩიხს, სადაც ნაც გამოსავალი აღარ იყო. საქმეს ვერ შევლოდა ვერც ციპენი, რომელმაც ფენჩერის „ესთეტიკა ზემოდან“ დედუქციად, ხოლო „ესთეტიკა ქვემოდან“ ინდუქციად გამოაცხადა. მდგომარეობის ვერ ცვლილად ფოლკლორის, ლიპსის, ვუნდტის მოშველიებაც. ფორმალური მყველობის ხასიათს ატარებდა 139-ე გვერდზე წამო-

ყენებელი დებულება დისკრეტის — განსხვავების შესახებ დიალექტიკასა, როგორც განვითარების კანონსა და დიალექტიკას, როგორც შექცევბის მეთოდს შორის. ისინი, — წარდა წიგნშიაჲ, — „თქვა შინაბსკელად ერთი და იგივეა, მაგრამ როგორც ფენომენები ერთმანეთს სცილდება: ერთთა კანონი მოკვინისა, მეორეა მოკვინის შესწავლის გზა“. მანამდე ეს განარტბული იყო, რომ „კანონია ია, რაც სახეარება მოვლენაში, შეთოდია მოკვინის შესწავლას გზა“ (გვ. 138). რა არ სცადა, რა არ ვაყვთა „ხელოვნების თეორიის“ ავტარში, როგორც ღრმა მთაზრთვან, როგორც ვაჟა-ერსნა თავის დებულება „ალთოლოგიური რეალიზის გზით ერთეობის წინაგანა მთლანითა მიღწევასა, მაგრამ ევრატფრია ვააწყო. თთქონ მზად იყო დავთო ამ თეორიების მხართ, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რამ შეყნებრელი მეთოდები ერთეობაში გამოდგეგარნი არიან (გვ. 147), რომ „ესათეტურება ედრის მეთოდის უარყოფას, ამეთოდში“ (იქვე). ყოველივე ამის შემდეგ მტკობიძეს არ დავნალავს, რომ ალთოლოგია, რომელსაც ევალემა ერთეობის წინაგანი მთლიანობის მიღწევა, ამეცნებრელი მეთოდოლოგიას სახელდახელოდ ერთეობაში ვადანანს ებრძება“ (გვ. 147). ეს „სახელდახელოდ“, მართალია, აქ ისტატურად იყო ნახარა, ავა არულვბად ფრწყვას — ერთობის რისხვა აედიანი, მაგრამ, როგორც ბასრის მხვილით შექცეულია ზღვის ტალღები შეხარო, ისე ერთი იტყვიით ევრადი მთაზრებმა და არ დავევა, რასაც ევრადინ და ევრატფრია გადაარჩენდა.

მზავლი ძიებისა და მადება-უარყოფის შემდეგ ხელოვნების თეორიის ავტორი კიდევ ერთ მომენტზე შეჩერდა: რუდუქციას ანუ მკუენის მეთოდის დასახლოებამ მას გზა უჩვენა ერთეობაში დავევა „ბიოგრაფიული მეთოდი“, რაც ხელოვნების ისტატების განედათა სელთარ აღწერბს უნდა დაყრდნობოდა, მაგრამ კრიტიკულად. თვით ამ მასლების აუცილებელი შემოწმებით. კონკრეტულად დასაბუღბულია ვანერა, ა. ფოიერბახი, ვან-გოგე, როდენი და მათი „ცხოვრების აღწერბი“. ეს ნამოთვლა ავტორის დასრუტბულად შეეცლია ვავრტყლებანი, ვინაიან უთვალავა მხატვარი, ხელოვანი თავისივე „ცხოვრების აღწერბი“. ეს არის „ბიოგრაფიულ-ავტოგრაფიული მეთოდი“ (გვ. 161). ამის შესახებ მონოგრაფიაში ბებრი რაჲ სწორად და კარგად არის ნათქვამი, მაგრამ თვით წინას ამ ყველაზე სადოთ თავნი უტფრო სადოთ ზღვა მეთოდების კლასიფიკაცია. ავტორის მოჰყავს ერნსტ შოიშანის „ესტეტიაში“ დასახელებული ვ. წ. დამატებითი მეთოდები (ფსიქოლოგიური, ექსპერიმენტული, პათოგრაფიული და ა. შ.); თავისებურ გამართლებას ამღებს მათ, როგორც ვარყვეული ფრწყვის

შეშარლებულთ ხელოვნების ტრადიციულ მეთოდებთან თავისებური ეტობით, თუნდაც ვაწროდ შეუთობა-შესწავლაში, შემდეგ კი ნამოთვლის „მეთოდების სრულიად განსხვავებულ ჯგუფს“; რომელსაც ევალემა ამა „ინდივიდუალ ფარგალზე“ დაყრდნობა, როგორც „დამატებით მეთოდებს“, აჩამედ, „უტფრო ფართო სოციალ ისტორიულსა და კოლექტიური ინდივიდუალობა წინადაგზე იქმნას ვაგებულა“ ესატეობრობა საერთოდ და ესტეობრონი შემოქმედება ვარძოდ (გვ. 163). ასეთ მეთოდთა ჯგუფს ნტყუბბემში მიაკეთენა შეიდა მათგანი: გოტფრიდ ზემერის შედარებითი გენეტიური მეთოდი; ლამპრეტის, მაქს შმიდტის, მეგერსა და სხეთა ეთნოლოგიური მეთოდი; ერნსტ გროსეს საერთო შედარებითი მეთოდი; ვან მარის გვილის სოციოლოგიკა მეთოდი; ჰარლზ დარენის, ჰერბერტ სპენსერის, ვრანტ ალენის ევოლუციური მეთოდი (აქ გამოარჩენილია მისი დიდი წარმომადგენელი ფერდინანდ ბენეტიერი); იპოლიტ ტენის ვარემოს თეორიის მეთოდი; ბოლის, ისტორიულ-მატერიალისტური ანუ მარქსისტული მეთოდი.

და აქ, ჩამოთვლილი მეთოდების დასახლოება, შეეცაეს პრინციპულად სადოთ დებულებებს, რომლებიც ასე: გამოიქცელი — ყველა აღნიშნულ მეთოდთა, როგორც თქვა, საერთო აქვთ ის, რომ მათოთელი მადენი ამოღის ინდივიდუალობის ვაწრო ფარგლებიდან და საკითხს აყენებს უტფრო ცრულად იმედოდ რომ ინდივიდუალი შემოქმედება გამოდის, როგორც ერთი მომენტთაგანი ამ მთლასა, რომელიც შესწავლალ უნდა იქნას“ (გვ. 163). საგრამ, ჯერ ერთი, არ შეიძლება ისტორიულ-მატერიალისტური ანუ მარქსისტული მეთოდი დაყენო შედარებითი გენეტიურა, ეთნოლოგიური, საერთო შედარებითი, სოციოლოგიური, ევოლუციური, ვარემოს თეორიის მეთოდების რაგში ან გვერდით: შგორც, ისტორიულ-მატერიალისტური ანუ მარქსისტული მეთოდი არ ამოღის ინდივიდუალობის ვაწრო ფარგლებიდან“ და არც იცე აყენებს საკითხს, როგორც აქ არის მოცემული: შესამე, საერთო სხენებულ მეთოდებსა და ისტორიულ-მატერიალისტურ მეთოდს შორის „ვაწროობის“ თვალმარისობით არ არსებობის, არ არსებულა, ატე შეძლება არსებობედეს, ვანადან მარქსისტული მიდგომა ინდივიდუალობის პრინციპისადმი ყოველთვის იყო ღამიდ ფილოსოფიური, ფართო და ყოველმხრივი. ამიტომ მეთოდების საკითხის ისე დავენება, როგორც ეს „ხელოვნების თეორიაში“ იყო, ანეო წიგნს და კრიტიკოსებიც ბუნებრივად ვაამაფრბა. ამიტომ მომდევნო მსჯელობა მონოგრაფიის ავტორისა უკვე ველარ ამწობებდა ამ პრინციპულ ზარეუს, რომელიც ზემოდ-სხენებელი მეთოდების კლასიფიკაციამ იარგანოლად გამოიწვია. ასე იყო მამინ, ახლა კი

რზე, რაც მხოლოდ დროთა სვლაში თანდათან სწორდებოდა.

მაგრამ რა არის იმ მომდევნო — შეცამტე თაყში, რომელიც განიხილავს „მოქმედებას და შემოქმედებას ესთეტიკური საზრისით“?

იქვე ესთეტიკას, როგორც ზელოვნების სპეციალურ თეორიას, ფილოსოფიიდან მომდინარე, ისევ ფილოსოფია აწევს მძიმე ტვირთად რაც იმდენად ძლიერია ეს დამოთა, რომ საკუთრად სპეციფიკური შედარებით ცოტა კნება. წამოყვებულა სათუო ღებულება, რომ „მოქმედებასა და შემოქმედებას შუა გავლებული ხაზი გაორებული ქვეყნის ნიადაგზეაო როგორც დაე წარმოშობილი“ (გვ. 212). უფრო მეტიც, თითქოს „თეორიულ ძირამდე მიუყვანილი მოქმედებისა და შემოქმედების შიშართება ფორმისა და მატერიის პრობლემა უახლოვდება“ (იქვე). ასეთი დაკავშირება აშკარად ზელოვნური ნადა, ამიტომ მისი ვაზიარება მარქსისტულ ესთეტიკაში შეუძლებელია იყო. არც ის შეიძლება, რომ სერთიულად გვემოკიცებინა — „ქვეშარტების კრიტიკიუმის პრობლემა ზელოვნებაში... იმავე დროს მშვენიერების პრობლემას უდრისო“ (გვ. 213), თუ გვინდოდა მონისტური ესთეტიკის პოზიციასზე დღგრენილიყვით. სიმართლეს არ შეეფერებოდა იმის განცხადება, თითქოს ზერნიშვესის ანტრეგებდა „მშვენიერების იდეის შენთისა დუალიზმის მოხსნა“ (გვ. 214). ზერნიშვესის ინტერესს შეადგენდა იდეალისტურა (ჰეგელის) ესთეტიკის იმ ძირითადი პრინციპის დარღვევა, რომ თითქმის მშვენიერება იყო „ადრისა და სახის იფივეობა“. ეს სრულუბნა არ ნაშნად იმ დუალიზმის მოხსნას, რომელსაც თვით ნუცუბიე ასე განმარტავდა: „სადაა ეს დუალიზმი მშვენიერების იდეაში? ეს დუალიზმი მშვენიერების იდეისა მოთავსებულია ზელოვნური და ბუნებრივი სილამაზის რელიციოზი“ (გვ. 214, ხაზი ყველგან ნუცუბიისა — გ. ქ.). მაგრამ, ესეც რომ იყო ის დუალიზმი, რომლის მოხსნასაც თითქოს ზერნიშვესეც აპირებდა, მართალი მაინც არ არის, ვინაიდან დიდმა სარატოველმა კი არ მოხსნა, კი არ ვაუტემა „ზელოვნური და ბუნებრივი სილამაზე“, არამედ, ჰეგელის (და საერთოდ იდეალისტის) წინააღმდეგ ბუნების მშვენიერება ზელოვნების მშვენიერებაზე მალა დააყენა. თუ როგორ ან რა არგუმენტებით შეიძლოა მან ყოველივე ამის დასაბუთება, ჩვენ ეს ნათლუყვით საკანდიდატო დისერტაციოში — „პრობლემა ბუნებისა და ზელოვნების მშვენიერებისა“, რომელიც 1939 წელს დაიყავით და, როგორც ზემოდ აღნიშნული გვაქვს, 1940 წელს ცალკე წიგნად გამოაქვეყნეთ. ამიტომ სწინებულ საკითხზე მსჯელობას აქ აღარ ვაყვებულვით. მუხუდაეად იმისა, რომ ნუცუბიემ თაყშიც არაფერი დამოთა თეორიული პა-

სუბი ვაყვა დაყენებულ პრობლემაზე, მოამყვალა „მიმეზისი“ განთქმული ცნება, კანტის ფიტტესტული კრიტიკა, მინონგის „საგნის თეორია“, მართებულად აღნიშნა ვარლ მარქსის დამოკიდებულება ჰეგელის დიალექტიკისადმი (თაყდაყირა დგასო, — ნუცუბიემ კი შეცდომით „დიალექტიკის ნაცვლად „ფილოსოფია“ იხმზა), განაცხადა — „დიალექტიკის გმირული ხანა ფიტტეს ეყუთენის“, ზოლო „ჰეგელში დიალექტიკისათვის განიხადებულ დიალექტიკა და ისტორიით გამართლებული იყო უფლება, რომლის ძალით დიალექტიკურმა მატერიალიზმმა იგი ახალ ვაზზე დააყენათ“ (გვ. 217), — ეს პასუხი, თუ რა არის „მოქმედება და შემოქმედება ესთეტიკური საზრისით“, არსად ჩანდა. რამდენიც არ ვუფიქრეთ, რამდენიც არ ვეყვადეთ, მაინც არ ვგვსმის, თუ რას ნაშნავს იმის ნათლად ჩვენება, როგორც აუტორის ეგონა, რომ „ფიტტეს მიერ დადგინებულ ცალმხრე ვაგებბას, მოქმედებისა და შემოქმედების მიმართულებისა, დამატება ესაპირთება. მოქმედებისა და შემოქმედების ურთიერთობა კომპლექსია და, მათსადაჰმ, შექცევათ მიმართების შეცვლა“ (გვ. 219, ხაზი ყველგან ნუცუბიისა — გ. ქ.). ეს კი მთელ თავის დასვენს წარმოადგენდა, მაგრამ დასვენს, რომელსაც პრობლემათის არაფთარი ნათელი არ დაუდგამს და კითხვაზეც არაფთარი პასუხი არ ვაუყვია.

მომდევნო თავი — მეთთამეტე — განიხილავს პრობლემას — „მშვენიერება ბუნებასა და ზელოვნებაში“, რომელიც მრავალმხრე არის საყურადღებო. ვაყვებმა მიზეზების გამო ამ პრობლემას აქ აღარ შევეხებით, მაგრამ შეუძლებელია არ აღენიშნოთ, რომ მონოგრაფიის ეს ნაწილი, სულ თხუთმეტი გვერდი, წარმოადგენს 30-იანი წლების ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში ბუნებისა და ზელოვნების პრობლემის თეორიულა ანალიზის პირველ სისტემატიკურ ცდას. ამიტომ მისი ღირებულება ამ მხრივაც უეყვლად დიდია. ბერია იქ წმინდა თეორიული აზრთენებისათვის ძალიან საყურადღებო არგები, მაგრამ არანაყვლია იდეალისტური დამოზიანიც. სწორი იყო „მიმეზისის“ შემოქმედებით ვაგებბა, რომ იგი არაბტექნიკური ცნება, პირიქით, „ზელოვნება ბუნების მიზანყვა, მაგრამ არა ტექნიკურად, არამედ, როგორც ზელოვნებისათვის“ (გვ. 225); რომ ყოველ შემოქმედებაში მომეტში, მათსადაყვ, აქტში, იმალება გარდამქმნელი, რევიოლუციური მომენტი; რომ „მიმეზისი“ არ არის ბუნების პასიური უყუფენა ზელოვნებაში; ერთია მახინჯი ბუნებაში და მეორეა იგივე მახინჯი (ეთყვათ, როგორც ნუცუბიემ ამბობს, ცხვირგატეხილი ადამიანი) ზელოვნებაში, მათალითად, „როდენის ქანდაყებაში“; რომ „ბუნება

ხელოვნისთვის შთაქარის მისწავლებელია, მაგრამ არა ბატონი და მბრძანებელი“. ეს თითქმის იყო დენის დიდარის სახელგანთქმული დემუტულის სიტყვა-სიტყვით განმეორება. პარალელურად „ხელოვნების თეორიის“ ავტორი იყავდა მონისტური ესთეტიკისათვის შეუფერებელია და მიუღებელ შეხედულებებს, რომ თითქმის „მშვენიერება“ ბუნებაში ადამიანის მიერაა შეტანილი“ (გვ. 226), რითაც სულ გაუქმებელი ხდება მშვენიერების ობიექტურად არსებულობის პრინციპი და აღარაფერი რჩებოდა კანტის სახელგანთქმულ დეონტურადსებლობად. ამიტომ ლიტონ განცხადებებდა გველენებოდნენ დებულებებს: „არ არსებობს აბსტრაქტულ-ფორმალისტური სილამაზე, მშვენიერება, ხელოვნება და არც, რა თქმა უნდა, მათი თეორია“ (გვ. 229); „ხელოვნების ყოველი ნაწარმოები, ხელოვნების ყოველი ნაბიჯი და წეობა მხოლოდ კონკრეტულია“. „მწვლია მეცნიერებისა და ხელოვნების მიმართების ერთ ფორმულაში დატარა“ (გვ. 225). მართალია, სათანადო ადგილებზე ნუცებოქმ მიმართა გნველს (მეტაფიზიკის ცნების ანალიზი, გვ. 229-230), ლენის („მთლიანობა წინააღმდეგობაში“, გვ. 231), მთიშველია ზოლა, ტენი, როდენი, ანტიტერი და სულ თანამედროვე თეორეტიკოსები, მაგრამ თეი ვერ დააღწია იმ მუდარ თეზას, რომელიც შემდეგი სიტყვებით არის გამოხატული: ყალბ ძირზეა დამყარებული „დეისტრუქციული და მწყავე საკითხი ტრადიციული ესთეტიკისა — რა მიმართებაა მშვენიერებას შორის ბუნებასა და ხელოვნებაში“, ამიტომ იგი ყოველგვარ ახსნს სკარავსო (გვ. 234): „მშვენიერება ერთია და არ იყოფა ბუნებისა და ხელოვნების მშვენიერებად, რამდენადაც ლაპარაკია გარკვეულ ნიშნებას კრებულზე, რომელიც მშვენიერების ცნებას შეადგენს“ (გვ. 235). ამ კოხებზე ჩვენ დიდიბა. წია პასუხი ვაცემული ვეაქვს და აქ აღარ ვავთმეორებთ.

ქართული აზროვნების ისტორიისი დეშილით ვერ ახველის ვერც იმ უცილობელ ფაქტს, რომ ესთეტიკური კატეგორიები ფილოსოფიურად, ნეოლატორიკური სკოლის შემდეგ, პირველად შალვა ნუცებოქმ განიხილა და როგორადაც არ უნდა ვეკამათოთ ვეტორს, ამ თეალსაინო დამსახურებას ვერავენ მას ვერ წარათმევეს. სხვა საკითხია — ვეთანხმებით თუ არ ვეთანხმებით ესთეტიკური კატეგორიების ორ ჯგუფად დაყოფას, ობიექტივისტური და სუბიექტივისტური თეალსაზრისით. პირადად ჩვენ არც ადრე, როცა წიგნი გამოვიდა, არც დღეს მართებულად არ მოვამინა, დებულება რომ თითქმის „კატეგორია ყოველთვის არის ის, რაც უშეოლებელი“ (გვ. 236). და ეს იყო ნათქვამი იმ საკლებით სწორი ფილოსოფიური პრეამბულის შემდეგ, რომელიც ასეა ჩამოყ-

ლიბებელი: „თუ ჩვენ საყოველღეო სიტყვაზმარებას თავს დავაღწევთ და მეცნიერული ტერმინოლოგიის ნიადაგზე დავდებთ“. გამოვიდა კი პირიქით: კატეგორიის ნუცებოქმისეულმა განსაზღვრამ სწორედ „საყოველღეო სიტყვაზმარება“ დაიღო საფუძელად და არა „მეცნიერული ტერმინოლოგიის ნიადაგი“. თუ მეცნიერული ანალიზის საზღვრებს არ დავებრდევდით, მაშინ უნდა თქმულიყო, რომ ესთეტიკური კატეგორია, მსავსად ყოველგვარი კატეგორიისა, ფილოსოფიისათვის წარმოადგენს არამარტო ცალკეულ საგანთა, მოკლენათა აღნიშვნას თუ გარჩევას, რასაც წარმატებით აკეთებს ჩვეულებრივი ცნება, არამედ, აზროვნების ფენომენს, რომელიც კანონზომიერებას გამოხატავს. ერთგან თვით ნუცებოქმ შენიშნა, რომ „კატეგორია წესია მშვენიერების რაობისა და ამავე ფენომენის განცდისა — ამაშია მისი გამეორთანებელი რელიო“ (გვ. 247). ეს სრულიად უდავოა. მაგრამ, თუ ასეა, მაშინ რა ვუყოთ ჩვენ მთარ ციტირებულ დებულებებს? გარდა ზემოთ დასახლებულისა, კატეგორია, „იმავე დროს, გარესამყაროს შექცევაში გვიჩვენებს გარკვეულ საღებურს. მაგრამ რაკ ყოველგვარი საღებური რელატიურია, კატეგორია ამიტომ ყოველთვის არ შეიძლება იყოს უშალლისი, როგორც ნუცებოქმ ამტკიცებდა. ეკონომიზოდა რა არისტოტელეს და მისი ორგანონის ავტორიტეტს. კატეგორიის უშალესობისა თუ უშდამლესობის პრიობლემა უნდა ვდაუყვეტილიყო რალატიურისა და აბსოლუტურის ურთიერთმიმართულების ფილოსოფიური ასპექტის, წინააღმდეგ დიდი სტეპირელის მოძღვრებისა, რასაც კანტმა უფრო მეტი დახვეწილობა მისცა, როცა კატეგორიად გამოაცხადა ის, რომლის „იქით წესი აღარაა და რაც ყოველგვარი წესის საწყისია“. თვით ნუცებოქმ ასე ვიდმოსცა კანტი და ეს სიტყვები ნაშევილად წერია.

მაგრამ დასანინია, რომ თვით უმართადასი საკითხი კატეგორიებისაღმი ორგვარი თეალსაზრისის — ობიექტიტური და სუბიექტიტური (ნუცებოქმ ვანზრახ ხმარობს „ობიექტივიტეტურისა“ და სუბიექტივიტეტურს, რაკ მზედლელობაში აქვს ფილოსოფიური სკოლები) თეალსაზრისისაგარეხა ანალიზის სფეროდან სულ ამოვარდა, ვერც კი მოასწრო თეალს ვაბელა: მაშინ, როცა ამ საღუქველზე ძალიან ბევრია: საღელსისხო შეიძლება თქმულიყო, რამდენადაც ჩვენ შეგვეძლო სწორად ვაგვევო, ნუცებოქმ „ობიექტივიტეტურში“ ვულისხმებდა მშვენიერულ და ველობრყვილო მატერიალიზმს, ხოლო „სუბიექტივიტეტურში“ — ტრანსცენდენტალური დეალეზმს, თავისი ნაირსახეობებით. მაგრამ პრიობლემა არ იქნა აღებული თვით დიდიტეტურის მატერიალიზმის ნუცებოქმის ობიექტიტურსა სუბიექტიტურის ასპექტში, თუცა ანუთნ-

გზის პირდაპირ თქვა ამის შესახებ. ასე რომ მომხდარიყო, მაშინ სულ სხვაგვარად გადაწყდებოდა ესთეტიკური კატეგორიების პრობლემა 30-იან წლებში, რაც ძალიან წინ წაწედა იმდროინდელი ქართული ხელოვნების თეორიაში. სამაგიეროდ ნათლად დადგინდა ცალმხრივობა ორივე ნაკადის მშვენიერების გაგებაში: „კატეგორიების გამაერთიანებელი ობიექტებისტისათვის არის რეალი მშვენიერება, ხოლო სუბიექტისტიკა ასეთ მომენტს ხედავს მშვენიერების სუბიექტისტიკა სახეში“ (გვ. 239). ეს საყვებით სწორი დაგებლებაა, რასაც იმ დროისათვის ნამდვილად გარკვეული შემეცნებითი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ასევე აღიარებულა იყო ესთეტიკაში სქემატიზმის, ფსიქოლოგიზმის, ფორმალისმისა და მისტიციზმის წინააღმდეგ გაღმარება, თუმცა ერთგან ნეტუბიძემ პირდაპირ განაცხადა — ჩვენ არ ვებრძვით პირინიბულად არც ვრას აქანდვ მდებულ ვზას ესთეტიკური კატეგორიების შესწავლისას. ჩვენ მით ავსნით და ამით მოვხსნითო (გვ. 252). დანარჩენ შემოხვევაში უფელგან ლაპარაკია სქემატიზმის, ფსიქოლოგიზმის, ფორმალისმისა და მისტიციზმის უარყოფის აუცილებლობაზე, როგორც აზროვნებაში ცალმხრივისა და გამოუხსნადობის. ასნით მოხსნა ეს ძველთაგანვე ცნობილი მეტოფი ანუ, რაც ნეტუბიძემ შესანიშნავად გამოიყენა. უნდა ვავსენით, რომ არსტოტელემ ასნით მოხსნა პლატონის არაერთი თეორია, ჰეგელმა — კანტისა და ა. შ. ფორმალისმს რაც შეეხება, კონკრეტულად ეს ჩამს დესუარის შავლოთზე, რომელსაც ცალკე ვენბა ნეტუბიძე და ხედმეტი არ იქნება ჩვენც ასევე მოვიქცეთ.

მთხედვად იმსა, რომ მთელი წიგნის მანძილზე იტარო გველინება უფრო მეტად ფილოსოფოს-ლოგიკოსად, ვიდრე ხელოვნების სპეციალისტ თეორეტიკოსად (პირველა აშკარად პრევილიტებულია მეორის მიმართ), იგი ატარებდა არ დამორდემ ძირითად საგანს, დრმედ გაიგოს მისი ბუნება. ამან შეაძლებინა ნეტუბიძეს უარი თქვა დესუარის მიერ შემოთავაზებულ ესთეტიკური კატეგორიების გეომეტრიული კლასიფიკაციისათვის და მიეწინა იგი „გეომეტრიულ სქემატიზმად, რომელსაც არსებობად არაფერა აქვს ესთეტიკისთან ხერითი“. მაგრამ აქ წერტილი არ დასმულა. პირდაპირ ითქვა, რომ ფორმალისმს „არა აქვს გამაერთიანებელი საბუთი სინთეტურ ანუ მონისტიკურ ესთეტიკაში. მაგრამ იგი კიდევ უფრო დაშორებულა ცოცხალ შინაარსს, რადესაც კლასიფიკაციებისა და განკუთვნილობისა ნაქმე უბრალო ფორმალისტიკურ სქემატიზმად აქცევია... უთველ შემთხვევაში, რადესაც კატეგორიების მიღებას ესთეტიკა იმ გზით უბამობა, რომ უბრალო გავოფის ლიგაქერა ხერბს გამოიყენოს, ასეთი გზა უფრო უთველივე გვეის გარეშე

უარსამოუფელია“ (გვ. 240). მშვენიერების მისი ლისტური სქემატიზმის მავალით დესუარის კლასიფიკაცია არისო, — დასძინა ნეტუბიძემ, — და იქვე მიიტანა ესთეტიკისებისათვის დღეს უფრო ფართოდ ცნობილი მისი გეომეტრიული ილუსტრაცია, რომელიც იგებულია ესთეტიკურ კატეგორიათა დაბირისპირების პრინციპზე: მშვენიერა — საზიზღარი, ამალღებელი — დამდაზღებელი (ნეტუბიძე წერს დაბალს), ტრაგიკული — კომიკური.

დესუარის ამ ილუსტრაციის მოტანის შემდეგ, საყვებით სწორად არის მითითებული, რომ „ასეთი კლასიფიკაცია კატეგორიებისა ემყარება წმინდა ფორმალ-ლოგიკურ პრინციპს“, რომ „ასეთი მიდგომა შემოთარა და უარსაყოფელია“, ვინაიდან „კატეგორიების გამოყენებას ამ შემთხვევაში სრულიად გარეგნული მომენტი უდევს საფუძვლად“ (გვ. 241). უთველივე ეს ნამდვილად იყო შალვა ნეტუბიძის, როგორც ხელოვნებათმეტყველის, დიდი დამსახურება.

ამავე სფეროს უნდა მიეუთვინოს ესთეტიკაში „ანიმისტიკა და თეოლოგიური ძირის“ გავმართლებული მეტაფიზიკის, კანტის ტრანსცენდენტალური მომდგრების, კანტაინულების, ფორმალისტიკის, ფსიქოლოგიკისტების „ასნით მოხსნა“ და ამ საფუძველზე რეალიზმის (მატერიალისმის), რეალისტური (რეალისტალისტური) პრინციპების დაცვა. ახალი იყო და წინ ვადიდებულ ნაბიჯს წარმოადგენდა იგროვე შემდეგ დებულება: „კატეგორია არაა ფორმალური მომენტი, მას ვევალება არა დახასიათება, არა აღნესტვა, არა დახარისხება, არამედ არსებობად „შინაარსული“ ამოცანა, რომელიც შლის ამ „შინა-არსებულს“ და მას გამსახიერების კონკრეტ შემოქმედებით ფორმადე ამარტივებს, რათა იმავე დროს იგი მისაწვდომი გახადოს გამეტყველისათვის იმავე სახით“ (გვ. 249). ეს ერთდროს ძირითადი აზრს სახელმძღვანელო რომ იყო ნეტუბიძისათვის, ნათლად ჩანს ამალღებულის ანალიზშიც. ლინგვისის, კანტის, შილერის, უდუარდ ჰარტმანის, ფოლკელტის შეხედულებათა კრიტიკის შემდეგ, წამოყვნიებულ იქნა დებულება, რომ „ტრანსცენდენტალ-დეკლარაციის გაგება ამალღებულისა, როგორც ესთეტიკურ კატეგორიისა, მოუხანალ მოსახიერებათა გამო უნდა“ უარყოფით (გვ. 256). ვინაიდან ამალღებულის ნეომალტონეური გაგება ათეოდან ბოლომდე მისტიკურია (ესა მისი ასტორიული ძირი), რომელიც „ალღებუ ცოცხლისა, და ზმირად... ვრთუკარი საიდუმლოების, შინაშისა და მოკმალების შთაბეჭდილებას ჰქმნის“, ამიტომ საჭიროა „ამალღებულის მისტიკურა გაგება“ შემედარად მიეწინითო, თუნდაც იმის გამო, რომ კატეგორიის გველებს „ესთეტიკურობა საიდუმლოებად“ ეს არ აქციოს, პირაქით, „საიდუმლოებით მოცული, ესთეტიკურად მისაწვდომი გახადოს“ (გვ. 256). ამას ემატებო-

და კატეგორიული მტკიცებანი, რომ აქატეგორია უაღრესად სოციალური მოვლენაა, რომ „ესთეტიკური კატეგორია საერთოდ, და კერძოდ, ამაღლებულის“ კატეგორია, უაღრესად სოციალური ძირის მთავრენაა თავისი აგებულებით და შინაგვით უკუფენაა თავისი დანიშნულებით (გვ. 257, ხაზი ყველგან ნუცუბიძისა). ეს აზრები, ცოტა უფრო ქვევით, განმეორებული იყო იმავე კატეგორიულ ფორმაში: „პირდაპირ უნდა ვთქვათ, რომ კატეგორიაც, როგორც ყოველი სხვა სახის სოციალურობა, სოციალური ურთიერთობის გამოხატულება და უკუფენაა. თუ ეს ასეა საერთოდ, იგივეა ამაღლებულის“ კატეგორიისათვისაც“ (გვ. 257). აქვე გვიხან დავსძინოთ, რომ შალვა ნეცუბიძე ჭარბილი ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში პირველი იყო, რომელმაც არისტოტელეს „კეთარხისი“ ვრცლად განიხილა, ფართოდ მოხაზა ტრაგიკულის პრობლემა, ლუსინგის დამოკიდებულება დიდი სტაგირელის „პოეტისისაში“, წამოაყენა უაღრესად საინტერესო დებულება, რომელიც შემდეგი სახით ჩამოაყალიბა: „ასეა ტრაგიდიის ძირი — ეს სამოქალაქო საზოგადოება კონფლიქტი და წინააღმდეგობა, რომელიც ჰქმნის ტრაგიკულის სიტუაციას — ამ საზოგადოების შინაგანი კონფლიქტი და წინააღმდეგობაა“. მართალია, ეს დებულება დანიშრევია ლუსინგ-ფოლკელტის შეხედულებისა, რომ ტრაგიკის პრობლემა — ესაა სიტუაციის და არა პირობების პრობლემა, მაგრამ ნუცუბიძემ ესე ფართოდ გაშლა მისი საზღვრები, როგორც საერთოდ ეხერხებოდა მას უბრალო, მარტივი აზრის დიდ განზოგადებამდე აყვანა. ჩვეულებრივ დებულებას ნეცუბიძემ შეცნიერულ საფუძვლებზე მოუწონა და მეცნიერული ზემოქმედების ძალა მოსცა. მასწავლებელს (ფოლკელტს) გაესწრო მოწაფემ (ნეცუბიძემ).⁷

ეს გასწრება კიდევ უფრო საგრძნობია, როცა ნეცუბიძე აყრიტიკებს თავის მასწავლებელს ფოლკელტს კანტის ფორმალისტური ესთეტიკის გაყენაში. ფოლკელტი მართალი იყო, მაინდა რა კანტის ცნობილი გრძნობისა და გონების დუალიზმი ძირითად მიზეზად იხილა, თუ რა უშლიდა მას ხელს გავეო „შინაგანი მთლიანობის შიშარტება“. აქ ნეცუბიძე ვთანხმება ფოლკელტს, ვინაიდან მოჩნდა, რომ „დუალიზმი კანტის საერთო აზროვნების დამახასიათებელი ვარჯიშება და იგივე მდგომარეობა ვრძელდება ესთეტიკაშიაც“ (გვ. 113). მაგრამ ფოლკელტი იქ ცდებაო. — წერს ნეცუბიძე, — როცა უპირობს თითქმის და ესთეტიკ ფორმალისტის ძირი კანტის ნაზრევში საღვთო სხვაგან უნდა მოქმენი და არა თვით ფორმა — მატერიის დუალიზმში... ეს გარემოება აშკარაა

ფოლკელტის პოზიციის სისუსტეზე უნდა ვთქვათ ეს საეცნობი სწორია და ნეცუბიძე აქ საეცნობი მართალია.

ამაღლებულისა და ტრაგიკულის კატეგორიების დახასიათება, როგორც საერთოდ ესთეტიკური კატეგორიების ანალიზი ნეცუბიძემ მალე მეცნიერულ დონეზე მოახდინა. ბევრი რამ სრულიად ახალი თქვა კომიკურის არსებასა და რაობაზე. თუ მართალი არ იყო იმის მტკიცება, რომ თითქოს „არისტოტელე კომიკურს ესთეტიკურ დირებულებად არ სთვლიდა“ (გვ. 261), ვინაიდან „პოეტისაში“ ნათქვამია — ტრაგედიათან შედარებით კონედია დაბალი ვეარის მოვლენაო, სამაგიეროდ ძალიან სწორად აღინიშნა თეოდორ ლიხტის მიერ კომიკურის, როგორც ესთეტიკური კატეგორიისა და დირებულების უარყოფა. კანტის კრიტიკაც ვიწროდ გაგებული ჩანს, თუმცა აბსოლუტურად სწორია მითითება — „მსჯელობის ძალის კრიტიკა“ მრავალ შემთხვევაში უფრო მომწინებელი ნაწარმოებია, ვიდრე „წინადა გონების კრიტიკა“ . ეს საეცნობი ბუნებრივია, ვინაიდან „მსჯელობის ძალის კრიტიკა“ კანტის ყველაზე დიდი ბოლო ნაწარმოებია, ღრმა მოხუცებულობაში დაწერილი და გამოქვეყნებული (1790 წელს), გაარდაყვალბამდე 14 წლით ადრე. შემთხვევითი არ არის, რომ კენიგსბერგელი ფილოსოფოსი წიგნის შესავალშივე უჩივის თავის მოხუცებულობას. სწორია მითითებაც — „მსჯელობის ძალის კრიტიკაზე“ ბუნებარტენის „გავლენა მძილებოა“. ჩვენ დავუმატებდით — ინგლისელი ესთეტიკოსებისაო. ამ საკითხს შეეხებით ჩვენი გამოკვლევის — „ხელოვნება და სინამდვილის“ მეორე ტომში და აქ აღარაფერს ვიტყვით. კომიკურის ლიხტისეული ესთეტიკისეტიკური გაგებისა და ამ გაგების შიშიანისეული გადაჭარბების მართებული დახასიათების შემდეგ ნეცუბიძემ სწორად შეთათა, თუ რამი მდგომარეობს აქ შეცდომა. — ლიხტის თეორიის შეცდომა, — წერს ნეცუბიძე, — არის შეცდომა ყოველგვარი ესთეტიკისეცნობისეული ესთეტიკისეცნობის იქ თ არაა შემცდარი, სადაც იგი ფეორმისის ესთეტიკურ მხარეს აღწერს, იანამდე აქ, სადაც ესთეტიკურ მხარის თვისებებს მთელი ფეონმისის ყველა მხარეზე ვარცყლებს“ (გვ. 262). ასევე მართებული იყო იონას კონის ნეცუბიძისეული კრიტიკა, რომ კომიკურის ბუნების საკითხში კონი ლიხტისეული ამოდიოდ (თვით კონის სიტყვები იყო მოტანილი). ყოველივე ამის შემდეგ, მონისტური ესთეტიკის საფუძვლების მსჯელოარი შიშიანისეული კომიკურის შეფასებაში უარი ვთქვათ „ცალმხრივი (ესთეტიკისეტიკური — გ. ზ.) თეორიისათვის, პრობლემა განმედილიყო სხვაგვარად, ვინაიდან არც ფორმალისტები და არც ფორმალისტებისათვის არ გამოთდგებათ“.⁸ რთ

გორც ვხედავთ, ეს არის ნათქვამი ზეგანებით, მაშასადამე, კატეგორიულ ფორმაში, რასაც ვანსაყუთრებელი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს.

აქედან გამომდინარე, ნეტლებივე ასევე კატეგორიულად უარყო კომიუტრის, როგორც ტრაგიკულია და ამალღებულის „საწინააღმდეგო მოვლენა“, რასაც ლოგიკურ-ფორმალისტური და ფსიქოლოგიისტური თეორიები ამტკიცებდნენ. ეს უმკველად იყო ქართული ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში პირველი სიტყვა, იმის დასაბუთებაც, რომ კომიუტრის „დამოუკიდებელი მოვლენა“, იგი „ამალღებულის ან ტრაგიკულის წინააღმდეგობითი გზით“ არ მიიღება, თავისი არსებით წარმოადგენს თვითმყოფელ ფენომენს, რომელსაც სწორედ ამ კუთხით უნდა ესწავლობდნენ, მაგრამ უმკველად სხვასთან და სხვებთან ურთიერთმიმართებაში. კომიუტრის ანალიზში ნეტლებივე არ გაყოლია იდეალისტური გაგებას, პირიქით, ამტკიცებდა, რომ „კომიუტრის, ისე როგორც ამალღებულის და ტრაგიკულის, სოციალური ძირისაა“ (გვ. 264). მომდევნო მსჯელობაში სტეპალუჩაძე იყო აღნიშნული კომიუტრის ფსიქოლოგიკური ანალიზის პარალელურად კომიუტრის სოციალური ასპექტების მნიშვნელობის ერთმართაზე, ეკრძოდ ის, რომ კომიუტრის „სოციალური ფენომენია“, როგორც „მშვენიერების სახეობის საშუალება“. სრულად ახალ მოვლენას წარმოადგენდა დებულებაც — „კომიუტრის, როგორც სხეობის საშუალება არსებობს კოლექტივითა და კოლექტივისათვის. პირველი მას აღწევს მასალას, მეორე — მიზანს“. აქ სხვა ვნით, მაგრამ ის ჰეგელიანობა და დასტურებულები, რომ ხელოვნება არ არსებობს, თუ არ არსებობს სუბიექტი და ობიექტი, როგორც დიალექტის ორი ადგილებული პირობა, რომ ყოველგვარი ხელოვნება ნიშნავს არამარტო თავისთავს, არამედ სხვასაც, ურთილისოდ მას არ შეუძლია განსახიერდეს. კომიუტრის და სხვებისა. ნეტლებივე ამტკიცებდა, რომ „კომიუტრის თვით არის ესთეტიკობის განსახიერება და მისი კომიუტრობა მას ამაში ისევე ვერ ეძღვის ხელს, როგორც სიმახინჯეს — მისი სიმახინჯე, ეს ორი პირობლება — კომიუტრის და მახინჯისა — ერთსა და იმავე საზარტონი და შემოქმედებთ კონტექსტში დგას და, მათი განვლად გზის მიხედვით, ერთმართად წუდება; კომიუტრის ისევე დირებულია მშვენიერებისათვის, როგორც მახინჯი სილამაზისათვის. მოლიერია და როდენი — საფრანგეთის შემოქმედების ეს ორი ბუნებრივი, ერთსა და იმავე ღრებულუბისათვის არსებობდნენ და ჰქმნიდნენ — მშვენიერებისათვის“ (გვ. 265). აქვე შეიძლება ითქვას, რომ არამედ, რომელიმე ერთი ხელოვნების დასახელება, თუნდაც იგივე საფრანგეთიდან. პიეტრო რომანში — „ნოტრ დამ დე პარი“ ხელოვნების მშვენიერება შექმნა არამარტო

ესმერალდას სილამაზით, ევაბიმიდისი საშინელი სიმახინჯითაც, მაგრამ არც ერთს თავისი სახე არ დაუკარგავს — პირველს სილამაზე, მეორეს — სიმახინჯე, ეს მაგალითიც რომ მოვლენას, ნეტლებივე უფრო ნათესავს ვახდისა იმ პირობებას, რომელსაც განიხილავდა.

ამ ასპექტშია გადაწყვეტილი კომიუტრის, როგორც საბრძოლო იარაღის პირობებზე. რაც ამ საგანზე ნეტლებივე თქვა, იმდენად ნათელია, რომ ზევს კომენტარს აღარ საჭიროება. ღრმად არის დასაბუთებული არამარტო ძირითადი დებულება, მისი თანამედროვე ელვადობაც სავარისდა შემდეგი სიტყვების მოტანაც: „ბრძოლას, — წერს ნეტლებივე, — ყოველგან და ყოველთვის ორი მხარე აქვს: მოწინააღმდეგის დამსხვრევა და საკუთარი წარმატებისა და განდითარებისათვის ბრძოლა. პირველი სფერო უფრო მწვავეა და იქ ბრძოლაც დაუნდობელია და გააფთხებელია. აქით მოწყობილია კომიუტრის წვეტრ, რომელიც სტრის, მაგრამ აღარ ჰქვრნავს — ასეთია სატირა, სამკლუტო და სხვა. მეორე სფერო უფრო ლიბიერია და იქ ბრძოლაც განმეტრება მისწვებით საზრდობის, აქით მიმართულია კომიუტრის უფო — იგი სცემს თავში გამოღვივებისა და გამოფხიზლებების მიზნით. მისი სახე ჭანსალი სიცილის (და არა დაცინვის) მომეტრევი კომედიაა. პირველი სფერო — მოწინააღმდეგე კლასის მიმართ წარმოებული ბრძოლაა, მეორე — საკუთარი კლასის წინააღმდეგე კლასის წინააღმდეგე აქვს და ძველი ნაშთის მზილებისა და აღმოფხვრის თეოტრიკტის მიზნითაა წარმოებული“ (გვ. 265).

ყველაფერი ეს მატერიალისტური ესთეტიკის პირობა იყო და მას იდეალისტური უყვე არაფერი ჰქონდა. ძალიან კარგად იყო ვარკვეული ბრძოლის არსება, მიზანი, კომიუტრის (კომედისი) როლი ამ ბრძოლაში, კომიუტრის შემადგენელი სახეობა განმსხვავებული თვისებები, სატირისა და სამკლუტის ამოცანა.

და ამით თვით წიგნი მთავრდებოდა. ამიტომ ზევს საბოლოო წერტილი უნდა დაესვათ.

ესე ვგვსახება დღეს შალვა ნეტლებიძის „ხელოვნების თეორია“ ისტორიული ასპექტებით; ასეთისა და დიდი როლი, ხსენებულმა წიგნმა რომ შეასრულა ათეული წლების შინაილტე ქართული ესთეტიკური აზროვნების განვითარებაში; ამ წიგნმა პირველად გამოაჩინა ქართველი მეოთხეულის წინაშე ანტიკუტიდან მოყოლებული, კანტისა და ჰეგელის შემდეგ, ახალი დროის დასავლეთეუროპული ესთეტიკოსების სუბიექტი, რომელთა შესახებ მაშინ, თუ ერთ-ორ კაცს არ მივიღებთ მხედველობაში, არავის ჰქონდა წარმოდგენა, გარდა შალვა ნეტლებიძის; ამ წიგნში პირველად აქნა განხორციელებული მათი იდეალისტური თეორიების კრიტიკა მონისტური ესთეტიკის პირობებიდან, რამაც გაკვირა გზა უფრო ენერგიულად

შედგომოდენ უახლოესი იდეალისტური ესთეტიკური სისტემების კრიტიკას შარქსისტული თვალთახედვით; „ხელოვნების თეორიაში“ განმაცვიფრებელი იყო სიღრმე აზროვნებისა, ავტორის ერთდროით, მსჯელობის სითამამე, შეუპოვრობა, თითქოს უმნიშვნელო საკითხების დიდ პრობლემებად დასახვა და იმის ჩვენება,

რასაც ვერაინ სხვა ვერ ხედავდა; წიგნს უკონკრეტო და არაერთი ნაკლი, მაგრამ კიდევ უფრო მეტი აღირსება; მისი პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები ნათლად ასახავენ იმ მდგომარეობას, რომელსაც მაშინ განიცდიდა ჩვენი ფილოსოფია და მისგანვე მომდინარე ესთეტიკური თეორია.

შენიშვნები:

1. გამოსცა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1929 წ., გვ. 1-265.

2. შალვა ნუცუბაძე, „ხელოვნების თეორია“, 1929 წ., I, გვ. V.

3. იქვე, გვ. VI. მომდევნო მსჯელობის დროს, ციტირებისას, წიგნის გვერდებს თვით ტიტულში მივუთითებთ.

4. კონსტანტინე კაპანელის „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“ დაწერილებით განვიხილეთ ჩვენს პირველ გამოკვლევებში 1931 წელს. ერთი წლის შემდეგ ნაშრომი გადავეცით ტურინალში დასაბეჭდად პროფესორ სიმონ ხუნდაძეს, მაგრამ სრულად მოულოდნელად მისმა დაღუპვამ საშუალება არ მოგვცა 1934 წლამდე ხუნდაძის გამოკვლევა დაგვებეჭდა (იხ. ამ საკითხზე დაწერილებით ჩვენი წიგნი: „კრიტიკული ეტიუდები“, ტ. V, 1974 წ., გვ. 495-497). ნაშრომის ერთი ნაწილი გამოქვეყნდა გაზეთ „სიტყვა და საქმეში“, 1934 წ. № 6, ხათათით: „ხელოვნების ინტუიტური თეორიის წინააღმდეგ“. მთლიანად დაბეჭდა ჩვენს პირველ წიგნში — „ლიტერატურული სათხები“, 1934 წ., გვ. 1-87, ხოლო მეორედ — „ესთეტიკური თეორიის საკითხებში“, 1961 წ., გვ.

9-68. ამიტომ აქ სრულებით არ შეეხებოდა კონსტანტინე კაპანელის „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“ დაბასიათებას.

5. დაწერილებით იხ. გიორგი ჯიბლაძე, „ხელოვნება და სინამდვილე“, ტ. I, 1955 წ., გვ. 339-341.

6. გიორგი ჯიბლაძე, „პრობლემა ბუნებისა და ხელოვნების მშენიერებისა“, თბილისი, 1940 წ., გვ. 1-170.

7. აქ მინდა გავიხსენო ერთი ფაქტი: როცა საღობტორო დისერტაციას — „ხელოვნება და სინამდვილე“ ვიცავდით, შალვა ნუცუბაძემ, როგორც ოფიციალურმა ოპონენტმა, ვრცელი დადებითი რეცენზია დავეიწერა, რისთვისაც დიდი მადლობა მოვახსენეთ. მაგრამ არ გაიზიარა ჩვენი სიმკაცრე ფოლკლტის კრიტიკაში (იხ. ჩვენი „ხელოვნება და სინამდვილე“, გვ. 477-483). თან დასძინა: ფოლკლტი ჩემი მასწავლებელი იყო, ძალიან საყვარელი კაცი, დიდი თანაგრძნობით მეტყეოდა გერმანიაში სწავლის დროს და მიმიძის მისი წიგნის ასე მკაცრი კრიტიკის მოსმენაო.

8. შალვა ნუცუბაძე, „ხელოვნების თეორია“, 1929 წ., გვ. 263. ხაზი ნუცუბაძისაა — გ. ჯ.

რომან მინინოვილი

აქვითი ივარი-ბერძნული რომანის ავტორი

ფასდაუდებელია ექვთიმე ათონელის (ივარის) დავაწლი ძველი ქართული მწერლობის ისტორიაში, დიდია მისი წვლილი ბიზანტიურა ლიტერატურის განვითარების საქმეშიც. დიდი ქართველი მწერლის მოღვაწეობის ამ მხარეს ეძღვნება ჩვენი წარმოთქმა.

1. საკითხის ისტორიიდან.

„ვარლამისა და იოსახის“ რომანი შუა საუკუნეების ქრისტიანული ბელეტრისტიკის შედეგია. ბერძნული ენიდან შესრულებული ლათინური თარგმანის წყალობით ეს თხზულება მთელს მაშინდელ მსოფლიოში გავრცელდა. ზღაპერ ენაზე რომანი ჩნდება უკვე XII საუკუნიდან, XIII საუკუნეში შესრულებული ძველი გერმანული თარგმანი, იმ დროსვე ათარგმნა ფრანგულად, XIV საუკუნეში — იტალიურად, XV-ში ჩებურად და პოლონურად, ერთი საუკუნის შემდეგ — სერბულად. რუსულ ენაზე რომანის თარგმანი უკვე XVII საუკუნეში დაისტამბა. გავრცელებული იყო აგრეთვე ინგლისურ, შვედურ, ისლანდიურა და სხვა ენებზე შესრულებული თარგმანები.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ამ თხზულების სამ ვერსიას — ქართულს, არაბულს და ბერძნულს. თხზულების გენეზისი, მისი ისტორია სწორედ ამ სამ ვერსიასთან არის დაკავშირებული. შეკლევარათა განსაკუთრებულ უპირატეობას იმურობს ბერძნული ვერსიის წარმოშობის საკითხი, სწორედ ბერძნული ვერსიის წყალობით გავრცელდა რომანი შუა საუკუნეების საქრისტიანოში.

მულციერბანში დიდი ხანის დგას საკითხი ამის შესახებ, რომ ბერძნული ვერსია თარგმნი-

ლი უნდა იყოს ქართული ენიდან. ქართული და ბერძნული ვერსიებს ურთიერთობის პრობლემა ბუნებრივად უკავშირდება ავტორობისა და თხზულების დაწერის თარიღის საკითხსაც. ზოგიერთ შეკლევარს ბერძნული ვერსიის ავტორად შიანია ანონიმი, ამ ვინაზე ბერა იოანე. ამ შემთხვევაში თარიღის საკითხი სრულიად ზუნდოვანი და პრობლემატურია — ანონიმ ავტორს, ამ ვინაზე ბერ იოანეს შეეძლო ეცხოვრა ნებისმიერ ხანაში. შეკლევარათა დიდ ნაწილს, ზოგს უკომანათ, ზოგს კი დაბეჯითებით ბერძნული ვერსიის ავტორად, თუ მთარგმნელად ექვთიმე ათონელი შიანია და ამდენად ნაწარმოებს აუთენტიკებს X საუკუნის ბოლო წლებს, ამ XI საუკუნის დასაწყისს. შეკლევარები, რომელნიც „ვარლამისა და იოსახის“ ავტორად იოანე დამასკელს მიიჩნევენ, ბუნებრივია, თხზულებას VIII საუკუნით ათარიღებენ. ვისაც ბერძნული ვერსია თარგმანად შიანია, ადარებს არაბულ, სირიულ ან ქართულ წყაროს. არაბული და სირიული წყაროს მომხრენი მთარგმნელად ანონიმ ავტორს მიიჩნევენ და თხზულებას ნებისმიერად ათარიღებენ. ქართული წყაროს მომხრენი უცილობლად ექვთიმე ათონელს თვლიან მთარგმნელად და, აქედან გამომდინარე, ბერძნული ვერსიის შექმნას სავსებით გარკვეულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოში ათავსებენ.

პირველ შეკლევარად ვინც შეეხო ქართულ და ბერძნულ ვერსიასა ურთიერთობის საკითხს, გიორგი მთაწმინდელი უნდა ჩათვალოს. 1042-1044 წლებში დაწერილი იოანეს და ექვთიმეს „ცხოვრებაში“ გიორგი მთაწმინდელი ასეთ ცნობას ვეწუდის ექვთიმე ათონელზე:

„ავითარდა წამებენ მის მიერ თა-
რგმნილთა წიგნთა აღწერაღნი
ანდერძნი, იმის ღირსისა მოღვაწე-
ბთა განწავლულ იქნა უკვლითა სიბრძ-
ნითა განწინათლებულად და შენაშობუ-
ლად ეკლესიათა ჩუენთა; რომლისა-თჳს ნა-
წესევეი ახარებს შორიელთა და მახლობელ-
თა, და თარგმნილთა მისთა წიგნთა სიტყობთა,
ვითარცა ნესტე ოქროსა ხმაშაღლი, ოქროს
უკვლესა ქუეყანასა, არა ხელთ ქართლისასა,
არამედ საბერძნეთისაცა; რამეთუ „ხალაჲარი“
და „ხალუჲარი“ და სხუანიცა რაოდენნიმე წე-
რადნი ქართლისაგან თარგმნა ბერძნულად.“¹
ბიოგრაფი იძლევა ზუსტ ცნობას იმის შესახ-
ებზე, რომ ექვთიმე ქართლიდან ბერძნულად
თარგმნა „ხალაჲარი“ ანუ „ხალაჲაჲი და ოსა-
ხაჲი“ და მიითითებულა ხათანადო წყაროდ. რა-
საც ეს ცნობა ეუბნება — ექვთიმეს მიერ თა-
რგმნილ წიგნებზე დართული ანდერძები. ასეთი
ანდერძი უნდა მქონოდა მის მიერ რომორც
ბერძნულადან ქართულად, ისე ქართულიდან
ბერძნულად თარგმნილ თხზულებებს.²

განსაკუთრებით უნდა ვახსენებ ხაზი გიორგი
ნოაწინდელის ცნობას მწიგნულობას. რასაც
ჩვენი სახელგანთი მოღვაწე თავის შრომაში
წერს, უკვლადრს ზედად მეცნიერული საფუ-
ძველი აქვს, დასტურდება ქართული ლიტე-
რატორის ისტორიის სხვა ფაქტებითაც, ცხადია,
არა გვაქვს საფუძველი ამ მხრივ გამოყენებაზე
მაგნიწით შემოთ მოტანილი ცნობაც „ხალა-
ჲარიანის“ შესახებ.

სწორედ ამიტომაც ჩვენი საქიბის ისტორია
წევბა გიორგი ნოაწინდელისგან. მას შემდეგ
ყოფი XIX საუკუნემდე საქიბის შესწავლის
თვალსაზრისით ბევრი არაღერი გაკეთებულა,
ყო არ მივადებთ მხედველობაში ბერძნულ
ხელნაწერთა ლემებს. ამ ლემებში ვამოხატუ-
ლთა სამი განსხვავებული თვალსაზრისი:

1. ბერძნული „ვარლაჲი და ოსახაჲი“ თარ-
გმნილია ქართული ენიდან ექვთიმე ივერის
(ათონელის) მიერ;
2. ბერძნული ვერსიის ავტორი იყო ანონიმი
და არა ცნობილი — თარგმანი თუ რაიგი-
მადღერი;
3. ბერძნული ვერსია ორიგინალური და ცუ-
თვინს ოიანე დამასკელის კლამს.

არსებობს აშკარად მკუდარი ლემები, რომლე-
ნიმე ნაქვამია, რომ ექვთიმემ მწ ოიანე დამას-
კელის „ვარლაჲი და ოსახაჲი“ თარგმნეს ეთი-
ოპურიდიან.

ერთმანეთის განმორცხვები ცნობები ბერძ-
ნული ლემებზე, ცხადია, ეწყარება რელატიორ-
თა და კალიგრაფთა ვარკვეულ თვალსაზრისს,
რომელსაც ჩვენ ვერ მივხიწეთ კვლევის ეტა-
ნად, ისევე რომორც ბერძნული ტექსტის ად-
რეტულ გამოკვლენს, რომელსაც ამა თუ ამ ტრან-
სლიცის ეწყარებთან.

XIX ს. ბოლოს ბერძნულ ვერსიისთან და-
კავშირებული საქიბები შეინჯავთა პ. ზოტენ-
ბერგმა.³ მან შეტავ მწუდოდ ვარლაჲარი რომ-
გორც ექვთიმე ათონელის, ისე ოიანე დამას-
კელის ავტორიბის მომხრეთა წინააღმდეგ, თუ-
მცა, ვერც თვითონ დამასკელთა ახალი ავტორი-
ადე ვერწმუნა ბერძნულ ნუსხათა უმრავლესობას,
რომელებიც „ვარლაჲისა და ოსახაჲის“ ავტო-
რად ვინმე ოიანეს მიიწმუნებენ, საბაწმინდის
მონახტის ბერს, მაგრამ ვერ დაადგინა ამ ო-
იანეს ვინაობა. ფრანგი ორიენტალისტი თხზუ-
ლების იდეოლოგიური ანალიზის შედეგად მი-
კვდა ამ დამასკელად, რომ „ვარლაჲი და ოსახა-
ჲი“ უნდა შექმნილიყო VIII ს. პირველ ნახე-
ვარში, რადგან ქრისტილოგიური შეხედულებე-
ბანი, რომელსაც ოიანე დამასკელიც იწყარებ-
და, ადვილად და რადი უკავშირდება მის
სახელს. ასეთი თვალსაზრისი ბიზანტიურ მწერ-
ლობაში ოიანე დამასკელამდე დიდი ხნით ად-
რეტე იყო ვარკველებული.

არა ნაკლები დაბეჭდებით, ერთგვარი ვადო
ზიანებითაც უარყოფთა ზოტენბერგი ექვთიმე
ათონელის ავტორიბასაც. ამ საქიბზე არსე-
ბული ყველა ცნობა მას თვალსაზრისით მიხ-
ნდა, პ. ზოტენბერგის თვალსაზრისის იწყარებ-
დნენ სხვა ვერსიული მეცნიერებიც. მათ შო-
რის გამოწინილი ბიზანტილოგი კ. კრულმახ-
რიც, სიმწხაროდ, ამ შემთხვევაში ვარკვეული
როლი შეასრულა ზოგირთი მეცნიერის ეგრო-
პოციტირისტულთა მისწრაფებამ და ქართული
წყაროების უცოდინარობამ, რაც თავის დრო-
ზე აღნიშნეს კიდევ გამოჩენილთა რუმო ორი-
ენტალისტთა გ. როზენში⁴ და ავად. ნ. მარშან⁵
საქიბის შესწავლის ახალი ეტამი დავაძი-
რებულთა ზელეკელი მეცნიერის პ. პეტერსის
სახელთან. 1921 წელს მან „ანალიკტა ბოლანდი-
ანთი“ გამოაკვეთნა შრომა, რომელშიც დაბე-
ჭებულთა იცადე ექვთიმე ათონელის ავტორი-
ბის თვალსაზრისს, ბოლო 1921 წელს იმავ
ორგანოში დაბეჭდილ ახალ შრომაში იმ აზრს
დაადგა, რომ ექვთიმე ათონელს კი არ უთარ-
გმნია ზელეკარის რომანი ამ სიტყვის პირდაპი-
რი გაგებით, არამედ ქართული ტექსტის გამო-
ყენა კანვად და მისი მეშვეობით შექმნა რომა-
ნის ახალი ბერძნული ვერსია. მისი აზრით ქა-
რთული „ხალაჲარიანის“ შექმნა ბოლოდ რამ-
დენამდე წლით უსწრებდა ბერძნული რედაქციის
ჩამოყალიბებას.⁶

პ. პეტერსის აზრი დამასკელთის ბერგმა მე-
ცნიერთა გაიწყარა. 1939 წელს ვ. ხენდებერ-
გმა გამოაკვეთნა სტატია, რომელშიც ავითარებ-
და პ. პეტერსის თვალსაზრისს.⁷ იმ დროს ამ
აზრს ემხრობოდა ფ. დიოლიერიც, რადგან
მიუთითებს მკვლევარს 1938 წელს გამოკვეთი-
ლულ შრომაში პ. პეტერსისა თვინს აზრს ვა-
ნაფიბიან შექმნა 1849, 1850 წლებში გამოკვეთ-
ნილულ შრომაშიც.

ასეთი იყო ვახატონეზელი თვალსაზრისი 1953 წლამდე. ამ წელს კი გამოცა ცნობილი უფროსი „ბიციანტინოე ცატიშრიტის“ რედაქტორის, აწ განსვენებული ფ. დოლოგერის შრომა, რომელშიც მეცნიერის ფაქტიურად კვლავ დაუბრუნდა მეცნიერების განვლადი ეტაპი და ხე შევეთრად დავყენა ითან დამასკელის ავტორობის საკითხი, რომ იგივე სათაურით განსაზღვრა მონოგრაფიის პათოსი „ვარლამის ბერძნული რომანი წმ. იოანე დამასკელის თხზულებითა“.⁸

მისდა მთხედრად, ვაჩიარებს თუ არა მეცნიერება ფ. დოლოგერის კონცეფციას, ობიექტურად მისმა ნაშრომმა სათავე დაედო საკითხის შესწავლის ახალ, უფრო მაღალ ეტაპს მონოგრაფიის ძირითად ნაწილს ასეთი სათაური აქვს: „მოიხილება ვარლამის რომანის ამ ადგილად, რომელშიც ან შედგენილია ან ავტორივად ემთხვევა იოანე დამასკელის სხვა თხზულებათა ადგილებს“.¹⁰ მეცნიერმა დიდაქთა ვასწია პარალელურ ადგილთა მისავენად და ეს მადლიერების ვრძნობით უნდა აღნიშნონ როგორც მისმა მომხრეებმა, ისე მოწინააღმდეგეებმაც.

სოლო მოწინააღმდეგეა ფ. დოლოგერის თეორიის ცოტა რაღა აღმოჩნდა. ამ თვალსაზრისით პირველ რიგში უნდა აღნიშნოს ფ. ალქენის,¹¹ დ. ლანგის,¹² ბერძენი მეცნიერის ვ. ლურდისის,¹³ შ. თარხნიშვილის,¹⁴ ა. ვრცელარის¹⁵ შრომები. ფ. დოლოგერის გამოკვლევას გამოქვეყნების შემდეგ მაღაჟარის რომანის ქართულ-ბერძნული ვერსიების ურთიერთობის კვლევის საკითხს კვლავ დაუბრუნდნენ ქართველი სამშობლო მეცნიერებიც. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს კ. კეკელიძის,¹⁶ შ. ნუსტუშიძის,¹⁷ ს. ყაუხჩიშვილის,¹⁸ რ. თვარაძის¹⁹ გამოკვლევები.

კ. კეკელიძეს ბერძნული ვერსიის წყაროდ მიიჩნდა ქართული ვრცელი რედაქცია. თავისი მოსაზრების დასამტკიცებლად მეცნიერის შემდეგ სახუთებს მიმართდა:

1. თხზულებების ან ნაწილები, რომელნიც ვხვდებო ანაბულ და ვრცელ ქართულ რედაქციებში და რომელნიც არ დახტურდება ქართულ მოკლე რედაქციაში, თავს იჩენს ბერძნულ ვერსიაშიც.
2. ქართული ვრცელი რედაქციის ბოლო ნაწილი, რომელიც არ ემთხვევა ანაბულ ვერსიაში, შედგენილია შეორდება ბერძნულ ვერსიაში. ეს კი მიუთითებს იმაზე, რომ ბერძნული რედაქციის წყარო არ შეიძლება იყოს ანაბული, იგი ქართულ ვრცელ რედაქციას უნდა ემყარებოდეს.
3. ბერძნული ვერსიის საკუთარი ხაზლები უნდა მომდინარეობდნენ ქართული ტექსტიდან: სახელი „საქორი“ (სიმბოლო) ანაბულში არც ახსენიება (ამ პერსონაჟს რაღა ახსრულებს

რაქის), „ვარახია“ არის ქართული „ვარახია“ (ეს სახელი ანაბულ ვერსიაში სერითოდ არ ჩანს). კ. კეკელიძე აღნიშნავს: „ბერძნული აგენარ უფრო ახლოა ქართულ ბუნებას. ბუნესე-მე-ბუნესთან... მის ანაბული საერთო არ აქვს ანაბულ ქანასართან. ბერძნული თედა ანის ქართული თედა, ანაბულში მას უფროს აღნიშნავს, არახია — ქართული რაქის. ბერძნული წარდანი არის ქართული წანდამ, ანაბულში ეს სახელი სულ არაა. ბერძნული „ვარალამი“ და „იოანაფთ“ უფრო ახლოა ქართულ მაღაჟარიონდასთან, ვიდრე ანაბული მაღაჟარ და ბუნესთან“.²⁰

ამასთან დაკავშირებით საჭიროა აღინიშნოს, რომ ქართულ საკუთარ სახელებზე დაკვირვება სრულადაც არ ზღის ადგილებზე ბერძნული ტექსტის მომდინარეობის მაინც და მაინც ქართული ვრცელი რედაქციადან, ანაბულ უფრო მებუნებლად ზოგადედ ქართულ წყაროზე, რამდენადაც ასეთი სახელები ახასიათებს როგორც ქართულ ვრცელ, ისევე მოკლე რედაქციას.

შ. ნუსტუშიძის მონოგრაფიაში დიდი ადგილი ეთმობა ქართულ-ბერძნულ ვერსიათა ურთიერთობის საკითხს. მეცნიერის მიჩნია, რომ ბერძნული ვერსიის უმუშაო წყაროს ქართული მოკლე რედაქცია წარმოადგენს, სოლო ვრცელი რედაქცია შედგენილია, განვრცობილია და შესწორებულია უმუშაურებად ქართული მოკლე რედაქციის საფუძველზე და გათავისუფლებულია ბერძნული ვერსიის მონაცემები. მის დასამტკიცებლად, რომ ქართული მოკლე რედაქცია დიდა საფუძველად ბერძნულ ვერსიას, შ. ნუსტუშიძეს მოაქვს მრავალი მაგალითი წიგნის V თავში (გვ. 148-189).

ს. ყაუხჩიშვილს მოაქვს ქართული და ბერძნული ვერსიების პარალელური ადგილები და განსაუბრებელი გამოკვლევს non sens-ებს, რომელთა წყარო ქართული რედაქციაა. მისი მტყურობით არის დაშვებული შეცდომები ბერძნულ ტექსტში. ეს non sens-ები მართლაც საინტერესოა.

მეცნიერის აზრად ბერძნული ტექსტის სიტყვა-სიტყვით თარგმანს და მოაქვს სათანადო პარალელური ტექსტი ქართული „მაღაჟარიონდაში“. ბერძნ. ბუქარად: „აღეს მათ უდეს ჩაუზელს ვერსიელი სამშეობით, ზედა კი სამშეობლად მტარეს დაუდებს მათ“:

ქართული რედაქცია: „აღეს განწმადის ქამადი წოგაჟთოყუარესა და ზედა შესაქმე-ლად მატლთა მისცის იგი“.

აქ ლამარაჟია სოფლის სამუხთლეზე, რომელიც არ ინდობს ადამიანს (სადამბდული, რომელი ადამადლია... განწმადის სიხარული მოხარული“ და სხვ.) და შენდვს ნათქვამია, რომ საკმელს აქმევს და ზედა თვით მას აქცევს საკვებადო. ვის კერძად აქცევს? ბერძნულ ვერსიაში სწერია მტერათო, ქართულში — მატლთა.

და იოსახის" ბერძნულ ვერსიაზე მოახდინა იოანე დამასკელმა, უნთავრებსაჲ «ყოფის წყაროს» ძირითადი ნაწილის «გარდაამოცემის» შეწყვეტა.

ფრ. დიოღეგრიმა «ვარდაამისა და იოსახის» ბერძნულ ტექსტში მოიკვლია მასალა «გარდაამოცემის» 100 თავიდან 24 თავში (1, 2, 3, 5, 11, 13, 15, 22, 25, 26, 30, 44, 45, 46, 56, 72, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 98, 100). მას შიითებულად აქვს პარალელური ადგილები სხვა თავებიდანაც, ციტატებიც აქვს იქიდან ამოწერილი, მაგრამ ძირითად წყაროდ მიუჩნევია ზემოთ შიითებულნი 24 თავი. დამატებითი თავები შემდეგია: 3, 17, 21, 36, 39, 41, 43, 51, 52, 59, 62, 64, 70, 77, 86 (სულ 15).

ბუნებრივად უნდა აღინიშნოს ერთი ვარაუზი. ფ. დიოღეგრის მიერ მოტანილი მრავალი პარალელური ადგილებიდან, ზუნებრივია, ყველაზე მეტი აქვს ერთგვაროვანი მნიშვნელობა. ეს განსაკუთრებით ეტება ასეთ პარალელებს, სადაც შეინიშნება არა ფრანგულადგოვი და ნიშნევა, არამედ გამოყენებულია ტერმინოლოგია, რომელიც საყოველთაოდ გავრცელებული იყო შუა საუკუნეების დოგმატიკაში. ასევე დიდი სახუთაობით ვერ გამოირჩევა ის პარალელური ადგილები, რომლებზეც აზრობრივი მსგავსება შეინიშნება. ასეთი რაგის მავალითობა არა თუ იმის დასამტკიცებლად გამოდგება, რომ თითქმის, ბერძნული ვერსიის ავტორი უცოდლობად იოანე დამასკელი უნდა იყოს, არამედ ვერც იმზე მივითითებს, რომ ზალავა. რიანის ავტორს ხელთ იყრა იოანე დამასკელის თხზულება და იქიდან სესხებულია ტერმინებს. ასეთი ხასიათის მავალითობს მხოლოდ ეს სამსახური შეუძლიათ გაგვიწიონ, რომ უფრო მნიშვნელოვან მავალითა გავრცელებულ შემთხვევაში, რომელიც გავაუთავალებინებებს, თუ რამდენად იყო გავრცელებული იოანე დამასკელის მოძღვრებით «ვარდაამისა და იოსახის» ბერძნული ვერსიის შემქმნელი. სწორედ ამიტომაც ამ მეორე რაგის მავალითა გამო ფრ. დიოღეგრის დებულების წინააღმდეგ მწვავედ გამოლაშქრეს ფ. ალექსანდა და ლანგმა. დ. ლანგმა, მავალითად, წერდა: «ჩვენ საქმი სახუთი მოგვეკვება იმისათვის, რომ ექვთიმეს თავი სწორედ ასე იყო გამოტანილი (იოანე დამასკელის შრომების ცოდნად). როგორც ვ. როზენი აღნიშნავდა, ბიზანტიაში მისი ხანგრძლივი ცხოვრება დამოუკიდებელი, ერთნაირი თუ არა, კულტურული თვალსაზრისით მიიწვ, უფრო ბერძნულ ქვეყნით, ვიდრე ქართველად. სამუბის ბუნების, ნების თავისუფლების, ზატა თაყვანისცემისა და სხვათა შესახებ მისი მოძღვრების თვალსაზრისი რომ დამასკელისას ემთხვეოდა, ეს უძვივლია მართლაც, მოძღვრების საერთოებაში. იოანე დამასკელის ქართული ცალსახა სხვადასხვა თვის უნთავრის ავტორიტეტებს

შორის თვლიდა. აღმათ შემთხვევითი არ არის, რომ თვითონ ექვთიმეს თარგმნა ქართულად დაწერილი ვერსია თხზულებებისა «გარდაამოცემა უცოდლობელი მართლმადიდებელთა სარწმუნოებისა», აგრეთვე «ქრისტეს შორის ერთა ნებათათვის», «გარდაამოცემა» ქართულად ორჯერ თარგმნეს ექვთიმეს საქმის გამარქმელებლებმა, სახელდობრ ეტრემ შვიტრემ და არსენ იულიანოვლმა. იოანე დამასკელის ბერძნულ სხვა თხზულების მთელი ქართული ვერსიების არსებობა ადისტრუბის, რომ ათონელი ქართველები დიდი პატივისცემით ეტყობოდნენ მასს.²⁸

ზოლო უ. ალექსანდა პარდაამარ დასვა საკითხი: «ნუთუ არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ რომელიმე განწყვეტული ათონელი ან კონსტანტინოპოლელი ბერი იმდენად გაფრთხილი უყოფილიყო დამასკელის თხზულებებით, რომ ესენი სკოდნოდა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ზეპირად და წამაუწყწმ ესებსა მათგან ციტატები და ადგილები.¹⁵

ძირითდად ასეთ თვალსაზრისს ადგანან ექვთიმე ათონელის ავტორობის სხვა მომხრეიც. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ჩვენი აზრით ოპონენტები მეტად ზეპირად მოეპყრნენ ფ. დიოღეგრის დაცერებებს. მის მიერ შემწეულ პარალელურ ადგილთა უმრავლესობა ჩვენ, მართალია, მხოლოდ იმის უფლებას ვუბრუნებთ, რომ ვადაროთ ბერძნული ვერსიის ავტორზე იოანე დამასკელის გავლენა, მაგრამ ფ. დიოღეგრის მომავს დიდი ციტატებიც, რომელიც თითქმის ზიტყვა-ზიტყვით იმერებენ იოანე დამასკელის «გარდაამოცემის» ტექსტს. ასეთ შემთხვევაში, ეტყობა, გაძრელებმა ლამაზი შეპირად ციტატებაც.

ჩვენთვის საკმაოდ კარგად არის ცნობილი იოანე დამასკელის მუშაობის მეთოდი. აგი თავის ნაწარმოებებში ხშირად იყენებს წინამორბედ მოაზროვნეთა თხზულებებს და თავისავე სხვა ნაწარმოებებს და (თუ უფრადღებას არ მივუკვივთ ბაბლოურ ციტატებს) არახდროს ზუსტი ციტატა არ მოჰყავს. ასე რომ ზიტყვა-ზიტყვითი დამთხვევა, რაც უნდა პარადოქსულად გვეჩვენოს ასეთი დასკვნა, უფრო მეტს მეტყველებს ფ. დიოღეგრის შეხედულების წინააღმდეგოდ, ვიდრე მის ხასარგებლოდ.

ფ. დიოღეგრის მიერ მოყვანილ პარალელთა ნაწილი დამყარებულია ცალკეულ ტერმინთა განმეორებაზე და არა აზრობრივ ან ფრანგულადგოვი სიახლოვეზე. ანუ, მავალითად, ანაფრის არ გვიმტკიცებს დამთხვევა ზიტყვებისა «შე», «მოვარე», «ვარსკვლავები» ან კიდევ განმეორება «თმისს» და «უპოთიმიასი». ეს სიტყვები ერთნაირი გავრცელებულია შეიძლება შეგვხვედეს მრავალ თხზულებაში, მათ უმეტეს, ასეთ ნაწარმოებებში, რომლებიც დოგმატიკის ხასიობებს იხილავენ, ანაფრის არ იძლევა ისეთ

სიტყვების დამხვევადაც, როგორცაა „ღმერთი, ადამიანი“, ეშმაკი“ და ა. შ. ერთგან ფ. დიოლგერის შეუმჩნეველი ზღაპარიანის ბერძნული ტექსტის მსგავსება გრაგულ ნაწიანზელის 22-ე სიტყვასთან. თანაც საყურადღებოა, რომ რომანის ტექსტი უფრო ზუსტად მიხედვს გრაგულ ნაწიანზელის ნაწარმოებს, ვიდრე იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“ (როგორც აღწინააღმდეგობა, იოანე დამასკელს არ ჩვეოდა ზუსტად ციტატება), ფ. დიოლგერს კი მიაჩნია, რომ ზღაპარიანში ეს ციტატა ვადროსულია არა უშუალოდ გრაგულის დედნიდან, არამედ იოანეს ნაწარმოებში სახედონეროდ ბერძნულბერძნულთა თვითნაწილს აქვს და სულაც არ ექვემდებარება მხოლოდ მკვლევარის სურვილს.

მაგრამ ასეთ ნაძალადეგ მავალითბთან ერთად ფ. დიოლგერმა მიაგნო ციტატებს, რომელთა წყარო მართლაც „გარდამოცემა“ უნდა იყოს. ასეთია, ჩვენნი ახრით, მავალითბი, რომელიც ფ. დიოლგერის შრომაში შემდეგი ნომრები უნაი: 12, 14, 15, 16, 17, 26, 27, 31, 41, 60, 62, 65, 82. ამ მავალითბს კაცი ვერ გაუქცვდა, მათ ასწნა სტიკლებათ.

იმისდა მიუხედავად, გავიზიარებთ თუ არა ფ. დიოლგერის აზრს ბერძნული ვერსიის რომანის ავტორკუთვნილებიან შესახებ, უნდა ვღიაროთ იმიჯადი ფაქტი: მან დამატებია, რომ „ვარლამისა და იოსაფის“ ბერძნული ვერსიის ძირითადი ლიტერატურული წყაროს წარმოადგენს იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“. მაშ რატომ არ მიგვიჩნია ბერძნული ვერსიის ავტორად აგივე იოანე დამასკელი?

3. იოანე დამასკელი და კვილი ბერძნული ლიტერატურა („ღმერთი-ბერძნული“, „ბერძნული რომანი“ და სხვა ლიტერატურული და პოლიტიკური მსგავსებები).

ძველი ქართული კულტურის მოღვაწეებს იშვიათად ეგონოთ ფართოდ და არაერთგვაროვანად ბიზანტიული მწერალთა თხზულებანი, როგორც იოანე დამასკელისა. საქმარისი იოანეს, რომ მისი „ცოდნის წყარო“ ქართულ მწერლობაში შემონახულია სამი რედაქციით. ქართულად მთლიანად არის თარგმნილი „ცოდნის წყაროს“ ორი ნაწილი — „ღიაღვრება“ და „გარდამოცემა“ უცვლელბერი მართლმადიდებლისა სარწმუნოებისა“, ხოლო ამ თხზულების მეორე ნაწილი „წვადებთათვის“ ქართულად მთლიანად არახიდეს თარგმნილა. ქართულ მწერლობას შემოუწნავეს „გარდამოცემა“ სამი რედაქცია, შესრულებული ექვთიმე აბოთელის, ეფრემ მცირის და არსენ ავალითბელის მიერ. თითოეული მათგანი ბერძნული ენიდან არის თარგმნილა, ყოველმა მთარგმნებელმა შესანიშნავად უწყვილა წინამორბედი რე-

დაქციის არსებობა. ეფრემ მცირე, მავალითბი, საგანებოდ აფრთხილებდა მკითხველს, ჩემს ნაწარმოებში ექვთიმე აბოთელის რედაქციაში ნუ აურევთო, ხოლო „გარდამოცემის“ მესამე მთარგმნილი არსენ ავალითბელი, ეფრემ მცირისავე ცნობით, მეორე, ეფრემისმიერი რედაქციის შემქმნაში მონაწილეობასაც კი იღებდა.³⁰

„წყარო ცოდნისა“ იოანე დამასკელის ძირითადი თხზულებაა, ამან მოუხდევია ავტორის ბიზანტიური ლიტერატურის ერთ-ერთი უდიდესი ავტორიტეტის, მართლმადიდებლური (აღმოსავლურ-ბერძნული) დოგმატიკის სისტემატიზატორის რედაქციადა უნდა აღინიშნოს, სხვათა შორის, რომ თხზულების სათაური ზუსტად გამოსატყვის მის არსს. იგი მართლაც ცოდნის წყაროა შუახაურობების მეცნიერების სხვადასხვა დარგისა, წყაროა, რომელსაც ეწაფებოდნენ ბიზანტიური ლიტერატურის სხვა წარმომადგენლები და ის მწერლებიც, რომელნიც მის თხზულებას მხოლოდ თარგმანში იცნობდნენ. ძველ ქართულ მწერლობაში დიდად პაიუაყარული იყო იოანე დამასკელის სხვა თხზულებანიც, როგორც მიმწარმოებელი, ისევე დოგმატიკური და პოლემიკური ხასიათისა. განსაკუთრებით ცხოველი იყო ინტერესი ამ მწერლისადმი XI საუკუნეში არა მარტო საქართველოში, არამედ სხვა ქვეყნებში. სწორედ ამ ეპოქაში შესრულდა უმრავლესობა მის თხზულებათა თარგმანებისა. არსენ ავალითბელის ცნობილ კრებულში „დოგმატიკონი“ გარდა „ღიაღვრებისა“ და „გარდამოცემისა“, შესულია იოანეს ორი თხზულება ნეტორიანთა წინააღმდეგ. ერთი თხზულება იაკობიტთა წინააღმდეგ. დოგმატიკური ნაწარმოი ქრისტეს ორი ბუნების შესახებ, „წმიდა პარაკლესი“. იოანე დამასკელის თხზულებებს იყენებდნენ შენდგომ საუკუნეებში სულხან-საბა ორბელიანი, ანტონ ცაგერ-ლუკონიანი, ანტონ კათოლიკოსი, იოანე ბატონიშვილი და სხვები. დიდა ლექსიკოგრაფის სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონაში“ ზოგიერთი სტატია, მავალითბი, „სულა“, „სხედლა“, „ქვეყანა“, „ცა“, „ციცელი“, „წყალი“, „სწარწილება“, „შაერთი“ და მრავალი სხვა აღწერილა იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ გავლენით, ზოგან მოცემულია არსენ ავალითბელის თარგმანიდან მომდინარე ზუსტი ციტატებაც.³¹ „გარდამოცემის“ ციტატებზე გვხვდება აგრეთვე ანტონ კათოლიკოსის „მწავრებულებანი“.³²

4. „ცოდნის წყაროს“ მეცნიერება-საშუალო რედაქცია.

როცა საუბარი მიმოვარდება ათონის სალიტერატურო სკოლაზე, ჩვეულებრივ მიუთითებენ ხოლმე ათონელ მოღვაწეთა შემოქმედების ერთ თავისებურებას — ეს არის, კ. კეკელიძის

სიტუაციით რომ ვთქვათ, ნათარგმნი ძველების ახსილაცია, მათი გადმოცემა ისეთი ბუნებრივი ქართული და ჩვენი სინამდვილისათვის დამახასიათებელი დეტალებით შემოება, რომ თარგმანი ორგანული ძველის შთაბეჭდილობას სტოვებს. ჩვეულებრივ ახსნით მთარგმნელობით მეთოდს უპირისპირებენ პეტროწიფიკული სკოლის მოღვაწეთა, უფრო სწორად, იოანე პეტრიწის შრომების ტრადიციებზე აღზრდილთა მეთოდს და აღნიშნავენ ამ მოღვაწეთა უკიდურეს პედანტიზმს, უცხოური სინტაქსური კონსტრუქციების გადმოღებებს, ხელოვნური, შინაგონობრივი ტერმინოლოგიის გამოყენებას. არაყის არ უშტაკებია, რომ ჰყვებოდა ქართულ მწერლობაში მთარგმნელები ორ სხვადასხვა, ათონურ და პეტროწიფიკულ, პოლუსზე იდგნენ, — ამის მტკიცება უსაპრობოა იქნებოდა, — მაგრამ მთარგმნელობით სპატიკოში ამ ორი ძარბოაში მიმართულების აღნიშვნა და გათვალისწინება უდავოდ სპორაა.

ვინც შეეხება ათონური სკოლის მოღვაწეთა, პირველ რიგში ამ კერის მამამთავრის — ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობით მეთოდს, უპიკვლად გავრდეს ვერ აფიქსებს ეფრემ მცირის ცნობილ განმარტებას იმის შესახებ, რომ ექვთიმეს ხელეწიფებოდა „შემატებაჲცა და კლებიდაცა“.

ცნობილია, რომ ეფრემ მცირეს, რომელსაც ექვთიმეს ნათარგმნი ზოგაერთი თხზულების ხელმეორედ გადმოთარგმნა მოუხდა, დასპირდა სპაროდ დაცვა ხაყუთარი სარწმუნოებრივ კრედიტს და ერთგვარი გამართლება მოეძებნა თავისი მოქმედებისათვის.³³

ეფრემ მცირე აღნიშნავდა, რომ ექვთიმე ათონელის თავისუფალი თარგმანი გამოწვეული იყო ამით, რომ იგი ამარტავდა დედანში მძულად გამოთქმულ აზრს, რადგანაც ათონელისწინებდა მკითხველის მოზიადებას: „რამეთუ მაშინ ჩუენი ნათესავი ლიტონ იყო და ჩჩველ, ამისათვის რომელიმე თარგმანთაგანცა წმინდითა სიტყუათა შინა განეხავაო“.³⁴ ამიტომ, ეფრემის აზრით, იგი რბითა და ფხლათ ზრდდა მკითხველთა ჩველ გონებას.

კ. კეკელიძე ამის თაობაზე შენიშნავს: „უფრო ნამდვილი მიზეზი ამისა იყო ის, რომ ექვთიმეს დროს ქართულ საზოგადოებაში კიდევ ძლიერი და მუდურყოფელი იყო ძველი ლიტერატურული ტრადიციები და მოგონებანი, რომლებიც მას ნებას არ აძლევდნენ სიტყუასიტყუით ეთარგმნა, და იმდროულად უფროდნენ ახალი თარგმანი ჰყვებოდათ შეფარდებია და უკუღლავე ბერძნულ მკვლევანს სიფრთხილით მოპყრობოდა“³⁵

რა თქმა უნდა, მკვლევარმა სავსებით სამართლიანად შეხედა ექვთიმე ეფრემის განცხადებას. ეს ეჭვი არ განუღებულა მის შემდგომკრთა შეფარდებით ექვთიმე და გიორგი ათონე-

ლების მთარგმნელობითი მეთოდის შესწავლის მათი თარგმანების ბერძნულ დედანთან შედარების საფუძველზე. გამოირკვა, რომ არც ექვთიმე და არც გიორგი თარგმნის დროს არ ხელმძღვანელობდნენ პედაგოგიური მოსაზრებით, მათთვის, ცხადია, დიდი მნიშვნელობა მქონდა იმას, თუ როგორ აღიქვამდა მათს ნაღვაწს მკითხველი, მაგრამ „შემატება და კლება“ არასოდეს ამ თითქმის არასოდეს არ მოუხდენიათ მკითხველის მოზიადების სავარაუდოდ დაბალი დონის გამო. პირიქით, ხშირ შემთხვევაში ისინი აღრმავებდნენ დედანში გამოთქმულ აზრს. ამას აკუთხებდნენ არა იმიტომ, რომ უფროდნენ გამოთქმულ სიზრმენს მკითხველი ვერ გაიგებდა, არამედ იმიტომ, რომ მსჯელობა უფრო მწყობრი გაეხადათ, მკათოდ გადმოცემა და გაემღიდრებინათ ქართული უფრთხისთვის დამახასიათებელი მაგალითებით.

ამასთან ერთად, ისინი, რა თქმა უნდა, ითვლისწინებდნენ ძველ ლიტერატურულ ტრადიციებსაც, როგორც სამართლიანად მიუთითებს კ. კეკელიძე.

ეფრემ მცირის მთარგმნელობითი მოღვაწეობა სხვა ნიადაგზე იდგა. იმიტომერთად, ეფრემის თარგმანი ლიტერატურული მუშაობის უფრო მაღალი ხარეხერაა. ჩვენთვის ცნობილია, რომ იგი გულდასმით სწავლობდა ბერძნული ტექსტის ისტორიას, ხელნაწერთა ავარგაიომას, სარეგებლობა სხვადასხვა ნუსხით, სხვადასხვა ლექსიკონად და კონსულტაციისათვის მისმართავდა კიდევ ცნობილ სწავლულებს. ასე, რომ ეფრემ მცირის თარგმანი წარმოადგენდა მეცნიერული, ფილოლოგიური შრომის შედეგს.

მაგრამ ამდენად დიდი იყო მის დროს ექვთიმე ათონელის ავტორიტეტი, ამდენად ექვთიმე ათონელი იყო მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რომ ეფრემ მცირის შივრ ხელმეორედ თარგმნა ექვთიმეს ნათარგმნი თხზულებებისა დიდ გამხედრობად უნდა ჩაითვალოს. მას არ შეეძლო სპაროდ განეცხადებინა ის მიზეზები, რომელთაც განაპრობებს ათონელ მოღვაწეთა მუშაობის სტილი, — უნდა ეთიქიკრო, რომ მისთვის ეს სპრად იყო ცნობილი, — ამიტომ იგი კი არ იწუნებს ექვთიმეს ნაშრომს, კი არ აღნიშნავს მის ნაკლს, არამედ მთითითებს ხაზელთვანი წინამორბედის უნარზე. რომელსაც სულწინძვის მუშეობით ძალა შესწევდა „წმინდა და მამათა“ ნაშარევი თავისი შეხედულებით შეეცავლა, ხოლო მეორე მხრით ექვთიმე იძულებული იყო, მას სხვა გზა არა მქონდა, სხვაგვარად მკითხველი ვერ გაუგებდა!

ეფრემმა აღნიშნა ათონელ მოღვაწეთა მთარგმნელობითი მუშაობის თავისებურება ისე, რომ არც ცდელია დამტკიცებინა მათი ავტორიტეტი, პირიქით, სულწინძვის მაღლს მარწერა მათი უნარი და ამით აიცლია ეჭვი, რომელითაც

ფერების შემოქმედებას შეხედეს თანამედრო-
ვეობში.

როგორც არ უნდა იყოს, ჩვენთვის ამჟერად
მთავარია ფერების ფორმულა — „შემატება და
კლება“ შესახებ, რომლითაც ანე ხარტად და
პაფიოდ არის გადმოცემული ექვთიმე ათონე-
ლის მღვთაობის სტილი.

ერთ-ერთი ძირითადი ნაწარმოები, რომელმაც
ერთმე მცირეს გამოაკანა ასეთი დასკვნა,
არის ექვთიმე ათონელის „წინამძღუარი“, ფე-
რებმ მცირე მის მიერ თარგმნილი იოანე დამას-
კელის „გარდამოცემის“ შესავალი წერს:

„რომელსა... მოკლევ „წინამძღუარი“ არ
უნდეს, წმიდისა შამისა ეფთვიმეს მცირე თარ-
გმანებულა, იგი შეატკბოს, რამეთუ მას შად-
ლითა ხელისა წმიდისა შამისა ბე-
ლეწი ფეხოლა შემატებაჲცა და
კლებაჲცა, ხოლო უფოთ ახალი
ესე სწავლეს გარდწერად, მას ამასთანა ნუ
გამრებს, ნუღა ამის მისთანა... ამას უყოლსა
ესებო სადგურ იყავნ, ვითარმცე წინამ-
ძღუარი ხახელად წმიდისა ანასტასი სინე-
ლისა თქმულთათვის შინახეს ბერძულსა შინა,
ხოლო ამის წიგნისათვის არასადა თვინიერ ქარ-
თულისა, ამისთვისცა ესრეთ ჯერ უნდინ სწი-
მიდესა თქუენსა, რათა ვითარ-იგი შედამწერ-
წერაჲსა ამისსა შინა თქუენის, „გარდ-
მოცემა“ უწოდეთ წიგნსა ამას, რომელი იგი
ბერძულსა შინა ესრეთვე წარწერილ არს, და
წინამძღუარი მისცე წმიდისა შამისა ეფ-
თვიმეს თარგმნილსა ხახელადებოლენ, რამეთუ
თვით იგი ამისგანვე გამოკრებილი არს, ხოლო
ესე არა უწევ, თუ თვით შამისა ეფთვიმეს გა-
მოკრება, ანუ ბერძნულად ესრეთ უპოვინა“.

ფერებმ მცირის წინახიტყვაობაში ჩვენთვის
ბევრი რამ არის საინტერესო. ჯერ-ერთი, იგი
განსაზღვრავს ჩვენთვის საინტერესო ოსწულ-
დის წყაროს. ფერებმ მცირემ იცის, რომ „წინამ-
ძღუარი“ არის იოანე დამასკელის „გარდამო-
ცემის“ მოკლე რედაქცია, ამიტომ ამბობს იგი
— ვისაც მოკლე „წინამძღუარი“ უნდა, ექვთი-
მეს ნაშრომს ვადევნოს, ხოლო ვისაც „ახალი
ესე“, ანუ „გარდამოცემის“ ახალი თარგმანი
უნდა, ჩემი წიკითხოსო, მამ, ფერებმ შეხე-
დულუბით „წინამძღუარი“ არის „გარდამოცე-
მის“ ძველი თარგმანი, თანაც გამოკრებილი.
მეორე მხრით, ფერებმ ვაფრთხილებს, რომ
„წინამძღუარში“ ექვთიმეს არა მარტო გამოკრე-
ბია „გარდამოცემის“ ადგილები, არამედ გა-
მოკრეობა უნარი შემატებასა და კლებასა,
ანუ რაღაც თავისიკ რაურთავს ოსწულდებაში,
გარდა ამისა, ფერებმ ვაფრთხილებს, რომ „წინამ-
ძღუარის“ ხახელით მისთვის ცნობილია მხო-
ლოდ ანასტასი სინელის ოსწულდება, ანეთი ხა-
თურია მას სხვაგან ბიზანტიურ მწერლობაში არ
შეხვედრია. ოთ ვაფრთხილწინაგებო ფერებმ
მცირის ღარით ვამბობს, ან ცნობას უფო-

ოდ გარკვეული მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ.
ესეც უფოოდ საინტერესოა, რომ ფერებმ მცირე-
რემ არ იცის ბიზანტიურ მწერლობაში არა მარ-
ტო ასეთი სათაურის მქონე ოსწულდება, გარდა
ანასტასი სინელის შრომისა, არამედ არც ანთო-
რედაქცია იოანე დამასკელის „გარდამოცემისა“;
„ხოლო ესე არა უწეი, თუ თვით შამისა ეფთვი-
მეს გამოკრეობია, ანუ ბერძნულად ესრეთ უპო-
ვინაო“. უნდა ვიფიქროს, რომ ამგვარი მოკლე
რედაქცია არ იყო ცნობილი არც სხვა ამდრო-
ინდელი ბიზანტიელი სწავლულულებისთვის. ფერე-
ში, ალბათ, სხვაგვარად ეძებდა კიდევ მას, სა-
ნამ თვითონ შეუდგებოდა თარგმნას.

ექვთიმე ათონელის „წინამძღუარი“ ჩვენთვის
საინტერესოა ორი ფვალსაზრისით: იგი მნიშ-
ვნელოვანი ძეგლია ექვთიმე ათონელის მთარგ-
მნილობითი მეთოდის განსაზღვრისწინებლად,
ხოლო მეორე მხრეც საინტერესოა ბიზანტიური
ლიტერატურის ისტორიის ფვალსაზრისითაც.
ჩვენ ზელო ვაჯექვს იოანე დამასკელის „გარ-
დამოცემის“ თავისებური რედაქცია.

„წინამძღუარს“, რომლის წესსებში ჩვენამდე
მხოლოდ გვიანდელი ზელანწერების სახით მო-
აღწეეს ცვეთილად აღწინდელი წესის თარგმ-
და 1791 წლით, აქვს მეორე სათაურიც, რომ-
ლითაც განსაზღვრულია მისი დანიშნულება —
„სარწმუნოებისათვის“. ეს სათაური მივანიშ-
ნებს ავტორის შინაშე — ვაღმოსცეს ქრისტი-
ანული სარწმუნოების ძირითადი ფოკუსები. „წი-
ნამძღუარი“ კი ვულისხმობს იმას, რომ ეს
ოსწულდება არის შენაგადი, ერთგვარი პრაქ-
ტიკული ნაწილი დოგმატიკისა.

ექვთიმე ათონელის „წინამძღუარი“ არის
იოანე დამასკელის „ცოდნის წყაროს“ ყველაზე
აღწინდელი ქართული ვერსია შესრულებული
არაუგვიანეს XI საუფუნის პირველი მეოთხე-
დისა, იგი აწვე დროს ამ ოსწულდებას ერთ-
ერთი ყველაზე ძველი ვერსიაა ბოლშარეთის
ეგზარხოზის იოანეს სლავურ თარგმანთან ერ-
თად. თუ ვაფრთხილწინებთ ამ ვარკიობებს,
რომ პირველი ლათინური თარგმანი ამ ოსწუ-
ლდებას მხოლოდ 1144-1158 წლებში შეასრულა
პეტრე ლომბარდი პაპის ეფრემოს მესამის
დროს, თითქმის საუფუნწინებერით ადრე შეხ-
რულებული ექვთიმეს ვერსია იქნეს განსაკუთ-
რებულ მნიშვნელობას. მით უფრო, რომ იგი
„გარდამოცემის“ თავისებურ რედაქციას წარ-
მოადგენს.

„წინამძღუარი“ შედგება 24, ზოგ წესსაში
25 თავისაგან (ამ წესსებში ერთი თავი ორ ნა-
წილად არის ვაყოფილი). იგი არის ერთგვარი
კომპენდიუმი და შეიცავს „გარდამოცემის“ გა-
რდა ნაწილებებს იოანე დამასკელის სხვა ოსწუ-
ლდებშიცა, როგორც ვინც „ცოდნის წყა-
რის“ მეორე ნაწილი — „წაღლებითათვის“,
„წმინდა შირალილება“, „შეგარებულნი ბუნებ-

სათვის. „წინამძღვარში“ გამოყენებულია „გარდამოცემის“ შემდეგი თავები:

1. დაწყება წიგნისა ამის, რომელსა ეწოდებოდა წინამძღვარ, თქმული იოანე დამასკელისა—„გარდამოცემის“ I თავს.
2. თქმულიათვის და გამოუთქმელთა და ხაუნტოათვის და უცნაურთა II თავს.
3. გამოჩენება და დამტკიცება, ვითარმედ ქრისტიანად არს ღმერთთა III თავს.
4. ვითარმედ მიუწყდომელ არს ღმერთთა IV თავს.
5. წმიდის სამებასათვის VIII თავს.
6. დაბადებულთათვის XV და XVI თავებს.
7. ანგელოზთათვის XVII თავს.
8. კაცთათვის XXVI თავს.
9. სამოთხასათვის XXV თავს.
10. ეშმაკთათვის XXVIII თავს.
11. ხალხრობისა მის განგებულდებისათვის და ჩუენისა მის წყალობისათვის და ცხობრებისა, რომელად ზეო უფალმან განაცხებიოთ თვისითა XLV და XLVI თავებს.
12. ორთა მათთვის ბუნებათა XLVII და XLVIII თავებს.
13. ორთათვისე ბუნებისა XLIX თავს.
14. ერთისა მისთვის გუამისა უფლისა ჩუენის, იესო ქრისტესა LI, LII, LIII და LV თავებს.
15. წმიდაი ღმერთობისათვის LIV თავს.
16. წმიდასა ღმერთობისა მისთვის LX XXVII და LVI თავებს.
17. თვისებათათვის ორთა ბუნებათასა LVII თავს.
18. ორთა მათთვის მულობელთა ნებათათვის უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესთა LVIII და LIX თავებს.
19. განდმერთობისათვის ბუნებისა მის ზორცთა ქრისტესთასა LXI თავს.
20. ბუნებითთა კაცებისა საქმეთათვის LXIV და LXX თავებს.
21. ვითარმედ განუშორებლად ეგო ღმერთება სიტყვისა ზულისა მისგან სამეფოსა და ხორცთა მათგან ჩუენთა ეშასა მისდა სიყუდილისა, რაჟამს ერთა ეშამი ეგო ქრისტეს ორთა ბუნებითა LX XI თავს.
22. ქორობითი შესაღვასათვის LX XIII, LXXIV და LXXV თავებს.

ჩვენ აქ პირობით დავხიოთ ტოლობის წინააღმდეგ იგი, პირდაპირ ვაგებულო, რა თქმა უნდა, არ ვაპირებთ საქმის ნაშედეგ არს. გერერთის, აქაც კი, სადაც ექვთიმეს ტექსტი თითქმის ღვინის მიხედვით, იგარანობა ერთგვარად თავისუფალი თარგმანი. ეს მით უმეტეს, ეტება ისეთ სტატუსებს, სადაც გავრთიანებულია „გარდამოცემის“ რამდენიმე თავი. აქ ვხვდებით ზოგან შეკრულებას, ზოგან ვაგრძობას ტექსტისა, ხოლო ზოგან კი წინადადებათა გადარქვებებს,

ან რაიმე ნაწყვეტის გამოყენებას უთარგმნელად დატოვებული თავებიდან.

„წინამძღვარის“ 23-ე თავში ექვთიმეს გამოყენებია ნაწილი თხზულებისა „წყალებთათვის“, 24-ე თავში „წმიდა პარაღვლებსა“, ხოლო მხოლოდ, 25-ე თავში ამოუკრეფია „გარდამოცემიდან“, განსაკუთრებით 26-ე თავიდან ანტიმონოთეოზიტური ადგილები.

ამისათვის, რომ ვაგვეტყვიოთ, თუ რა წინააღმდეგადაც ექვთიმე ათონელი ადგილებს „გარდამოცემიდან“, ჩვენ განვიხილოთ მის მიერ გამოტოვებული თავები. ექვთიმეს ასე თუ ისე ზრულად უთარგმნია 1, 2, 3, 4, 8, 15, 16, 17, 25, 26, 28, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 58, 54, 55, 56, 57, 59, 59, 61, 64, 70, 71, 72, 74, 75, 87, თავები, ხელს 38 თავი „გარდამოცემის“ ანა თავიდან. რაზე იყო ლაპარაკი დანარჩენ 67 თავში? 1. იოანე დამასკელის თხზულებასში ზოგჯერ ერთისა და იმავე საკითხზე საუბარია სხვადასხვა ადგილას, მართალია, განსხვავებულ კონტექსტში, ისიც ხდება, რომ იოანე დამასკელი ამიერებს თვალსაჩინოებისათვის მოტანილ მაგალითებს, ანუ შეშინებულში ექვთიმე ათონელი გამოტოვებს მხოლოდ ერთ-ერთს, განწმორებს თავს არაღებებს.

2. იოანე დამასკელი ანა თუ ამ დებულებამდე ლოკალური მსჯელობის გზით მიდის. ამდენ ღრსო, მას მოსუყან მისი დებულების საწინააღმდეგო მოსაზრებებზე, ხშირად წარმართ ფილოსოფოსთა ნაშრომები. ზოგჯერ მხოლოდ ერთს ხოლო, რომ ამ საკითხზე სხვადასხვა შეხედულება არსებობს. ექვთიმე ათონელი ანუ შეშინებულში ტექსტს ამიერებს და ავლენს იქიდან ნაწყვეტებს, სადაც ეს სადაც აზრებია გადმოცემულში. თარგმნის მხოლოდ ამ აზრს, რომელიც ადგას იოანე დამასკელი. ამდენ თვალსაჩინოთ ექვთიმეს რაღა თავებიც კი გამოუტოვებია, მაგალითად „გამოჩენება, ვითარმედ ერთ არს ღმერთი და არა მრავალნი“.

3. ექვთიმე ათონელს გამოუტოვებია ძირითადად „გარდამოცემის“ ის თავები, სადაც ლაპარაკი იყო ღმერთის ბუნების მიუწყდომლობაზე, მას გარემოუწყერლობაზე, მის მიერ შექმნილ უსულო ბუნებაზე, აღმართის აგებულებაზე, მის ბოლოდაიერ და ფიზიოლოგიურ თვისებებზე.

4. „გარდამოცემის“, როგორც უნა საუფრების აზროვნების ბრწყინვალე ძეგლი, რა თქმა უნდა, ვატილებით მტკ ცნობას ვაწყვილთ იმდროინდელი მიცნიერების დარგებიდან და ამ მხრივ, ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ექვთიმეს რედაქცია „წინამძღვარში“ რჩება ძირითადად თეოლოგიის საკითხები. ამოკრეფილია „გარდამოცემის“ მხოლოდ ის ადგილები, სადაც მსჯელობა მართლმადიდებლური დოგმატის შესახებ არის გაშლილი.

5. ექვთიმე ათონელი ხშირ შემთხვევაში უც-

გაღიდავს არ ტოვებს „გარდამოცემის“ გამოტოვებულ თავებს, არამედ მოკლედ გადმოხტვას მათს შინაარსს და იძლევა „წინამძღუარის“ თავებს შორის ერთგვარ დამაკავშირებელ ხაზებს. მაგრამ ზოგჯერ „გარდამოცემის“ არის ასეთი „ხაზი“, „წინამძღუარის“ კი არა. ეს ხდება იმ შემთხვევაში, როცა იოანე დამასკელი გადარჩევებს ზოგჯერ ძირითადი პარაბლებიდან და შიგნითადად თავებს, სადაც ლაპარაკია მოქმედებებზე. ასეთ დროს წყდება მსჯელობის ძაფი და „გარდამოცემის“ ავტორი ახალ თავში ორიოდ ხიტყვით შეგვახსენებს, თუ აღრე რაზე ჰქონდა საუბარი. ექვთიმე ათონელს არასოდეს არ წასცდენია ზედა ამ ადგილებზე სათარგმნელად, მას ახსნიან არ სჭირდებოდა.

6. „გარდამოცემის“ დაცულია მიხედვით კონსტანტინოს ქრონოლოგიურის პრინციპი. ხაკობები აქ განხილულია ასეთი თანმიმდევრობით: ღმერთი-სტეფანოს ძალნი-ხილვადი ხაშუარო-ხაშობი-დაბიანი. „წინამძღუარის“ ეს თანმიმდევრობა არ არის დაცული. ექვთიმე ხატრელი არ თარგმნის თავებს, რომლებშიც უხულო ხაზებზეა საუბარი. იგი ამოსავალ წერტილად თვლის ღმერთს და არსობის თვალსაზრისით მასთან მიხედვითად არსებებს განიხილავს პირველად: ღმერთი-ანგელოზი-დაბიანი-სტეფანოს და მხოლოდ ამის შემდეგ — ხაშობი.

7. „ექვთიმე“ ათონელის „წინამძღუარს“ დაუცავს მსჯელობა ცნობადი ხის შესახებ, რომელიც არ გვხვდება „გარდამოცემის“ ჩვენთვის ცნობილ ბერძნულ ტექსტში და ახასიათებს მხოლოდ არსენ იუალიოვს თარგმანს. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ექვთიმე ათონელისა და არსენ იუალიოვის თარგმანთა ბერძნული ნუსხები უფრო ახლოს უნდა ყოფილიყვნენ ერთმანეთთან, ვიდრე ეფრემ მცირის თარგმანის წყარო.

8. ექვთიმე ათონელი „წინამძღუარის“ შექმნისას არ აქცევდა „გარდამოცემის“ თავების მიხედვითობას ყურადღებას. მას თავისი სქემა ჰქონდა და ამის მიხედვით არჩევდა მასალას. ამიტომ, როცა იგი ერთ საკითხზე საუბრობდა, ჰქრდებოდა ადგილებს არა მარტო „გარდამოცემის“ შესაბამისი თავიდან, არამედ სხვა, ზოგჯერ ხაშობად დაშორებული ადგილებიდანაც.

9. „წინამძღუარის“ პირველ ოცდაორ თავში შედარებით ნაკლებია პოლიტიკური ელემენტები, რომლებიც უსიკვამლოდ მდებარია „გარდამოცემის“. ექვთიმე გამოტოვებს ზოგჯერ ასეთ თავებს. ხაკობიერად „წინამძღუარის“ 23-ე თავი მთლიანად პოლიტიკურ ხასიათს ატარებს. აგი ამოკარგულია „სოფლის წყაროს“ ისტორიული ნაწილიდან — „წინადასრულები“. უმთავრესად თარგმნილია ეს ნაწილი, სადაც ლაპარაკია მო-

ნოეზიტიზმზე და ავტორი იცავს დოქტრინულ რწმუნებებს.

10. „წინამძღუარის“ ბოლო ორი თავიდან (XXIV და XXV) ერთი „წილია პარაბლების“ ნაწყვეტს წარმოადგენს, ზოლო მეორე „გარდამოცემიდან“ ამოკრეფილ ადგილებს კრისტებს ორი ზუნების შესახებ. თუ კომპარატიურად ერთმანეთთან დავაკავშირებთ „წინამძღუარის“ ბოლო სამ თავს, დავინახებთ, რომ მათი ძირითადი პათოსია დოქტრინული მოძღვრების დაცვა. ხატრელი „გარდამოცემისთვის“ და „წინამძღუარის“ წინა 22 თავისთვის დამახასიათებელი თავგაშობიებულია დაცვა დოქტრინისა, მაგრამ ექვთიმეს რედაქციის ბოლო სამი თავი, რომლებშიც უფრო მწვავედ არის დანახული ეს საკითხი, შეტყობილება იმაზე, თუ რაოდენ აქტიუალურად მიაჩნდა ექვთიმე ათონელს ბრძოლა მონოფიზიტობის წინააღმდეგ. უნდა დავსაყვანოთ, რომ „წინამძღუარი“ არის სტეფანოვრად მონოფიზიტობის ხაშინააღმდეგოდ შედგენილი დღესამართობის თხზულება, რომელსაც საფუძვლად უდევს იოანე დამასკელის რამდენიმე ნაწარმოები.

როგორც ამ მოკლე მიმოხილვიდან ჩანს, XI-XII საუკუნეების ქართულ მოღვაწეებს იოანე დამასკელის ნაშრომებში განსაკუთრებით აზრიდავდა ანტიმონოფიზიტური აქცენტები და ქადაგებლის კრების სულისკვეთების განსაზღვრებად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანად მიაჩნდათ მისი თხზულებანი. ამ შიდავ განსაკუთრებით ნიშანდობლივია ექვთიმე ათონელის „წინამძღუარი“. რომელიც სტეფანოვრად ამ მიზნის შედგენილ საფუძვლად დაეყარა წარმოადგენს და არსენ იუალიოვის „დოქტრინისა“, რომელიც მთლიანად ანტიმონოფიზიტური პათოსით არის გაფენილი და მასში შესულია, ტყუობა, სტეფანოვრად ამ მიზნით თარგმნილი იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისა“.

5. ბერძნული „პარალაზისა და იოანეს ანტიმონოფიზიტური აქცენტები“.

როცა ბერძნული რომანის ამ ადგილებს ვეცნობით, რომელთაც ქართულ ვერსიაში ვერ ვხვდებით, ძნელია არ არის დავარწმუნებოთ, რომ მოცულობის გაზრდა ზდება საღვთისმეტყველო მსჯელობის ხაშუალებით. თუცა ბერძნული ვერსიის ავტორს რამე კორექტივი შეაქვს თხზულების ნარატორად ნაწილში, ეს ყოველთვის გამოწვეულია ხატობის ეპიზოდთა დავაშორების მიზნით, რაც მათ შორის ჩანსმულია ვარლამის მოზრდილი ქადაგებანი. ყურადღებას აქცევს თვით ამ მონოლოგთა სტრუქტურა. როცა ვახუტს არწმუნებს ქრისტანდული რწმუნის ტეშმარტებაში, ვარლამის მოხუცის უამრავი ციტატა საღვთო წერილიდან და მ-

დღის მამათა თხზულებადან, მაგრამ არ მითითებებს თავის წყაროებს. რომანში ბიბლიურ პერსონაჟთა და მოცუქულთა ვარდა არც ერთ პიროვნება არ არის დასახელებული. მსჭვალის დროს ვარდაში უვრდობა არა მარტო იოანე დამასკელის შრომებს, არამედ ვრცელად ნიზინ-ზელის, ბასილი კესარიელის, ვრაგელ ნოსტას, ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის და სხვა მოღვაწეთა თხზულებებსაც. მაგრამ არსად არ ახსენებს ავტორებს. უ. დიოდორის მონოგრაფიის მითითებულია „ვარდაშია და იოანესა“ ეს წყაროებიც. თუ დავუშვებთ, რომ ეს წყაროები რომანის ავტორს გამოეყენებოდა აქვს იოანე დამასკელის თხზულების მეშვეობით, ეს გარემოება სულაც არ შეეხება მათ თუ იოანე დამასკელის მუშაობის სტილს, რომ არაფერია უკეთესი „წმინდა პარაფრაზზე“. რომელიც წარმოადგენს ფაქტობრივ ციტატების კრებულს და მითითებულია ავტორები, „ეუდონის წყაროც“, კერძოდ, მისი ნაწილი „გარდაიხიდა“ კმარა იმის ნათქვამად, რომ იოანე დამასკელი სულაც არ ერიდება „წმიდა მამათა“ მითითებს და იხსენებს არა მხოლოდ მათ, არამედ მართლმადიდებლური სარწმუნოებისთვის მიუღებელ მწვალებლებსაც — დიოსკოროს, აპოლინარიოსს, ნესტორიოსს და სხვებს.

ვარდაშიის ზეგირითი მონოლოგი რომანში ბიბლიური ციტატების შთაღსნის მძივს წარმოადგენს. საერთოდ, ბიბლიური წიგნები „ვარდაშია და იოანესა“ ბერძნული ენისის ძირითადი წყაროა. მარტო ციტატებს ამ წიგნებიდან უპირავს დაბლოცებით მის საავტორო თაბაზე, ხოლო ბიბლიური ეპიზოდების თბრობას — მ. შერ მეტი ადგილი. ახე, რომ თითქმის 1,5 თაბაზე ბერძნულ ენისისაზე ვაგერცობილი ტექსტისა უპირავს ისეთ პაბაებზე, რომელთა მიხედვით ავტორის დადგენა შეუძლებელია. ბიბლიური წიგნებით შევძლო ესარგებლა არა მარტო იოანე დამასკელი, არამედ ყველა ბერძნულენოვან მწერალს, მათ შორის ბერძნულის მცოდნე ნებისმიერ ქართველს. ვარდაში თაბაბის იოანეს კვეციერების შექმნაზე, ადამის შეცოდებაზე, ისრაელთა ტომის თავადასავალზე, ვადროსტოს სხადასხვა ბიბლიურ ეპიზოდებს, აცნობს ქრისტეს ცხოვრებას. რომანის ამ ნაწილი ავტორის ხელთ აქვს ვარცეული წყარო — ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები და მას საეკლესიო მამათა დახმარება არ სჭირდება.

მაგრამ ვარდა აინა თხზულებაში ლაპარაკია რწმენის სიმბოლოებზე, ვადროსტულია მართლმადიდებლური სარწმუნოების ძირითადი დოგმები და ამ შემთხვევაში ავტორი მამართავს ეკლესიის მამათა თხზულებებსაც. რომანის ამ ნაწილზე ლაპარაკი ვეუქნება კვეციოთ, მაგრამ აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ავტორი განსაკუთრებით მწვავედ სვამს საყთბს დიოფიზიტური მოძღვრების შესახებ.

რომანის დასაწყისშივე ნოქვაშია (მოგვეუი წვენი თარგმანა): „ჩვენს შემოქმედს შეეწყალა იგი — ქმნილება თვისი. დარჩა დმერთად, რომელიც იყო მარად და იქცა კაცობად, მინდო რა ყოველი კაცობრივი, თვინერ ცოდნისა და თვისი ნებაყოფლობითი ტანჯათ და ქვარცით დაამო ეშაი“. ეს აზრი შეზღუდავ ვითარდება: „იყო რა სრული დმერთი, იქცა სრულად კაცად“ და კედვე: „მინდო რა ყოვლადწმიდა ქალწულისგან ბორცი, განცხოვრებული ვრინერი სულით, ქრისტეტ ვამოვეცხვება ჩვენ. შეერთებული ი რა ბუნებით — ღვთაებრივით და კაცობრივით და შეინახა უბრწულად მშობელი ნების ყოვლადწმიდა ქალწული. და მიიღო რა ყოველი კაცობრივი, თვინერ ცოდნისა, მან მიიღო ჩვენი უძღურებაც და სენა ჩვენი“.

რომანის ავტორი კვლავ უბრუნდება ქრისტეს ორბუნებრიობის საყთბს: „იხე ყოველანება უფალმა განიცადა კაცობრივი სხეულით, და ამ დროს მისი ღვთაებრიობა არ აცნობდა, რამეთუ იგი (ქრისტე) შედგებოდა ო რა ბუნების აგანი: ღვთაებრივისა და კაცობრივისაგან“.

ამ აზრით არის გამსჭვალული მთელი ნაწარმოები, ამ აზრით არის გაძლიერებული თარგმანი ქართული ენისა, რამეთუ ქართულ რედაქციებში, რომელიც ეტყობა, XI საუკუნეზე დიდი ხნით ადრე შეიქმნა, ანტიმონოთეისტური ტენდენციები ეგზომ მწვავედ არ გამოეკეთებოდა. ბერძნულ ენისისაზე ვარდა ზემოთ მოყვანილი ადგალებსა, ვებედება მსჭვალთა, სადაც უფრო დაწვრილებით არის საუბარი ქრისტეს ორბუნებაზე. ამ როგორ მოძღვრავს ვარდაში იოანეს: „შეიცან აგრეთვე ისიც, რომ მხოლოდშობილი ძე და სიტყვა ღმრთისა, რომელიც არის დმერთი, ჩვენს საცხოვნებლად ჩამოვიდა ქვეყნად მამის კეთილი ნებით და ხელაწმიდის მოქმედებით, იგი განსაკუთრებულა წმიდა ქალწულის მართისა წიაღში უამაყოდ სულიწმიდის შიერ. იშვა რა მისგან ყოვლად წმიდად და ყოვლად უმწყველოდ, ავი ვახდა სრული კაცობრივი, ყველა ამ ორთაგანს ბუნება ერთ სახეში მქონდა შესაბამისად თვისი განსაკუთრებული ნება, განსაკუთრებული ვინება, გრძობა და ქმედება... ვწამდეს, რამეთუ ძგმღმრთისა, რომელიც განაცადა თვისი სათნოების სიმდიდრით, მიიღო ყოველი თვისება კაცობრივი ბუნებისა და ამიტომაც თვისება ვენებისა. კაცობრივი (ბუნებით) მას ზოდენ, სწუურად, მქონდა მოთხოვნილება ძილისა, ღებეება, შრომობდა და ა. შ. მაგრამ იგი ივნო და მოკვდა კაცობრივი (ბუნებით), ხოლო ღვთაებრივი (ბუნებით) იგი არ გამოცდადა ვენ-

შანიტეტი

1. გორგი შაწშიდელი, იოანე და ეკუთმეს „ცხოვრების“ ა. წავახიშვილისეული გამოცემა, თბ., 1946, გვ. 15.

2. დაწერილებით აბ. ს. ყავახიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, 1960, გვ. 210-213.

3. H. Zotenberg. Notice sur le livre de Barlaam et Ioasaph, Paris, 1886.

4. ვ. როზენის რეცენზია გამოქვეყნდა ფერნალში «Записки Восточного отделения Императорского русского археологического общества», т. II, вып. I, стр. 166—164.

5. H. Я. Март.

6. Analecta Bollandiana, t. XLIX, III-IV.

7. Byzant. Zeitschrift, 1933, 33, 162.

8. Ettl, Buch-Kunstverlag, 1953, XI+104 (Studia patristica et byzantina 1).

9. «Der griechische Barlaam - Roman ein Werk des H. Johannes von Damaskos», იქვე.

10. «Übersicht über giejenigen Stellen des Barlaam - Romans, an welchen dieser mit Stellen aus anderen Werken des Johannes Damaskenos», იქვე, გვ. 69-95.

11. Fr. Halkin, «Analecta Bollandiana», t. LXXI, Bruxelles, 1955, გვ. 475-478.

12. D. M. Lang, St. Euthymius the Georgian and the Barlaam and Ioasaph romance «Bulletin of the School of Oriental and African Studies University of London, 1955, vol. XVII, part 2. 307-325; ქართული თარგმანი: მნათობი, 1956, № 3.

13. დაბეჭდილია ფერნალში «ეპეტორის ეტროის ბიზ. სპუდონი» 24(1955), გვ. 383 და შემდეგ.

14. M. Tarchnivi, Die Anfänge der schriftstellerischen Tätigkeit des hl Euthymius und der Aufstand des Bardas Skleros. «Eriens Christianus», IV 2 (38) 1954, 113-124.

15. H. Grégoire, Le monastere d'Ivron et le rôle des Georgiens des Mont Athos.

16. კ. ყავახიშვილი, ბალაგარის რომანი ქრისტიანულ ლიტერატურაში, «ლიტერატურული ძიებანი», ტ. XI, 1958.

17. Ш. И. Нуцубидзе, К происхождению

греческого романа «Варлаам и Иоасаф», Тб., 1956, VII-VIII+246.

18. ს. ყავახიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, 1960, გვ. 219 და შემდეგ; ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, ტ. III ბიზანტიური პერიოდის ლიტერატურა, II გამოცემა, თბ., 1973, გვ. 204-236.

19. რ. თვარაძე, წიგნი და მკითხველი, თბ., 1971, გვ. 68-149.

20. კ. ყავახიშვილი, მითითებული ნაშრომი, გვ. 165-166.

21. ს. ყავახიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, 1960, გვ. 220.

22. ქართული რედაქციების ტექსტები აქაც და შემდგომად მოგვეყავს ი. აბულადის გამოცემის მიხედვით: ბალაგარიანის ქართული რედაქციები, ი. აბულადის გამოცემა, ა. შანიტის რედაქციით, თბ., 1957.

23. ს. ყავახიშვილი, მითით. ნაშრ., გვ. 219.

24. შ. ნუცუბიძე, მითით. ნაშრომი, გვ. 151-152.

25. ს. ყავახიშვილი, გვ. 220.

26. ბალაგარიანის ქართული რედაქციები, ი. აბულადის გამოცემა, თბ., 1957, გვ. 011-048.

27. რ. თვარაძე, წიგნი და მკითხველი, თბ., 1971, გვ. 68-149.

28. დ. ლანგი, «მნათობი», 1956, № 3, გვ. 165.

29. Fr. Halkin, op. cit., 478.

30. დაწერილებით აბ. რ. მიმინოშვილი, იოანე დამასკელის «გარდამოცემის» ქართული თარგმანი, თბ., 1966.

31. სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა, თბ., 1949, ს. ორბელიანის გამოცემა, გვ. 10, 910, 935 და სხვ.

32. მანუჩარევიძე ტფ., 1892.

33. კ. ყავახიშვილი, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 1960, გვ. 255.

34. რ. ბულიკი, ეფრემ მცირეს ლიტერატურული მოღვაწეობიდან, «მომომზადებული», გვ. 169.

35. კ. ყავახიშვილი, მითით. ნაშრ., გვ. 192.

36. თ. გორდანი, ქრონიკები, I, 216-218.

კოტე ბაქრაძე და მეოცე საუკუნის ქართული ფილოსოფია

კოტე ბაქრაძე მეოცე საუკუნის ქართული ფილოსოფიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. მან მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მის განვითარებაში. თუ ამ ფილოსოფიას აქვს თავისთავადი ხასიათი, პრობლემატულობა და განხილვის გარკვეული ხილრმე და დონე, ამში დიდი კ. ბაქრაძის ღვაწლიც.

უპირველეს ყოვლისა, განვიხილოთ მეოცე საუკუნის ქართული ფილოსოფიის წარმოშობისა და განვითარების ისტორია.

როდესაც მეოცე საუკუნის ქართულ ფილოსოფიაზე ვსაუბრობთ, მხედველობაში გვაქვს პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობა, რომელიც დასაბამს იღებს ჩვენი საუკუნის 10-იან წლებში. იგი შექმნეს ამ ადამიანებმა, რომელთა საქმიანობის ძირითად მიზანს ფილოსოფიური პრობლემატულობა წარმოადგენდა. მათ ხელშეწყობა ჩაუყარეს იმეო ფილოსოფიის, რომელიც საგანგებოდ იკვლევს და ანალიზებს ფილოსოფიურ საკითხებს. ამ ფილოსოფიის ფუნქციონირება და უზნაძე, შ. ნუცუბიძე და ს. დანელია.

მეოცე საუკუნის ქართული ფილოსოფიის დასაბამად შეიძლება მივიჩნიოთ 1910 წელი, როდესაც ქართულ ენაზე გამოქვეყნდა დ. უზნაძის პირველი ფილოსოფიური ნაშრომი „აბასის შემეცნების თეორია“. ამის შემდეგ, 10-იან წლებში ქართულ პერიოდულ პრესაში სისტემატურად იბეჭდებოდა მისი ფილოსოფიური წერილები. 1920 წელს გამოვიდა დ. უზნაძის წიგნი „აბასი ბერძენის“, რომელშიც კრიტიკულად იყო განხილული ფრანგი ანტიკლიონის ბერძენის ფილოსოფიური კონცეფცია.

მოაქვეყნა ვრცელი გამოკვლევა „ბოლდენო და მეცნიერების თეორია“, რომელშიც კრიტიკულად განიხილა ჩვენი მათემატიკოსისა და ფილოსოფოსის ნაშრომი მეცნიერებისა და მეცნიერების თეორიის შესახებ. 1922 წელს გამოვიდა მისი მონოგრაფია „აღიფილოსოფიის ხელშეწყობა“, რომელშიც სცადა დაეხატებინა საკუთარი ორიგინალური ფილოსოფიური თეორია აღიფილოსოფიური ტრადიციის სახელწოდებით.

ს. დანელია მოგვიანებით ჩართო ამ პროცესში. მისი პირველი ფილოსოფიური შრომა „მეცნიერების წინაშის გამოკვლევის ცდა“ გამოქვეყნდა 1922 წელს რუსულ ენაზე. ამის შემდეგ იგი სისტემატურად აქვეყნებს შრომებს, უმაჯრებად ანტიკური ფილოსოფიის ისტორიის საკითხებზე. ს. დანელიას ამ მოღვაწეობის შემდეგამებელი წიგნი — „ანტიკური ფილოსოფია (სოკრატის წინ)“ 1926 წელს გამოქვეყნდა, ამით ქართული პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობის დაფუძნება დაამთავრებულა.

უნდა აღინიშნოს თბილისის უნივერსიტეტის განსაკუთრებულია როლი ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარებაში. 1918 წელს დაარსებულმა თბილისის უნივერსიტეტმა გადამწყვეტი როლი შეასრულა საქართველოში მეცნიერებისა და ფილოსოფიის განვითარების საქმეში. განსაკუთრებით სპეციალური ზედხედების დამყარების შემდეგ უნივერსიტეტის კედლებში გაიშალა ფართო და მრავალმხრივი მუშაობა მეცნიერების სხვადასხვა დარგში. ფილოსოფიის სფეროში ახალგაზრდობის აღზრდასა და კვლევის მუშაობის სათავეში ჩაუდგნენ დ. უ-

ნადე და შ. წყევლიძე. მათ ლექციებმა და სემინარებში აღზარდა ქართველ ფილოსოფოსთა ახალი თაობა.

1922-28 წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე გაშვიდნენ მ. გოგიბერიძე და ჭ. ბაქრაძე. 30-ანი წლების მეორე ნახევრიდან მოღვაწეობას იწყებენ ხ. წერეთელი, კ. მეგრელიძე და ა. ბოქორაშვილი. ამ დაახლოებით ის ფილოსოფოსები, რომლებმაც ძირითადად განახლებდნენ მეორე საუკუნის ქართული ფილოსოფიის ხასიათს და დონე.

მეორე საუკუნის ქართული ფილოსოფია თავისი ხასიათით არ იყო ერთგვაროვანი: მასში გამოიყოფა ორი ძირითადი — არამარქსისტული და მარქსისტული პერიოდი, რომელთა შორის წყალგამყოფია 1928 წელი.

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოში აწეება მძლავრი სოციალური და რევოლუციური მოძრაობა, რამაც გამოიწვია პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ბრძოლის აღმავლობა, გაიშალა ცხოველი კამათი საქართველოს მომავალი განვითარების პერსპექტივების შესახებ. ამისთვის მიმართავდნენ სხვადასხვა პოლიტიკურ, სოციალურ და ფილოსოფიურ თეორიებს. სწორედ ამ პერიოდში აწეება მარქსიზმის იდეების ინტენსიური გავრცელება საქართველოში. ცხადია, ეს ებრძა მარქსისტული ფილოსოფიის ძირითად პრინციპებსაც. ქართველი მარქსისტ-რევოლუციონერები აქვეყნებენ შრომებს დიალექტიკური და ისტორიული მატერიალიზმის საკითხებზე. დიალექტიკურ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობის გავრცელების ეს პროცესი საქართველოში რევოლუციური მოძრაობის განვითარების შედეგია და მასთან შეიძროს კავშირში უნდა იქნეს განხილული.

პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობა საქართველოში ამ პროცესისგან დამოუკიდებლად წარმოიშვა და განვითარდა. დ. უზნაძეს, შ. წყევლიძეს და ს. დანელიას ფილოსოფიური განათლება არ მიუღიათ რევოლუციური მოძრაობაში მონაწილეობის შედეგად. მათ მიიღეს კლასიკური განათლება. გამწავლის დამოყრდნობის შემდეგ ისინი სწავლობდნენ იმ დროისათვის მოწინავე სასწავლებლებში: დ. უზნაძემ შვედურში განათლება მიიღო ლაფციავის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტზე; შ. წყევლიძემ დამთავრა პეტერბურგის, ხოლო ს. დანელიამ მოსკოვის უნივერსიტეტი. ძირითადად ამ ენობრივ ისინი ფილოსოფიურ აზროვნებას აქვე მოხდა მათი ფილოსოფიური მრწავლის ჩაოყალიბებაც.

შემოთხარბოვლად შვედურს სასწავლებლებში. ცხადია, გამოჩინებული იყო მარქსისტული ფილოსოფიის შეთვისება. ამ შემწავლის ობიექტი იყო არამარქსისტული ფილოსოფიური სისტემები, ანუ, რომ მნიშვნელებს შეცვლით

ღრმად და საფუძვლიანად შეთვისებოთ კლასიკური ფილოსოფია — ანტიკურობიდან დაწყებული ამ დროის სისტემების ჩათვლით, ოღონდ მარქსიზმის გამოკლებით.

განსჯება, რომ ასეთ პირობებში დ. უზნაძე, შ. წყევლიძე და ს. დანელია ვერ ენობრებოდნენ მარქსისტულ ფილოსოფიას, ამიტომ ვერც მის პოზიციასზე დადებოდნენ, ამ გარემოებამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ ისინი სათანადოდ არ იცნობდნენ მარქსიზმს. მათ არასწორი წარმოდგენა მქონდათ მარქსისტული ფილოსოფიის შესახებ. ძირითადად ამით აიხსნება ის, რომ ქართული ფილოსოფია თავისი ევოლუციის პირველ პერიოდში არამარქსისტული ხასიათის იყო.

მარქსისტულ-ლენინური ხაზი ქართულ პროფესიულ ფილოსოფიაში ფეხს აკიდებს 20-იანი წლების მეორე ნახევრიდან. 1928 წლიდან თბილისის უნივერსიტეტში სპეციალური ზუსტობა იწყება ამ მიმართულებით. ამ მხრივ დიდი როლი შეასრულა მ. გოგიბერიძის შრომებმა „მატერიალიზმისა და დიალექტიკის პრობლემების განვითარება მარქსიზმში“ (1928 წ.) და „ლენინი როგორც ფილოსოფოსი“ (1930 წ.). 30-იანი წლების პირველ ნახევარში დიალექტიკურ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობა გაბატონებული ხდება ქართულ ფილოსოფიაში, რომლის შემდგომი განვითარება ამ მსოფლმხედველობის საფუძველზე მიმდინარეობს.

ამიტომ 20-იანი წლების დასასრული უნდა შევიჩინოთ ქართული ფილოსოფიის ევოლუციის ახალი მარქსისტული პერიოდის დასაწყისად. მსოფლმხედველობის მხრივ მკვეთრი მოზრუნვა სწორედ ამ პერიოდში იწყება ქართულ ფილოსოფიაში. ამის შემდეგ შეტყობება დავითარდება მარქსისტულ-ლენინური ხაზი, რომელსაც თანდათანობით ყოვლისმომცველი ხდება.

ქართული ფილოსოფიის განვითარების არამარქსისტული პერიოდი დღეს მთლიანად ისტორიის კუთვნილებაა. მაგრამ მან თავის დროზე ერთგვარი როლი შეასრულა საერთოდ ფილოსოფიური აზროვნების ფორმირებისა და განვითარების პროცესში. მეტი XIX საუკუნის ქართულ ფილოსოფიას აქვს აზროვნების საკმაოდ მაღალი დონე და პროფესიული დახვეწილობა, ეს გარკვეულად განაპირობა სწორედ ამ პერიოდში შექმნილი ფილოსოფიურმა ტრადიციამ. მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის შეთვისება და განვითარება საქართველოში მოხდა არა ცირად, არამედ პროფესიული ფილოსოფიური აზროვნების მაღალი დონის საფუძველზე. დიალექტიკურ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობის გავრცელებას მეორე საუკუნის ქართულ ფილოსოფიაში წინ უსწრებდა პროფესიული ფილოსოფიის შექმნის პროცესი. სწორედ 10-20-იანი წლებში შეიქმნა

ქართული პროფესიული ფილოსოფია, როგორც კულტურის განსაზღვრებელი დარგი.

ქართულ ფილოსოფიას დიდი ტრადიციები ექნა. იგი ძველი ქართული მწერლობის განუყოფელი ნაწილი იყო. XI-XII საუკუნეებში მან აყვავებას მიაღწია ამით, რომ შეიქმნა პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობა. იწერებოდა სპეციალური ნაწარმოებები, რომლებშიც საგანგებოდ ბეჭდებდნენ ფილოსოფიურ პრობლემებზე. ეფრემ მცირე, არსენ ავალითელი და ათანასე პეტრიჭია ამ მწერლობის ბრწყინვალე წარმომადგენლები.

XIII საუკუნეში, მონღოლთა შემოსევების შემდეგ, დაიწყო ქართული მწერლობის დაცემა. გამოჩნდა ისეც ფილოსოფიური მწერლობა შეადგენდა. XVII საუკუნეში იწვება ქართული მწერლობის აღორძინება. ფილოსოფიური მწერლობის აღდგენისათვის ნიადაგი მოამზადა სულხან-საბა ორბელიანმა. მისი ლექსიკონი უზვად შეიცავს ფილოსოფიურ ცნებათა განმარტებას, რაც გაყოფებელთა შიდა პროფესიულობით და დიდი ერთეულით. სულხან-საბა ორბელიანის მრავალმხრივ მოღვაწეობას უკავშირდება არ ჩაუვლია. XVIII საუკუნეში ანტონ კათალიკოსმა სცადა პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობის აღდგენა. XIX საუკუნეში სოლომონ დოდაშვილმა გააგრძელა ამ მიმართულებით მუშაობა. მაგრამ ეს მხოლოდ ცალკეული ცდები იყო. გარკვეული სპეციალური პოლიტიკური მიზეზების გამო XVIII-XIX საუკუნეების საქართველოში არ მოხერხდა პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობის აღორძინება. სოლომონ დოდაშვილის შემდეგ XX საუკუნის დასაწყისამდე საქართველოში არ არის პროფესიონალი ფილოსოფოსი, ე. ი. ადამიანი, რომლის მიზანი ფილოსოფიური პრობლემების გარკვევა და გააზრებაა. შესაბამისად დარ იწერება ფილოსოფიური ტრაქტატები. გაქრა პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობა. ცხადია, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ საერთოდ არ არსებობს არავითარი ფილოსოფიური შეხედულებანი. ისინი არსებობენ, მაგრამ გამოთქმულია არა ფილოსოფიურ, არამედ მხატვრულ, პუბლიცისტურ, ისტორიულ თუ სხვა ტიპის თხზულებებში. ე. ი. არ არსებობს სპეციალური ფილოსოფიური ლიტერატურა.

XX საუკუნის პირველ მეოთხედში შეიქმნა ფილოსოფიური მწერლობა, როგორც ქართული კულტურის და მოუყოლებელი დარგი, დაიწერა ნაწარმოებები, საგანგებოდ მიქცენილი ფილოსოფიური საკითხებისადმი. შვიდი საუკუნის შემდეგ საქართველოში აღსდგა პროფესიული ფილოსოფიური მწერლობა.

ეს იყო მეტად დრმა და ადრე მასშტაბის პროცესი. იგი მოითხოვდა არა მხოლოდ აზროვნების სპეციალური წესის — სტროსის, რეკვიზიტებისა და ტრადიციების გამოუმუშავებას, არამედ

შესატყვია იმის (ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის) შექმნას. ეს ამოცანა ბრწყინვალედ გადაჭრეს ქართული ფილოსოფიის ფუძემდებლებმა - შ. ნუცუბიძემ, დ. უწნაძემ და ს. დანელიამ. მათ შექმნეს არა მხოლოდ ფილოსოფიური აზროვნების მაღალი დონე, არამედ მისი ადრეკატორი ენაც; სწორედ ამანია მათი უკიდურესი დამსახურება და უსადაოდებელი ამაგი ქართული კულტურის წინაშე.

ქართველმა ფილოსოფოსებმა ეს მოახერხეს იმით, რომ დრმად აითვისეს დასავლეთის და რუსეთის პროგრესული ფილოსოფიური აზრის მიღწევები. მაგრამ ქართული ფილოსოფიის შეხვედრის არ მოქცეულან დასავლეთის ინტელექტუალური გავლენის ქვეშ. მათ სცადეს და მოუყოლებელი თვითმყოფადი ქართული ფილოსოფიის შექმნა. ეს მიზანი ნათლად გამოთქვა შ. ნუცუბიძემ თავისი წიგნის „აღუთმობის საფუძვლები“ წინასიტყვაობაში.

„დასავლეთისათვის ინტელექტუალურ და მოწინააღმდეგე უნდა მოვლიდ. რა თქმა უნდა, ეს შესაძლო გახდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც შევინდომებთ დაძვლებულ დასავლურ აზროვნებას. უნდა დამტკიცდეს, რომ საიმისოდ არა მარტო ისტორიულად, არამედ ფაქტობრივად საბუნოც არსებობს.“¹

დასავლეთის ფილოსოფიური აზროვნების კრიტიკული დაძვლება და თვითმყოფადი ქართული ფილოსოფიის ჩამოყალიბება — ასეთი იყო შ. ნუცუბიძის განზრახვა. ამ ამოცანის განხორციელება მან სცადა საკუთარი ორიგინალური სისტემის შექმნით.

ქართული ფილოსოფია შემდეგ სულ სხვა გზით წავიდა, ვიდრე ეს მის ფუძემდებლებს ჰქონდათ დასაბუთი. მიზანი წლების მეორე ნახევრიდან იწვება სრულად ახალი ეტაპი ქართული ფილოსოფიის განვითარებაში. ეს დავაშორებულა მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის დამკვიდრებასა და განვითარებასთან საქართველოში; ამის შემდეგ ქართული ფილოსოფიური აზრი ვითარდება დიალექტიკურ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობის ბაზაზე. მაგრამ ქართული ფილოსოფიის მიმართულების ეს შევობიერება შეზღუდვებს ძირითადად ხდება შ. ნუცუბიძის, დ. უწნაძისა და ს. დანელიას გარეშე. იგი უკვე სხვა ფილოსოფოსებმა, კერძოდ, შ. ვოგობერაძემ და კ. ბაქრაძემ განახორციელეს. სწორედ ამ კუთხოთაა საძებელი კ. ბაქრაძის დამსახურება.

მაშასადამე, კ. ბაქრაძემ მონაწილეობა არ მიუღია ქართული ფილოსოფიის დაფუძნებაში. იგი მან უკვე ჩამოყალიბებულ დახვდა, მან შ. ნუცუბიძის ზღვრულად ნათლობით აითვისა ამ ფილოსოფიის მაღალი დონე. შემდეგ, გერმანიის უკიდურესი პერიოდში გაიდრმა თავისი ერთეული დასავლეთის პროგრესული ფილოსოფიის მიღწევებით. ასეთი დრმა ფილოსოფი-

ური განწყავდულობის ზანზე დაიწყო კ. ბაქრაძემ მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის შეთვისება და გამოყენება კონკრეტული კვლევის პროცესში. ამიტომ კ. ბაქრაძის რელი და ადგილი XX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის განვითარებაში გვესახება ასე: ეს იყო მარქსისტული მსოფლმხედველობის პოზიციებიდან ფილოსოფიის ფუნდამენტური პრობლემების დამუშავება ქართული ფილოსოფიის მთლიანი დონის, პროფესიულად დახვეწილი აზროვნების და ტრადიციების ზანზე.

ახლა გავარკვიოთ თუ რა შედეგებზეა ქართული ფილოსოფიის თავისებურებას, რომლის ტრადიციებზეც კ. ბაქრაძემ გააგრძელა.

ფილოსოფია კულტურის რომელიმე დარგთან არის დაკავშირებული, რომლის საფუძველზე იგი ამუშავებს თავის პრობლემათვალს. მაგალითად, ფილოსოფიის დახვეწილი შეიძლება იყოს მეცნიერება, ხელოვნება, რელიგია, ისტორია, ან არსებული ფილოსოფიური სისტემები, ამიტომ თუ რომელი იქნება მისი საფუძველი, დამოკიდებულია მსოფლმხედველობაზე პოზიციებზე. ავი განსაზღვრავს ფილოსოფიური სისტემის ხასიათს, შეხამებისად კულტურის იმ ფენომენს, რომელზეც უნდა მოხდეს მისი ორიენტაცია. თუ ფილოსოფიის მეცნიერულულობის პრეტენზია აქვს, მან მეცნიერებაზე უნდა აიღოს ორიენტაცია. მეცნიერების ანალიზის საფუძველზე, მასთან შედარის კავშირში უნდა დამუშავდეს ფილოსოფიური პრობლემათვალს. ამ შემთხვევაში მეცნიერება იქნება მისი ორიენტაცია და მისთვის. მეცნიერების რაობის შესაბამისი იქნება ფილოსოფიის არსის გაგებაც. თეოლოგური ხასიათის ფილოსოფიური დარგებზეა ორიენტაცია და მის საფუძველზე აზრებს თავის პრობლემებს.

კულტურის რომელ ფენომენზე იყო ორიენტაციაზედა ქართული ფილოსოფია? რის საფუძველზე ამუშავებდა იგი თავის პრობლემებს?

XX საუკუნის ქართული ფილოსოფია თავის განვითარების პირველ პერიოდში ორიენტაციაზედა იყო არამარქსისტული ფილოსოფიის სისტემებზე. მათთან შედარის კავშირში ამუშავებდა იგი თავის პრობლემათვალს. ამ პრობლემების გაზრება არ ხდებოდა არც მეცნიერების, არც ხელოვნების და არც ისტორიის ზანზე. ქართული ფილოსოფიის ამოსავალი უმთავრესად იყო დასავლეთის ფილოსოფიის, როგორც ანტიკური, ისევე თანამედროვე პერიოდის სისტემები. აგრეთვე კავშირი ხორციელდებოდა იმდროინდელ რუსულ პროგრესულ ფილოსოფიასთან. მაგალითად, შ. ნუცუბიძე თავის ფილოსოფიურ კონცეფციას ქმნიდა დასავლეთის, განსაკუთრებით, ბოლცანის, პესტრლის და ლესკის ფილოსოფიური სისტემების კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე. დ. უშინძე აყვავდა

და სოლოვიოვისა და ბერგსონის სისტემებს, ბოლო ს. დანელია ანტიკურ ფილოსოფიას.

ამგვარად, ქართული ფილოსოფიის თავისებურებას შეადგენდა ის, რომ ორიენტაციაზედა იყო ფილოსოფიური სისტემებზე: ფილოსოფიური, ისტორიული მასალა წარმოადგენდა იმ ნიჟარს, რომელზეც, რომელიც მის ზანზედა ახლავდა და კვებავდა. არა მეცნიერების ან კულტურის სხვა რომელიმე ფენომენის ფაქტების ანალიზი და განზოგადება, არამედ არსებული, როგორც წარსული ისევე თანამედროვე ფილოსოფიური სისტემის კრიტიკული გადამუშავება — ასეთი იყო ქართული ფილოსოფიის ძირითადი მიმართულება. ფილოსოფიური პრობლემათვალსის დამუშავება ფილოსოფიურ-ისტორიული მასალის კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე — ასეთი იყო მისი სპეციფიკა. ეს იყო ის ტრადიცია, რომელიც ქართული ფილოსოფიის უფუძემდებლებმა დანერგეს. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ყველა იმანი, ამავე დროს, ფილოსოფიის ისტორიკოსები აყვინდნენ სწორედ ეს ტრადიცია გააგრძელეს ფილოსოფიისა შედეგში თანხმობა, უპირველეს ყოვლისა, კ. ბაქრაძემ და შ. გვგობერძიძემ.

რასი გამოხატებოდა ქართული ფილოსოფიის მთლიანი დონე? ქვეშეობი ფილოსოფიური პრობლემების გაცნობიერება და გაზრება; დასავლეთის ფილოსოფიის ისტორიის დრმა და საფუძველია ცოდნა; იმდროინდელი ევროპული ფილოსოფიის წინაშე მდგომარეობის სიძველეს ანალიზი და მათი გადამწყვეტის ცდა. ეს ნიშნები თავიდანვე დამახასიათებელი იყო XX საუკუნის ქართული ფილოსოფიისათვის. ავი იმთავითვე შეიქმნა ქვეშეობი ფილოსოფიური პრობლემების სიღრმისეული და მათი ანალიზის ცდა თანამედროვე ბურჟუაზიული ფილოსოფიის მიღწევათა გამოყენებით.

კ. ბაქრაძემ შეთვისა ეს პროფესიული დახვეწილობა და აზროვნების მთლიანი დონე, რაც დამახასიათებელი იყო XX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის უფუძემდებელთათვის. მაგრამ მათგან განსხვავებით მან მიმართა მარქსისტულ-ლენინურ ფილოსოფიას, რაც გახდა მისი მსოფლმხედველობრივი და მეთოდოლოგიური საფუძველი ფილოსოფიური პრობლემათვალსის კონკრეტული კვლევაში. ამიტომ კ. ბაქრაძე, შ. გვგობერძიძესთან ერთად, არის ის წევრებარი, რომელმაც ქართულ ფილოსოფიაში დარბაში მისცა დამუშავებული, მატერიალისტური მსოფლმხედველობის დამკვიდრების და განვითარების.

ისმება კითხვა: განა შ. გვგობერძიძისა და კ. ბაქრაძის გარდა სხვები არ იმდროინდელ მარქსისტული ზანის დამკვიდრებისათვის ქართული ფილოსოფიაში? ცხადია, აბრკობდნენ. თუ ეს ასეა, მაშინ რატომ გამოვეყოფთ ამ ორ ფილოსოფოსს მათგან? ამ კითხვას რომ ვუპასუხოთ,

საქართველოს კულტურის მინისტრის შემდეგ ვარაუდობს: კ. ბაქრაძე და მ. გვინაძე ამ ანოტიციის განხორციელებას ცდილობდნენ XIX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის ტრადიციებისა და პარაფილოსოფიის მართლმადიდებლური ფილოსოფიაში, ანაბედ ისიც, რომ იგი ამას აკეთებდა მართლმადიდებლურ დონეზე, დიალექტიკურ-მატერიალისტური პრობლემების ანალიზს იგი ახდენდა ფილოსოფიურ-ისტორიული მანაღის საფუძვლიანი ცოდნისა და კრიტიკული შეფასების შედეგად.

ამიტომ კ. ბაქრაძის დამახასიათებლებს მხოლოდ ის კი არ შეადგენს, რომ იგი მარქსისტულ-დიალექტიკურ პრობლემებს იყენებდა კონკრეტულ კვლევაში და ამ ხარისხს აქვიდრებდა ქართულ ფილოსოფიაში, ანაბედ ისიც, რომ იგი ამას აკეთებდა მართლმადიდებლურ დონეზე, დიალექტიკურ-მატერიალისტური პრობლემების ანალიზს იგი ახდენდა ფილოსოფიურ-ისტორიული მანაღის საფუძვლიანი ცოდნისა და კრიტიკული შეფასების შედეგად.

იგივეთ დიალექტიკის პრობლემა, რომელიც კ. ბაქრაძემ დაამუშავა, მარქსისტული ფილოსოფიის თანახმად, ამ პრობლემის დამუშავება შეიძლება ორი გზით: 1. მეცნიერებასთან მიმართებაში: ეს ხდება მაშინ, როდესაც დიალექტიკის ძირითადი კანონებისა და კატეგორიების ანალიზი ზოგადი კანონებისა და კატეგორიების ანალიზის განხორციელების საფუძველზე; 2. ფილოსოფიის ისტორიის მასალის გამოყენებით: ეს ხდება მაშინ, როდესაც დიალექტიკის პრობლემებს იხილავენ რომელიმე ფილოსოფიურ ხასტრში, ვიკეთ, ანტიკატეგორიულ ნაშრომში, ნეოპლატონიზმში, კლასიციზმის ნაშრომებში და ა. შ.

კ. ბაქრაძემ იარჩია დიალექტიკის პრობლემის დამუშავების მეორე გზა. მან ეს პრობლემა განიხილა გერმანულ იდეალიზმში. ცხადია, ეს არის ხაუთის განხილვის ერთ-ერთი, მაგრამ არა ერთადერთი გზა. კ. ბაქრაძისთვის ნაშრომბლიცა პრობლემის ანალიზი ფილოსოფიურ-ისტორიული მასალის კრიტიკული შეფასების შედეგად. ამიტომ იგი იგი ფილოსოფიის ისტორიისა.

XIX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის ფუძემდებლების მიერ დანერგული ტრადიცია — პრობლემის განხილვა ფილოსოფიურ-ისტორიული მასალის დროსა და საფუძვლიანი ცოდნის განხორციელებაში — ბაქრაძისთვის გაგრძელდა კ. ბაქრაძემ. მაგრამ მან გააღრმავა მით მიერ აღებული ძირითადი გზის. ეს იგი მხოლოდმეცნიერებაში იმდენადიანს საკითხში. ამ შრომა მან არა თუ არ გაუგრძელა და შეაღრმავა ტრადიცია, არამედ რადიკალურად შეცვალა იგი და სწორედ ამისა მისი დიდი დამახასიათებელი ქართული ფილოსოფიის წინაშე.

ბოლომდე, რომ გაეცნობიეროთ კ. ბაქრაძის დამახასიათებელი, საქართველოს საზოგადოებრივი მეცნიერებების საზოგადოების ფილოსოფიის:

1. მისივე გონება და დროს ანალიზის უნარი ეს მის საზოგადოების აქტივად უკლები პრობლემის განხილვის დროს დანახა ისეთი მხარე, რომელიც ადრე შეუძენველი იყო, მოქმედება თავისი კუთხე, რაც მის მიერ წარმოებულ ანალიზს რიგგანაღორს ხდოდა.

2. პრობლემის ნათლად და ცხადად გაგრძობის და გადმოცემის უნარი. იგი სასტიკი წინააღმდეგი იყო ბუნდოანებისა და მრავალმნიშვნელოვანების. ერთმნიშვნელოვნება და სიზუსტე აზროვნებაში — ასეთი იყო მისი იდეალი. საიციარი ხინათლე და საცხადე შერწყმული სიღრმისთან. ყველაზე რთული ფილოსოფიური პრობლემის ანალიზის დროსაც კი — ასეთი იყო კ. ბაქრაძის აზროვნების დამახასიათებელი სტილი.

3. პრობლემის მთელი ფილოსოფიური მოდერნიზაცია მისი ამ მადლიანი ნიჭის ნათელი და ცხადი გამოვლენა.

ახლა ვაჯერებოთ კონკრეტულად თუ რაში გამოიხატებოდა კ. ბაქრაძის როლი XIX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის განვითარებაში. ამისთვის მოკლედ შევიხილოთ კ. ბაქრაძის ფილოსოფიური მოღვაწეობის და მოვასდინოთ მისი პერიოდისთვის.

კ. ბაქრაძემ თავისი პირველი ფილოსოფიური ნაშრომი „დედოფლისგანთავის რეალიზმი“ 1928 წელს, ხოლო უკანასკნელი — „ახალი ფილოსოფიის ისტორია“ — 1969 წელს გამოაქვეყნა. ამ ორ თარიღს შორისა მოქცეული მისი მრავალმხრივი და ინტენსიური ფილოსოფიური მოღვაწეობა. ცხადია, იგი არ იყო ერთხანობანი, ხელოვნება მისი მიმართულების შეცვლა, პრობლემების ერთი რიგად მიერზე გვიანაცვლება, შეხედულებების დაზუსტება, დეკლარაცია და ა. შ. ერთი ხიტყვით, ადგილი ჰქონდა კ. ბაქრაძის ფილოსოფიური შეხედულებათა ევოლუციას, რაც საქართველოს მის გაგრძელებული პერიოდისთვის. მისი ნაშრომბლიცა მოგვანია ამ ევოლუციური გამოვლენის ოთხი ძირითადი პერიოდი:

1. ძიების პერიოდი (1928-29 წწ.). რამდენიმე დროს კ. ბაქრაძე პრეზენტაციის მოთხოვნით დეკლარაციის ძიებაში. იგი ვერ კლდე არ უღას მარქსისტული, მაგრამ არც სხვა რომელიმე ფილოსოფიური სისტემის პოზიციას. დასაწყისში თანაგრძობით ეკლემიკა აღიარებულ რეალიზმში, მაგრამ შემდეგ კრიტიკულად უფლება მას.

1928 წ. კ. ბაქრაძემ გამოაქვეყნა ორი ნაშრომი: „თანამედროვე ფილოსოფია ევროპაში“ და „პრეზენტაციის პრობლემა და შეშეცდომის სტრუქტურა“. პირველი ნაშრომში მოცემულია ამ დროისთვის გერმანიაში არსებული ფილოსოფიური სისტემების კრიტიკული მანოხილვა. ეს იყო ქართული მეცნიერებასთვის პირველი მოკლე კრიტიკული ინფორმაცია ევროპული ფილოსოფიის ფაქტების მიღწევის შესახებ. მეორე ნაშრომი იყო რეცეპია მ. ნუცუბიძის

1926 წ. გერმანიაში გამოსულ წიგნზე „ბევშარი-ტებეა და შექმენების სტრუქტურა, პირველი შეხვედრა ალტოლოგიურ რეალისმში“. ამ რეალისმში მოცემულია ალტოლოგიური რეალისმის ღრმა და საფუძვლიანი კრიტიკა; კ. ბა. ჯრამბე გამოავლიანა უ. ნუცუბიძის მიერ შექმნილი ფილოსოფიური სისტემის შინაგანი წინააღმდეგობანი და ლოგიკური ნაკლოვანებანი. მის არგუმენტებზე დაყრდნობა არ დაუპარავთ აქტუალობა და მნიშვნელობა.

კ. ბაქრაძის აღნიშნული ნაშრომი მეტად მნიშვნელოვანი მოვლენაა ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარებაში: საჭირო იყო უ. ნუცუბიძის ნააზრების კრიტიკული დასაბუთება ანუ განახორციელა კ. ბაქრაძემ დასაბუთებული ნაშრომი, რომელიც იყო ალტოლოგიური რეალისმის პირველი სერიოზული შეფასება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ იგი არ იყო სრული, რადგან მას აკლდა მარქსისტული პოზიცია. კ. ბაქრაძე კმეოფილდება მხოლოდ იმანენტური კრიტიკით. იგი ავლენს თეორიის ლოგიკურ ნაკლოვანებებს, მაგრამ არ იძლევა პრობლემის პოზიტიურ გადაწყვეტას; ნათლად აჩვენებს თუ რაშია პრობლემების ნუცუბიძისებური გააზრების ნაკლი, მაგრამ არ მსჯელობს მათი გადაწყვეტის კუთხით შესაძლებლობაზე.

ალტოლოგიური რეალისმის ბაქრაძისებური შეფასება იყო იმანენტური კრიტიკის შესანიშნავი ნიმუში.

2. გერმანული კლასიკური იდეალისმის დიალექტიკის პრობლემების დამუშავების პერიოდში (1929-36 წწ.), მარქსიზმის კლასიკებმა მოკვდეს გერმანული კლასიკური იდეალისმის, კერძოდ, შინა იდეალისტური დიალექტიკის პრინციპული შეფასება. მათ ნამოყალიბეს ამოსავალი დებულებანი, რომლებშიც გარკვეულია გერმანული კლასიკური იდეალისმის ადგილი და როლი ფილოსოფიის განვითარებაში; დანახაოებულა იდეალისტური დიალექტიკის შინადაცვალებრივ-კრიტიკული და რაციონალურ-პრობლემური მხარეები.

საქირო იყო მარქსიზმის კლასიკების სახელმძღვანელო დებულებების საფუძველზე იდეალისტური დიალექტიკის ფორმირებისა და განვითარების სისტემატურ-დეტალური გამოკვლევა. ეს იყო დიდი მასშტაბის შრომატეატი სამეცნიერო, რომელიც შეასრულა კ. ბაქრაძემ. ამ საქმიანობა დაკავშირებული მან ორი მონოგრაფია გამოაქვეყნა: „დიალექტიკის პრობლემა გერმანულ იდეალისმში“ (1929 წ.) და „სისტემა და ნეოლოგიკური ფილოსოფია“ (1936 წ.). პირველი ნაშრომის დიალექტიკის ნაშრომების პრობლემა კარგადან შევადარებ, მხოლოდ მეორეში — პირველის ფილოსოფიის სისტემისა და მეორის ნიშანების პრობლემა, კ. ბაქრაძემ მოკვდა იდეალისტური

დიალექტიკის არსის და მისი განვითარების მარქსისტული გადაწყვეტის ღრმა და გააზრებული და თავისებური ინტერპრეტაცია. იგი ღრმად შეხანინავა განახლებული საქმიანობის ღრმა ანალიზით, რომელიც ფართო ფილოსოფიურ ტრადიციას და განსწავლულობას ეწყარება: არგუმენტაციის სიღრმით და ლოგიკური სიმკაცრით, წამოყენებული შეხედულებების ორიგინალურობით.

აღნიშნული გამოკვლევა, რომელიც კ. ბაქრაძემ განახორციელა, თავისი სისტემატურობით და დეტალურობით პირველი იყო ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში. მანამდე ქართულ ენაზე არსებობდა ერთადერთი გამოკვლევა მ. გოგიბერაძის წიგნის სახით „მეტაფიზიკის და დიალექტიკის პრობლემების განვითარება მარქსიზმში“, რომელიც მოკლე და ზოგადად განხილული იყო კარის, ფხიბის, შელანგის და პეველის ნააზრები დიალექტიკის შესახებ. კ. ბაქრაძემ მოკვდა გერმანულ იდეალისმში დიალექტიკის პრობლემის უკვლევობა ანალიზი, რასაც მან სავანებოდ ორი მონოგრაფია მიუძღვნა.

კ. ბაქრაძის გამოკვლევები იდეალისტური დიალექტიკის შესახებ ეტაპია XX საუკუნის ქართული ფილოსოფიის განვითარებაში: ა) იხინი უზარმაზარ ფილოსოფიურ მასალას აწვდიდა ქართულ მეცნიერებს, რომელიც არა თუ ქართულად, არამედ სხირ შეთხვევაში რუსულადაც კი არ მოიპოვებოდა; ბ) აქცენტებდა და ავითარებდა მარქსისტულ-ლენინურ ხაზს ქართულ ფილოსოფიაში. ამ მხრივ სანიშნოა წიგნი „სისტემა და მეოდი პეველის ფილოსოფია“; გ) ზედს უწყობდა პროფესიული ფილოსოფიური სწავლების დახვეწასა და შემდგომ განვითარებას.

რაც შეეხება კ. ბაქრაძის მიერ წამოყენებულ ორიგინალურ დებულებებსა და დაყენებს, მათ დღესაც არ დაუპარავთ თავისი მნიშვნელობა.

3. მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის აქტუალური პრობლემების დამუშავების პერიოდში (1940-60 წწ.), 1936 წლიდან 1946 წლამდე ხიცარციელა კ. ბაქრაძის კვლევით საქმიანობაში. ამ პერიოდში რამდენიმე მოუშარული სტატიის გარდა რამე მნიშვნელოვანი მას არაფერი გამოქვეყნებია. ეს ახსნება ორი მიზეზით: ჭერ-ერთი, ქართული ფილოსოფიურმა კრიტიკამ, აშკარად სუბიექტური და ტენდენციური მიდგომის გამო, კ. ბაქრაძის გამოკვლევებს იდეალისტური დიალექტიკის შესახებ უარყოფითი შეფასება მისცა. ასეთმა არაობიექტურმა დამოკიდებულებამ ოაგას ამოგვას მიაღწია. კ. ბაქრაძის სადოქტორო დისერტაციის საქარო დაცვის პროცესზე. 1938 წლის 6 მარტს თბილისის უნივერსიტეტის ინტერიის ფაкультეტის სამეცნიერო მის უარი უთხრა საძიებელ ხარისზე. წიგნი „სისტემა და მეოდი პეველის ფილოსო-

ფილოსოფია, რომელიც საბაქრაძე იყო წარმომადგენელი, მონათლულ იქნა ანტიმარქსისტულად. ამ გარემოებას კ. ბაქრაძის იმდენად დიდი გულგატეხილობა გამოიწვია, რომ იგი გარკვეული დროით ჩამოაშორა სერბო-სლავ კულევით მუშაობას.

მეორე, ამის პერიოდის მძიმე საშინაო და საერთაშორისო ვითარებაში, ცხადია, შეატარა კ. ბაქრაძის კულევითი მუშაობა.

1948 წლიდან იწყება აღმავლობა კ. ბაქრაძის შემოქმედებაში რაც დაკავშირებულია ჩვენი ქვეყნის სასწრაფოებებში ლოგოციის კურსის შედგენასთან. ამ გარემოებაში მოითხოვა ლოგოციის სახელმძღვანელოს შექმნის აუცილებლობა. კ. ბაქრაძე ერთ-ერთი პირველთაგანი გამოეხატა აღნიშნულ ამოცანას, ანტიმარქსისტული მუშაობა ვასწავლოს ამ მიმართულებით და გამოაკეთოს ლოგოციის რამდენიმე სახელმძღვანელო. მათგან აღსანიშნავია 1951 წ. რუსულ ენაზე, ხოლო 1955 წელს ქართულ ენაზე გამოცემული სახელმძღვანელოები ფილოსოფიის სასწავლებლის სტუდენტებისათვის.

ლოგოცაზე მუშაობაში განაპირობა კ. ბაქრაძის მიერ ლოგოცურ-გნოსეოლოგიური პრობლემატიკისადმი ინტერესის გაღვივება. მან მრავალი პრობლემა გააანალიზა ამ სფეროდან, რომელთაგან აღსანიშნავია დიალექტიკისა და ლოგოციის მიმართების საკითხი. იგი 50-იან წლებში ცხოველი განხილვის საგანი იყო, რომლის გარკვევას არა ერთი დიუსკოსია მიეძღვნა. ამ საკითხის გარშემო მარქსისტულ ლიტერატურაში გამოიყვანა ორი თვალსაზრისი: პირველი, რომელიც აღიარებდა დიალექტიკისა და ფორმალური ლოგოციის თავსებადობას, ფორმალური ლოგოციის მიიწევდა კანონიერ მეცნიერებად და უარყოფდა დიალექტიკურს ლოგოციას, როგორც ლოგოციის, შესაბამისად მისი თვალსაზრისით აღიარებდა დიალექტიკისა და ფორმალური ლოგოციის წინააღმდეგობას, მოითხოვდა დიალექტიკურს ლოგოციის, როგორც ლოგოციის შექმნას და უარყოფდა ფორმალური ლოგოციის მეცნიერებადობას. პირველი თვალსაზრისის დაფუძნებას და დასაბუთებაში გადაწყვეტილი როლი ითამაშა კ. ბაქრაძის მიერ წამოყენებული ირიგინალური კონცეფციამ დიალექტიკისა და ლოგოციის ურთიერთმიმართების შესახებ. კ. ბაქრაძის თეორიულმა და პრაქტიკულმა საქმიანობამ ლოგოციის სფეროში დიდი როლი შეასრულა ფორმალური ლოგოციის მიმართ ნიადაგის შესაქმნელად. ჩვენს ქვეყანაში ლოგოციის დამკვიდრებასა და განვითარებაში დიდი კ. ბაქრაძის წარმატებისა და მეცნიერული საქმიანობის ღვაწლია.

დიალექტიკის ძირითადი კატეგორიების და შემცვლების თეორიის საკითხები: მოკლეა არამარქსისტულ გნოსეოლოგიურ თეორიათა დამატარებელი კრიტიკა. კ. ბაქრაძემ განსახილველი საკითხების ბევრ ნომენტს პირველად წაიკვია ურთავლენა და დრამად დაანაწილა ისინი. მისი დაკვირვების უმრავლესობა თუ განმარტებული არა, გათვალისწინებული იქნა ჩვენს ფილოსოფიურ ლიტერატურაში.

როდესაც კ. ბაქრაძის აღნიშნული პერიოდის შეფასებას ვაძღვით, ურთავლენა უნდა მივიტოვო შემდეგ გარემოებას 40-იანი წლების მეორე ნახევარსა და 50-იანი წლების პირველ ნახევარში ჩვენი ქვეყნის ფილოსოფიურ ცხოვრებაში გაბატონებულ იყო აზროვნების დოგმატიკური სტილი: არ ხდებოდა საკითხების შემოქმედებითი განხილვა, ქვეშაობების დადგენის ძირითად საშუალებად მიიჩნეული იყო არა მეცნიერული და ლოგოცური დასაბუთება, არამედ შესაბამისი ციტატების დაქმნა; ერთი სიტყვით, დოგმატიკაში იყო ფილოსოფიური აზროვნების დამახასიათებელი ნიშანი. ამას შედეგად მოყვა ის, რომ არ იქმნებოდა ფუნდამენტური საკითხებზე, 50-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ფილოსოფიური აზროვნების დოგმატიკური სტილი თანდათანობით შეიცვალა შემოქმედებითი სტილით.

ცხადია, აზროვნების დოგმატიკური სტილი, რომელიც იმ დროს იყო გაბატონებული კ. ბაქრაძის ფილოსოფიურ მოღვაწეობასაც ამწევდა თავის დას. მაგრამ იგი მიეუფლებოდა ფილოსოფოსთა იმ მიცერტიციზოვან ქველს, რომლებიც ამ მძიმე პერიოდში ახერხებდნენ შემოქმედებით კულევით მუშაობას. ამას მას შეეძლო მარქსიზმ-ლენინიზმის დრამა ცოდნა, საერთო ფილოსოფიური განსწავლულობა და დასაბუთების მიზნად ქვეშაობების დადგენის აუცილებელ საშუალებად. კ. ბაქრაძის პირიქითი იყო — არაფერი არ მიეღო ბრმად, არამედ გონების პრიზმაში გარდაეტეხა და გაეტარებია ყველაფერი. დიალექტიკურ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობის საფუძვალზე პრობლემების შეცნირებული და ლოგოცური ანალიზი — ასეთი იყო მისი ფილოსოფიური საქმიანობის ქვაკუთხედი. ამან საშუალება მიცვა კ. ბაქრაძის ამ პერიოდშიც მოცვა მრავალი საფურცადღებო გამოკვლევა. თავისი ნაღამეცნიერული წარმატებით და პრაქტიკული საქმიანობით იგი ხელს უწყობდა აზროვნების დოგმატიკური სტილის კრიტიკულ დაქვევას. თავისი ცხოვრების ამ პერიოდშიც კი იგი შეკვივდ იდგა ქვეშაობითი მეცნიერების საფარსიერზე.

4. ახლა, უამლენს და თანამედროვე ფილოსოფიის ისტორიის დამუშავების პერიოდში (1960-69 წწ.) კ. ბაქრაძემ განაწარმა გამოკვლევა ფილოსოფიის ისტორია აღორძინების

უპოქიდან თანამედროვე ზურცუაზიულ ფილოსოფიურ მიმართულებათა ჩათვლით. მან იგი მხოლოდ ნაწილობრივ განახორციელა, ზელი სიკვდილმა შეუშალა.

ახლი ფილოსოფიის ისტორია კ. ბაქრაძემ გამოკვლია აღორძინების ეპოქიდან კანტის სისტემის ჩათვლით. ამ პერიოდის შესახებ შრომები ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურას მოეკავებოდა. არსებობდა ფილოსოფიის ისტორიის კურსები, რომლებშიც სისტემატურად განხილული იყო აღნიშნული პერიოდი. კ. ბაქრაძის გამოკვლევა გამოირჩევა სიფართოთა და დეტალურობით. ყოველი დიდი ფილოსოფოსის ანალიზისას მას თავისი კუთხე და ორიგინალური ხედვა აქვს.

უახლესი ფილოსოფია კ. ბაქრაძემ გამოკვლია მონოგრაფიის — „უახლესი და თანამედროვე ზურცუაზიული ფილოსოფიის ისტორიის ნარკვევები“—პირველ ტომში (1960 წ.). აქ განხილულია XIX საუკუნის მერვე ნახევრის და XX საუკუნის დასაწყისის ზურცუაზიული ფილოსოფია. ეს იყო მარქსისტულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში ამ პერიოდის ფილოსოფიის სისტემატური და დეტალური განხილვის პირველი ცდა.

თანამედროვე ზურცუაზიული ფილოსოფიური მიმართულებებიდან კ. ბაქრაძემ საგანგებოდ გამოკვლია პრაგმატიზმი, ლოგიკური ემპირიზმი და ექსისტენციალიზმი, აგერთერთი პარ. ელთაგანი იყო მარქსისტ. შედეგარებს შორის, რომელმაც ამ მიმართულებების ანტიმენტარეზული კრიტიკა მოკვდა. კ. ბაქრაძე ბრალდებას კი არ თუენებდა მათ. არამედ ცდილობდა კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე შეფასებინა ისინი.

კ. ბაქრაძის, როგორც ფილოსოფიის ისტორიკოსისათვის, დამახასიათებელია შემდეგი: განსახილველი თეორიების საფუძველიანი ცოდ-

ნა და მათი ძირითადი დებულებების ობიექტური გადმოცემა. იგი არასოდეს არ ამხინჯებს ვასაკრიტიკებელ შეხედულებას, არამედ ცდილობს მაქსიმალური სიზუსტით გადმოსცეს იგი. ამას აკეთებს არა იმიტომ, რომ მოწინააღმდეგის თვალსაზრისს იზიარებს, არამედ იმიტომ, რომ მიაჩნია ზეშვარიტი კრიტიკის აუცილებელი წინამძღვრად. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში მიაღწევს მეცნიერული კრიტიკა თავის მიზანს.

განსახილველი თეორიის შეფასებისას კ. ბაქრაძე ემყარება მარქსისტული ფილოსოფიის პრინციპებს. ამავე დროს, ცდილობს აღმოაჩინოს ამა თუ ამ თეორიის შინაგანი წინააღმდეგობანი. ე. ა. აწარმოოს მისი იმანენტურა კრიტიკა.

ფილოსოფიური სისტემის ანალიზს კ. ბაქრაძე ძირითადად ახდენს ონტოლოგიური და გნო-სელოლოგიური ხაყისების შუქზე. ე. ი. იხილავს ისეთ პრობლემებს, რომლებიც მას საგანგებოდ უყვარება. ეს კი ხშირ შემთხვევაში მას საშუალებას აძლევს გამოამყუროს აღრე შეფასრეველი დეტალი და ნიუანსი, გამოთქვას ორიგინალური შეხედულებანი.

ასეთია მოკლედ კ. ბაქრაძის მრავალმხრივი ფილოსოფიური მოღვაწეობის ძირითადი შედეგები.

კ. ბაქრაძემ მარქსისტული ფილოსოფიური ლიტერატურა გააძლიერა ფუნდამენტური გამოკვლევებით, რომლებშიც ხაყისების ანალიზის სიღრმე შერწყმულია სიკმატებსა და სანათლესთან. ისინი ხასიათდება წამოყენებულ დებულებების მკაცრი დასაბუთებით და დისკუსების ორიგინალურობით.

თუ მეტიც საუკუნის ქართულ ფილოსოფიას აქვს აღკოუნების ვარკვეული სიღრმე და სინათლე. ამ.ში დიდია კ. ბაქრაძის ღვაწლი.

შ ე ნ ი შ ვ ე ბ ი ბ ი:

- 1 შ. ნუცუბიძე, შრომები, ტ. I, თბილისი, 1973 წ. გვ. 195.
- 2 მარქსისტული მეთოდოლოგიის თანამახდ. ყოველი პრობლემა შეიძლება დამუშავდეს ამ ორი გზით. ისინი ერთმანეთს კი არ ეპირისპირდებიან, არამედ ავსებენ. ამიტომ ორთავის გამოყენება აუცილებელია ყოველს პროცესში.
- 3 აღნიშნულ საკუთს კ. ბაქრაძე მრავალჯერ დაუბრუნდა. წიგნი „სისტემა და მეთოდი ჰეგელის ფილოსოფიაში“ გადამამუშავებელი ხა-

ზით მან რუსულადაც გამოსცა 1958 წ. მისი თვალსაზრისის ზოგიერთი მომენტი შეიცვალა. მერამ ეს ვახვოდა ცალკეული დებულებების დაზუსტებას. მათ უჭირბ ადეკვატურ გამართებას. რაც შეეება კ. ბაქრაძის პრინციპულ პოზიციას რეკლამისტური დიალექტიკის შეფასების საკუთსში, იგი ძირითადად ცუდველი დაარბა. ეს პოზიცია კი სწორედ ამ პერიოდის შრომებში იქნა გამოთქმული.

ბერძნის ოთხთავის მიწაწერები

ძველი ქართული ხელნაწერები ჩვენი ხალხის საამაყო ეროვნული საფუძველია. დღევანდელი მკვლევარების — ალ. ხახანაშვილის, თ. გორდანიას, ვ. თაყაიშვილის, ა. ჭავჭავაძის, კ. აცველიძის, ა. შანიძისა და სხვათა დამუშავებული ძიების შედეგად ქართული ენის მრავალი ძველი გადურჩა სამუდამო დაღუპვამათი მოვლა-პატრონობა და მკვლევრული შესწავლა დასაშვრი და გადადიდებული საქმეა.

ქართული ენისა და ხელოვნების ისტორიის შესწავლისათვის დიდი ღირებულებიასა ბერძნის ოთხთავი; იგი ბერძნის (კლარჯეთში) დიდებულ ლაერაშია გადწერილი. ხელნაწერს სახელი დაწერის ადგილის მიხედვით აქვს შერქმეული.

1830 წლის ივნისში ამერიკელი მისიონერები — ს. მითი და დ. უაითი ყარსის სომხურ ეკლესიაში წასწავდომიან ვინმე გურიელის მიერ გურიიდან მიტანილ ქართულ სახარებას და ამერიკაში წადიან. საუკუნეზე მეტ ხანს იყო გაუჩინარებული ბერძნის სახარება. და აი, ბედნიერი შემთხვევის წყალობით, 1939 წელს ნიდერლანდის თეოლოგიური სკოლის მუხეშის კურატორმა, ამერიკელმა რ. პირსმა ამავე მუხეშში აღმოაჩინა იგი. რ. პირსის მიწვევით ნიდერლანდში ჩასულა ცნობილი ქართველოლოგი, ჰარგარდის უნივერსიტეტის პროფესორი რ. ბლევიკი, რომელიც ძალიან გაოცებულა, როდესაც ასომთავრულით შესრულებული დიდებული ქართული ხელნაწერი უჩვენებიათ.

რ. ბლევიკმა შეისწავლა ძველი და ქრცელი წერილი ეძღვნა ს. ტერ-ნერსესიანთან ერთად

უერთად „მიზანტიონში“. ბერძნის ოთხთავს ვაღია მხოლოდ ბოლო დერცელი, რომელზედაც ანდერძის ნაწილი და ქორონიკონი უნდა ყოფილიყო მოთავსებული.

ბერძნის ოთხთავი გადწერილი უნდა იყოს სემბატ III ერისთავ-ერისთავისა და მისი ძეების — დავითისა და ბაგრატის სიციცხლში, 988 წლამდე.²

ბერძნის სახარებას მრავალი მინაწერი მოეპოვება. ამათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი, ცხადია, გადამწერის ანდერ-მინაწერია, რომელიც ხელნაწერის ბოლოს არის მოთავსებული (258 ფ.). იგი ნაწერია ნესხურით და ასე იკითხება: „მე, ვლახაი გაბრიელ, და მუდღუფ ჩემი ღირს ვაჟმენით დაწერად წმიდისა ამის სახარებისა ლაერასა შინა დიდსა ბერძნის... სალოცვლად შევტეთა ჩვენთა სუმატ ერისთავთ-ერისთავისათვის და შვილთა მათთათვის; დავითისთვის და ბაგრატისთვის...“

როგორც ანდერძიდან ჩანს, ამ ხელნაწერის დაწერებაში არიან ვინმე გაბრიელი და მისი შვილნი.³

ძველის შექმნის თანდროდელი ლეკას სახარების ბოლოს მოთავსებული ნესხური მინაწერიც: „ქრისტე, შეიწყალე მამკვეთელი ამის წმიდისა სახარებისა გაბრიელ და“

2. თ. ბლევიკი, ს. ტერ-ნერსესიანი, დასახ. ფრანკ. გვ. 256; ა. შანიძე, ამერიკაში აღმოჩენილია ძველი ქართული ხელნაწერი „ალიტ და ხელოვნება“; 1944, 24. XI. მისივე, შეათვ საუკუნის ქართული ხელნაწერი, „კომენტისტი“, 1959, 17. V.

3. თ. ტურაშვილი, „ბერძნის ოთხთავის დათარიღებისათვის“, „სტესკარი“, № 4, 1977, გვ. 141-6).

1. რ. ბლევიკი, ს. ტერ-ნერსესიანი, ბერძნის ოთხთავი, „მიზანტიონი“, 16, ბოსტონი, 1944, გვ. 227-229 (ინგლ ენაზე).

ყოველი კრებულნი შთონი. ამენი* (203 ლ.).
 მინაწერიდან ვეებულობთ, რომ მერათს ოთხ-
 თაგს მომგებელი ვადამწერის თანამოსახე-
 ლა, მასაც ვაბრიელი ჰქმნებია. წიგნის დამკ-
 ვეთო სისულღერთ პირი ჩანს, რომელიც ქრისტი-
 ტეს სთხოვს თავისა „კრებულს“ შეწყალებას.
 ეს მინაწერი ძველის ვადამწერისდროინდელია.

ოთხთაგს მოეპოვება ასევე ბევრი მერა-
 მინდელი ნუსხური (იშვითაჲდ მხედრული) მი-
 ნაწერიც. აქედან ოთხი XI-XII და ორიო-
 დე XV საუკუნისაა, დანარჩენი კი XVI-VXIII
 ს.-ში უნდა იყოს შესრულებული.

XI-XII ს. მინაწერები. ამ დროის პირველი
 ნუსხური მინაწერი, რომელშიც პათნიძე ლაქ-
 რენტი და მისი მეუღლე არიან მოხსენებული,
 ლუკას სახარების დასაწყისშია (130 V) და ასე
 ითხოვება: „ქრისტე ღმერთო, შეიწყალე პათი-
 ნიძე ლაქრენტი და თანამეცხედრე მისი, ოსრა-
 ვე ცხოვრებასა შინა, ამენი ძეთა მათთა შეუწ-
 დუნეს ღმერთმან, ამენი ვინცა შენღობა ვით,
 თქვენცა შეგადუნეს ღმერთმან, ამენი*
 ამისთვის შავგისა ხელითა შესრულებული
 დეკავი ეფთვიმე წინამძღვრის ნუსხური მი-
 ნაწერი: „დეკავისა ეფთვიმე წინამძღვარსა შე-
 უნდუნეს ღმერთმან, ამენი* (130 V).

ადრინდელი ჩანს აგრეთვე ვინმე ჭოჭიას ძის
 მარკუალოს მინაწერიც: „ქ. ჭოჭიას ძესა მარ-
 კუალასა შეუწდუნეს ღმერთმანი* (2 V).

სამოვე ნუსხური მინაწერი ხელისა და ორთო-
 ვრათის მიხედვით XI-XII ს. უნდა იყოს.

ამავე ხანისაა აგრეთვე მხედრული მინაწერი
 92-ე ტექსტზე, რომელიც ასე ითხოვება:
 „ქ სახელითა ღმრთისაჲთა, მამისა, ძისა და სუ-
 ლისაჲთა. და ვინცა და რამაცა გუარამან კაცობან
 თუხართა მთავარმოწყავსა მამულები შეუშა-
 ნეს და ანუ გაუყოს, სრული უკუნისამდე!“

ეს მხედრული მინაწერი ხელის მიხედვით
 XI ს.-ზე გვიანდელი არ უნდა იყოს, ასეთა მო-
 ხაზულობით იგი წააგავს ბაგრატ IV შოთღლე-
 მის მონასტრისადმი შეწირულობის (1058 წ.)
 და „დაბაზის ვადამწვეტა ოპიზართა და მიჭ-
 ნაპირელთა დავის შესახებ“ (1060/65 წ.) ძვე-
 ლთა მხედრულს.

მინაწერში დასტურდება ებ „სუფიქსიანი
 მრავლობითი გამოსატული პირდაპირი ობიექ-
 ტის ზმნასთან მრავლობითში შეთანხმების შეზ-
 თხვევი: „მამულები შეუშაღუნეს“.

აქვე უნდა განვიხილოთ მინაწერი, რომელიც
 მოთაყვებულია მახარებელთა მინასტრებთან
 ფურცლის უკან. იგი შესრულებულია კლასი-
 კანი, დახრილი ნუსხურით. მინაწერი დალაქ-
 ვებულია და ძნელად იკითხება. ხელისა და
 ორთოგრაფიის მიხედვით იგი XI-XIII ს.-ზე
 გვიანდელი არ უნდა იყოს. მისი სრულად ამო-
 კითხვა ფოტოპირიდან შეუძლებელია. მინაწე-
 რი ასე ითხოვება:

„ქ სახელითა ღმრთისაჲთა და შეწყვენთა წმიდისა... ისითა, მე წადიერ ვიყავ ესაიამ
 მცირესა რამეჲ...“

და წარმოხრვლი წემისა გუარის ცუცი იორდანისა პირათსა, რომელ არს
 იერუსალიმს ეტრძოთაჲგან, სადა ნათელს-ილო ქრისტემან, ღმერთმან ჩუენმან და მოსრულა
 ბიზანტისა, რომელ არს კონსტანტინე-პოლეს, და შევლსა წელსა რაჲგანს
 მსახურებია კათოლიკე საყდრისაგან და წმიდისა ვიორგენისაგან და მერმე უნახავს ნიშანი
 ძილსა შინა ბერსა იესუს ვითარმედ: მე ვარ მოწამე ქრისტესი, რომელი...
 უნებოდარ საუღარსა ამას მარჯუენით ეტრძოა: აღდეგ, ბერო,

და ნუ გეშინინ, და აღმასუენე, და აღიტანენ ორნი ძმანი შენნი: ან-
 ღრია და ილართინ, და აღმასუენეთ, და წარემართენით ჩრდილოკუ-
 თით ეტრძო და მიწიენით, ვიდრეცა მენებოს, ხოლო მოწეულ-
 მათ ეამთა შინა იგინს სალიქუარს და დასუენებაჲ... წელსა მერმე
 მიმცრო ქმნილ იყო ეამი ბარბაროზთაგან, მაშინ ენ-

უენი ნიშანი ბერსა მას ვითარმედ: აღდეგით და წამასუენეთ თუხართა,
 რომელ არს ჭორობის პირსა; ხოლო აღდეგა ბერი იგი და ძმანი მისნი,
 და წამასუენეს, ვითარცა უბრძანა მათ ქრისტეს მოწამეზა და წამსუენა თუხართა
 აჲ მეფობასა ეახტანგ ვორგოსენისას; და მოვიდა ეახტანგ
 ვორგოსენი ხილვად წმიდისა ქრისტეს მოწამისა და იხილა და
 ადიღებდა ღმერთსა და მოწამესა ქრისტესსა; და თქვა ეახტანგ გო-
 რგოსენმანი: ამას ეწოდოს თუხართა მთავარ-მოწამე.
 და გამოაჩინა ეცეხლმან სხუაჲ კლდე, რომელსა ჰქვდიან ტანიგარა.
 მუნ იწება დასუენებაჲ თუხართა მთავარ-მოწამემან
 მასვე მეფობასა ეახტანგ ვორგოსენისასა და ვანუენინა

მამულთა მათ ჩუენთა გუარის კაცთა და უთხრა ვითარმედ: იყვენით და
 მსახურეთ ქრისტეს მოწამესა და ეტრძოხველ იყვენით უკეთეს შედედით...
 და მას უკუნეთ ვარდაცვალებულთა ჩუენისა გუარის კაცთა...
 სანოკუა ერთი ღმერთ შე... და... წ(მიდა) გ(იორგი)ი... და-

შეხედუ და არცაა ეყო... და ვინცა
სხუანი დასრულნო, თქვენცა გფრთხილდით... რენით..."

XV ს. მინაწრები. ბერის ობხთავის მინა-
წრებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია
237-ე ფურცელზე ნუსხურით მიწერილი „ვეფ-
ხისტყაოსნის“ ტაბი: „მართლად იტყვის მო-
ციქული: „შიში შეიქს სიყვარტლია“. იგი შე-
სრულებლია ვინე იორღანეს მიერ, რომელიც
შენღობას ობხოეს: „ცოდლიაა ვისე იორ-
ღანეს შეუნდვენს ღმერთმან“.

ეს სახელი გვხვდება აგრეთვე ამავე ფურ-
ცელზე არსებულ სხუა ნუსხურ მინაწრშიც:
„მონათ ქისტისო, შემიწაღე მე და მიბოვე
ქისტისგან შენღობაა ცოდლიაა და დიდი
წალობაა სულთა ჩვენთათვის. იორღანეს შე-
უნდვენს ღმერთმან“.

ორივე მინაწრში ერთი და იგივე პირი უნდა
იყოს მოხსენებელი. „ვეფხისტყაოსნის“ ზემო-

მოყვანილი ტაბი გამოცა ზენი ვნის დავუ-
ხრომელმა შეკვეთარმა ა. შანიძემ. მისი
აზრით, ეს მინაწერი ზელისა და ორთოგრა-
ფიულ თავისებურებათა მიხედვით XV საუკუ-
ნისაა. იგი იმათ არის საინტერესო, რომ რუს-
თაველის უკვდავი პოემის დამწებების უძვე-
ლეს ნიმუშს წარმოადგენს.¹

XVI-XVII ს. მინაწრები. ღმრავლესობა მი-
ნაწრებისა, რომლებიც მათეს თავის დასაწერო-
შია, ეტობიანი, დახალი, ერთმანეთის შიგავ-
ის ნუსხურით არის შესრულებული. შეიცავს
სახელთა გრძელ სიას და მოყვრება სიტყუე-
ბით: „შეუნდვენს ღმერთმან“. სწორა ორთო-
გრაფიული შეცდომები. ისტორიული თარღუ-
ბის ან პირთა ვინაობის გარკვევა ძნელდება.
მოგვეყვს ეს მინაწრები:

1. „ნარინ დავითს, ელისაბედს შეუნდვენს ღმერთმან.
შერმადის, იათამზეს შეუნდვენს ღმერთმან. ნინიას,
შეშელნი ბერს შეუნდვენს ღმერთმან“ (6, VI).
2. „(ი)ღა, აზმაიფარს შეუნდვენს ღმერთმან, ამე სალუც(ა)ზნ, ანტშათენს შეუნდვენს
ღმერთმან.
„მულქანს... შეუნდვენს ღმერთმან. ახალბედს, გულდამს შეუნდვენს ღმერთმან, ამენი
ჯერქის შეუნდვენს ღმერთმან... შ...რანშირს შეუნდვენს ღმერთმან“.
3. მექვეთ ფურცლის ქვემოთ იყოთება:
„ელთას, ბედურს შეუნდვენს ღმერთმან. გიორგის, მარინეს შეუნდვენს ღმერთმან.
ნარინას, კვალუცას, ელიეს შეუნდვენს.
რაბიდას, დესპანათენს შეუნდვენს ღმერთმან. მახარებელს, ელენეს შეუნდვენს
ღმერთმან...
...ისს შეუნდვენს ღმერთმან. გ(რი)გ(ო)ლს, თამარს... შეუნდვენს ღმერთმან. გოგინას,
დალაყარნი შეუნდვენს.
ღმერთმან. ქანიდავლეს, ტეტის შეუნდვენს ღმერთმან. მახარებელს, შამანდებტს
შეუნდვენს ღმერთმან.
მახარებელს, ესნათობს, ზერაბ, მუქელს შეუნდვენს. ღმერთმან“.
4. მეშვიდე ფურცელზე ასეთი ნუსხური მინაწერი:
„იოსიფს, იათამზეს შეუნდვენს ღმერთმან. ორღუნთ, ა. მინაჯერს
შეუნდვენს ღმერთმან. გაბრიელს, ბედურს შეუნდვენს ღმერთმან. ესნათობს შეუნდვენს
ღმერთმან
სულთამანს და ულუმბას შეუნდვენს ღმერთმან. ვარკოს, მარინეს
შეუნდვენს ღმერთმან. ინდოსა, ელისაბედს შეუნდვენს ღმერთმან.
გიორგის, სალომეს, გულამდარს, მისთა ცოცხალთა, მიცალებულთა შეუნდვენს ღმერთმან.
ნოშაყენას, გულმნათობს შეუნდვენს ღმერთმან. რომან(ს), გიორგის შეუნდვენს ღმერთმან.
ნარბენა, ელიაა, აზმაიფარს შეუნდვენს.
აზმათარს შეუნდვენს ღმერთმან. ინდოსა, ელენეს შეუნდვენს ღმერთმან. მარკოსს,
ბაბინოს... შეუნდვენს...
ღონიას... ქანიდავლეს, იათამზეს შეუნდვენს... დევაზანა შეუნდვენს“.
5. შერვე რქტის ბოლოს ნუსხური მინაწერი ასე იყოთება:
„მითიდელს, ესნათობს შეუნდვენს ღმერთმან. ხატეტას, შოსთანდარს შეუნდვენს ღმერთმან,
ლაზარეს, ელტენდის შეუნდვენს ღმერთმან. მელქირჩ(ს), ლალიათარს შეუნდვენს ღმერთმან.
ფითუღარს... შეუნდვენს. იბინეს შეუნდვენს ღმერთმან. პავლეს შეუნდვენს ღმერთმან.
მახარებელს,
დილაყარას შეუნდვენს ღმერთმან. კელტას, ელენეს შეუნდვენს ღმერ-

1. ვეფხისტყაოსნის სიმღონია, შედგენილი ა. შანიძის ზღმმღეინელობით, მისივე წინა-
სიტყობით. დ. გამოკლეგია, თბ., 1950, გვ. 016-017.

თმან. დავითს და ირინეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ჯობინას შეუნიღვენეს ღმერთმან. მახარებელს, ან(ა)ს, შაქარას, მარიანეს შეუნიღვენეს. დავითს, ელისაბედს და... შეუნიღვენეს ღმერთმან. იასონს...*

6. შერგე ფერცელზე ამგვარი მინაწერია:

„სახა, რი(ფსი)მეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. იოსებს, ზაქარას შეუნიღვენეს ღმერთმან. მიქელს, გულაინდარს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ყაზ(ა)ნას, ზურაბას, დარჩიას შეუნიღვენეს ღმერთმან. დიკლთიარს, იახათუნს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ელიას, მეღაქს შეუნიღვენეს ღმერთმან. გიორგის, მარიანეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. (ს(ა)უ)ლას, გულჯანიოთეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ამენი გერმანოზს, მარიანეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ელიას, ელენეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. სულამინს, მარიანეს ვ(ა)რძელს შეუნიღვენეს ღმერთმან. იოსებ(ს) და შამანდუხ(ტ)ს, გულჯ(ა)ნიოზს შეუნიღვენეს ღმერთმან. აბრამს, რომსანგ(უ)ლს შეუნიღვენეს ღმერთმან...“

7. შემდეგი ნუსხური მინაწერია მე-9 რეკტოს ზოლოს:

„ელეას, მელქიჯანს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ირინეს, გულჯაიას შეუნიღვენეს ღმერთმან. გიობას, გ(უ)ლმისს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ლაშქარას, მარიანეს, გიორგის შეუნიღვენეს ღმერთმან.“

თევდორეს(ს), რადდენს შეუნიღვენეს ღმერთმან. იმარინდოს, რევაზას, სულთამაშას... შეუნიღვენეს ღმერთმან. აზრთას, აზმაიჯარს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ირინეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. იაველს, ელემას შეუნიღვენეს ღმერთმან. თორას, იმარინდოს...“

8. ნუსხურია აგრეთვე მე-9 ფურცლის ქვემოთ მინაწერი, რომელიც ასე იკითხება:

„გრიგორეს, რომან(ს), გიორგის შეუნიღვენეს ღმერთმან. ირინეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ყაზ(ა)ნვარს შეუნიღვენეს ღმერთმან. მახარებელს, გ(უ)ლინ(ა)რს, თევდორეს, ...შეის შეუნიღვენეს ღმერთმან. მახარებელს, გ(უ)ლმის(ს), თემიროზ(ს) და...“

...დს, შაქარას, მარიანეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ლაშქარას, გრიგორს შეუნიღვენეს ღმერთმან...“

9. მე-10 რეკტოს ზოლოში იკითხება:

„იორდანეს, გიორგის, ლაშქ(ა)რს შეუნიღვენეს ღმერთმან. გ(უ)ლმის, მარიანე ყოფილისა, ირინეს შეუნიღვენეს ღმერთმან. კაქტას, გულქანს შეუნიღვენეს ღმერთმან. აღდგომიას, გ(უ)ლჯაიას შეუნიღვენეს ღმერთმან. სახას... შეუნიღვენეს ღმერთმან. ყანდურალის, იალმას შეუნიღვენეს ღმერთმან...“

10. ნუსხური მინაწერია აგრეთვე მე-10 ფურცელზე.

„ასალარს, იმინდოს შეუნიღვენეს ღმერთმან. სორზან(ს), შერაბას შეუნიღვენეს ღმერთმან. ახალბედს, თომიდანს შეუნიღვენეს ღმერთმან. ელიახარ(ს)... შეუნიღვენეს ღმერთმან. ბადუჩის, გ(უ)ლბეს, ერიქს, გულმანდარს შეუნიღვენეს ღმერთმან...“

11. ლექსს სახარების დასასრულს, 20-ე რეკტოზე, ორნამენტული ჯგერის ძირში, ნუსხური მინაწერი ასე იკითხება:

„რომანოს და მისთა დედა-მამათა შეუნიღვენეს ღმერთმან. დავითს და მისთა დედა-მამათა შეუნიღვენეს ღმერთმან...“

მინაწერებში ადგილობრივი მცხოვრებნი უნდა იყვნენ მოხსენებული. ნომენკლატურაში ჩანს მამადიანური კვალი. გვხვდება სპარსული ან თურქული (იშვითად სომხური) სახელები: ფუთყელა, ქანიდავლე, შამანდუხტი, იალმა, ყანდურალი, ყაზარო, სულამინი, მანიშეა და სხვ.

პეტრის ოთხთავის მინაწერებში ბევრია ქართული სახელი: აღდგომია, ახალბედა, ვიკი, ვროს, იათამზე, კაქტა, მახარებელი, ლული, მხეკალი, მზისთინდარი, ღონია, შაქარა, მშინათგული, ხატბტა, ჯობინა...

ველა ამ მინაწერის ხელი შეიძლება XVI-XVII ს. განისაზღვროს. გვიანდელი მინაწერები ნათლად წარმოგვიდგენენ ხელნაწერის მდგომარეობას. როგორც ჩანს, პეტრის სახარება აღნიშნულ პერიოდში გარკვეულად ხელმისაწვდომ ადგილებში ინახებოდა, რადგან ტატიკლარჯეთის მონასტრების დიდი ნაწილი ამ დროისთვის მიტოვებული იყო.

ჩვენი ძეგლის მეორე ადგილსამყოფელი კი ვერია ყოფილა, რასაც მხარს უჭერს სმითისა და დუაითის განცხადება, რომ ქართული ხელნაწერი ვიღაც ვერძელს მიუტანია უარსში გერიიდან.

ომის გართალი სურათები

კავკასიის დაცვის დღეებში, ფრონტზე მყოფი ქართველი ოფიცერი გიორგი გიგაურის ომისაგან გაპარტახებულ ჩადილო-კავკასიის ერთ სოფელში შემხარავე ამის მოწმე ხდება. ქობში, ქერადან ჩამოშვებულ თოვზე დაკიდებულ ურთის მსგავს ავანში ბავშვი წევს... ის წინა ღამეს მომკვდარა, მისი კიბისღულეები — მოხუცე პაპა და ბებია არიან; და კიდევ ეს ქართველი ოფიცერი, შემთხვევით რომ მოხვდა ამ სოფელში. — სად დავსაფლავოთ? — ურდოდა იკითხა გიორგიმ. — შე უკვე შერბეული მაქვს ადგილი, — თქვა ბერიაკემა. გარეთ გავიდნენ და საქმეს შეუდგნენ. მიწა სველი იყო და სადღაც ადვილად ითხრებოდა. ქობში რომ შებრუნდნენ, გიორგიმ წამად იკითხა: — კუბო? — ბერიაკემა თავი გადაქნია. — ამ ადენის დავსაფლავოთ. კუბოს სად იშოვნის ახლა კაცი? — დედაბერმა წინაქარიდან ფიცარი შემოიტანა და თქვა: — თავზე ეს დაეპუდოთ, — ეს აყვანი შიანი აღარ არის საჭირო! — გათავდა ჩვენი ოჯახი, მაშენცა, გათავდა ჩვენი ცხოვრება! — ცოდვას რატომ სწადიხარ, ბებერო! გათავდა რას მიქვია, ტოლიან ცოცხლად მარხავ (ტოლია ამ ბავშვას მამა, ისიც ფრონტზეა). ბავშვის ცხედარს გარეთ გაიტანეს და საფლავთან, მიწაზე დაასვენეს. ბურხის დაბლა ჩამოწოლილიყო და მთაზე შეფენილი ტყის კენწეროები ნისლის ზღვაში გაფანტულ კუნძულებს ჰგავდნენ. სტრიადა. ბავშვს წამწამზე წვიმის ბუსუსები ცრემლივით უბრწყინავდა. „უკანასკნელად აწვიოს“, — გათქვია გიორგიმ... ეს მოთხრობის ერთ-ერთი მერტად მწვედა და მათფრი დეტალია, მარად სამახსოვრო და დეფინივარია; ამაზე მხოლოდ ერთი რამ შეიძლება თქვას: მას შემდეგ ბერია წვიმა და თქვენი მოვლა, მაგრამ ვერც წვიმაში და ვერც დრომ ჩვენი ვულსა და მსოფნს ვერ ჩამორცხა ომისაგან მიყენებულ ტრავილი და ზრილობები ამ კრილოზებით და ტრავილით არის დაწერილი მთელი მოთხრობა. არ გადავპარტახებთ თუ ვიტყვი, რომ აქ, მხატვრულად დამაყრებელი თხრობის ზომიერება ამშვენებს დეტალებითა და სახეებით მდიდარ ამ ნაწარმოებს. ეს არის ყოველგვარი პირობითობის დაცლებული, ნამდვილად პოეტური მოთხ-

რობა, ან უკეთ, პოეტური მნიშვნელობის ქართველში მყოფი აღამიანის სულიერ განწყობილებებზე, მის ფიქრებზე და განცდებზე.

ასე იქცა აყვანი კუბოდ და ბერიაკეს ეჩვენება, რომ დადგა ქვეყნის აღსასრული; რაყიდა აყვანი კუბოა — რაღა ცხოვრებაზე შეიძლება ლაპარაკი... მთელი ომი დახატული ამ ერთი სურათით, და ეს არის დაწერილი ისე, თითქმის უბრალო ყოფით სურათს ზატავდეს მწერალი; და ეგებ მისდაუფურცლად, ეს სურათი საშინელი სიმბოლო ხდება ომისა, ფართო განზოგადებას ღებულობს.

მთელი წლების მანძილზე გაგრძელდა მეორე მსოფლიო ომი, წლების მანძილზე მუხლებამდე სისხლის ზღვაში მისტოპავდა კაიობრიობა. აღამიანმა დაამარცხა ფაშისტური მხეცო, აღამიანმა შეინარჩუნა თავისი კეთილშობილური სახე, თავისი სულიერი სამყარო; ამასთან, ომმა აღარებელი ბუნებრივ-ფიციკური პირობებში წამოსტრა, რომელთა ასახვას ცდილობს ახლა ჩვენი მწერლობა.

ას კიდევ ერთი სურათი: „სამხედრო ტრიბუნალი დაბერტა: მიუსაჯა ერთ ქარისკაცს, რომელიც დებერტირობაში დივირებ. იგი სასწრაფოდ გაასამართლეს და სასჯელის უმაღლესი ზომა მიუსაჯეს.

მეორე დილით, აღოსოზე, ათასეული ხევიში მოაწყვეს. მოიყვანეს სიკვდილმისცელი და ნაძვიანი დაავენეს. იგი გარიცხაზე უფრო გაფითრებული იყო და მთელი ტანით კანკალებდა. გიგაურმა გულსრცევა იგრძნო. თავის ოცეულს მოსწორდა და წყობილების ბოლოში წაივდა. წერა მდიდროა, თან სამხედრო ტრიბუნალის წარმომადგენლის ცალკეული სიტყვები ესმოდა — იუსტიციის კაპიტანი განაჩენს კითხულობდა მალე სიტყვებ ჩამოყვა — აღმათ განჩინეს კითხვას მოჩნნენ. „ორი ნაბიჯი წინ — ნაბიჯით იარ!“, „ორი ნაბიჯი წინ — ნაბიჯით იარ!“, „ორი ნაბიჯი წინ — ნაბიჯით იარ!“ — მოესმა გიორგის. „მახებენ, ვინც უნდა დაბერტოს“, — გათქვია და სწორედ ამ დროს მკაფიოდ ვიცი: „შეც გამოვალ“. შედგა, იგი პირდაპირ ზურგში უყურებდა ამ სიტყვების შექმნელს. „შენ რა, მოხალისე ხარ? — მიუბრუნდა იმას მეორე ქარისკაცი ავიწყებ ხომ

უნდა ესროლოს*, — თქვა მოხალისემ. „ვიწმეშმ ესროლოს, შენთვის ზომ არავის უბრძანებია!“ — არ ვშეშობოდა გვერდით მდგომი. „რას ჩამაცდები? დამანებე თავი, მე ჩემი ანგარიში მაქვს“, — თქვა მოხალისემ. „რა ანგარიში?“ — ვაყოფადა ჟარისკაცს და მოხალისეს ყელში წაუტყრა ხელი. „მე ვიცნობ შავას. რამდენ მისი ძმა ცხოვრობდა ჩემს ცოლთან“, — ზახარინწული ხმით თქვა მოხალისემ. „ო, შე ლაჩარო!“ — ამოვიმინა ჟარისკაცმა და მოხალისეს გაარტყა სახეში. მოხალისე ბურთოვით გადავიდა უკან.

ჟარისკაცმა „მოხალისეს“ რომ გაარტყა, მერე ფანჯარაზე შეიწმინდა ხელები. მკითხველისთვის ვასაგებია, რომ აქ ლაჩარისა და დეზერტირის შებრალება კი არ არის, არამედ დაგმობაა იმისა, რაც ბნელია ადამიანის სულში. აქ მეორე ლაჩარის მხილვაც და მორალური განსჯაც არის.

ეს დღელები ჩვენ მოვიყვანეთ მიხეილ კაკაბაძის მოთხრობების კრებულიდან „სახლი“, რომელიც ახლანან გამოსცა „საბჭოთა საქართველოში“.

მის კაკაბაძის მოთხრობები გამოირჩევა დიდი სიწრფელითა და სიმართლით, მთელ წიგნში ისმის გარდასული იმის დღეების ცხელი სუნთქვა. ავტორი თვითონ იყო ამ დღეების უშუალო მოწმე და მონაწილე. ამიტომაც არის, რომ მკითხველი ასე ბუნებრივად აღიქვამს სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის ამბებს, მეომართა თავგანწირვას, მათ საოცარ შემართებასა და შეუდრეკლობას.

მოთხრობა „თეთრ უღელტეხილში“ დაბატული უარესად შეეერთი და დასამახსოვრებელი სურათები მკითხველს ნათელ წარმოდგენას უქმნის კავკასიის დასაცავად გამართულ ღმერთუნდართულ ბრძოლებზე. ფრონტზე ერთად იმყოფებიან პეტო და თენგიზი — ბავშვობის დროინდელი თბილისელი მეგობრები. ისინი შინყოფნისას ერთიდაიგივე ვოკონას — სკოლის აღმანავს, რუსიკოს შესტრფოდენენ; „პეტო ნაღვლიანად იღიმებოდა და მე მიუერებდა. მისმა მზერამ უღერად გამახსენა, რომ გიმნასტრის ჯიბეში უკვე ორი დღეა გაუხსნელი მედო რუსიკოს წერილი. ვიცოდი, რომ პეტომაც იმავე დღეს მიიღო ბარათი რუსიკოსაგან, მაგრამ ჩემთვის არაფერი უთქვამს. ერთმანეთს ვუშალავდით რუსიკოსთან მიწერ-მოწერას. ეს ერთადერთი რამ იყო, რასაც ერთიმეორისგან სიადრეოდ ვინახავდით“.

ეს ჰაბუტები ერთი-მეორის რაყიფები არიან, მოცილენი და მეტოქენი სიყვარულში. საგულესში და ხაზგასასმელი ამ სტრიონებში ის

არის, რომ რანიირი მწევეც უნდა ივოს ცხოვრებისეული ამბები და წინააღმდეგობანი, ისინი ოდნავ ზეგაუღენასაც კი ვერ ახდენენ საშობლოს დაცვის ერთნაირი მსწრაფებითა და ინტერესებით განწუხობილ ადამიანთა სულსიყვარებაზე.

ვრცელი მოთხრობა „უქანასენელი წეიმა“ დაყოფილია ცალკე თავება: „ოცეული გადის წინა ხაზზე“, „მიწის გემო“, „ნისლით წაშლილი ბილია“, „ნავსადგურის ქება“.

ყველა ეს მოთხრობა ცალკაღე დამოუკიდებელი ნაწარმოებების შთაბეჭდილებას დასტოვებს, მაგრამ მათ ერთიანებს მთავარი გმირის — ჟართველი ოფიცრის ძალზე მიმზიდველი სახე.

ამ ჟარისკაცებმა იციან დიდი სიყვარულიც და დიდი სიბუღელიც. „მე ვიწეკი აქ, მოერჩი და ისეც იმში მდებოდა. გაუმარჯოს ელისოს სიყვდილი ვერმანელ ოქუნანტებს ნოღარია ბოვეერაზე“, ნახშირით წაუწერია ჟარისკაცს პოსტიტლის ეზოს ლოზეზე. მიდის ნოდარი ომში, გული კი პოსტიტალში რჩება, სადაც მან მომზიდველი ექმანი ელისო გაიცნო.

მოთხრობაში მწერლის უტუუარო და მახვილი თვალით დანახული ბევრი ასეთი ზუსტი სურათი გვხვდება. ავტორი აგრეთვე ღრმად გვახედებს ფრონტზე მძიმედ დაჭრილი ჰაბუტის სულში, რომელიც ამ ქვეყნიდან ისე მიდის, რომ ყველაფერი დაუმთავრებელი რჩება — სიცოცხლეც, სიყვარულიც, ყველაფერი მხოლოდ დაიწყო და ავერ უღმობლად შეწყვიტა მტრის ტყვიამ.

საერთოდ, მწერალი დიდ ყურადღებას აქცევს იმეშედ პირთა სულიერ განწუხობილებას და უოველიე ამას მარჯვედ იყენებს საინტერესო ხასიათების შესაქმნელად. პერსონაჟთა საუბარი საქმიანი, უბრალოა და ჩვეულებრივი, მაგრამ აზრობრივად — მაღალი, რისთვისაც ერთი ფრაზის დამოწმებაც კი საჭმარისი იქნება: „დიდი სურვილი დიდ ტანჯვას ჰგავს, მით უფრო, თუ მისი ასრულება ადამიანს ერთხელ მწარედ განცდილს ხელშეორედ განცდიდვიენებს“. ვგზომ ლაკონურად მოჭრილი და მაღალი აზრის შემეველი ფრაზები მ. კაკაბაძის მოთხრობებში ხშირად გვხვდება; ამ მოთხრობებში მკითხველს ხიბლავს წარუშლელ შთაბეჭდილებათა მოგონება, სიყვითისა და მორატტების ურთიერადამირისპირებაც.

კრებულში შესული სამივე ნაწარმოები ემსახურება მხოლოდ ერთ მიზანს — მსეილობისათვის ბრძოლას, საშობლობის სასიცოცხლო ინტერესებისათვის თავდადებას.

6.85/112

№ 60 80 333.

ИНДЕКС
76128

„М Н А Т О Б И“

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ